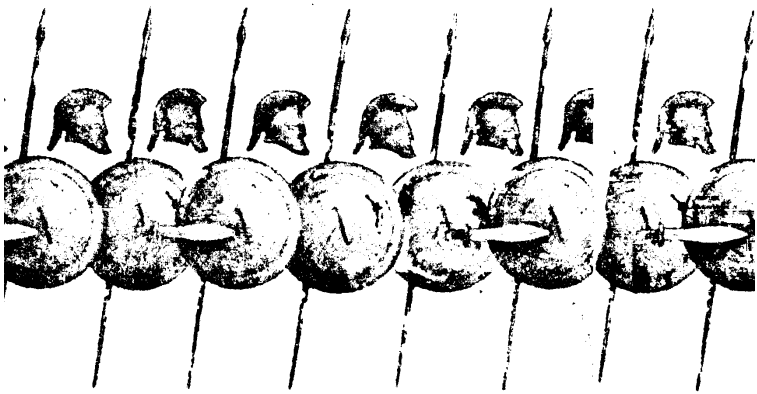
ÜÇ YÜZ ISPARTALININ ÖYKÜSÜ

ATEŞ GEÇİTLERİ

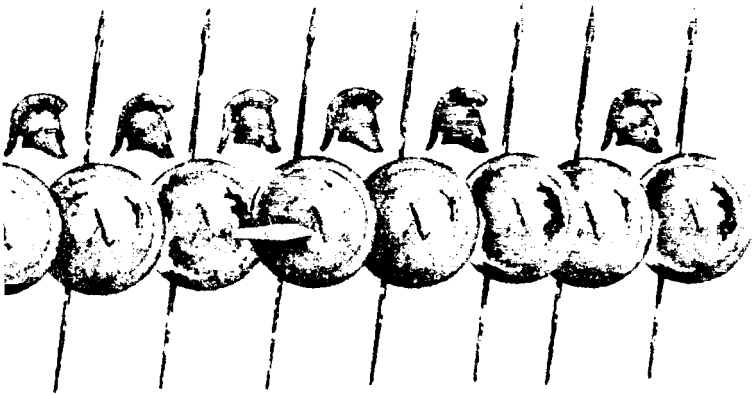

BİLGE KÜLTÜR SANAT

STEVEN PRESSFIELD

ATEŞ GEÇİTLERİ

ATEŞ GEÇİTLERİ

Steven Pressfield

Özgün Adı: Gates Of Fire
© Steven Pressfield, 1998

Kesim Telif Hakları Ajansı ve Tic. A.Ş. aracılığıyla;
© Bilge Kağıt Kırt. Yay. Tant. San. Tic. Ltd. Şti.

Birinci Basım Mart - 2001
Beşinci Basım Ocak - 2004

ISBN: 975 - 8509 - 13 - 6

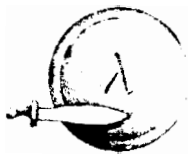
Yayın Yönetmeni: *Gökçen Ezber*
Türkçesi: *Sinem Sancaktaroğlu*
Kapak: *Faruk Otaner*
Dizgi: *Mira Ajans*
Baskı: *Özener Matbaacılık*
Kapak Baskı: *Trichrome Matbaacılık*
Mücellit: *Dilek Mücellithanesi*

BİLGE KÜLTÜR SANAT
Molla Fenari Sok. No: 17/3
Cağalcığlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 520 72 53 - 513 85 04
Fax: (0212) 511 47 74
bilgekultur@mynet.com

ATEŞ GEÇİTLERİ

Termopilai Savaşı'nın Destansı Romanı

Steven Pressfield

Türkçesi:
Sinem Sancaktaroğlu

BİLGE
KÜLTÜR
SANAT

ANNEME VE BABAMA

TARİH NOTU

M. Ö. 480 yılında Kral Kserkses emrindeki, Herodot'un belirttiğine göre, iki milyon askerden oluşan Pers İmparatorluk orduları Hellespontos'u geçerek, Yunan'ı istila etmek üzere yola çıktılar.

Çaresiz kalan Ispartalılar, bir oyalama taktiği olarak Termopilai geçidine üç yüz seçilmiş asker gönderdiler. Burada, dağlarla deniz arasındaki geçitler o kadar dardı ki, Pers kuvvetlerinin en azından bir kısmının etkisiz kalacağını umuyorlardı.

Canlarını feda etmeye hazır seçkin bir kuvvet birkaç gün de olsa istilacı milyonları durdurabilirdi.

Üç yüz Ispartalı ve müttefikleri, istilacılara yedi gün boyunca karşı koyabildi. Sonunda yenildikleri ana kadar, silahları parçalanıp tükendiğinde bile (Herodot'un kayıtlarında belirttiği gibi) "elleri ve dişleriyle" savaştılar.

Ispartalılar ve Thespialı müttefikleri, kanlarının son damlasına kadar savaşmışlardır; kendi canlarını feda ederek gösterdikleri bu cesaret sayesinde Yunanlılar bir araya gelerek; o güz ve o bahar, Persleri, Salamis ve Plataiai'de mağlup ederek, Batı'da yeni yeni filizlenmekte olan demokrasi ve bağımsızlık kavramlarını henüz beşikteyken yok olmaktan kurtarmışlardır.

Bugün Termopilai'de iki anıt kalmıştır. Bunlardan yeni olanı, orada şehit düşen kralın onuruna Leonidas Anıtı adını taşır. Üzerindeki yazıtta, Kserkses'in Ispartalılardan silahlarını bırakmalarını istemesi üzerine kralın verdiği yanıt kazılıdır. Leonidas'ın yanıtı iki sözcükten oluşur: Molon labe. "Gel ve bunları kendin al."

İkinci anıt, eski olanı, Şair Simonides'in sözlerini taşır. Bu dizeler tüm savaş yazıtlarının en ünlüsüdür :

Yoldan geçen yabancı, git Ispartalılara söyle ki;
burada onlara hep sadık kalan bizler yatmaktayız.

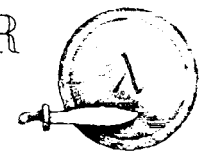
Tüm Ispartalı ve Thespialı askerler kahramanca savaşmışlarsa da, hepsinin en cesuru olarak Ispartalı Dienekes gösterilir. Söylentiye göre, savaşın arifesinde bir Trakya yerlisi ona Pers okçularının ne kadar kalabalık olduklarını anlatmak için, attıkları okların güneşin yüzünü örttüğünü söylemiştir. Dienekes buna yanıt olarak gülmüş ve "İyi. Öyleyse biz de gölgede savaşırız," demiştir.

Tarihler, Herodot

Tilki çok oyunlar bilir;
Kirpi ise yalnızca bir oyun bilir, ama o da en iyisidir.

Archilochus

KİTAP
BİR

KSERKSES

MAJESTELERİNİN EMRİYLE - Darius'un oğlu Kserkses, Pers ve Medya'nın Büyük Kralı, Kralların Kralı; Libya, Mısır, Arabistan, Habeşistan, Babil, Kalde, Fenike, Elam, Suriye, Asur topraklarının ve Filistin halklarının Kralı; İyonya, Lidya, Frigya, Ermenistan, Klikya, Kapadokya, Trakya, Makedonya ve Trans Kafkas, Kıbrıs, Rodos, Samos, Kios, Lesbos ve Ege Adalarının Hükümdarı; Partya, Baktria, Kaspia, Susiyana, Paflagonia ve Hindistan'ın Mutlak Hakimi; güneşin battığı yerden doğduğu yere kadar tüm insanların Efendisi; en Kutsal, en Saygıdeğer, Yüce, Yenilmez ve Dürüst; Tanrı Ahura Mazda'nın kutsadığı, ölümlülerin en güçlüsü... Artabazos'un oğlu, tarihçisi Gobartes'in kayıtlarına göre zat-ı şahaneleri şöyle buyuruyordu:

Majestelerinin orduları Termopilai geçidinde Peloponnes kuvvetlerine, Ispartalılara ve onların müttefiklerine karşı muhteşem bir zafer kazanmıştı. Bu büyük zaferin onuruna anıtlar dikilmişti. Ancak Majesteleri, Tanrının kendisine bahşettiği bilgelikle bunlarla yetinmek istemedi. Düşmanın savaşta kendi askerlerine uyguladığı etkili piyade taktiklerini öğrenmek istiyordu. Hiçbir yasa ve hizmet zorunluluğu olmadan, dayanılmaz acılara ve ölüme göğüs gererek, yerlerini terk etmeden, son nefeslerine kadar savaşan bu insanlar hakkında her şeyi bilmeliydi.

Majestelerinin bütün bu bilgilerin yok olmasından duyduğu üzüntüyü belirtmesi üzerine, Tanrı Ahura Mazda işe el koydu. Hellenlerden (Yunanlılar kendilerine bu adı veriyorlardı) hayatta kalan biri bulunmuştu. Ağır yaralanarak savaş arabalarının, insan ve hayvan cesetlerinin altında sıkışıp kaldığı için kimse onu görmemişti. Majestelerinin cerrahları derhal çağırıldı ve canları pahasına esirin hayatını kurtarmaları emredildi. Tanrı, Majestelerinin bu isteğini yerine getirdi: Yunanlı, geceyi ve erte-

si sabahı sağ olarak geçirdi. On gün içinde konuşmaya ve bilinci yerine gelmeye başlamıştı. Henüz sedyeden kalkamıyor, Kraliyet cerrahlarının gözetimi altında tutuluyordu. Ama sonunda konuşmaya başladı ve bunun için de büyük bir istek gösterdi.

Esiri gözaltında tutan subaylar onun silahlarında ve giysilerinde pek çok farklılıklar gördüler. Adamın miğferi geleneksel Isparta biçiminde değildi; miğferinin altında alışılmış keçe külahı değil, Lakonyalıların köle sınıfının, helotların giydiği köpek derisinden bir kep vardı. Buna karşılık, Majestelerinin subaylarının anlayamadıkları bir konu da esirin kalkanının ve zırhının değerli Hibernia kobaltıyla işlenmiş ve iyi cins bronzdan yapılmış olmasıydı. Miğferinde ise bir Ispartalı subayın çapraz arması vardı.

Başlangıçta adamın konuşma biçimi, felsefi ve edebi bir karışım gösteriyordu. Bu da onun Helenlerin destanları hakkında bilgili olduğunu kanıtlıyordu. Ancak aynı zamanda, Majestelerinin çevirmenlerinin bile anlamakta zorluk çektikleri, çok kaba, çok bayağı ve argo deyimler de kullanıyordu. Yunanlı bunların çevirisini kendisinin yapabileceğini önerdi. Bunu yaparken, Hellas ötesine yaptığı deniz yolculuklarında öğrendiğini söylediği Aramaik ve Pers dillerinden alınmış çok kaba terimler kullanıyordu. Ben, Majestelerinin tarihçisi olarak kendilerinin bu çirkin ve müstehcen sözleri duymaması için, bunları kesip çıkartmak istediysem de Majesteleri tanrının verdiği bilgelikle hizmetkârına adamın söylediklerinin tam anlamını koruyabilmek için her türlü sözcük ve deyimi kullanmasını emretti. Dilerim Majesteleri verdiği emri hatırlar ve aşağıda anlatılanlarda her uygar dinleyiciyi utandırabilecek olan kısımlar için ben hizmetkârının suçu olmadığını kabul eder.

Ululu'nun on altıncı günü, Majestelerinin tahta çıkışının beşinci yılında tamamlanarak teslim edilmiştir.

BİR

Tashritu'nun üçüncü gününde, Majestelerinin tahta çıkışının beşinci yılında, İmparatorluk ordusu Orta Yunan'a kadar hiçbir engelle karşılaşmadan ilerlemiş, Parnasus Dağı'nın doğu yamacına kamp kurmuştu. Buradaki su kaynaklarını, daha önce Asya'dan yapılan yürüyüşte de olduğu gibi, askerler ve atlar, içerek bitirip kurutmuşlardı.

Aşağıda anlatılan ilk görüşme Majestelerinin seferberlik çadırında, günbatımından üç saat sonra, akşam yemeği yenip saray sorunları konuşulduktan sonra yapıldı. Mareşaller, danışmanlar ve muhafızların toplanmasıyla nöbetçi subaylara Yunanlıyı getirmeleri emredildi. Esir bir sedye üzerinde, Majestelerini tanımaması için gözleri bağlı olarak getirildi. Büyücüler Majestelerinin huzurunda konuşabilmesi için sihirli sözler söyleyerek onu kötü ruhlardan arındırdılar. Doğrudan Krala doğru konuşmaması, Majestelerinin sol tarafında yer alan Ölümsüzler adı verilen muhafızlara hitap etmesi söylendi.

Ölümsüzlerin komutanı Orontes, Yunanlıdan kendisini tanıtmasını istedi. Esir, Akarmania'da bir şehir olan Astakos'lu Skamandridas'ın oğlu Kseones olduğunu söyledi. Kseones denen adam önce, Majestelerine kendisini bağışladığı için minnettarlığını bildirmek ve kraliyet cerrahıyla yardımcılarının göstermiş oldukları ustalığı övmek ve teşekkür etmek istediğini söyledi. Yattığı yerden zorlukla konuşuyordu. Ciğerlerinde ve boğazındaki yaralar nefes almasını zorlaştırıyor, onu halsiz düşürüyordu. Pers geleneklerine göre konuşmayı bilmediğini, ne yazık ki, öyküsünü şiirsel dille anlatamayacağını söyledi. Ayrıca öyküsü generaller ve krallar hakkında da değildi, çünkü o hiç

bir zaman büyük adamların politik oyunlarına tanık olacak bir konumda bulunmamıştı. O her şeyi yalnızca kendi yaşadığı ve gördüğü gibi, bir ağır piyade eri, savaşta hizmet etmiş bir genç gibi anlatabilirdi. Majesteleri onun sıradan askerler, kendi deyimiyle "sıradaki insanlar" hakkındaki öykülerini pek de ilginç bulmayabilirdi.

Majesteleri, Ölümsüzlerin Kaptanı Orontes aracılığıyla, aksine en çok dinlemek istediği öykülerin bunlar olduğunu bildirdi. Büyüklerin entrikaları hakkında yeterli bilgisi bulunduğunu, asıl duymak istediğinin bu, yani "piyadenin öyküsü" olduğunu söyledi.

Üç günde, Majestelerinin gözleri önünde, onun en cesur savaşçılarından en az yirmi binini katleden bu Ispartalılar nasıl insanlardı? Bu düşmanlar kimlerdi de, söylenene göre öldürülen her bir askerlerine karşılık on, hatta yirmi düşman askerini ölüme gönderiyorlardı? Erkek olarak neye benziyorlardı? Kimleri seviyorlardı? Nelere gülerlerdi? Majesteleri onların da her insan gibi ölümden korktuklarını biliyordu. Nasıl bir felsefeye sahiptiler? Özellikle onları birey olarak hissetmek savaş alanında yukarılardan gördüğü o kana bulanmış miğferlerinin içindeki saklı kimliklerini öğrenmek istiyordu.

Esir bağlı gözleriyle eğilerek selam verdi ve Tanrılarına şükretti. Majestelerinin duymak istedikleri tam olarak onun anlatabileceği, anlatmayı en çok istediği şeylerdi.

Bu, ister istemez, kendisinin ve tanımış olduğu savaşçıların öyküsü olacaktı. Majesteleri buna sabır gösterecek miydi? Ayrıca anlattıkları yalnızca savaş hakkında olmayacak, daha önceki zamanlardan başlayacaktı. Majestelerinin Termopilai'de gördüğü savaşçıların yaşamları ve yaptıkları ancak bu ışık altında ve bu açıdan bakıldığında bir anlam ve önem kazanacaktı.

Majesteleri, mareşalleri, generalleri ve danışmanları tatmin olmuşlardı. Yunanlıya bir kâse şarap ve bal verildi ve öyküsüne nereden ve nasıl uygun görürse başlaması istendi. Kseones sedyesinde bir kere eğilerek selam verdi ve başladı:

* * *

Ölümün nasıl bir duygu olduğunu her zaman merak etmişimdir. Bizlerin, Isparta ağır piyadesi karşısında kum torbaları gibi kullanıldığımız bir egzersiz vardı. Buna "Meşe" adı verilirdi. Çünkü yüksek rütbeli Ispartalıların yaz kış açık hava talimi yaptıkları Otona ovasının kenarındaki meşelerin hemen yanında yapılırdı. Boyumuz yüksekliğinde dallardan yapılmış kalkanları siper alarak diziliyorduk, onlar da savaş düzeni alarak, düzlükte, önce yürüyerek sonra da hızla koşarak ilerliyor ve bizi vuruyorlardı. Kalkanlarının darbelerinin yarattığı şok nefesimizi kesmek içindi, kesiyordu da. Sanki bir dağ tarafından vuruluyorduk. Dizlerimiz, ne kadar güçlü dursak da, depreme uğramış fidanlar gibi bükülüyor, o anda bütün cesaretimiz yüreğimizden kopuyor, tarlayı süren çiftçinin yolu üstündeki kuru saplar gibi yerimizden sökülüp atılıyorduk.

İşte ölmek böyle bir duyguydu. Beni Termopilai'de öldüren silah bir Mısır piyade mızrağı idi. Göğüs kafesimin altına, kaburgalarıma saplanmıştı. Fakat hissettiğim beklenenden çok başkaydı. Sanki mızrak delmemiş, çarpmıştı. İşte meşelerin altında biz böyle hissetmiştik. Ölülerin ilgisiz olduğunu, hayata genel bir bilgelikle baktıklarını sanırdım. Fakat yaşadıklarım bunun tam tersini doğruladı. Duygu üstün geliyordu. Sanki duygudan başka hiçbir şey kalmamış gibiydi. Kalbim, hayattayken hiç olmadığı gibi kırılıyor, ağrıyordu. Kaybettiklerimin derin acısı beni sarıyordu. Karımı, çocuklarımı, aşık olduğum sevgili kuzenim Diomache'yi görüyordum. Babam Skamandridas'ı, annem Eunike'yi, Bruksieus'u, Dekton'u ve "İntihar"ı, Majestelerine hiçbir şey ifade etmeyen, fakat benim için yaşamdan daha değerli, hatta ben ölürken daha da değer kazanan adları...

Onlar uçup uzaklara gittiler. Ben de onlardan ayrılıp uzaklara uçtum.

Benimle şehit düşmüş olan silah arkadaşlarımın farkındaydım. Şimdi onlarla hayattayken hiç olmadığı kadar çok, yüzlerce bağım vardı. Anlatılmaz bir rahatlık hissettim ve farkına vardım ki, ben ölümden daha çok onlardan ayrılmaktan korkmuştum. Savaşta

sağ kalanların duydukları o derin acıyı, yalnızlık duygusunu, arkadaşları vazgeçmişken hayata sarılmayı yeğleyenlerin duyduğu ihaneti gördüm.

Yaşam dediğimiz durum sona ermişti.

Ölmüştüm.

Ancak, yok olma duygusundan daha kuvvetli olan ve benim şimdi duyduğum, kardeşlerimin de duyduğunu hissettiğim işte şuydu:

Öykümüz bizimle beraber yok olacaktı.

Kimse onu öğrenemeyecekti.

Kendim için üzülmüyordum. Kendi bencil, mağrur amaçlarımdan çok, onları düşünüyordum. Leonidas'ı, Aleksandros'u ve Polynikes'i, yuvasından yoksun kalan Arete'yi ve en çok da Dienekes'i. Yürekliliğinin, zekâsının, onunla paylaşmak ayrıcalığına eriştiğim kişisel fikirlerinin, arkadaşlarıyla beraber başardıklarının ve çektikleri acıların öylece yok olması, orman yangınlarında gökyüzüne yükselen dumanlar gibi dağılması dayanılacak şey değildi.

Artık nehre varmıştık. Gerçek olmayan kulaklarımız ve gözlerimizle, Lethe'nin ırmağına yaklaştığımızı, yeraltında geçirdikleri zamanın sonuna yaklaşan, o çok acılar çekmiş ölüleri görüyor ve seslerini duyuyorduk. Onlar artık hayata dönüyorlardı, bu sulardan içecekler ve buradaki gölge yaşamları tamamen akıllarından silinecekti.

Ama biz Termopilaililer, bizler, Lethe'nin ırmağından su içmekten çok uzaktık. Biz anımsıyorduk.

Kendileri de benim gibi acı çeken savaşçıların yüreğinde biriken acıdan kopan bir feryat, o uğursuz sahneyi, anlatılmaz bir kedere boğuyor, parçalıyordu.

Sonra arkamdan, eğer bütün yönlerin bir olduğu bu dünyada "arka" diye bir şey varsa, bir ışık belirdi, bu öyle harika bir ışıktı ki, bunun ancak bir Tanrı olabileceğini anladım, hepimiz hemen anladık.

Bu, Uzağı Vuran Okçu Phobeus'un, Apollon'un ta kendisiydi; zırhlar içinde orada, Ispartalıların ve Thespalıların arasında duruyordu. Kimse konuşmadı. Sözcüklere gerek yoktu. Okçu, adamla-

rın derin acısını hissediyor ve onlar da onun bir savaşçı ve hekim olarak yardım etmek için orada bulunduğunu biliyorlardı. Şaşırmama vakit bile kalmadan bana, bunu en son bekleyen bana doğru baktığını gördüm ve sonra hayattayken efendim olan Dienekes yanıma geldi.

O kişi ben olacaktım. Geri dönüp her şeyi anlatacak olan ben olacaktım. Önceleri hissetmediğim kadar büyük bir acı benliğimi sardı. Hayatın tadı, öyküyü anlatma şansına sahip olmam bile bu kadar çok sevmeye başladığım bu insanlardan ayrılmanın verdiği acının yanında önemsiz kalıyor, dayanılmaz oluyordu.

Ama Tanrının yüceliği karşısında hiçbir yakarışın yararı yoktu.

Sonra başka bir ışık gördüm. Daha cılız, daha sıradan bir parlaklıktı bu. Ve onun güneş olduğunu anladım. Geriye doğru yükseliyordum. Kulaklarıma sesler geliyordu. Mısır ve Pers askerlerinin konuşmalarını duyuyordum. Deri eldivenli elleri beni ceset yığınlarının altından çekip çıkarıyordu.

Daha sonra Mısırlı denizciler bana, paramparça vücudumu sürükleyerek gün ışığına çıkarırlarken *lokas* diye mırıldandığımı anlattılar. Bu onları güldürmüş. Çünkü onların dilinde s.. anlamına geliyormuş.

Yanılıyorlardı. Sözcük *loksias* idi. Kurnaz Apollo ya da Yengeç Apollo'ya verilen bir saygı unvanıydı ve yerine getiremeyeceğim bu ağır sorumluluğu bana yüklediği için ona kah yakarıyor kah lanet ediyordum.

Ozanların kendi yerine konuşması için esin perisini çağırdıkları gibi ben de Uzağı Vuran Okçu'ya kısılmış sesimle çaresizce sesleniyordum:

Eğer gerçekten beni seçtiysen bırak okların benim yayımdan fırlasın. Sesini bana ödünç ver Uzağı Vuran Okçu. Öyküyü anlatmama yardım et.

İKİ

Termopilai bir kaplıca kentidir. Yunanca'da "sıcak geçitler" anlamına gelir. Termal kaynaklardan dolayı bu ad verilmiştir. Majestelerinin bildiği gibi buralara *pylae* ya da *pylai* denen dar ve yüksek geçitlerden ulaşılır. Doğu ve batı geçitleri.

O müthiş savaşın büyük bölümünün geçtiği Phokian Surları bu savaş için inşa edilmiş değildir. Savaştan önce mevcut olup eski zamanlarda Phokis ve Lokris sakinleri tarafından, kuzey komşuları olan Tesalyalılar ve Makedonyalıların saldırılarından korunmak üzere inşa edilmemiştir. Ancak Ispartalılar geçidi ele geçirmeye geldiklerinde surlar yıkıntı halindeydi, onları yeniden inşa ettiler.

Sıcak su kaynakları ve geçidin kendisi Hellenler tarafından yalnızca oranın yerlilerine değil, Yunan'daki herkese açılmıştır. Kaplıcaların tedavi edici gücü olduğuna inanılır ve yazın ziyaretçilerle dolup taşar. Majesteleri oradaki gölgelik koruları, havuzlu evleri, Amphiktyon'un kutsal saydığı meşe korusunu ve taşlarının Herakles tarafından yerleştirildiği rivayet edilen, çevresi Aslan Surları ile çevrili o hoş ve kıvrımlı yolları görmüşlerdir. Barış zamanlarında buralarda Trakis ve Anthela'dan gelen satıcılar renkli çadırlar ve tezgâhlar kurar, kaplıcalara gelen seyyahlara istedikleri hizmeti sunarlardı.

Orta Geçit'in eteğinde Skyllian çeşmesi adı verilen Persephone'ye adanmış çifte bir kaynak vardır. Ispartalılar kamplarını burada, Phokian Surları ile, o müthiş, nihai savaşın yapıldığı tepenin arasında kurmuşlardı. Majesteleri, civar dağlardaki kaynaklardan ne kadar az su elde edildiğini bilirler. Geçitler arasındaki toprak normalde o kadar kuru ve çatlak olur ki, kaplıca sahipleri orayı ziyarete gelenlere kolaylık olsun diye, hizmetkârlarına yolları yağlatırlardı. Zeminin kendi taş gibi serttir.

Majesteleri bu mermer kadar katı toprağın, çarpışan savaşçıların ayakları altında nasıl hemen çamura dönüştüğünü gördüler. Hiç böyle bir çamur, böyle bir derinlik görmemiştim. Bu ıslaklığı, üzerinde dövüşenlerin kanı ve korkudan tutamadıkları çişleri meydana getirmişti.

Savaş öncesi Ispartalı koruculardan oluşan öncü birlikler, asıl kuvvetlerden birkaç saat önce Termopilai'ye geldiklerinde, orada biri Tiryns'ten, öbürü Halkyon'dan kaplıcayı ziyarete gelen kadınlı erkekli iki grubu yarı çıplak bir durumda buldular. Bu insanlar birdenbire, hepsi otuz yaşın altında, hızlı yürüyüşleri ve dağ savaşlarındaki ustalıkları yüzünden seçilmiş kızıl giysileri içindeki silahlı Skiritai'leri aralarında görünce şaşkına dönmüşlerdi. Askerler, kaplıcalara girmek için oraya gelen bu insanları, hizmetkârlarını, parfüm satıcılarını, masörlerini, incirli kek ve ekmek satıcılarını, yıkayıcı kızları ve oğlanları oradan uzaklaştırdılar. (Bu insanların Persler in yaklaştığından haberleri vardı. Ancak aşağı vadideki fırtınanın kuzey yollarını bir süreliğine geçilmez kılacağını düşünmüşlerdi.) Askerler, bütün yiyeceklere, sabunlara, giyeceklere, tıbbi malzemelere ve özellikle kaplıca çadırlarına el koydular. Bu çadırlar daha sonra katliamın yapıldığı yerin üzerinde keyifle uçuşarak çok acımasız bir görüntü sergileyeceklerdi! Askerler bu çadırları, Leonidas ve muhafızlarının kullanması için arka tarafa yeniden kurdular.

Ispartalı Kral ise alana vardığında, yakışık almayacağını düşünerek bunlardan yararlanmayı kabul etmedi. Isparta ağır piyade birliği de aynı biçimde bunları kullanmayı reddetti ve çadırlar, savaşta karşılaşılan bu tip tuhaf olaylara yabancı olmayanların anlayacağı üzere, Ispartalı kölelerin, Thespialı, Phokyalı, Opountiyalı Lokriyalı esirlerle savaşta yaralananların kullanımına verildi. Bu insanlar da ikinci günden sonra buralarda barınmayı reddettiler. Parlak renkli Mısır keteninden yapılma bu çadırlar, artık parça parça olmuş halleriyle Majestelerinin de gördüğü gibi savaşın görüntüsü ve kokusundan dehşete düşüp zapt edilemez hale gelen yük hayvanlarının katır ve eşeklerin kullanımına bırakıldı. En sonunda da yırtılarak Ispartalıların ve müttefiklerin yaralarının sarılması için kullanıldı.

Ispartalılar dediğim zaman,Yunancada resmi dilde kullanılan *Spartiatai'yi* kastediyorum. Bunlar Lakonyalıların yüksek sınıfını oluşturan, gerçek Ispartalı *Homoioi'ler,* yani soylulardır. İkinci sınıf Ispartalılar ya da civar Lakonya şehirlerinden orduya katılmış olanlarından hiçbiri Sıcak Geçitler'de savaşmamıştı. Yalnız, savaşın sonuna doğru Ispartalılar o kadar azalmışlardı ki, kendi başlarına bir savaş cephesi oluşturamamışlar ve azat edilmiş kölelerden, silah taşıyıcılardan ve yardımcılardan kurulu, Dienekes'in deyişiyle "takviye" bir kuvvet oluşturmuşlardı.

Buna karşın Majesteleri ordularının Hellas'ın en mükemmel ve en yiğit savaşçılarını yendiğini bilerek gururlanabilir.

Benim savaştaki durumumu anlatmak biraz konu dışına çıkmayı gerektirebilir ve umarım Majesteleri buna sabır gösterebilirler.

On iki yaşında bir *heliokekaumenos* olarak (alaycı bir Isparta deyimiyle "güneşin kavurduğu" anlamına gelir) esir düşmüştüm, daha doğrusu teslim olmuştum. Bu ad, birinci Pers savaşından sonraki günlerde, açık hava ve güneşin insanı bir Habeş gibi yaktığı dağlarda çok sayıdaki yarı vahşi gençlere verilirdi. Beni Ispartalı kölelerin arasına yerleştirdiler. Bunlar Lakonyalıların geçmiş yüzyıllarda esir ettikleri Messenya ve Helos yerlilerinden oluşuyordu. Ama bu toprak işçileri, vücudumdaki bazı fiziksel bozukluklar tarlada çalışmamı engellediği için beni dışlamışlardı. Köleler de ispiyonculuk yapar korkusuyla bir yabancıyı aralarına almıyorlardı. Bir yıla yakın bir köpek gibi süründüm. Ta ki bir gün kader, şans ya da Tanrının eli, beni Dienekes'in himayesinde bulunan Aleksandros isimli Ispartalı bir gencin hizmetine sokuncaya kadar. Bu hayatımı kurtardı. Bu, her ne kadar kulağa tuhaf gelse de, hiç olmazsa "hür doğan" biri sayıldım ve Lakonyalıların çok beğendikleri "vahşi hayvan" niteliklerine sahip olduğum için gençlerin Ispartalı askerler olarak yetiştirildiği on üç yıllık acımasız bir eğitim programı olan "agoge"ye kaydolarak; *parastates pais*, yani yardımcı dövüşçü rütbesine yükseltildim.

Her Ispartalı ağır piyade askeri savaşa en az bir köleyle gider. *Enomotorchai,* yani bölük komutanları ise yanlarına iki köle alır. Dienekes de bir bölük komutanıydı. Onun rütbesinde bir subay;

baş yardımcısı olarak "hür doğan" bir yabancıyı, hatta bir *Mothaksı* yani *agoge* programında eğitim görmekte olan Ispartalı bir piçi ya da Isparta vatandaşı olmayan bir genci seçip yanına alabilirdi. Efendimin beni bu göreve seçmiş olması iyi ya da kötü, bir şans eseriydi. Onun silahlarının bakımının yapılmasına ve taşınmasına eşlik ediyor, takım çantasını koruyor, yemeğini ve uyuyacağı yeri hazırlıyor, yaralarını sarıyor, yani onun talim yapabilmesi ve dövüşebilmesi için gerekli zamanı kazanmasına yardım ediyordum.

Kader beni sonu Sıcak Geçit'lerde bitecek bir yolculuğa göndermeden önce çocukluk yurdum; Peloponnes'in kuzeyinde, denizin dağların üzerinden Kephallinia'ya ve ufkun ötesinde uzanan Sicilya ve İtalya'ya baktığı Akarmania'daki Asthakos'taydı.

Odysseia'nın yurdu olan İthaka adası, geçitlerin arasından görülebiliyordu. Kahramanın kutsal topraklarına ne çocukken ne de daha sonraları ayak basmıştım. Buraya beni, onuncu doğum günümde dayım ve teyzem götüreceklerdi. Fakat şehrimiz istila edildi, ailenin erkekleri katledildi, kadınlar esir olarak satıldı, atalarımıza ait topraklara el kondu ve ben yapayalnız, evsiz, ailesiz onuncu yaşıma üç gün kala sokaklara atıldım. Geriye benimle birlikte bir tek kuzenim Diomache kalmıştı.

ÜÇ

Ben çocukken babamın çiftliğinde Bruksieus adında bir kölemiz vardı. "Köle" sözcüğünü kullanmakta tereddüt ediyorum, çünkü daha çok babam onun emrindeydi. Hepimiz öyleydik, özellikle de annem. Evin hanımı olarak; Bruksieus'un onayını almadan, ona danışmadan evle ilgili en basit kararları bile -hatta daha önemlilerini- almazdı. Babam siyaset dışında, hemen hemen her konuda onun fikirlerine danışırdı. Beni ise tamamen büyülemişti.

Bruksieus, bir Eleandı. On dokuz yaşındayken bir savaşta Argiveler tarafından esir edilmişti. Gözlerini kara ziftle kör etmişlerdi, ancak iyileştirici merhemler konusunda bilgisi, yeniden görmesine az da olsa yardımcı olmuştu. Alnına Argive'lerin tutsaklık işareti olan öküz boynuzu damgası vurulmuştu. O zamanlarda kırkını geçmiş olan Bruksieus'u bir yükleme sırasında kaybolan sümbül yağının zararını karşılamak üzere babama vermişlerdi.

Bruksieus her şeyi bilirdi. Çürük bir dişi karanfil ya da zakkum kullanmadan çekebilirdi. Çıplak elleriyle ateş tutabilirdi. Benim çocuk olarak hayranlığımı en çok uyandıran yeteneği ise kötü şans ve nazara karşı her türlü sihiri bilmesiydi.

Bruksieus'un tek zayıf yanı gözlerinin iyi görmemesiydi. On ayak ötesinden ileriyi göremeyecek kadar kördü. Ve suçluluk duymakla birlikte bu gizliden gizliye benim hoşuma gidiyordu, çünkü yanında görebilen bir çocuğa devamlı olarak ihtiyacı vardı. Yanında haftalarca kalırdım, uyurken bile ayrılmazdım, çünkü o da beni korumakta ısrar eder, geceleri kendi küçük yatağımın ayak ucundaki bir koyun postunun üzerinde yatardı.

O günlerde nerdeyse her yaz bir savaş olurdu. Ekim zamanı, şehirde yapılan talimleri hatırlıyorum. Babamın zırhı ocağın üstünden

aşağıya indirilir, Bruksieus her bir halkasını ve ek yerini yağlar, iki mızrağını ve diğer iki yedeğini biler, deri saplarını sağlamlaştırır, yerlerine tuttururdu. Talimler, çömlekçiler mahallesinin batısında, geniş bir düzlükte yapılırdı. Bizler, kızlar ve oğlanlar, gölgeliklerimizi, incir kurabiyelerimizi yanımıza alarak oraya gider, duvarın üzerinde en iyi yeri kapmak için çekişirdik, sonra da babalarımızın borazan ve savaş davullarının sesleriyle talim yapmalarını izlerdik.

O yılki tartışma, Onaksimandros ismindeki bir mülk sahibinin, oturumun *prytaniarchumunun* bir önerisi üzerine yapılmıştı. Herkesin kalkanındaki özel armayı silip yerine şehrimiz Astakos'u temsilen bir *alfa* koymasını istiyordu. Önerisini geçerli kılmak için devam etti; Ispartalılar kalkanlarının üzerinde memleketleri Lakonya adına bir *lambda* taşıyorlar. "İyi ama biz Lakonyalı değiliz ki...". İçlerinden biri, kalkanının üzerinde hiçbir arma bulunmayan, yalnızca gerçek boyutunda bir sinek resmi olan Ispartalının öyküsünü anlattı. Arkadaşları bu yüzden onunla alay edince Ispartalı da: "Savaş sırasında düşmana o kadar yaklaşacağım ki, sinek onlara bir aslan kadar büyük gözükecek," yanıtını vermiş.

Askeri talimler her yıl aynı şekilde yapılırdı. İki gün boyunca heyecan hüküm sürer; erkeklerin hepsi de rahat bir nefes alırdı: Ne de olsa dükkân işlerinden kurtulacak, arkadaşlarıyla yeniden buluşacak, çocuklarla kadınlardan uzak kalacaklardı. Bu da olaya bir şenlik havası veriyordu. Sabah akşam kurbanlar kesiliyor, ortalığı kızaran etlerin kokusu sarıyordu. Buğday ekmeği, taze pişmiş incirli kekler, tatlı susam yağında kızarmış kâse kâse pirinç ve arpa vardı.

Üçüncü gün geldiğinde, milislerin ayakları yara olmaya, ağır piyade kalkanlarının sürtünmesiyle kollarının ve omuzlarının derisi soyulmaya başlamıştı. Bu savaşçılar, her ne kadar çiftçi ya da ormancı da olsalar, toprak işlerini saban sürerek değil, sayım odasının serinliğinde geçirmişlerdi. Terlemekten sıkılmaya başlamışlardı. Başlarındaki miğferler onları sıkıyor, terletiyordu.

Dördüncü gün savaşçılar bahaneler uydurmaya başladılar: Yok çiftliğin şuna gereksinimi vardı, yok köleler hırsızlık yapıyordu, yok işçiler birbirleriyle dalaşıyordu. Bruksieus kıkırdayarak "Şunlara

bakın, talim yerinde nasıl sırayla ilerliyorlar! Gökten oklar, mızraklar yağmaya başlayınca birbirlerinin gölgelerine saklanırlar." Gerçekte, sağındakinin kalkanının arkasına sığınırlar, demek istiyordu. Yine de halk ordumuz koca göbeklerine ve doğru dürüst yürüyememelerine karşın, görevlerini şerefle yerine getirmişlerdi. En azından benim kısa yaşamım sırasında. Onaksimandros isimli çiftçinin ordularımızın Argive'ler ve Eleutarialılarla birlikte Kerionialıların köylerini üç yıl boyunca yağmalayıp yetmişten fazla adamlarını öldürdüklerinde edindiği iki iyi cins öküzü vardı. Amcam Tenagros, besili bir katır ve zırh takımı elde etmişti. Hemen hemen herkes bir şeyler almıştı.

Bizim askeri manevralara gelince... Beşinci gün olduğunda şehrin babaları yorulmuş, sıkılmış ve bu durumdan nefret etmeye başlamışlardı. Askerlerimizin *-polemike techne-* silah kullanmaktaki bilgisizliklerini ve *-emperia-*, deneyimsizliklerini affettirmeyi umarak tanrılara daha çok kurban vermeye başlamıştı. Alanda büyük boşluklar oluşmuş, biz çocuklar oyuncak kalkanlarımız ve mızraklarımızla bu yerlerde oynamaya başlamıştık. Bu işi artık bitirmek gerekiyordu. Heveslilerin homurtuları, diğerlerinin de sevinç çığlıkları arasında son geçit resmi için çağrı yapıldı. Şehrimizin o yılki müttefikleri (Argive'ler *strategos autokrater* adı verilen en büyük askeri komutanlarını göndermişlerdi) seyirci tribünlerine buyur edildi. Bizim şehirli askerlerimizse rahatlamanın verdiği yeni bir gayretle sahip oldukları bütün silahlarla donanarak muhteşem bir geçit resmi yaptılar.

Bu son olay en heyecanlısıydı. En nefis yemekleri yiyerek taze bahar şarabıyla sarhoş oldular. Sonunda bir sürü çiftlik arabasını altmış beş librelik bronz silahları ve yüz yetmiş beş libre ağırlığındaki gürültüyle horlayan savaşçıları evlerine taşıdılar.

O sabah kaderimi belirleyen *ptarmigan* yumurtalarıydı.

Bruksieus'un yeteneklerinden biri de kuşlar konusunda çok becerikli olmasıydı. Tuzak kurma konusunda tam bir ustaydı. Kapanlarını avının kuluçka yapmayı seçtiği dallarda kuruyordu. Neredeyse duyulmayacak kadar hafif bir pat sesiyle kapanıyor ve Bruksiesus'un kendi deyişiyle avını usulca bacağından yakalıyordu.

Bir akşam Bruksieus beni gizlice kulübenin arkasına çağırdı. Dramatik bir hareketle pelerinini açtı ve yeni ganimetini ortaya çıkardı. Bu, kavgacı, ateşli ve vahşi bir *ptarmigan* horozuydu. Heyecandan çıldırdım. Kümeste altı evcil tavuğumuz vardı. Horoz demek yumurta demekti. Yumurta da en nadir şeylerden biriydi. Şehir pazarında bir çocuğa servet kazandırırdı.

Bir hafta içinde bizim küçük horoz oranın efendisi olmuştu. Az sonra da avucumda bir dolu değerli ptarmigan yumurtası tutuyordum.

Şehre gidiyorduk! Pazara. Kuzenim Diomache'yi ikinci nöbet sona ermeden uyandırdım. Acelem vardı, yumurtalarımı bir an önce çiftliğimizin satış tezgâhına götürmek istiyordum. Çok istediğim bir *diaulos,* yani çifte borulu bir flüt vardı, Bruksieus onunla bana kuş ve tavuk sesleri çıkartmayı öğreteceğine söz vermişti. Yumurtalardan kazandığım para benim olacaktı, çifte borulu flüt de ödülüm...

Diomache'yle beraber güneş doğmadan iki saat önce yola koyulduk. İki çuval dolusu taze soğan ve beze sarılı üç tekerlek peyniri, yarı sakat Aksak Ayak isimli eşeğe yükledik. Sıpasını ahıra bağlı bırakmıştık. Böylece yükünü indirince anneyi serbest bırakacaktık, o da doğru eve, yavrusunun yanına gidecekti.

Bu, benim yanımda bir büyük olmadan pazara ilk gidişimdi. Kendime ait bir malı da ilk kez satıyordum. Diomache'yle olmaktan da heyecan duyuyordum. Ben daha on yaşında yoktum, o ise on üç. Onu yetişkin bir kadın gibi görüyordum, hem de civardakilerin en güzeli ve en akıllısı. Onunla birlikte olduğumu görmeleri için, yolda arkadaşlarıma rastlamayı umuyordum.

Akarnania yoluna henüz varmıştık ki, güneşi gördük. Sarı sarı parlıyordu. Fakat bu işte bir tuhaflık vardı. Çünkü kuzeyden doğuyordu.

Diomache birden durdu ve Aksak Ayak'ın yularını hızla çekti. "Bu güneş değil," diye bağırdı. "Bu yangın."

Yanan, babamın arkadaşı Pierion'un çiftliğiydi.

Diomache "Onlara yardım etmeliyiz," diye kararlı bir sesle haykırdı ve koşmaya başladı. Ben de arkasından, bir elimde yumurta

çıkını, ötekiyle topal eşeği çekerek peşinden koştum. Diomache "Bu nasıl olur? Sonbahardan önce tarlalar böyle tutuşacak kadar kuru olmaz ki! Şu alevlere bak, bu kadar büyük olmamaları lazım," diye söyleniyordu.

İkinci bir yangın daha gördük. Pierion'unkinin doğusunda bir çiftlik daha... Diomache'yle yolun ortasında durduk, o zaman atların sesini duyduk.

Ayağımızın altındaki toprak deprem oluyormuş gibi gümbürdemeye başladı. Meşalelerin alevlerini gördük. Atlılar. Bir bölük atlı. Otuz altı at bize doğru doludizgin geliyordu. Zırhlar ve armalı miğferler gördük. Rahatlamıştım, onlara doğru ellerimi sallayarak koşmaya başladım. Şansımız vardı! Bize yardım ederlerdi! Otuz altı adamla yangını söndürebilirdik.

Diomache beni birden geri çekti. "Bunlar bizim adamlarımız değil."

Yanımızdan dörtnala geçtiler. Kocaman, kapkara ve korkunç görünüyorlardı. Kalkanlarını karartmışlardı. Atlarının zırhlarına ve bacaklarına is sürmüşlerdi.

Argiveler. Müttefiklerimiz.

Önümüzde üç atlı durdu. Aksak Ayak korkuyla anırmaya ve kurtulmak için çifte atmaya başladı, Diomache yularına sıkı sıkı yapıştı.

Atlıların en iri yarısı atını soğan çuvallarıyla peynirlerin önüne çekerek. "Burada neler var küçük kız?" diye sordu. Duvar gibi bir adamdı. Ajaks'a benziyordu. Yüz kısmı açık bir miğfer giymişti. Karanlıkta iyi görebilmek için, gözlerinin altına beyaz bir yağ sürmüştü.

Gece yağmacıları. Sağrısından eğilerek Aksak Ayak'a doğru bir hamle yaptı. Diomache adamın atının karnına bir tekme savurdu, hayvan deli gibi bağırmaya başladı.

Diomache, "Çiftliklerimizi yakıyorsunuz hain piçler!" diye bağırdı.

Aksak Ayak'ın yularını koyuverdi ve kaçması için sırtına vurdu. Hayvan son hızla kaçmaya başladı, biz de öyle.

Ben savaşta sırtımda otuz kilo zırhla oklardan ve ciritlerden

kaçmak için koşmuş, talimlerde defalarca yükseklere koşarak tırmanmışımdır. Ama kalbim ve ciğerlerim o dehşet dolu sabahta olduğu gibi hiç zorlanmamıştı. Yoldan hemen ayrıldık ve tarlaları koşarak geçip, dosdoğru eve yöneldik. Başka çiftliklerin de yandığını gördük. Diomache "Daha hızlı koşmalıyız!" diye bağırıyordu. İki milden fazla, neredeyse üç mil ilerlemiştik, şimdi bu mesafeyi taşlı ve ot bürümüş yamaçlardan geri gitmemiz gerekiyordu. Her yerimize dikenler batıyor, kayalar çıplak ayaklarımızı kesiyor, kalplerimiz göğsümüzden dışarı fırlayacak gibi oluyordu. Bir tarladan geçerken kanımı donduran bir manzarayla karşılaştım: Domuzlar. Üç anne domuz ve yavruları tek sıra halinde tarlalardan geçerek ormana doğru gidiyorlardı. Koşmuyorlardı, panik halinde değillerdi, süratli ve disiplinli bir yürüyüştü bu. "Bugün bu domuzlar yaşayacak, Diomache ile ben ise öleceğiz," diye düşündüm.

Daha çok atlı gördük. Bir bölük, bir bölük daha. Pleuron'lu ve Kalydon'lu Aetolianlar'dı bunlar. Bu daha da kötüydü. Şehrin bir tek müttefik değil, bir koalisyon tarafından ihanete uğradığını gösteriyordu. Diomache'ye durması için bağırdım. Kalbim duracak gibiydi. Beni ileri doğru çekmeye başladı. Birden ormandan bir adam fırladı, bu Diomache'nin babası, amcam Tenagros'du. Üstünde sadece bir gecelik, elinde yalnızca, iki metrelik bir mızrak vardı. Diomache'yi görünce mızrağı atıp onu kucaklamak için koştu. Birbirlerine sarıldılar. Bu beni daha çok dehşete düşürmüştü. "Annem nerede?" diye Diomache'nin sorduğunu duydum. Ben de "Annem nerede?" diye haykırdım. "Babam sizinle mi?"

"Öldüler. Hepsi öldüler!"

"Nasıl biliyorsun? Onları gördün mü?"

"Onları gördüm. Sen görmesen daha iyi olur."

Tenagros mızrağını yerden kaldırdı, soluk suloğaydı, ağlıyordu. Üstünü kirletmişti, bacak aralarında kurumuş pislik vardı. O her zaman en sevdiğim amcam olmuştu. Şimdi ise ona karşı öldüresiye bir nefret duyuyordum. "Kaçtın!" diye bağırdım, bir çocuğun acımasızlığıyla "Tabana kuvvet kaçtın, seni korkak!"

Tenagros öfkeyle bana döndü. "Hemen şehre gidin. Surların arkasına gizlenin!" diye bağırdı.

"Ya Bruksieus? O yaşıyor mu?"

Tenagros bana öyle bir tokat attı ki, ayaklarım yerden kesildi. "Aptal oğlan. Kendi anan babandan çok kör bir köleyi düşünüyorsun!"

Diomache beni yerden kaldırdı. Onun da gözlerinde aynı öfke ve kederi gördüm. Tenagros da gördü.

"O elindekiler nedir?" diye bağırdı.

Ellerime baktım. Ptarmigan yumurtalarım beze sarılı hâlâ avuçlarımın içinde duruyorlardı.

Tenagros nasırlı yumruğunu benimkilere doğru savurdu, incecik yumurta kabukları parçalanarak ayaklarımın dibinde dağıldılar.

"Çabuk şehre gidin sizi küstah yumurcaklar! Surların arkasına gizlenin!"

DÖRT

Majesteleri pek çok şehrin yağmalanmasında bulunmuştur. Bu yüzden o hafta olanları dinlemesi gerekmiyor. Ben yalnızca, bir anda anasını babasını, bütün ailesini, kabilesini ve şehrini kaybeden bir çocuğun duyduğu dehşet ve endişeyi belirtmekle yetineceğim. Zamanla alışılan ve tüm savaş ve katliamlarda yer alan bu görüntülere benim gözlerim ilk defa tanık oluyordu.

O zaman öğrendiğim şuydu ki, her zaman yangın vardır.

Gece ve gündüz boyunca havada keskin bir sis asılı kalır, kükürt kokulu duman genizleri tıkar.

Güneş kül rengindedir ve duman tüten kara taşlar yollara yığılır. İnsan her baktığı yerde yanan bir şey görür. Tahta, et, hatta toprağın kendisi. Su bile yanar. Alevlerin acımasızlığı tanrıların öfkesini, kaderi, yapılanların hesabının günün birinde verileceğini hissettirirdi.

Her şey altüst olmuştu.

Dimdik duran şeyler yere düşmüştü. Bağlı olması gerekenler serbest, serbest olması gerekenler bağlıydı. İstif edilip saklananlar açıkta yuvarlanıyor, uçuşuyor ve onları saklayanlar anlamsız gözlerle bakıyor, durdurmaya çalışmıyorlardı.

Çocuklar erkek, erkekler çocuk olmuşlardı. Köleler hür, hür olanlar köle olmuştu. Çocukluk yok olmuştu.

Annemle babamın katledilmeleri ya da kendi sonum, beni onların yükünü üzerime almak sorumluluğu kadar üzmüyordu. Öldürüldükleri sabah neredeydim? Kendi çocukça hevesim yüzünden onları bırakmıştım. Başlarına geleceği neden tahmin edememiştim? Neden onların yanı başında durup babamla annemin yaptığı gibi onların yanı başında yuvamızı korumaya çalışmamış, onlar gibi ölmemiştim?

Yollarda cesetler yatıyordu. Çoğu erkekti, ama kadınlar ve çocuklar da vardı. Kanları toprağa karışmıştı. Yaşayanlar ıstırap içinde yanlarından geçip gidiyorlardı. Herkes pislik içindeydi. Çoğunun ayakkabıları yoktu. Hepsi esir düşmemek için, toplama faslı başlamadan kaçmaya çalışıyordu. Kadınlar kucaklarında küçük çocuklarını taşıyor, şaşkın birtakım insanlar gölge gibi yürüyor, ellerinde bir lamba ya da bir şiir kitabı gibi anlamsız şeyler taşıyorlardı. Barış zamanlarında şehrin kadınları gerdanlıklar, yüzükler, bileziklerle dolaşırlardı. Şimdi böyle şeyler ortada görünmüyordu, belki de onları bir gemi kaptanına yol parası ödeyebilmek ya da bir parça ekmek alabilmek için saklıyorlardı. Tanıdığımız kimselere rastlıyor, birbirimizi tanıyamıyorduk. Sessizce toplanıyor, ölenler ya da ölmek üzere olanların haberlerini birbirimize bildiriyorduk.

En acıklısı hayvanlardı. O ilk sabah tutuşmuş bir köpek görmüş, yanan tüylerini söndürmek için yanına koşmuştum. Hayvan kaçmıştı. Diomache beni geri çekmiş, akılsızlığıma kızmıştı. Bu köpek gibi daha çok vardı. Kılıç darbeleriyle parçalanmış atlar, korku ve dehşet dolu gözlerle sessizce yerde yatıyorlardı. Bağırsakları dışarı fırlamış katırlar, her yanlarına zıpkınlar saplanmış öküzler acıyla böğürüyor, ama korkudan yanlarına kimseyi yanaştırmıyorlardı. En acıklı sahneler bunlardı: Zavallı dilsiz hayvanlar neye uğradıklarını anlayamamışlardı.

Kargalarla kuzgunlara gün doğmuştu. İlk olarak gözlere saldırıyorlardı. Bu hayvanlar insanın makat deliğini gagalayarak dışarı çekiyorlardı. Neden yaptıklarını Allah bilir. İnsanlar hiddetle koşup bu leş kargalarını kovalıyorlardı. Onlarsa yeterince uzağa kaçıyor, ortalıkta kimse kalmayınca kendilerine ziyafet çekmeye devam ediyorlardı. Bazen cesetler bir çukura sürükleniyor, üzerlerine birkaç avuç toprak atılıyor, bir iki dua okunuyordu. Kargalar öyle şişmanlamışlardı ki, yerden kalkıp uçamıyorlardı.

Diomache'yle ben, şehre gitmedik.

Diomache içimizden birilerinin ihanetine uğradığımızı söylüyordu, iyice anlayabilmem için geri zekâlıymışım gibi yavaş yavaş konuşuyordu. Kendi vatandaşlarımızdan bir kısım bölücü bizi satmış, sonra da kendileri Argive'lerce ihanete uğramışlardı. Astakos bir

liman şehriydi, pek önemli değildi, ama yine de bir batı limanıydı. Argos'un eskiden beri onda gözü vardı. İşte sonunda onu almıştı.

Bruksieus'u ertesi günün sabahı bulduk. Köle damgası onu kurtarmıştı, bir de körlüğü... İstilacılar onunla alay etmişler, o da onlara küfürler edip sopasıyla saldırmıştı. "Serbestsin ihtiyar!" diye bağırmışlardı. Serbestti. Açlıktan ölmeyi ya da midesinin ihtiyaçlarını karşılamak için düşmanın boyunduruğu altına girmeyi seçme konusunda serbest!

O akşam yağmur bastırdı. Bu da katliamın kaçınılmaz bir parçasıydı. Küller çamura dönüştü, sahipsiz ölülerin çıplak cesetleri tanrıların yeryüzünü vicdansızca arındırması karşısında korkunç bir beyazlıkla parlıyordu.

Şehrimiz artık yoktu. Yalnızca madde olarak; insanlarıyla, duvarlarıyla, çiftlikleriyle yok olmuş değil; milletimizin o öz ruhu, *polisin* kendisi, Astakos denen o ideal de yok olmuştu. Evet, şehrimiz bir Atina, Korint ya da Thebes değildi; Megara, Epidauros ve Olimpiya'dan yoksuldu, ama yine de bir zamanlar bir şehir olarak vardı. Şimdi tamamen silinmişti. Bizler Astakiotlar da onunla beraber silinmiştik. Bir şehrimiz olmadan biz kimdik? Neydik?

Tüm özgürlüklerini kaybeden insanlar adeta insanlıktan çıkmışlardı. Kimse düşünemiyordu. Yaşadığımız panik kalplerimizi esir almıştı. Yaşam bir tiyatro oyununa benziyordu. İlium'un düşüşü, Thebes'in yağmalanması gibi sahnede seyrettiğimiz bir trajediye.. Yalnız şimdi sergilenen, kanlı canlı oyuncuların oynadığı gerçek bir oyundu. Bu oyuncular ise bizlerdik.

Ares Meydanı'nın doğusunda savaşta ölenlerin gömüldüğü yerde, bir bebeğe mezar kazan bir adama rastladık. Bebek adamın pelerinine sarılı halde bir sebze torbası gibi çukurun kenarında duruyordu. Bebeği aşağı kendisine uzatmamı istedi. Kurtların bulamaması için, çukuru çok derin kazdığını söyledi. Çocuğun adını bilmiyordu. Şehirden kaçarken bir kadının onu eline verdiğini söyledi. Bebeği iki gün kucağında taşımıştı, üçüncü günün sabahı ise bebek ölmüştü. Bruksieus küçük cesedi aşağıya uzatmama izin vermedi. Bunun canlı, genç bir ruha uğursuzluk getireceğini söyledi. Bu işi kendi yaptı. Adamı şimdi tanımıştık. Kendisi bir *matemati-*

kostu. Bizim şehirden bir aritmetik ve geometri öğretmeniydi. Karısı ve kızı ormandan çıkıp geldiler; bizim zararsız olduğumuzu görünceye kadar saklanmışlardı. Hepsi de akıllarını yitirmişlerdi. Bruksieus işaretlerle bize deliliğin bulaşıcı olduğunu ve hemen oradan ayrılmamız gerektiğini anlattı.

Öğretmen yaşlı gözlerle "Ispartılılara ihtiyacımız vardı. Onlardan elli tanesi şehri kurtarabilirdi," dedi.

Bruksieus gitmemiz için bizi dürtükleyip duruyordu.

Adam "Ne kadar hissizleştiğimizi görüyor musunuz?" diye devam etti. "Bilinçsiz bir haldeyiz. Aklımız başımızda değil, Ispartalı'lar hiçbir zaman bu hale düşmez." Kararmış manzarayı göstererek, "Bu onların cevheridir. Bu dehşetin içinde gözleri açık ve bacakları titremeden ilerliyorlar. Argivelerden nefret ediyorlar, onlar en acımasız düşmanları,"

Bruksieus bizi geri çekmeye çalışıyordu. "Elli tanesi!" diye adam hâlâ bağırıyordu, karısı onu ağaçların arkasına götürmeye çalışırken. "Beşi! Biri bile bizi kurtarabilirdi!"

Üçüncü günün akşamı Diomache'nin annesinin, annemin ve babamın cesetlerini bulduk. Bir Argive piyade bölüğü, çiftliğimizin yakınında bir kamp kurmuştu. İstilacılardan yer bakmaya ve istekte bulunmaya gelenler oluyordu. Biz ormana gizlenip resmi görevlilerin parselleri ölçüp annemin beyaz mutfak duvarına kaydetmelerini gözlüyorduk.

İşemeye gelen bir Argive bizi gördü. Kaçmaya başladık, ama arkamızdan seslendi. Sesinin tonundan, onun ve diğerlerinin bize kötülük yapmak niyetinde olmadıkları anlaşılıyordu. Artık daha fazla kan akıtmak istemiyorlardı. Bizi içeri aldılar, cesetleri verdiler. Annemin vücudundaki çamur ve kanları, bana İthaka'ya yapacağım gezide giymem için kendi eliyle diktiği yeleğimle temizledim. Eti balmumu gibi soğuktu. Ne vücudunu kendi dokuduğu, nasılsa dolapta kalmış olan kefene sararken, ne de onun ve babamın kemiklerini üstünde atalarımızın arması kazılı olan taşın altına gömerken ağladım.

Cenaze töreninde okunması gereken duaları bilmiyordum. Bunları, on iki yaşına gelince kabileye kabul töreninden sonra öğ-

renecektim. Diomache meşaleyi yaktı ve Argiveler bir savaş şarkısı olan *paeanı* okumaya başladılar. Bildikleri tek kutsal şarkı buydu.

Zeus, kurtarıcımız
Ateşine yürüyen bizleri koru

Bize kardeşlerimizle
Sırt sırta verip
Dayanma gücü ver

Senin gücün sayesinde
İlerliyoruz

Gök gürültülerinin Efendisi
Umudumuz ve Koruyucumuz.

Şarkı bitince adamlar ona tecavüz ettiler.

Önce niyetlerini anlamadım. Tören sırasında bir hata yaptığını, onu döveceklerini sandım. Askerlerden biri kafamı kavradı, kıllı kolunu boynuma geçirdi. Bruksieus'un boğazına bir mızrak, sırtına da bir kılıç dayadılar. Kimse bir şey söyleyemedi.

Altı kişiydiler. Üzerlerinde zırh yoktu, giysileri terden üzerlerine yapışmış, pis sakalları, yağmurdan ıslanan göğüs ve baldır kılları yapış yapış olmuştu. Diomache'yi gözlemişlerdi, onun düzgün genç kız bacaklarını, gömleğinin altından henüz belirmeye başlayan göğüslerini görmüşlerdi.

Diomache yanlızca "Onlara zarar vermeyin," dedi. Beni ve Bruksieus'u kastediyordu.

İki adam onu bahçe duvarının arkasına götürdüler. Sonra öbür ikisi gitti ve sonra da son ikisi. İşleri bitince Bruksieus'un sırtındaki kılıcı yavaşça çektiler, o da Diomache'yi kucaklayarak oradan götürmek istedi. Diomache buna izin vermedi. Duvara tutunarak kendi kendine ayağa kalktı, bacaklarından kan akıyordu. Argiveler bize bir miktar şarap verdiler. Biz de aldık.

Diomache'nin yürüyemeyeceği görülüyordu. Bruksieus onu kucağına aldı. Argive'lerden bir başkası elime bayat bir ekmek tutuşturdu. "Yarın güneyden iki alay daha gelecek. Dağlara çıkın ve kuzeye gidin, Akarnania'dan çıkana kadar aşağıya inmeyin" dedi. Sanki kendi oğluyla konuşurmuş gibi yumuşak bir dil kullanıyordu. "Eğer bir şehre gelirseniz kızı sokmayın, aynı şey tekrar başına gelebilir."

Döndüm ve pis gömleğine tükürdüm. Bu bir güçsüzlük, umutsuzluk hareketiydi. Dönüp giderken kolumu yakaladı. "İhtiyardan kurtulmaya bak, o bir işe yaramaz. Senin ve kızın öldürülmenize neden olur."

BEŞ

Söylenceye göre, canlılarla bağlantısını kesmek istemeyen ölülerin ruhları, eskiden yaşadıkları yerlerde leş kargaları gibi dolaşır, Hades'in yerin dibine çekilmeleri emrine karşı gelirlermiş. İşte Bruksieus, Diomache ve ben şehrin yağmalanmasından sonraki aylarda böyle yaşıyorduk. Bir aydan fazla bir zaman, hemen hemen bütün yaz boş şehrimizi terk edemedik. Çevrede, tarlaları çevreleyen boş topraklarda dolaşıyor, gündüzleri hava sıcakken uyuyor, geceleri gölge gibi geziniyorduk. Tepelerden, Argivelerin bizim korularımızı, çiftliklerimizi doldurduklarını gözlüyorduk.

Diomache eskisi gibi değildi. Ormanın karanlık yerlerine çekiliyor, mahrem yerlerine anlaşılmaz bir şeyler yapıyordu. İçinde büyüyor olabilecek çocuğu yok etmeye çalışıyordu. Birgün onu böyle bir şey yaparken yakaladığımda; beni taşlarla ve küfürlerle kovaladı. Bruksieus "Tanrı Hymen'e karşı suç işlediğini düşünüyor. Artık hiç bir zaman bir erkeğe eş olamayacağını, ancak bir köle ya da fahişe olabileceğini zannediyor. Ona bunun saçma olduğunu söyledim, ama bir erkeğin sözüne inanmıyor," diye anlatmaya çalıştı.

Tepelerde bizim gibi çok insan vardı. Su kaynaklarında onlara rastlıyor, Astakiots'taki dostluklarımızı sürdürmeye çalışıyorduk. Ama şehrimizin yok olması bu mutlu beraberlikleri de ortadan kaldırmıştı. Herkes kendi kendine, her kabile, her akraba topluluğu kendi başınaydı.

Tanıdığım bazı erkek çocuklar bir çete kurmuşlardı. On bir kişiydiler. Her biri benden en fazla iki yaş büyüktü ve hepsi de birer canavardı. Silah taşıyor ve büyük insanları öldürmekle övünüyorlardı. Kendilerine katılmak istemediğim için bir gün beni dövdüler.

Katılmak istiyordum, ama Diomache'yi bırakamazdım. Onu da çetelerine kabul ederlerdi, fakat Diomache'nin onlara yaklaşmayacağını biliyordum. Çetenin başı, on iki yaşında bir bela olan Sphaireus'tu. Bir Argiveliyi öldürüp kafatasını sakladığı için kendine "Topçu" anlamına gelen bu ismi vermişti, "Burası bize ait," dedi. Şehrin üst kısmında Argivelerin gelmeyeceği yüksek bir tepeyi kastediyordu. "Eğer senin, kuzeninin ya da o kölenin bir daha buraya geldiğinizi görürsek, ciğerinizi söküp köpeklere yediririz."

Nihayet sonbaharda şehrimizi arkada bırakarak oradan ayrıldık. Eylül'de Boreas, yani Kuzey Rüzgârı esmeye başlar. Bruksieus, kökler ve tuzaklar hakkında o kadar bilgili olmasa çoktan açlıktan ölmüştük.

Eskiden babamın çiftliğinde vahşi kuşları, beslemek ya da üretmek için yakalardık. Bazen de yalnızca bir iki saat tutup serbest bırakırdık. Şimdi onları yiyorduk. Bruksieus bize tüyleri dışında her şeylerini yediriyordu. Küçük kemiklerini çiğniyor, gözlerini, bacaklarını yiyor, yalnızca gagalarıyla ayaklarını atıyorduk. Yumurtaları çiğ çiğ yutuyorduk. Solucanları, sümüklüböcekleri olduğu gibi yutuyorduk. Kurtları, böcekleri de mideye indiriyor, soğuklar gelip de yılanlar, kertenkeleler yeraltına saklanmadan onları da yakalamaya çalışıyorduk. Onlardan o kadar çok yemiştim ki, hâlâ kokularını duyunca midem bulanır.

Bir gün taşlı yollarda yürürken Diomache'ye "Neden artık benimle konuşmuyorsun?" diye sordum. "Eskiden yaptığım gibi başımı dizine koyamaz mıyım?" Yanıt vermedi. Ağlamaya başladı. Kendime ateşin sertleştirdiği küllerden bir piyade mızrağı yapmıştım. Bu bir çocuk oyuncağı değildi, öldürücü bir silahtı. İntikam hayalleri kuruyordum. Ispartalıların arasında yaşayacaktım. Bir gün Argiveleri öldürecektim. Savaşçılardan gördüğüm gibi talim yapıyordum. Hayali kalkanımı siper ederek, mızrağımı sağ omzumun üstünde tutup ilerliyordum. Birgün başımı kaldırdığımda karşımda kuzenimin buz gibi bakışlarla bana baktığını gördüm. "Sen de büyüdüğün zaman onlar gibi olacaksın," dedi

Kendini kirleten askerlerden bahsediyordu.

"Hayır, olmayacağım!"

"Bir erkek olacaksın. Kendine engel olamayacaksın!"

Saatlerce yürüdüğümüz bir gece Bruksieus Diomache'ye neden o kadar sessiz olduğunu sordu. Aklından kötü şeyler geçip beynini zehirlemesinden korkuyordu. Önce konuşmayı reddetti. Sonra yumuşadı ve tatlı bir sesle bize düğününü anlattı. Bütün gece bunu planlamıştı. Ne giyeceğini, nasıl bir taç takacağını, kurbanını hangi Tanrıçaya adayacağını saatlerce düşünmüştü. Bize düğün pabuçlarını anlattı. Bütün boncuk işlemelerini kafasında tasarlamıştı. Ne kadar güzel olacaktı gelinlik papuçları! Birden gözleri buğulandı ve uzaklara baktı. "Ne kadar da aptal olduğumu görüyor musunuz? Benimle kimse evlenmez artık!"

"Ben evlenirim," diye hemen öne çıktım.

"Sen mi?" diye güldü. "Tam da buldun!"

Belki tuhaf gelecek, ama bu sözler çocuk kalbime çok dokunmuştu.

Bir gün Diomache'yle evleneceğime yemin ettim. Onu koruyacak, cesur bir erkek, bir savaşçı olacaktım.

Sonbahar boyunca sahilde, kayalıkların arasındaki mağaralarda uyuyarak, yiyecek için bataklıkları tarayarak yaşadık. Kayalıklarda avlayabileceğimiz kabuklu deniz hayvanları, yengeçler vardı. Martıları avlamayı öğrenmiştik. Fakat kış başlayınca soğuktan korunmak zorlaştı. Bruksieus kendini iyi hissetmiyordu. Bunu Diomache'yle bana belli etmiyordu, ama bazen onu uyurken seyrediyordum, yetmiş yaşında görünüyordu. Hava şartları bu yaşta ona ağır geliyordu, eski yaraları sızlıyordu. Ama bundan da fazlası vardı: Diomache'yle beni korumak için kendi hayatını ortaya koyuyordu. Bazen bana baktığını fark ederdim. Yüzümün bir ifadesini, söylediğim bir şeyde kullandığım ses tonunu inceliyor gibiydi. Delirmediğimden ya da vahşileşmediğimden emin olmak istiyor gibiydi.

Soğuk bastırdıkça yiyecek bulmak da zorlaştı. Dilenmeliydik. Bruksieus tenha bir çiftlik seçiyor, kapıya yalnız başına yaklaşıyordu. Köpekler bağırışıyor, derken civar tarlalardan kulübe yıkıntılarından çiftliğin erkekleri, babalar, kardeşler görünmeye başlıyordu. Nasırlı ellerinde gerekirse silah olarak kullanmak üzere türlü alet-

ler taşıyorlardı. Tepeler kanun kaçaklarıyla doluydu. Kimin ne amaçla kapılarına geleceğini bilemezlerdi. Bruksieus başlığını çıkarıp evin kadınını beklerdi. Bulanık gözlerini ve yorgun halini görmelerini sağlar, yolda titreyerek bekleşen Diomache'yle beni gösterirdi. Hiçbir zaman yiyecek istemezdi. Çünkü bu onu, onların gözünde dilenci yapar, köpekleri üzerimize salmalarına neden olurdu. Tamir edip yolumuzdaki şehirde satabileceğimiz bir kırık alet, bir eski tırmık ya da artık işe yaramayan bir palto isterdi. Hemen gideceğimizi belirtmek için de yol sormayı ihmal etmezdi. Böylece iyilik gösterirlerse kalmayacağımıza inanırlardı. Çiftliğin hanımı çoğu zaman bize yemek verir, bazen de içeri alıp yabancı yerlerden haber sorar, kendilerine ait şeyler anlatırdı. Bir sefer bu yemeklerin birinde *"Sepeia"* sözünü ilk kez duydum. Burası Tiryns yakınlarında ormanlık bir alandı. Yakın zamanda burada Argiveler ve Ispartalılar savaşmışlardı. Öyküyü anlatan bir çiftçinin misafiri olan yeğeniydi. Dilsiz olduğu için işaretlerle konuşuyor, ailesi bile onu zor anlıyordu. Oğlanın anlattığına göre Kral Kleomenes emrindeki Ispartalılar müthiş bir zafer kazanmışlardı. Bir rivayete göre iki bin Argiveli ölmüştü, bir başkası dört bin, hatta altı bin olabileceğini söylüyordu. Kalbim sevinçten çatlayacak gibi oldu. Orada olmayı ne kadar isterdim! Yetişkin bir erkek olup o savaşta ön saflarda ilerlemeyi ve Argoslularla çarpışıp, onları, annemi babamı insafsızca öldürdükleri gibi kılıçtan geçirmeyi ne kadar da çok isterdim.

Ispartalılar benim gözümde intikam tanrıları olmuşlardı. Annemle babamın katillerini, masum kuzenime tecavüz edenleri yenmişlerdi. Rastladığımız hiçbir yabancı benim çocukça sorularımdan kurtulamıyordu. "Bana Isparta'yı anlatın. Çifte krallarını. Onları koruyan üç yüz şövalyeyi. Şehrin gençlerini yetiştiren *agogeyi*, Sysitia'yı, savaşçıların toplantılarını." Kleomenes'e ait bir öykü dinledik. Biri Krala Argos'un kapılarına dayandığında ve şehir karşısında tamamen çaresiz kaldığında neden orayı yerle bir etmediğini sorunca Kral, "Argivelilerle ihtiyacımız var. Onlar olmazsa gençlerimiz kimin üzerinde talim yapacaklar?" diye yanıt vermiş.

Tepelerde kışın açlıktan ölüyorduk. Bruksieus gittikçe zayıf dü-

şüyordu. Çalmaya başladım. Diomache'yle geceleri bir çobanın sürüsüne yanaşıyor, köpekleri sopalarla kovalıyor, çalabilirsek bir yavru kaçırıyorduk. Çobanların çoğunun okları vardı. Karanlıkta bize atıyorlardı. Biz de onları topluyorduk. Az zamanda epey okumuz birikmişti. Bir seferinde uyuyan bir keçi çobanının burnunun dibinden yayını çalmıştık. Tesalya atlılarının kullandığı büyük bir silahtı. Ne ben ne Diomache onu gerebiliyorduk. Sonra Sıcak Geçit'lerde son bulan ve yaşamımı değiştiren olay meydana geldi.

Bir kaz çalarken yakalandım. Pazarda satılmak için ayrılmış besili bir hayvandı. Köpekler üstüme saldırdılar. Adamlar beni hayvan ağılına çamurun içine sürüklediler. Kapı büyüklüğünde, hayvan postlarını astıkları bir tahtaya, derileri tabaklamak için kullandıkları çivilerle avuçlarımdan çaktılar. Sırtüstü yattığım yerde acıyla haykırıyordum. Çiftçiler bacaklarımı tahtaya bağladıktan sonra, öğle yemekleri bitince gelip beni koyunlar gibi hadım edeceklerini ve testislerimi çiftlik kapısına asacaklarını, bunun başka hırsızlara ibret olacağını söylediler. Diomache'yle Bruksieus saklandıkları yerden her şeyi duyabiliyorlardı.

Esir burada sözünü kesti. Yorgunluk ve yaralarının verdiği acı onu sarsmıştı. Belki de dinleyenlerin sandığı gibi anlattıklarının ona hatırlattıklarından böyle olmuştu. Majesteleri, kaptan Orantes'e onun bir şey isteyip istemediğini sordurdu. Adam istemedi. Duraklamasının nedeni bir sıkıntısı olduğundan değildi. Öykünün anlatılmasında onu içten içe yöneten Tanrı geçici bir değişiklik istemişti. Kseones denen adam yeniden konuşmaya hazırlandı. Boğazını ıslatmak için biraz şarap rica etti ve sonra devam etti.

• • •

Bu olaydan iki yıl sonra Lakonya'da başka türlü bir işkenceye, Ispartalı bir çocuğun talim öğretmenleri tarafından öldüresiye dövüldüğüne tanık oldum.

Çocuğun adı Teriander'di, on dört yaşındaydı; güreşte kimse onu yenemediği için ona "Üç Ayak" derlerdi. Daha sonraki yıllar-

da iki düzine çocuğun da aynı yazgıyı paşlaştığını gördüm. Her biri Üç Ayak gibi en ufak bir inilti bile çıkarmayı kendine yedirememişti; ama o, o çocuk ilkti.

Lakonya'da çocukların eğitiminde kamçılanmak alışılmış bir şeydir. Ama bu ceza hırsızlık yaptıkları için değil, yakalanmak suçunu işledikleri için verilir. Dayak eylemi Artemis Orthia tapınağının yanındaki dar bir geçitte yapılır. Burası çınarların altında gölgelik ve böyle kötü olaylar olmadığı zamanlar çok hoş bir yerdir. Üç Ayak o gün kamçılanan çocukların on birincisiydi. *Eirene* denen ve bu işe nezaret eden iki talim öğretmeninin nöbetini başka ikisi almıştı. Bunlar yirmi yaşlarında, çıraklıktan yeni çıkmış ve şehirdeki diğer gençler kadar kuvvetli bir yapıya sahiptiler. Kamçı sırası gelen çocuk iki ağacın arasına uzunlamasına tutturulmuş bir demir çubuğu kavrıyordu. (Bu çubuklar onlarca hatta yüzlerce yıldır bu işte kullanıla kullanıla kaygan bir hale gelmişlerdi.) Sonra huş ağacından yapılan başparmak kalınlığında sopalarla *eiereneler* sırayla onlara vuruyorlardı. Bir Artemis rahibesi çocuğun yanı başında duruyor, elinde tahtadan yapılmış eski zamanlardan kalma bir heykeli tutuyordu. Geleneklere göre sıçrayan kan bunun üzerine gelmeliydi. Çocuğun talim taburundan iki arkadaşı, düştüğünde onu tutmak üzere iki yanında yer alıyordu. Her an artık gücü kalmayıp, çubuğu bırakıp yere yığılabilirdi. Bunu can acısıyla kendilerinden geçince yaparlardı. Ama çoğu, artık bu acıya dayanamayacak hale gelince kendilerini bırakıverirdi. O gün yüz - iki yüz seyirci vardı: Başka taburlardan çocuklar, babalar, kardeşler, öğretmenler, hatta bazı çocukların anneleri bile gelmişti.

Üç Ayak dayandıkça dayanıyordu. Sırtının etleri yer yer parçalanmış, aradan dokular, kaburgalar, adaleler, hatta bel kemiği görünüyordu. Ellerini bırakmıyordu. İki arkadaşı "Düş!" diye bağırıyorlardı. Fakat Üç Ayak kabul etmiyordu. Talim öğretmenleri bile artık çubuğu bırakması için yavaşça fısıldıyorlardı. Çocuğun yüzüne bakıldığında artık aklın ötesine geçtiği görülüyordu. Pes etmektense ölmeye karar vermişti. *Eireneler* böyle zamanlarda yapılması gerekeni yapmak için hazırlandılar: Üç Ayak'a üst üste çok şiddetli dört darbe indirip bayıltacak ve hayatını kurtaracaklardı. Bu

dört darbenin çocuğun sırtında çıkardığı sesi asla unutamam. Üç Ayak yere düşünce, talim öğretmenleri işkencenin sona erdiğini ilan ettiler ve bir sonraki çocuğu getirttiler.

Üç Ayak, elleri ve ayakları üzerinde doğruldu. Ağzından, burnundan kan fışkırıyordu. Göremiyor, konuşamıyordu. Ayağa kalkmaya çalıştı, neredeyse de başardı, sonra yavaş yavaş yere çöktü ve daha sonra da çamurların arasına yığıldı. Ve bir daha ayağa kalkamadı.

Daha sonra o akşam her şey bittiğinde (Üç Ayak'ın ölümüyle cezalar sona ermemiş, üç saat daha sürmüştü) Dienekes, himayesindeki Aleksandros'la beraber oradan ayrıldı. Bu çocuktan daha önce de söz etmiştim. O sırada onun hizmetindeydim. On iki yaşındaydı, ama ondan fazla göstermiyordu. Daha şimdiden çok iyi bir koşucuydu. Yalnız çok narin ve hassastı. Üç Ayak'la birbirlerini çok severlerdi. Daha büyük olan Üç Ayak onu hep korumuştu. Ölümü Aleksandros'u perişan etmişti.

Dienekes, Aleksandros, ben ve kendi yardımcısıyla beraber şehrin koruyucusu, Athena tapınağının alt tarafına doğru yürüdü. Burası korku Tanrısı Phobos'un heykelinin hemen aşağısındaydı. O sıralarda Dienekes tahminime göre otuz beş yaşındaydı. Daha şimdiden iki kere cesaret madalyası almıştı. Biri Erythrae'da Thebanlara karşı, diğeri Achillieon'da Korintlilere ve müttefikleri Arkadyalılara karşı. Hatırlayabildiğim kadarıyla öğrencisine şunları söyledi: Önce yumuşak ve sevecen bir şekilde kendisi Aleksandros'tan da küçükken, kendi arkadaşlarından birinin öldüresiye kamçılandığını gördüğü ilk anı ve kendinin de defalarca bu işkenceye maruz kaldığını anlattı. Sonra Lakonya öğretilerinin temelini oluşturan soru yanıt kısmına geçti.

"Yanıt ver Aleksandros, vatandaşlarımıza zafer kazandıran, düşmanı yenilgiye uğratan şey nedir?"

Çocuk Isparta tarzına uygun kısa bir yanıt verdi. "Silahlarımız ve ustalığımız."

Dienekes "Bu doğru, ama bir şey daha var," diye tatlılıkla ekledi ve "İşte bu," diye Phobos'un yüksek tepedeki heykelini gösterdi. Korku.

Duydukları korku düşmanlarımızın yenilmesine neden olur.

"Şuna yanıt ver bakalım. Korkunun kaynağı nedir?"

Aleksandros bocalayınca, Dienekes onun eline uzandı ve kendi göğsüne ve omzuna götürdü.

"Korku buradan doğar: Tenden. Burası," dedi, "korkunun fabrikasıdır."

Aleksandros tüm hayatının bir savaş olacağının bilincinde olan bir çocuğun merhametsiz dikkatiyle dinledi. Lykurgus kanunlarının, onun ve diğer tüm Ispartalıların ticaret yapmasını yasakladığını, savaşmayı yeğ tuttuğunu biliyordu; zorunlu hizmet süresinin yirmi yaşından altmış yaşına kadar sürmesi gerektiğini ve kendisinin de er ya da geç düşmanla karşı karşıya geleceğini ve bunun hiçbir bahanesi olmayacağını biliyordu.

"Şimdi söyle, Aleksandros, bugün *eirenelerin* çocuğu döverken tavırlarında herhangi bir kötülük yapma isteği gördün mü?"

Çocuk görmediğini söyledi.

"Yaptıklarının barbarca olduğunu söyleyebilir misin? Üç Ayak'a acı çektirirken bundan zevk alıyorlar mıydı?"

"Hayır."

"Amaçları onun cesaretini kırmak ya da iradesini sınamak mıydı?"

"Hayır."

"Amaçları neydi?"

"Bilincini acıya karşı kuvvetlendirmek"

Bütün bu konuşmalarda adamın sesi şefkatli ve sevgi doluydu. Aleksandros'un yapacağı hiçbir şey onu daha az sevmesine ya da terk etmesine neden olamazdı. Ispartalıların her çocuğa, babası dışında onu yetiştirecek bir öğretici tayin etmeleri kendilerine özgü özel bir sistemdi. Bir öğretici, babanın oğluna söyleyemeyeceği şeyleri söyleyebilir; çocuk da babasına söylemekten utanacağı konularda öğreticisine açılabilirdi.

"Bugün kötü bir gündü, öyle değil mi, genç dostum?"

Bu soruya yanıt istenmiyor, beklenmiyordu.

"Asla unutma Aleksandros, bu beden bize ait değildir. Tanrıya şükürler olsun ki değil... Eğer bütün bunların benim olduğuna

inansam düşmana karşı bir adım bile ilerleyemezdim. Ama dostum, bu bizim değil. Bu beden; tanrılara, çocuklarımıza, babalarımıza, annelerimize ve yüzlerce, binlerce yıl daha dünyaya gelecek Lakonyalılara aittir. O bize sahip olduğumuz her şeyi veren, ama karşılığında da daha azını beklemeyen şehrimize aittir."

Adamla çocuk yokuştan aşağı nehre doğru yürüdüler. Tyndareus'un oğullarının ve Aleksandros'un ait olduğu ailenin kutsal saydığı koruya doğru giden yolu izlediler. Bu koruda "İkizler" adı verilen çifte gövdeli mersin ağaçları vardı. Öğrenecekleri sona erip de yetişkin bir erkek olduğunu kanıtlamak ve Tanrılarının onayını almak üzere yanında yalnızca annesi ve ikiz kardeşleriyle birlikte buraya gelecekti.

Dienekes İkizler'in dibine yere oturdu, Aleksandros'a da yanına oturmasını işaret etti.

"Bana kalırsa, arkadaşın Üç Ayak akılsızca davrandı. Bugün onun gösterdiği gerçek *andreia*, cesaret değil, gereksiz bir kafa tutmaktı. Ölerek kendi şehrine bir kayıp verdi. Yaşasaydı, canını savaşta daha yararlı bir şekilde feda edebilirdi."

Yine de Dienekes'in ona saygı duyduğu görülüyordu.

"Ama lehine olarak, o bugün bize asilce bir şey gösterdi. Sana ve oradaki her çocuğa, acının, ölüm korkusunun ötesine geçip bedeninden tamamen ayrılabilmenin nasıl olduğunu öğretti. Onun çektiği ıstırabı görmek size dehşet veriyordu, ama hissettiğiniz kutsal bir dehşetti, öyle değil mi? Arkadaşınız, *daimonun*, kötü ruhun ona telkin ettiklerini ve korkuyu hor gördü. İşte bu onu yüceleştiren bir davranıştı."

Olduğum yerden çocuğun omuzlarının titrediğini gördüm. O günün kederi ve dehşeti sonunda yüreğinden dışarı akıyordu. Dienekes ona sarıldı ve teselli etti. Çocuk sonunda kendini toparlayınca onu usulca bıraktı.

"Öğreticilerin sana Ispartalıların, savaşta miğferini ya da göğüs zırhını kaybeden savaşçıyı hiç ceza vermeden affettiklerini, ama kalkanını kaybeden bir savaşçıyı her türlü vatandaşlık haklarından mahrum ettiklerini öğrettiler mi?"

Aleksandros öğrettiklerini söyledi.

"Çünkü savaşçı, miğferini ve göğüs zırhını kendini korumak için taşır, ama kalkanı, bulunduğu saftaki öteki insanların güvenliği içindir."

Dienekes elini öğrencisinin omzununa koydu ve gülümsedi.

"Şunu her zaman hatırla genç dostum. Korkunun da ötesinde bir güç vardır. Kendini koruma duygusundan daha güçlü. Bugün ona biraz tanık oldun. Acemice ve bilinçsizceydi. Ama oradaydı ve gerçekti. Dostun Üç Ayak'ı hep hatırlayalım ve bunu bize gösterdiği için ona saygı duyalım."

Tahtanın üzerinde haykırıyordum. Feryatlarımın ahırın duvarlarına çarpıp çoğalarak yamaçlarda yankılandığını duyuyordum. Bunun utanç verici olduğunu biliyor, fakat kendimi tutamıyordum.

Çiftçilere beni çözmeleri, acılarıma son vermeleri için yalvarıyordum. Onlara ne isterlerse yapacağımı söyledim. Çocuk sesimle Tanrılara sesleniyordum. Bruksieus'un beni duyabileceğini biliyordum. Ya bana olan sevgisiyle buraya gelir, o da benim gibi tahtaya çakılırsa? Umurumda değildi. Acımın sona ermesini istiyordum. Adamlara beni öldürmeleri için yalvardım. Çivilerin ellerimdeki kemikleri parçaladığını hissediyordum. Artık asla mızrak kullanamayacak, bahçe kazması bile tutamayacaktım. Bir sakat, bir çolak olacaktım. Yaşamım sona ermişti, hem de en aşağılık, en onursuz bir biçimde.

Suratıma bir yumruk yedim. "Kapa çeneni, sümüklü küçük solucan!" Adamlar tahtayı ayağa dikip duvara dayadılar. Çakılı olduğum yerde kıpırdanıyordum. Yukarı vadiden sokak çocukları toplanıp benim feryat edişimi izliyorlardı. Kızlar paçavralarımı çekiştiriyor, mahrem yerlerimi dürtüklüyor, oğlanlar üzerime işiyorlardı. Köpekler çıplak tabanlarımı kokluyor, benimle karınlarını doyurmayı umuyorlardı. Artık boğazımdan ses çıkamayınca bağırmayı kestim. Çivilerden ellerimi kurtarmaya çalıştım. Fakat adamlar, hareket etmemi önlemek için bileklerime bağladıkları kayışları daha da sıktılar.

"Nasılmış seni pis hırsız? Bir daha çal da görelim seni, gece faresi?"

Sonunda işkencecilerimin karınları acıkıp da içeri girince, Diomache usulca tepeden indi ve iplerimi keserek beni kurtardı. Çiviler avuclarımdan sökülmüyordu. Bıçağıyla tahtayı kazıyarak çerçevesinden çıkardı. Çiviler hâlâ ellerime çakılı olarak kurtuldum. Bruksieus beni kucağına alıp götürdü; tıpkı tecavüze uğradığında Diomache'yi taşıdığı gibi...

Kuzenim ellerimi görünce, "Aman Tanrım!" diye bağırdı.

ALTI

O kış, Bruksieus'un söylediğine göre şimdiye kadar gördüğü en soğuk kıştı. Yükseklerdeki çayırlarda koyunlar donuyordu. Altı metre yüksekliğindeki kar tepeleri geçitleri kapatmıştı. Geyikler açlıktan iskelete dönmüş bir halde, kışlık ağıllara kadar sürükleniyor, orada kendilerini çobanların oklarına terk ediyorlardı.

Biz dağlarda kaldık. O kadar yükseklerdeydik ki, tilkilerle sansarların kürkleri kar gibi beyazdı. Çobanların kazdığı sığınaklarda ya da baltalarımızla kırıp, yerini çam dallarıyla örttüğümüz buzdan mağaralarda yatıyorduk. Kat kat paltolarımızın altında köpek yavruları gibi birbirimize sokulup uyuyorduk. Bruksieus'la Diomache'ye beni terk etmeleri için yalvardım. Beni aşağıya şehre taşımak, bir doktor bulmak için ısrar ettiler. Kesinlikle reddettim. Bundan sonra, elimde silah olmadıkça hiçbir yabancıyla asla karşı karşıya gelmeyecektim. Bruksieus doktorların, öteki insanlardan daha mı dürüst olduğunu sanıyordu? Bir küçük kasaba şarlatanı kim bilir ne kadar para isterdi! Bir köleyle sakat bir çocuktan ne kazancı olabilirdi? On üç yaşında açlıktan ölmek üzere olan bir kız, ne işine yarardı?

Şehre inmeyi reddetmemin bir nedeni daha vardı. İşkenceler yapılırken kendimi tutamayıp utanmadan bağırdığım için kendimden nefret ediyordum. Kendi yüreğimi görmüştüm, bu bir korkağın yüreğiydi. Kendimden acımasızca iğreniyordum. Ispartalıların dinleyip de hayran olduğum kahramanlık öyküleri beni kendimden büsbütün nefret ettiriyordu. Onların hiçbiri benim yaptığım gibi yaşamının bağışlanması için onursuzca yalvarmamıştı. Ailemin öldürülmesinin suçunu kendimde buluyor, aklımdan çıkaramıyordum. Onların o çaresiz saatlerinde neredeydim? Bana ihtiyaç duyduklarında yanlarında değildim. Onların katledilmelerini tekrar tekrar

gözümün önüne getiriyordum ve orada olmadığımı anımsıyordum. Ölmek istiyordum. Beni teselli eden tek şey öleceğimden emin olmamdı. Ölecek ve böylece bu onursuz varlığım sona erecekti.

Bruksieus bu düşüncelerimi sezinliyor ve şefkatle beni yumuşatmaya çalışıyordu. Yalnızca bir çocuk olduğumu söylüyordu. On yaşındaki bir çocuktan ne gibi bir mucize beklenebilirdi ki? "Isparta'da oğlanlar on yaşında erkek olurlar," diye yanıt veriyordum.

Bruksieus'un o gün ilk ve tek kez ciddi olarak kızdığını gördüm. Beni omuzlarımdan yakaladı, şiddetle sarstı ve yüzüne bakmamı emretti. "Beni dinle çocuk! Yalnızca tanrılar ve kahramanlar tek başlarına kaldıklarında cesur olabilirler. Bir erkek cesaretini yalnızca silah arkadaşları yanındayken, memleketinin ve kabilesinin uğrunda gösterir. Yeryüzünde en acınacak durum, bir insanın tanrılarından ve yurdundan mahrum olması ve yalnız kalmasıdır. Yurdu olmayan insan, insan değildir. Bir gölge, bir kabuk, bir insan müsveddesidir. Sen şimdi böyle bir şey oldun. Benim zavallı Kseo'm. Kimse bir kenara atılmış, ulusunun tanrılarından uzakta birinden kahramanlık bekleyemez."

Sonra başını kaldırdı, gözlerinde keder vardı. Alnındaki köle damgasını gördüm. O zaman anladım ki, o yıllarca babamın evinde bu sözünü ettiği koşullarda yaşamıştı. "Ama sen küçük yaşlı amca, sen bir erkek gibi davrandın." Ona en sevecen Astakiot deyimlerinden biriyle hitap etmiştim. "Bunu nasıl başardın?"

Bana yumuşak, kederli gözlerle baktı. "Kendi çocuklarıma vereceğim sevgiyi sana verdim, küçük yeğenim. Bu tanrının kullandığı akıl almaz yollarına karşı verdiğim bir yanıttı. Ama anlaşılıyor ki, Argiveler onun için daha değerli. Hayatımı bir değil, iki kere çalmalarına izin verdi."

Bu sözler beni rahatlatacağı yerde ölme kararımı daha da kesinleştirdi. Ellerim şişmiş, normal büyüklüklerinin iki katı olmuşlardı. Ellerimden irin ve zehir akıyor, berbat bir şekilde donuyorlardı. Her sabah bu buzları kazıyor, altındaki ezik etleri ortaya çıkarıyordum. Bruksieus merhemlerle, lapalarla elinden geleni yapıyor, fakat bunlar bir işe yaramıyordu. Sağ elimin her iki orta parmak kemiği de parçalanmıştı. Parmaklarımı kapayamıyor, yumruk yapa-

mıyordum. Diomache kendi başına gelenleri benimkilerle bir tutarak beni teselli etmeye çalışıyordu. Ona çok kızıyordum. "Sen hâlâ bir kadın olabilirsin. Ben ne yapabilirim? Savaş saflarında nasıl yer alabilirim?"

Geceleri ateşim yükseliyor, arkasından titreme nöbetleri geçiriyordum. Diomache'nin kollarında vücudum kasılmış yatıyordum ve Bruksieus bütün vücuduyla bizi ısıtmak için üstümüze abanıyordu. Tekrar tekrar tanrılara sesleniyordum, ama onlardan bir fısıltı bile gelmiyordu. Bizi terk ettikleri belliydi, çünkü artık biz ne kendimize ne de şehrimize sahiptik.

Ateşten yandığım bir gece, çiftlikte olanlardan on gece kadar sonra, Bruksieus'la Diomache beni postlara sarıp yiyecek aramaya çıktılar. Kar yağmaya başlamıştı, böylece ayak sesleri duyulmayacak ve sessizlikten yararlanarak bir tavşan, bir orman tavuğu ya da yere inmiş bir başka kuş sürüsüne baskın yapabileceklerdi.

Fırsat bu fırsattı. Bunu kullanmaya karar verdim. Örtüleri, kürkleri onlara bırakarak çıplak ayaklarımla fırtınanın içine daldım.

Saatlerce tırmandığımı sanıyordum. Oysa daha beş dakika bile geçmemişti. Ateşten yanıyordum. Gözlerim geyikler gibi kör olmuştu. Ama şaşmaz bir yön sezisiyle ilerliyordum. Her şeyi gerektiği gibi yapmak istiyordum, özellikle de Bruksieus'la Diomache'ye sıkıntı olmak istemiyordum.

Bir ağaç seçtim ve arkamı ona yasladım. Böylece onun toprağa ve göğe dokunan ruhu, benim ruhuma bu dünyadan giderken yol gösterecekti. Evet, bu ağaç olmalıydı. Ölümün kardeşi olan Uyku'nun ayak parmaklarımdan yukarı doğru ilerlediğini hissediyordum. İçim çekiliyor gibi oluyordu. Uyuşma kalbime vardığında ölmüş olacağımı düşünüyordum. Derken aklıma ürkütücü bir düşünce takıldı.

Ya bu yanlış ağaçsa? Belki şuradakine dayanmalıydım ya da ötekine, yoksa şuradakine mi? Kararsızlığın yarattığı endişe ruhumu sardı. Yanlış yerdeydim! Kalkmalıydım, ancak artık vücudumu kımıldatamıyordum. İnledim. Duyduğum korku ve ümitsizlik artık son sınırına varmıştı ki, tam tepemdeki ağaçlıkta bir adamın oturduğunu gördüm!

İlk olarak hareket etmeme yardım eder diye düşündüm. Bana akıl verir. Karar vermeme yardımı olur. Beraberce doğru ağacı seçeriz, sonra da oraya sırtımı dayayabilir. Aklımın bir köşesinden de; bu fırtınada, bu saatte bir adamın burada ne işi var, diye geçiriyordum.

Gözlerimi kırpıştırdım. Ve gittikçe azalan gücümle seçmeye çalıştım. Bir Tanrı olabilir miydi? Ona karşı saygısızlık ettiğimi düşündüm. Yanlış davranıyordum. Böyle bir varlık karşısında dehşet ve huşu duymalı, önünde yere kapanmalıydım. Ama o, ciddi olmayan, tuhaf bir tavırla, sanki; "Kendini sıkıntıya sokma," der gibiydi. Ben de dediği gibi yaptım. Bundan memnun olmuş gibiydi. Konuşacağını anlıyordum ve her ne söylerse, söylediklerinin hayatımda ya da geçmek üzere olduğum öbür yaşamda benim için çok büyük önem taşıyacaktı. Bütün gücümle dinlemeli ve hiçbir şey unutmamalıydım.

Gözleri yumuşak ve gülümser bir şekilde benimkilerle buluştu.

"Mızrağı, her zaman zarif olmayan bir silah olarak görmüşümdür." Ancak bir Tanrıya ait olabilecek sakin, fakat haşmetli bir ses tonuyla konuşuyordu.

Ne de tuhaf bir şey söyledi, diye düşündüm.

Peki neden "zarif olmayan?" Ben sözcüğü özellikle seçtiğini, Tanrının söylemek istediğini tam olarak ifade ettiğini hissediyordum. Ona göre söylediklerinin çok belirgin bir anlamı vardı, ama ben ne olduğunu anlayamamıştım. Derken omzunda asılı yayını gördüm.

O, Okçuydu!

Uzağı Vuran Apollo.

Ne yıldırım gibi gelen, ne de ilhama benzeyen bir an içinde, yalnızca basit bir sezişle, onun sözlerinin ve burada bulunuşunun ne anlama geldiğini anladım. Ne demek istediğini, ne yapmam gerektiğini biliyordum.

Sağ elim, kesilmiş sinirleriyle artık mızrağı bir savaşçı gibi kavrayamayacaktı. Ama parmaklarım bir yayın kirişlerini yakalayıp gerebilirdi. Sol elim ise, bir köle kalkanını tutamayacak, ama bir yayı sonuna kadar gerebilecekti.

Ok ve yay.

Ok ve yay beni kurtaracaktı.

Okçu son bir an için yumuşak bir bakışla gözlerimi aradı. Anlamış mıydım? Bakışı "Bana hizmet eder misin?" anlamında değildi; şimdiye kadar hiç farkında olmasam da zaten bütün yaşamım boyunca onun hizmetinde olduğumu anlatmak istiyordu.

Bedenimin orta kısımlarına bir sıcaklık yayıldığını, bacaklarımla ayaklarıma kan gelmeye başladığını hissettim. Aşağıdan adımın çağırıldığını duydum, bu kuzenimdi, Bruksieus'la beraber tepenin altında beni arıyorlardı.

Diomache karlı tepeye tırmanarak çamlığa çıktı ve bana ulaştı. "Burada yalnız başına ne yapıyorsun?" Beni kendime getirmek için yanaklarıma tokatlar attığını hissediyordum. Ağlıyor, sarılıyor, pelerinini bana sarmak için üstünden söküp çıkarıyordu. Kör haliyle tepeye hızla tırmanmaya çalışan Bruksieus'a sesleniyordu.

"İyiyim," diye onu inandırmaya çalışan sesimi duydum. Beni tekrar tokatladı, sonra ağlayarak onları böylesine korkuttuğum için bana lanetler yağdırdı. "Tamam Dio," diye tekrarlayan sesimi duydum. "İyiyim."

YEDİ

Majestelerinin, adını bile duymadığı, önemsiz bir şehrin yağmalanmasının sonucunda olanların; hem de Majestelerinin ordularının Ispartalılar ve müttefikleriyle yapmış oldukları savaşta yaşanan büyük olaylara da değinilmeden öykücülük sanatına yabancı biri tarafından anlatılmasına sabır göstereceğini dilerim.

Ben yalnızca, iki çocukla bir kölenin başına gelenleri hikaye ederek yenik bir halkın, hangi ulustan olursa olsun, memleketi yok olduğu sırada çektiği acıları anlatmak istedim. Majesteleri, imparatorlukların yağmalanması emrini kendi verdiği halde, doğruyu söylemek gerekirse, kendileri insanların çektiklerini yalnızca uzaktan, ya bir taht ya da süslü bir at üzerinden, saray muhafızlarının altın başlı mızraklarının koruması altında gözlemler.

Son on yıl içinde Yunan şehirleri arasında pek çok savaş yapılmıştır. En az kırk şehir -Knidos, Arethusa, Koloaia, Amphissa ve Metropolis gibi- zaptedilmesi olanaksız kaleleriyle birlikte tamamen ya da kısmen yağma edilmiştir. Sayısız çiftlikler ateşe verilmiş, savaş gemileri batırılmış, askerler katledilmiş, karıları kızları tutsak olarak götürülmüştür. Hiçbir Helen, şehri ne kadar güçlü de olsa, bir mevsimliğine de olsa kendini yeryüzünde, kafası omuzlarının üzerinde, karısı ve çocuklarının tehlikeden uzak, yanı başında uyuyor bulacağından emin olamazdı.

Bu görülmemiş bir durum değildi, bin yıldan beri süregelenden ne daha iyi ne daha kötüydü. Achillos'un ve Hektor'un, Theseus'un ve Herakles'in zamanında, onların doğumundan beri hep böyleydi. *Emporoi,* yani tüccarların söylediği gibi "Sıradan bir iş."

Yunan'da her insan savaşta yenilginin ne olduğunu ve er ya da geç bu acı çorbanın, sofrada kendi önüne geleceğini bilir.

Majestelerinin Asya'da birden yükselişiyle, bu saatin yaklaştığı anlaşılıyordu.

Majestelerinin Doğu'da silahlandığı ve bütün Yunan'ı ateşe vermek niyetinde olduğu haberleri duyuldukça, yağma dehşeti bütün Yunan'ı sarmıştı.

Bu endişe ortalığa öyle bir yayılmıştı ki, ona bir de isim verilmişti.

Phobos.

Korku.

Size karşı duyulan korku Majesteleri. Darius'un oğlu Kserkses, Doğu İmparatorluğu'nun Yüce Kralı; Güneş'in doğduğu yerden battığı yere kadar bütün insanların Efendisi olan size karşı. Ve bütün Yunan'ın bildiği gibi binlerce askerin bizleri esir almak için yürüyüşe geçtiklerinden duyulan korku..

Kendi şehrimin zaptedilmesinin üzerinden on yıl geçmişti, ama o günlerin dehşeti hâlâ içimde yaşıyordu. Artık on dokuz yaşındaydım. İleride anlatacağım olaylar beni kuzenimle Bruksieus'dan ayırmış ve kendi isteğimle Lakonya'ya götürmüştü. Daha sonra da Ispartalı Dienekes olan efendimin hizmetine girmiştim.

Bu sıfatla, diğer üç hizmetkârla beraber, onun ve Olympicus, Polynikes ve Aristodemos isimli üç Ispartalı görevliyle beraber Majestelerinin imparatorluğunun sahibi olduğu Rodos adasına gittik. Bu savaşçılar ve ben, orada Perslerin silahlı kuvvetlerinin gücünü ilk defa gördük.

Önce gemiler geldi. Öğleden sonra serbest bırakılmıştım. Ben de ada hakkında bir şeyler öğrenmek için bir grup Rodoslu sapan atıcısına katılmıştım. Bu heyecan dolu adamların, başparmak büyüklüğündeki kurşunları şaşırtıcı bir hızla fırlattıklarını gördüm. Bu öldürücü gülleleri iki santimlik tahtaların arasından atıp bir insan göğsü büyüklüğündeki nişan tahtasını her dört atışta üç kere vuruyorlardı. İçlerinden benim yaşlarımda bir genç, kamalarının ucuyla kurşunlarına "Al bunu ye" ya da "Sevgiler ve öpücükler" gibi şeyler yazdıklarını gösterirken, gruptan bir başkası başını kaldırdı ve Mısır yönünde ufku işaret etti. En azından bir saattir yolda olan yelkenliler gördük. Bu bir filoydu. Sapancılar onları unutup talim-

lerine devam ettiler. Hemen sonra aynı adam yeniden bağırdı, bu sefer sesinde hayret ve korku vardı. Hepsi doğrulup bakakaldılar. Filo, yelkenleri fora edilmiş gemileriyle burunu dönmüş dalga kırana doğru hızla ilerliyordu. Kimse bunlar kadar büyük ve hızlı gemiler görmemişti. Bunlar yarış tekneleri olmalı, dedi birisi. Hiçbir normal büyüklükteki tekne ya da savaş gemisi, suyu bu süratle yaramaz.

Ama bunlar savaş gemileriydi. Öyle yassı, su yüzeyine öyle yakın teknelerdi ki, dalgalar ancak bir karış altlarında kalıyordu. Majestelerinin bayrağını taşıyorlardı; birbirleriyle spor niyetine yarışıyorlardı. Yunan için talim yapıyorlardı. Savaş için. Hellas'ın gemilerini kendi altın başlı koçlarıyla denizin dibine yollayacakları gün için.

O akşam Dienekes ve öteki görevliler yürüyerek Lindos'daki limana gittiler. Savaş gemileri, Mısırlı denizcilerin bulundukları alanda, karaya çekilmişlerdi. Bunlar Ispartalıları kırmızı pelerinlerinden ve uzun saçlarından tanıdılar. Burada tuhaf bir olay oldu: Denizcilerin kaptanı Ispartalılara gülümseyerek, tekneleri seyre gelen kalabalıktan ayrılıp yanlarına gelmeleri için işaret etti, sonra onlara gemilerini baştan aşağı gezdirdi. Adamlar, bir çevirmen aracılığıyla birbirleriyle ne zaman savaşacaklarını, kaderin, dövüşürken onları karşı karşıya getirip getirmeyeceğinden bahsettiler.

Mısırlı denizciler, gördüğüm en uzun boylu adamlardı, ülkelerinin çöl güneşi onları neredeyse simsiyah yakmıştı. Silahlıydılar, geyik derisinden çizmeleri, bronz göğüs siperlikleri ve altın işlemeli deve tüyünden miğferleri vardı. Silahları kargı ve paladan ibaretti. Kendi baldır ve bacak adalelerini Ispartalılarınkiyle kıyaslıyor, keyifleniyor ve her biri ayrı dillerden konuşuyor, birbirlerini anlamadan gülüyorlardı.

Dienekes Dor dilinde "Seni tanıdığıma memnun oldum, çakal çeneli piç," diyerek kaptana sırıttı ve omzuna dostça vurdu. "Testislerini oyup, sepetin içinde memleketine göndermeye can atıyorum." Ne söylediğini anlamayan kaptan gülerek aynı derecede tehditkâr ve müstehcen olduğu kesin bir dille yanıt verdi.

Dienekes kaptanın adını sordu, adam Ptammilechus olduğunu

söyledi. Ispartalıların dili bunu söylemeye uygun değildi, o yüzden "Tommie,"de karar kıldılar. Bundan Kaptan da hoşlanmıştı. Büyük Kral'larının bunun gibi daha kaç gemisi olduğu sorulduğunda çevirmen aracılığıyla yanıt verildi:

"Altmış."

"Altmış gemi mi?"

Mısırlı parlak bir gülüşle: "Altmış filo," dedi.

Mısırlılar, Ispartalılara gemileri daha ayrıntılı gezdirdiler. Tekneler kumsalda, direklerinin üstüne yan yatırılmış olarak duruyor, böylece altları temizleniyor ve aralıklar kapatılabiliyordu. Tyria'lı denizciler hevesle bu işleri yapmaktaydılar. Gemiciler teknelerin karınlarını hız için yağlıyorlardı. Gemilerin tahtaları öyle ustaca içiçe geçirilmişti ki, bunları yapanların tersane işçileri değil, en usta marangozlar olduğu sanılırdı. Teknenin en sivri olan burnu ile gövdesi arasındaki kısım hız arttırıcı parlak seramiklerle döşenmişti ve gemiciler ellerindeki küreklerle buraya nafdo bazlı bir yağ sürüyorlardı. Bu sürat teknelerinin yanında Ispartalıların Kraliyet Gemisi *Orthia* bir çöp taşıyıcısına benziyordu. Fakat en dikkat çeken şeyler denizle ilgili olanlar değildi.

Bunlar gemicilerin bacak aralarından geçirip bağladıkları kumaşlardı. Dienekes "Bunlar nedir, çocuk bezi mi?" diye gülerek kaptanın üstündekileri çekiştirdi.

Deniz subayı tiyatrovari ve alaycı bir tavırla "Dikkat et dostum. Siz Yunanlılar hakkında bazı şeyler duydum!" diye yanıt verdi.

Mısırlı, Ispartalılara saçlarını neden bu kadar uzun bıraktıklarını sordu. Olympieus, kanun adamı Lykurgus'un sözleriyle yanıt verdi. "Çünkü başka hiç bir süs aracı, yakışıklı bir adamı daha çekici ya da çirkin birini daha korkutucu yapamaz. Hem de bedavaya."

Gemici daha sonra Ispartalıların ünlü kısa *ksiphos* kılıçlarına takılmaya başladı. Bunların Lakonyalıların savaşta kullandıkları silahlar olduğuna inanmıyordu. Oyuncak olmalıydılar. Bu küçücük, ancak elma soymaya yarayan kılıç düşmana nasıl zarar verebilirdi?

Dienekes göğsünü Mısırlı Tommie'nin göğsüne bastırarak; "Marifet tatlı tatlı yaklaşmakta," dedi.

Ayrıldıklarında Ispartalılar denizcilere iki tulum Phalerion şara-

bı hediye ettiler, bu en iyi şaraplarıydı, Rodos konsolosluğu için düşünülmüştü. Gemiciler her Ispartalıya bir altın dorik (yunan bir kürekçinin bir aylık maaşı) ve birer çuval taze Nil turuncu verdiler.

Heyet Isparta'ya başarısızlıkla döndü. Majestelerinin de bildiği gibi, Rodoslular, Dorlu Helenlerdir; Lakonyalılarınkine benzer bir dil kullanırlar, tanrılarına Dor asıllı adlar verirlerdi. Fakat adalar, birinci Pers Savaşı öncesinden beri İmparatorluğun yönetimi altındaydı. İmparatorluk donanmasının ve savaş gemilerinin direklerinin gölgesindeyken boyun eğmekten başka ne yapabilirlerdi ki? Isparta elçiliği beklenenin aksine, eski yakınlıklarına dayanarak Rodos filosunun bir bölümünü Majestelerinin hizmetinden çıkarmak istediyse de hiç alıcı bulunamadı.

Elçiliğimiz bunu Girit, Kos, Kios, Lesbos, Samos, Naksos, İmbros, Samotrakya, Thasos, Skyros, Mikonos, Paros, Tenos ve Lemnos'a gönderilen heyetlerden öğrendiği üzere hiçbiri buna yanaşmamıştı. Apollo'nun kendi doğum yeri olan Delos bile Perslilere boyun eğerek hediyeler sunmuştu.

Phobos.

Bu korku dönüş yolculuğumuzda uğradığımız Andros'un havasında vardı. Keos ve Herminone'de bu, deriden sızan ter gibi hissediliyordu. Buralardaki liman hanlarında ve kumsallarda yaşayanlar ve kürekçiler Doğudaki silahlanmaları ve düşmanın binlerce askerini gözleriyle gördüklerini korkuyla anlatıyorlardı.

Phobos.

Bu yabancı, elçilik Thyrea'da karaya çıktığında, iki günlük tozlu Parnon yolunu izleyerek Lakonya'ya gitmek üzere onlara katıldı. Dağ yolunu izleyen görevliler, çiftçilerin, şehirlilerin mallarını dağlara taşıdıklarını gördüler. Erkek çocuklar, silah altındaki aile erkeklerinin koruması altında, buğday ve arpa çuvalları yüklü eşekleri güdüyorlardı. Arkadan ihtiyarlar ve çocuklar gelecekti. Yukarı kısımlarda, kabile toplulukları şarap ve yağ kavanozlarını toprağa gömüyor, kayalıklarda korunacak oyuklar hazırlıyorlardı.

Phobos.

Karya sınır kalesinde bir Yunan Şehri olan Pladaea'dan bir elçilik grubuna rastladık. Atlı korumaları da dahil on iki kişiydiler, Is-

parta'ya gidiyorlardı. Elçileri Marathon'lu kahraman Arimnestos'tu. Anlatılanlara göre, elli yaşına gelmiş olmasına karşın, o on yıl önceki zaferde zırhlarıyla dalgaların içine dalmış, Pers teknelerinin küreklerini kılıcıyla parçalamıştı. Ispartalılar böyle şeyleri çok severlerdi. Arimnestos'un birliğinin akşam yemeğini bizimle yemeleri ve şehre kadar bizimle beraber yolculuk yapmaları ısrarla istendi.

Plataialı, düşman hakkında bildiklerini bizimle paylaştı. İmparatorluğun her ulusundan toplanmış iki milyon kişilik Pers Ordusu, geçen yaz Büyük Kral'ın başkenti Susa'da toplanmıştı. Kuvvetler Sardis'e ilerlemiş, kışı orada geçirmişlerdi. Buradan, en acemi teğmenin bile tahmin edebileceği gibi, Anadolu'nun sahil yolları boyunca kuzeye ilerleyip, Aeolis ve Troad'dan geçip Hellespontos'u ya gemilerden köprü kurarak ya da büyük deniz harekatıyla aşarak batıya yönelip Trakya'yı ve Chersonese'yi boydan boya katederek güneybatıya, Makedonya'ya sonra da güneye Teselya'ya varacaklardı.

Sözün kısası; Yunan'a.

Ispartalılar Rodos'ta öğrendiklerini anlattılar; Pers ordusu Sardis'ten yürüyüşe geçmişti; ana birlik Abidos'a gelmişti bile, Hellespontos'u geçmeye hazırlanıyordu.

Bir ay içinde Avrupa'da olurlardı.

Selassia'da Ispartalılardan bir haberci, elçiliğe ait bir torbayla efendimi bekliyordu. Dienekes grubundan ayrılıp derhal Olympia'ya gidecekti. Pellona yolunda veda etti ve yanına yalnız beni alarak hızlı bir yürüyüş tutturdu. Elli mili iki günde gitmek niyetindeydi.

Bu yolculuklarda çoğu zaman insanın peşine köpekler. hatta civar köylerin yarı vahşi çocukları takılırdı. Bu keyifli arkadaşlar bütün gün grupla kalır, yürüyenlerin peşinden gelerek onlarla şakalaşır, konuşurlardı. Dienekes onları çok sever, yanına çağırır onların neşeli dostluklarından hoşlanırdı. Fakat o gün, köpek olsun, insan olsun, rastladıklarımızdan hiçbirini yanına istemedi, sağa sola bakmadan yoluna devam etti.

Onu hiç böyle düşünceli ve ciddi görmemiştim.

Rodos'ta meydana gelen bir olayın efendimin huzursuzluğuna neden olduğuna emindim. Bu olay Ispartalılarla Mısırlıların birbirlerine hediye verip vedalaştıktan sonra yola çıkmaya hazırlandıkları sırada meydana gelmişti. Yabancıların bazen resmiyeti bırakıp, birbirleriyle, adam adama, yürekten konuştukları olur. Kaptan Ptammitechus efendime ve Aleksandros'un babası Olympieus'a yakınlık duymuştu. Bu ikisini kenara çekerek onlara bir şeyler göstermek istediğini söyledi. Onları donanma komutanının kıyıda kurulu kamp çadırına götürdü ve subayların iznini de alarak Ispartalılara şimdiye dek görmedikleri -benim de görmediğim- harika bir şey gösterdi.

Bu bir haritaydı.

Bu bir coğrafyacının çizdiği, yalnızca Hellas ve Ege Adaları'na ait olmayan bütün bir dünya haritasıydı.

Harita, enine açıldığında iki metreyi buluyordu, üzerinde tamamlayıcı ayrıntılar vardı ve Nil papirüsü üzerine çizilmişti. Bu olağanüstü bir maddeydi, ışığa tutulunca saydam olduğu halde, kenarından bıçak ucuyla bir kesik atılmadıkça en güçlü erkekler bile bunu elleriyle yırtamazlardı.

Deniz subayı haritayı filo komutanının masasına yaydı. Ispartalılara Peleponnes'in göbeğindeki memleketlerini gösterdi. 140 mil kuzeye ve doğuya uzanan Atina, onun kuzeyinde Tebai ve Tesalya, Ossa ve Yunanistan'ın en kuzey ucunda Olympos Dağları... Bunun batısına, haritacı, Sicilya, İtalya ve Herakles'in Sütunları'ndan görülebilen bütün denizleri ve karaları çizmişti. Bunlar haritanın henüz açılmamış kısmında kalmıştı.

Ptammitechus çevirmenleri aracılığıyla Ispartalılara "Size yalnızca, Majestelerinin imparatorluğunun büyüklüğünü ve elindeki olanakları gösteriyorum. Bu bilgileri kendinize saklayın ve gerçekleri göz önünde tutup hayallere kapılmadan, karşı koyup koymamak kararını verin."

Papirüsün doğu kısmını açtı. Fenerin ışığı altında Ege adaları, Makedonya, Illyria, Trakya ve Scythia ve Hellespontos, Lidya, Karya, Kilikya, Fenike ve Anadolu'daki İyon şehirleri görülüyordu. "Bütün bu ulusları Yüce Kral yönetiyor. Hepsini kendi hizmetine

soktu. Hepsi size karşı geliyorlar. Ama bu Pers İmparatorluğu mu? İmparatorluğun merkezine henüz gelmedik bile..."

Rulo açıldıkça daha çok toprak ortaya çıkıyordu. Mısırlı, ellerini Habeşistan, Libya, Arabistan, Mısır, Asur, Babil, Sümer ve Kapadokya, Ermenistan ve Trans-Kafkas sınırları üzerinde gezdirdi. Bu krallıkların her binin şöhretini sayıyor, savaşçılarının ve taşıdıkları silahların sayısını söylüyordu.

"Hızlı seyahat eden biri Peleponnes'i dört günde geçebilir. Bakın dostlarım. Sadece Tyreden Yüce Kralın Başkenti Susa'ya kadar bir aylık bir yürüyüşle varılır. Ve bütün bu topraklar üzerinde yaşayan insanlar ve sahip oldukları tüm zenginlikleri ile Kserkses'e aittir. Onun ulusları, ne siz Yunanlıların yaptığı gibi birbirleriyle çekişmekten hoşlanırlar, ne de ayrılıp kavgacı birlikler kurarlar. Kral toplanın deyince ordular toplanır. Yürüyün deyince yürürler. Evet, hâlâ Persepolis ve Pers İmparatorluğu'nun merkezine gelmedik."

Haritayı daha da açtı.

Ortaya daha bir çok tuhaf isimli memleketler, sayısız topraklar çıktı. Mısırlı birçok sayı söyledi. Satraptan iki yüz bin, bir başkasından üçyüz bin. Batıda Yunan küçüldükçe küçülüyordu. Pers İmparatorluğu'nun sınırsız gücü karşısında büzülüyor, bir mikrokozmos haline geliyordu. Mısırlı daha sonra, yabani hayvanlardan, canavarlardan, atlardan büyük eşeklerden söz etti. Pers topraklarını, sonra, Medya, Baktriay'ı, Hazar'ı, Aria'yı, Sogdiana'yı ve Hindistan'ı anlattı. Dinleyenler bu ulusların ne adını, ne varlığını daha önce hiç duymamışlardı.

"Majesteleri bu topraklardan doğunun kızgın güneşinde yetişmiş akıl almayacak zorluklara karşı dayanıklı, karşı koyulmaz silahlarla donatılmış hazinelerinin büyüklüğü bilinmeyen savaşçı çıkarmıştır. Üretilen her mal, her meyve, tohum, domuz, koyun, inek, at, madenlerden, çiftliklerden, ormanlardan, bağlardan elde edilen her ürün majestelerine aittir. Ve hepsi de şimdi sizi esir almaya gelen bu orduyu yetiştirmek için kullanılmıştır.

"Beni dinleyin kardeşlerim. Mısırlıların nesli çok eskiye dayanır, ataları yüzlerce yıl geriye, ilkçağlara kadar uzanır. İmparatorlukların çıkıp battıklarını gördük. Hüküm sürdük ve hüküm altına gir-

dik. Şu anda bile teknik olarak bakıldığında bizler yenilmiş bir halkız, Perslere hizmet ediyoruz. Ama rütbeme bak! Yoksul birine benziyor muyum? Bu halim, küçümsenebilir mi? Cüzdanıma bir bak. Saygısızlık etmeyeyim, ama bütün sahip olduklarınızı üstümde taşıdığım parayla satın alabilirim."

Burada Olympieus Mısırlının sözünü kesti. Ve ne söyleyecekse söylemesini istedi.

"Söyleyeceğim şu arkadaşlar: Majestelerimiz, siz Ispartalılar ya da daha başka büyük savaşçılar aklınızı kullanıp onun bayrağı altına gönüllü olarak girerseniz, sizleri en az biz Mısırlılar kadar onurlandırır. Doğuda bizler, siz Yunanlılarda olmayan bir şeyi öğrendik. Bu çark döner, insan da onunla beraber dönmelidir. Karşı koymak yalnızca akılsızlık değil, deliliktir de."

O zaman efendimin gözlerine baktım. Mısırlının niyetinin gerçek olduğunu, sözlerinin dostça ve saygıyla söylediğini açıkça görüyordu. Ancak yüzünün kızarmasına engel olamadı.

Dienekes "Sen hiç özgürlüğü tatmamışsın dostum," diye konuştu. "Yoksa onun altınla değil, çelikle kazanıldığını bilirdin." Çabucak öfkesine hakim oldu ve uzanıp Mısırlının omzunu okşadı. Gözlerine gülümseyerek baktı.

"Sözünü ettiğin çarka gelince, bütün çarklar gibi o da her iki yöne de döner," diye efendim sözünü bitirdi.

Pellana'dan çıkışımızın ikinci günü öğleden sonra Olympiya'ya vardık. Zeus'a adanan Olimpiyat Oyunları, Helen festivallerinin en kutsalıdır; oyunların yapıldığı haftalar boyunca hiçbir Yunanlı başkasına silah çekmez, hatta yabancı bir istilacıya bile. Oyunlar tam da bu yıl yapılacaktı, birkaç hafta içinde. Olimpiyat alanları, yatakhaneler, hazırlık yapmak için tüm Yunan şehirlerinden şimdiden gelen atletler ve antrenörlerle dolmuştu. Yaşamlarının baharında, sürat ve cesarette eşsiz olan bu yarışmacılar, efendimi görür görmez etrafını çevirdiler; Perslerin ilerleyişi hakkında haber almak istiyorlardı. Olimpiyat yasalarının silah kullanmalarını yasaklaması onları endişelendiriyordu. Efendimin görevini sorgulamak bana düşmezdi. Ancak, rahiplerden bir ayrıcalık ricasında buunacağını tahmin ediyordum.

Dienekes içerde işlerini yürütürken onu dışarda bir yerlerde bekledim. İşini bitirdiğinde daha birkaç saatlik gün ışığı kalmıştı; iki kişiden ibaret takımımız korumasız da olduğundan, geri dönüp derhal Isparta'ya yollanmamız gerekirdi. Fakat efendimin sıkıntılı hali sürüyordu; aklından bir şeyler geçiriyordu. Olimpiyat stadyumunun batı tarafındaki Şampiyonlar Caddesi'ne yürüyerek, "Haydi gel," dedi. "Sana öğrenimine yararlı olacak bir şeyler göstereceğim."

Oyunlarda kazanan şampiyonların ve ulusların adlarının yazılı olduğu sütunlara doğru yürüdük. Orada Polynikes'in adını okudum. Efendimle Rodos'a giden görevlilerden biriydi, iki olimpiyatta arka arkaya zırhlı stadion yarışında şampiyon olmuştu. Dienekes bana daha başka Lakonyalı şampiyonların adlarını gösterdi: Şimdi otuz kırk yaşlarında olup şehirde görmüş olduklarım ve yıllarca önce, hatta geçmiş yüzyıllarda savaşlarda ölenler. Sonra bir ad daha gösterdi, dört olimpiyat ve önceki pentatlon yarışındaki şampiyon.

Iatrokles
Nikodiades'in oğlu
Lakonyalı.

Dienekes "O benim kardeşimdi," dedi.

O gece efendim geceyi Ispartalıların yatathanesinde geçirdi. Onun için içerde bir yatak boşaltmışlar, bana da girişte bir yer ayırmışlardı. Ancak huzursuzluğu geçmemişti. Ben henüz serin taşların üzerine yerleşememiştim ki, giyinik olarak dışarı çıktı ve kendisini izlemem için işaret etti. Ana caddeleri geçerek Olimpiyat stadyumuna vardık. Yarışçıların tünelinden girip yıldızların ışığında mor bir renge bürünmüş ve sessizlik içindeki arenaya vardık. Dienekes, oyunlar boyunca Ispartalılara ayrılmış olan çimenler üzerindeki oturma yerlerine yargıçlar mevkiinin üzerindeki meyilli kısma çıktı. Burada, kenarda, çamların altında bir yer seçti ve oraya yerleşti.

Sevenler için mevsimlerin, güzellikleri kalplerini tutuşturan kadınların anısıyla özdeşleştiğini duymuştum. O yılı, tutkunu olduğu

sevgilisinin peşinden koştuğu; bir başka yılı da başka bir güzelin onun cazibesine kapıldığı yıl olarak hatırlar...

Ana babalar içinse, mevsimler, çocuklarının doğumuyla belirlenir -bunun ilk adımları, ötekinin ilk söylediği söz- onların takvimleri böyle basit olaylarla dolar ve anı defterlerine yazılır.

Ama savaşçılar için mevsimler böyle tatlı olaylar ya da takvimdeki yıllarla değil, savaşlarla anılır. Seferberlikler, kaybedilen arkadaşlar, ölümlerden kurtulma çabaları.

Zamanın, savaşılan yerler ve isimlerden başka belleklerden herşeyi sildiği çarpışmalar, mücadeleler. Kanları pahasına yaşanan ve silah arkadaşlarının canlarıyla ödenen ve savaşçının belleğinde her şeyden daha asil bir yer tutan anılar. Rahibin elinde taşıdığı kutsal semboller gibi piyadenin de kendi işaretleri vardır. Geçmişi bedenine çelikle yazılmış, alfabesi mızrak ve kılıçlarla etine çizilmiştir.

Dienekes stadyumun üstündeki gölgeliğe yerleşti. Ben de onun yardımcısı olarak görevimi yerine getirmeye koyuldum. Ilık yağa karanfil ve başka otlar karıştırarak, efendimin ve otuz yaşı geçmiş her asilzadenin yerde rahat yatabilmek için gereksinim duyduğu masajı yapmaya hazırlandım. Dienekes yaşlı olmaktan çok uzaktı, kırkını yalnızca iki yıl geçmişti. Ama mafsalları ihtiyarlarınki gibi çatırdıyordu. Benden önceki yardımcısı, "İntihar" adındaki adam, efendimin aldığı yaraların üzerindeki sertlikleri, düğümleri nasıl ovacağımı ve giydirirken onun ufak sakatlıklarını nasıl örteceğimi öğretmişti. Sol omzu kımıldamıyor, bu kolunun dirseği köprücük kemiğinden yukarı kalkmıyordu. Korsesi önce bedenine sarılıyordu, o bunu dirsekleriyle yerinde tutarken, ben de deri omuzlukları takıyor, yerlerine yerleştiriyordum. Bel kemiği, dizlerine dayalı olan kalkanını almak için bile eğilemiyordu: Bronz kolluğu ben tutarak koluna geçiyordum. Ayrıca sol ayağını, tendonuna iyice masaj yapılıp sinirleri yumuşatılmadıkça hareket ettiremiyordu. Efendimin en korkunç yarası ise alnının orta yerinde, saç bitiminin hemen altından, başparmak kalınlığında bir izdi. Normalde alnının üstüne düşen saçları bunu örtüyordu, ama miğferini takmak için saçlarını sardığında, ya da yatmak için arkaya bağladığında o mosmor yara ortaya çıkıyordu. Onu şu anda ay ışığında görebiliyor-

dum. Yüzümdeki meraklı ifade efendime çok komik gelmiş olmalı ki, güldü ve elini yaranın üzerinden geçirdi.

"Bu Korintlilerin bir hediyesi, Kseo. Çok eski, sen doğduğun sıralarda olmalı. Kardeşime ait bir öyküyü hatırlatır."

Efendim bayırdan aşağıya Şampiyonlar Caddesi'ne inen yola baktı. Belki kardeşinin gölgesinin yakınlığını hissediyor, çocukluğundan, savaştan ya da oyunlardan kalma anıları düşünüyordu. Ona bir kâse şarap vermemi, bir tane de kendime almamı istedi.

"O zamanlar ben bir subay değildim," diye başladı. Düşünceli hali sürüyordu. "Bir bölük liderinin çapraz tepeli miğferini değil, piyade askerinin önden arkaya doğru tepeliği olan miğferini giyiyordum. Öyküyü dinlemek ister misin, Kseo? Bir uyku masalı gibi?"

Çok istediğimi söyledim. Efendim düşünüyordu. Bunları anlatmanın kendini beğenmişlik ya da kendinden çok söz etmek olabileceğini aklından geçiriyordu herhalde. Öyle olursa hemen kesecekti. Ama anlaşılıyordu ki, olayın öğretici bir yanı vardı, çünkü efendim başını salladı ve devam etmeye karar verdi. Sırtını rahatça dayadı, yerleşti.

"Bu Achilleion'da, Korintlilerle Arkadyalı müttefiklerine karşı bir savaştı. Nedenini anımsamıyorum bile, ama her ne idiyse bu pislik herifler cesaretle savaşıyorlardı. Bize çelik mızraklarıyla saldırıyorlardı. Saflarımız geçilmiş, ilk dört sıra karışmıştı, alanın her yanında adam adama dövüşülüyordu. Kardeşim bölük başıydı, ben de üçüncü." Dienekes yürüyüş sırası ile, on altıncı mevkiin gerisindeki üçüncü bölüğe kumanda ettiğini anlatıyordu. "Böylece dörder dörder sıra olduğumuzda ben bölüğümün başında olarak kardeşimin yanında yer alıyordum. Iatrokles'le ben ikili, *dyas* olarak beraber savaşıyorduk; çocukluğumuzdan beri hep ikili olarak talim görmüştük. Yalnız şimdiki talim değil, gerçek bir çılgınlıktı. Kendimi düşmanın bir canavarıyla karşı karşıya buldum. İki metre boyuyla, iki insan ve bir ata bedeldi. Mızrağı kırılmış, kılıcını kaybetmişti. Öyle kızmıştı ki, kılıcını çekmeyi akıl edemiyordu. Kendi kendime: "Bu herif belindeki doğrayıcıyı hatırlamadan sen ona bir demir sapla," diye söylendim.

"Ona saldırdım. Beni kalkanıyla karşıladı, onu silah gibi kullanıyor, kenarını balta gibi savuruyordu. İlk darbesi kalkanımı dağıttı, kılıcımı kabzasından tutup saldırdım. Fakat ikinci bir darbeyle onun da sapını paramparça etti. Şimdi bu şeytanın karşısında tamamen silahsız kalmıştım. O kalkanını bundan zevk alırmışcasına bir daha savurdu. İşte tam buraya, göz çukurlarımın üst tarafına indirdi.

"Tepesinin kopup düştüğünü hissettim, sanki kafatasımın yarısını alıp götürmüştü. Kaşımın altındaki adaleler kesilmiş, sol gözüm kanla dolmuştu.

"İnsanın yaralandığında duyduğu çaresizliğe kapılmıştım. Durumunuzun çok kötü olduğunu bilir, ama ne kadar kötü olduğunu bilemezsiniz, ölmüş olabileceğinizi düşünürsünüz, ama emin değilsinizdir. Her şey yavaşça, rüyada olduğu gibi gelişmektedir. "Yüzüstü yatıyordum. O devin üzerimde olduğunu, beni cehenneme gönderecek bir darbe indirmeye hazırlandığını biliyordum. Birden o yanımda belirdi. Kardeşim. Bir adım attığını ve *ksiphos* kılıcını savurduğunu gördüm. Korintli Gorgon'u tam burnunun altından vurdu; demir adamın dişlerini dağıtmış, çene kemiğini yararak boğazına girmiş ucu suratından dışarı fırlamıştı."

Dienekes başını salladı ve acı bir sesle güldü. İnsanın uzaktaki bir olayı hatırlayıp yok olmaya ne kadar yaklaştığını bildiği ve hayatta kaldığına hayret ettiği zaman çıkaracağı bir sesti bu.

"Bu o namussuzun hızını kesmemişti. Çenesine saplı o koca kazıkla, elleriyle Iatrokles'e yeniden saldırdı. Ben alttan, kardeşim üstten yakalayıp onu güreşçi gibi yere çaldık. Kırılıp kısalmış olan kılıcımı karnına sapladım, bütün gücümle abandım ve onu toprağa çiviledim. Kardeşim herifin kılıcını yakalayıp miğferinin bronz kısmını parçalamış, kafasının yarısını yarmıştı. Yine de ayağa kalktı. Kardeşimin hiç bu kadar korktuğunu görmemiştim. Ama bu sefer durum ciddiydi. "Yüce Zeus!" diye bağırdı. Bu bir lanet değil, bir yakarıydı."

Gece hava serinlemişti. Efendim pelerinini omuzlarına sardı. Biraz daha şarap içti.

"Kardeşimin Scythdia'daki Antaurus'dan bir yardımcısı vardı;

bu adamın adını duymuşsunuzdur. Ispartalılar onu "İntihar" diye çağırırlardı."

Şaşkınlık göstermiş olmalıyım ki, Dienekes gülümsedi. Bu adam, Scythialı, benden önce Dienekes'in yardımcıydı. Benim de öğretmenim olmuştu. Ama onun efendimin kardeşine hizmet verdiğini yeni öğreniyordum.

"Bu uğursuz da senin gibi, Kseo, Isparta'ya yalnız gelmişti. Deli herif! Cinayet suçundan kaçıyordu; bir kabile kavgasında bir kız yüzünden babasını ya da kayınbabasını öldürmüştü. Hangisi olduğunu hatırlamıyorum. Lakonya'ya geldiğinde ilk rastladığı adamdan en sonuncusuna kadar onu savaşa göndermelerini istedi. Kimse kabul etmedi, yasalara karşı gelmekten korkuyorlardı. Sonunda kardeşim onu kendisiyle birlikte savaşa götürdü, orada adam olacağına inanıyordu.

"Adam korkunç biriydi. Öteki yardımcılar gibi geride kalmıyor, silahsız haliyle savaşın ortasına giriyor, ölümü arıyor, onu adeta çağırıyordu. Bildiğiniz gibi silahı kargıydı. Boyları kol uzunluğundaydı. Onları kendi yontuyordu, onlara bir de ad takmıştı: "örgü iğnesi". On iki kargıyı ok torbasında taşıyor, birbiri ardına üçer üçer aynı adama atıyor, sonuncuyu da işini bitirmek için saklıyordu. Bu, onun ne biçim bir adam olduğunu anlatıyordu. Şimdi bile, yirmi yıl sonra, delilik derecesinde korkusuzdu ve canına hiç değer vermiyordu.

"Her neyse, işte şimdi o Scythia'lı sersem geliyordu. Evet, bir bakalım... Önce Korintli canavarın karaciğerine iki "Örgü iğnesi" saplayıp arkasından çıkardı, sonra da bir tane bacak arasına sapladı. Bu işini gördü. Dev, dosdoğru bana baktı, bir kere böğürdü ve çuval gibi yere yığıldı. Daha sonra farkına vardım ki, kafatasının yarısı ortaya çıkmış, yüzüm kan içinde kalmış, sakalımın ve çenemin sağ tarafı olduğu gibi gitmişti."

"Savaştan nasıl çıktınız?" diye sordum.

"Çıkmak mı? Düşman hatlardan çekilinceye kadar bin yarda daha savaşarak ilerlemek zorunda kaldık. Ne halde olduğumu bilmiyordum. Kardeşim yüzüme dokunmama izin vermiyordu. "Bir kaç sıyrığın var," diyordu. Beynimde rüzgârları hissedebiliyordum. Kötü olduğumu biliyordum. O cadı cerrahın, dostumuz İntihar'ın

beni gemici ipliğiyle dikerken, kardeşimin başımı tuttuğunu, şakalar yaptığını hatırlıyorum: Bundan sonra çok yakışıklı olmayacaksın, karımı elimden almandan korkmama gerek kalmayacak."

Dienekes burada durdu. Yüzü ciddi bir ifade aldı. Artık öyküsünün kişisel alanlara geldiğini, burada bitirmesi gerektiğini söyledi.

Devam etmesi için yalvardım. Yüzümden hayal kırıklığına uğradığımı görüyordu. "Lütfen efendim. Öyküyü buraya kadar getirip de bir kenara atmayın."

"Anlatılanları okul dışında yayan yardımcıların başına gelenleri bilirsin," diye beni uyardı. Bir yudum şarap daha içti ve bir an düşündükten sonra devam etti.

"Karımın ilk kocası olmadığımı biliyorsun. Arete daha önce kardeşimle evliydi."

Bunu biliyordum, ama efendimin kendisinden hiç duymamıştım.

"Bu, ailemde üzücü bir anlaşmazlık yarattı. Genellikle onun evinde yemek yemekten kaçınırdım, her zaman bir bahane bulurdum. Kardeşim buna çok kırılırdı. Karısına saygı duymadığımı ya da onda açıklamak istemediğim bir kusur bulduğumu düşünürdü. Karısını ailesinden çok gençken, henüz on yedi yaşındayken ayırmıştı ve biliyordum ki, bu aceleciliği onu hep sıkmıştı. Onu öyle çok istiyordu ki, bekleyememişti. Başkasının olmasından korkmuştu. Benim evine gitmememin nedeninin de bu olduğunu, kendisini hatalı bulduğumu sanıyordu.

"Evine gitmemi sağlamak için, babama, hatta yargıçlara, *ephorlara* başvurmuştu. Bir gün *palaistrada* güreşmiştik. Neredeyse beni boğuyordu. (Hiçbir zaman onun gücünde olamamıştım.) O akşam en iyi giysilerimi giyip en terbiyeli halimle evine gelmemi emretmişti. Eğer bir daha böyle davranırsam boynumu kıracağına yemin etmişti.

"Tam akşam olmak üzereydi ve ben de egzersizlerimi neredeyse tamamlamıştım ki, Büyük Güreş Meydanı'nın kenarından yine bana yaklaştığını gördüm. Leydi Arete'nin dilini bilirsiniz. Onunla konuşmuş ve : "Sen körsün Iatrokes, kardeşinin bende gözü olduğunu görmüyor musun? Bunun için davetlerini kabul etmiyor. Kardeşinin karısına karşı böyle duygular beslediği için utanıyor," demiş.

"Kardeşim doğrudan bunun doğru olup olmadığını sordu. Bir köpek gibi ona yalan söyledim, ama her zamanki gibi benim içimi okudu. Bundan derin bir üzüntü duyduğu görülüyordu. Çocukluğundan beri yaptığı gibi hiç kımıldamadan durdu ve düşünmeye başladı. "Ben savaşta öldüğüm zaman senin olur," dedi. Böylece sorun ona göre çözülmüş oldu.

"Ama benim için öyle değildi. Bir hafta içinde denizaşırı bir elçilik işinde yardımcılık alarak şehirden ayrılma olanağı bulmuştum. Bütün kış uzakta kalmayı başardım. Ancak Herakles'in alayı Pellene için savaşa çağrıldığımda geri döndüm. Kardeşim o savaşta öldürüldü. Savaşırken bundan hâlâ haberim yoktu, savaş kazanılıp yeniden toplanıldığında olanları öğrendim. Ben yirmi dört yaşındaydım, o otuz bir."

Dienekes'in yüzü daha da ciddileşti. Şarabın etkisi kalmamıştı. Uzunca bir süre tereddüt etti, öyküye devam mı etsin yoksa burada bitirsin mi karar vermeye çalışıyordu. Yüzüme uzun uzun baktı, sanki benim kendisini gerekli dikkat ve saygıyla dinlediğimden emin olmak istiyordu, kâsesinde kalan şarabın tortularını boşalttı ve devam etti:

"Kardeşimin ölümünün benim yüzümden olduğunu düşünüyordum. Sanki ben gizlice bunu istemiş ve Tanrılar da her nasılsa bu utanç verici isteğimi yerine getirmişlerdi. Başıma gelen en acı olaydı. Artık yaşayamayacağımı hissediyor, fakat yaşamıma onurlu bir biçimde nasıl son vereceğimi bilmiyordum. Eve dönmeliydim. Hem annemle babamın hatırı, hem de cenaze işleri için. Arete'nin yanına yaklaşmadım. Lakonya'dan cenaze töreni biter bitmez ayrılmaya kararlıydım, fakat babası bana gelerek "Kızıma tek bir kelime bile söylemeyecek misin?" diye sordu. Kızına olan duygularımdan haberi yoktu. Yalnızca bir kayınbirader, bir *kyrios* olarak onun uygun bir kocaya verilmesini sağlamanın bana düştüğünü bildiriyordu. O kocanın ben olmam gerektiğini söyledi. Iatrokles'in tek kardeşiydim, aileler birbirleriyle kaynaşmışlardı. Arete'nin henüz hiç çocuğu olmamıştı, böylece benden doğacak çocukları kardeşimin de sayılabilirdi.

"Reddettim.

"Bu beyefendi, reddetmemin esas nedenini, en çok istediğim bir şeyi kardeşimin ölümü sayesinde elde etmek utancına katlanamayacağımı bilemezdi. Arete'nin babası anlayamazdı; çok kırılmış ve kendini hakarete uğramış hissetmişti. Çaresiz bir durumdu. Acı ve keder doluydu. Durumu nasıl düzelteceğimi bilemiyordum. Bir gün güreş tutuyordum, uygun hamleleri yapıyordum, fakat içim hep o azapla doluydu. Birden *gymnasiumun* kapısında bir karışıklık oldu. İçeriye bir kadın girmişti. Herkesin bildiği gibi hiç bir kadın buralara gelemez. Kızgın sesler yükselmeye başladı, ben de minderden -çıplak olarak- ayağa kalktım ve bu saldırganı dışarı atmak üzere ötekilerin yanına gittim.

"Sonra gördüm. Bu Arete'ydi.

"Erkekler onun önünde, ekinlerin orakçıların önünde ayrıldığı gibi ayrıldılar. Tam spor alanının kenarında, boksörlerin ringe girmek için bekledikleri yerde durdu.

"Hanginiz beni karısı olarak alır?" diye oradakilere, ağızları hayretten açık, şaşkın danalar gibi bakakalan adamlara sordu. Arete hâlâ, dört kız anası olduğu halde çok güzel bir kadındır. Ama o zaman, daha hiç çocuk doğurmamış ve on dokuz yaşındayken bir tanrıça kadar göz kamaştırıyordu. Onu arzulamayan tek bir erkek yoktu. Ama şaşkınlıktan kimse en ufak bir ses çıkaramadı.

"Kimse çıkıp bana talip olmayacak mı?"

"Sonra döndü ve doğruca benim önüme yürüdü. Öyleyse beni karın olarak sen almalısın. Yoksa babam bu utancı kaldıramaz." Bu kadının, bu kızın cüreti ve küstahlığı karşısında öylece kalakalmıştım. Kalbim yerinden fırlayacak gibi oluyordu. Bir taraftan da cesaret ve zekâsı beni çok etkilemişti.

"Sonra ne oldu?" diye sordum.

"Seçme hakkım var mıydı ki? Onun kocası oldum."

Dienekes kardeşinin oyunlardaki cesareti ve savaştaki kahramanlıkları hakkında daha bir çok öykü anlattı. Her alanda: Süratte, zekâda ve güzellikte, erdemlilikte, korunmakta hatta koroda kardeşi onu kat kat geçerdi. Dienekes ona yalnızca bir küçük kardeşin büyük kardeşe olan saygısını duymuyor, bir erkek olarak da takdir ediyor ve hayranlık duyuyordu. "Iatrokles'le Arete ne güzel

bir çifttiler. Bütün şehir onlardan doğacak oğulları bekliyordu. Onların birleşmesinden ne savaşçılar, ne kahramanlar türeyecekti!"

Ama Iatrokles'le Arete'nin hiç çocukları olmamıştı. Dienekes'ten ise yalnızca kızları olmuştu.

Dienekes bunu sözlerle belirtmiyordu, ama yüzünden üzüntüsü kolaylıkla okunuyordu. Neden Tanrılar onunla Arete'ye kız çocukları vermişti? Bu, efendimin bencilce sevgisinin Tanrı tarafından cezalandırılmasından, üzerlerindeki lanetten başka ne olabilirdi. Dienekes zihnini kaplayan bu düşüncelerden sıyrılarak ayağa kalktı ve Şampiyonlar Caddesi'ne inen yolu gösterdi.

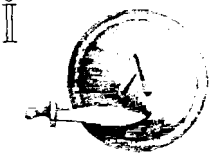
"Böylece Kseo, benim neden düşman karşısında daha cesur olduğumu anlayabilirsin. Kendime, kardeşimi örnek alıyorum. Biliyorum ki, Tanrılar bana ne kahramanlıklar yaptırırlarsa yaptırsınlar, asla kardeşimle eşit olamam. İşte bu benim sırrımdır. Beni alçakgönüllü yapan budur."

Yüzünde hüzünlü, bambaşka bir gülümseme belirdi.

"İşte Kseo, artık kalbimin sırlarını ve nasıl böyle yakışıklı biri haline geldiğimi biliyorsun. Güldüm, efendimin bunu istediğini biliyordum. Fakat onun yüzündeki neşe tamamen kaybolmuştu.

"Şimdi artık yoruldum. Eğer izin verirsen samanların üzerine uzanmamın zamanı geldi," dedi ve kamış yatağında kıvrılarak uykuya daldı.

KİTAP İKİ

ALEKSÁNDROS

SEKİZ

Şimdiye kadarki görüşmeler Majestelerinin askeri kuvvetlerinin hiçbir karşı kuvvetle karşılaşmadan Hellas'a ilerleyişi sırasında kaleme alınmıştı. Termopilai'deki savunucular yenilmişlerdi. Hellen donanması, Artemisium'da gerçekleşen savaşta hem gemi hem de insan olarak büyük kayıplar vermişti. Denizde ve karadaki bütün Yunan kuvvetleri ve müttefikler, savaş alanından kaçmışlardı. Hellen kara kuvvetleri Korint'te Isthmus'a doğru çekildiler. Ispartalılarla beraber Peleponnes'i savunmak için bir duvar inşa ediyorlardı. Deniz kuvvetleri; Hellen filosuyla Atina'da ve Saronica Körfezi'nde bulunan Salamis'te birleşmek üzere Euboea ve Sounion Burnu civarına doğru çekildi.

Majestelerinin ordusu Fokis'i ateşe verdi. İmparatorluk kuvvetleri Drymus, Charada, Erochus, Tethronum, Amphikaea, Neon, Pedies, Trikes, Elateia, Hylompolis ve Parapotamii şehirlerini yakıp yıktılar. Hellenlere ait bütün tapınakları, kutsal yerleri Abae'deki Apollo tapınağı da dahil olmak üzere yerle bir edip hazineleri yağmaladılar.

Majestelerine gelince, kendileri gününün neredeyse yirmi saatini askeri ve diplomatik sorunlarla uğraşarak geçiriyordu. Bu işlerinin arasında yine de mahkûm Kseones'in öyküsünün devamını dinlemek istedi. Görüşmelerin onun yokluğunda da yapılmasını, her sözcüğünün Majestelerinin serbest kaldığında okuyabilmesi için kaydedilmesini emretti.

Yunanlı bu emre büyük bir istekle uydu. Anavatanı Hellas'ın çok sayıdaki İmparatorluk Kuvvetlerinin böylesine azalması onu üzüntüye boğmuştu. Ve öyküsünün hızla kaydedilmesi, isteğini körüklemişti. Delphi'deki Apollo'nun Kehaneti

Tapınağı'nın da tahrip edilmiş olduğu haberleri üzüntüsünü büsbütün arttırmıştı. Majestelerinin kendisinin ve başkalarının özel öykülerinden sıkılıp artık daha önemli konulara geçmesini, Ispartalı'ların taktikleri, talimleri ve askerlikle ilgili felsefeleri hakkında bilgi vermesini isteyeceğini düşündü. Yunanlı, Majestelerinin sabır göstermesini diledi. Öykü Tanrının gösterdiği yolda kendiliğinden ilerliyordu ve o da anlatıcısı olarak bu yolu izliyordu.

Tashritu'nun dokuzuncu günü, Ölümsüzlerin Kaptanı Orontes'in çadırında Majestelerinin yokluğunda öyküye devam ettik.

Majesteleri, Ispartalıların talim egzersizlerini anlatmamı istemişti. Özellikle Lykurgan savaşçı kodu altında yetiştirilen gençlerle ilgili olanları. Belirli bir olay, yalnızca bazı ayrıntıları değil, işin aslını da belirtmekte yararlı olabilirdi. Bu pek öyle görülmemiş bir şey değildi. Bu öyküyü, hem öğretici değeri olduğundan, hem de Sıcak Geçitlerde'ki mücadelede Majestelerinin kahramanlıklarına tanık olduğu savaşçıları içerdiğinden anlatıyorum. Bu olay Termopilai'deki savaştan altı yıl kadar önce meydana gelmişti. On dört yaşındaydım ve efendim beni henüz savaş yardımcısı olarak yanına almamıştı; zaten Lakonya'da daha iki yıl geçirmiştim. Kendi yaşımda Aleksandros isimli bir gence dövüşlerde eşlik ediyordum. Bu şahıstan daha önce de bir iki kere söz etmiştim, savaş lideri, polemarch Olympeus'un oğluydu, on dört yaşındaydı ve Dienekes'in himayesindeydi.

Aleksandros Isparta'nın en asil ailelerinden birinin soyundan geliyordu. Ataları, Herakles'in Europontia sülalesindendi. Ama o bedensel açıdan bir savaşçıya benzemiyordu. O bir şair ya da müzisyen olmak için yaratılmıştı. Hiç egzersiz yapmadığı halde sınıfının en başarılı flütçüsüydü. Şarkı söylemekteki yeteneği daha da üstündü; çocukken alto, yetişkinliğinde ise berrak bir tenor olmuştu.

Rastlantı sonucu ya da Tanrının isteğiyle, onunla, ikimiz de on üç yaşındayken talim alanının iki yanında değişik suçlar yüzünden aynı zamanda kamçılanmıştık. Onun kırbaçlanma nedeni kendi ta-

lim bölüğü, *agoge boua* içinde işlediği bir suç yüzünden, benimki ise kurbanlık bir keçinin boynunu iyi traş edemediğim içindi. Ayrı olarak yapılan bu kamçılanmalarda Aleksandros benden önce düştü. Bunu gururlandığım için söylemiyorum. Fakat ben daha çok dayak yemiştim, buna daha alışıktım. Bu durum, ne yazık ki, Aleksandros'u iyice gözden düşürmüştü. Talim öğretmenleri burnunun iyice sürtülmesi için onu sürekli olarak benim yanıma vermişlerdi. Beni adamakıllı yeninceye kadar, tekrar tekrar dövüşmek zorundaydı. Bana gelince, ona bir zarar gelmemesi için işin kolayına kaçarsam, sırtımın kemikleri güneşi görünceye dek kamçılanacaktım.

Lakonyalılar bu tür konularda çok kurnaz olurlar. Hiçbir şeyin böyle bir durum kadar iki genci birbirine bağlamayacağını bilirlerdi. Gayet iyi farkındaydım ki, eğer bana düşeni gereği gibi yaparsam, Aleksandros'un hizmetinde kalmayı sürdürebilir, yirmi yaşına gelip savaşçılar sınıfına katıldığında onun savaş yardımcısı olabilirdim. Bundan daha çok istediğim bir şey yoktu. Isparta'ya bunun için gelmiştim: Talimleri yakından izlemek ve Lakonyalıların izin verdikleri müddetçe dayanmak.

Yakıcı bir yaz günü öğleden sonra geç bir saatte, ordu Otona vadisindeki çamlıkdaydı. Oktonyktia denen, sekiz gece süren ve yalnızca Lakonya'da yapılan talimlere hazırlanıyorlardı. Bunlar normalde alay egzersizleri olurdu. Fakat bu sefer bütün bir tümenle yapılıyordu. Bin iki yüz zırhlı asker, eşit sayıda yardımcıları ve köleleriyle tam bir mora'ydı, yukarı vadilere yürüyor, karanlıkta dört gece talim yaparak gündüzleri açık havada uyuyor, sonra da üç gün üç gece süreyle her şeye yeniden başlıyorlardı. Egzersizlerin tam bir savaş gibi olmasına özen gösteriliyordu, her şey aynen uygulanıyordu ve savaştan tek farkı ölen olmuyordu. Her asker tam donanım, otuz-otuz beş kilogram ağırlığındaki zırhlarla donanımlı dik bayırlara tırmanıyor, gece saldırıları yapılıyordu. Sonra aşağılara iniliyor, karşıya geçiliyordu. Bu yerler kayalık ve alçak dallı meşelerle dolu olduğu için özellikle seçilmişti. Bütün bunların çevresinden suyun kayaların üstünden aktığı gibi sırayı bozmadan geçmek şarttı.

Hiçbir yardımcı eşya getirilmiyordu. İlk dört gün yarım ölçü şarap veriliyordu, sonraki iki gündeyse hiç verilmiyordu. Son iki gün de su dahil hiçbir içecek yoktu. Tayınlar keten tohumundan yapılmış sert ekmek -Dienekes bunun ancak ahır duvarlarını yalıtmaya yarayacağını söylüyordu- ve bir de incirden oluşuyordu. Sıcak hiçbir şey yoktu. Bu tip egzersizler özellikle gece harekatına karşı yapılıyordu. Başlıca amacı, ayağı yere sağlam basmayı, savaş alanında el yordamıyla çevreyi kestirebilmeyi ve özellikle engebeli arazide hiçbir şey görmeden hareket edebilmeyi öğretebilmekti. Lakonyalılarda bir ordunun, görmediği zamanda aynen görüyormuş gibi giyinip hareket etmesi şarttır. Çünkü, Majestelerinin de bildiği gibi, *othismos'un* dehşetinde ve savaş alanındaki çarpışmadan meydana gelen toz bulutunun içinde hiçbir asker ne beş ayak ötesini görebilir, ne de o gürültüde kendi sesini duyabilir.

Hellenler ve Ispartalılar Lakonyalıların insanlıktan ve mizahtan yoksun olduğuna inanırlar. Hiçbir şey gerçekten bu kadar uzak olamaz. Hiçbir durumda, bu yorucu savaş egzersizlerinde olduğu kadar şenlik ve kahkaha görmedim. Adamlar kalk borusu çalındığında uyumak için paltolarına sarılıp kıvrılana kadar birbirlerine takılır, muziplikler yaparlar. O zaman bile alanın değişik köşelerinden gülüşmeler, komik sözler gelir. Ta ki, uyku üzerlerine tokmak darbesi gibi çökene kadar...

Askerin, acıları paylaşmaktan doğan bu mizah duygusunu, aynı yerlerde bulunmamış, aynı sıkıntılara katlanmamış olanlar anlayamaz. Soğuk ve yağmurlu bir gecede açıkta yatmaya hazırlanırken bir asker öbürüne sorar "Ispartalı bir kralla basit bir askerin arasında ne fark vardır?" Arkadaşı biraz alaycı bir hava takınarak düşünür gibi yapar. "Kral şu ilerdeki bok çukurunda uyuyor, biz ise buradaki bok çukurunda..." diye yanıt verir.

Koşullar kötüleştikçe şakalar daha da komik bir hal alır ya da en azından insana öyle gelir. Saygıdeğer, yaşlı başlı, saçı sakalı ağarmış Zeus gibi değerli soyluların gülmekten yerlerde kıvrandıklarını, sırtüstü yuvarlandıklarını ve altlarına işediklerini görmüşümdür. Bir sefer Leonidas'ın ağza alınmayacak bir şakaya yerden bir iki dakika kalkamayacak kadar güldüğüne tanık oldum. Elli yaşla-

rında, saçları kırlaşmış, fakat hâlâ takma adlarıyla çağırdığı çocukluk arkadaşlarından biri tam kalkmaya çabaladığında, bir başka gülünç şey anlatıyor, o da gerisin geri dizlerinin üstüne düşüyordu.

Bu ve bunun gibi olaylar Leonidas'ı yalnızca Ispartalı soylulara değil, askerlere de sevdirmişti. Kralları altmışına yaklaştığı halde onların çektikleri sıkıntıları kendisinin de çektiğini görüyorlardı. Ve biliyorlardı ki, savaş olduğunda, gerilerde, tehlikesiz yerlerde değil, ön saflarda, alanın en hareketli noktasında olacaktır.

Sekiz geceliklerin amacı bölüğün her ferdini ve birliğin tümünü bu keyifli anların ötesine götürmektir. Şakalar kesilince her asker ve bütünüyle *mora* bundan alınması gereken asıl dersi alacak ve böylece asıl ilerlemeyi kayedecektir. Egzersizlerin zorluğu sırtları güçlendirmekten çok zihinleri dirençli kılmakta yatar. Ispartalılar bacakları hâlâ sağlam olan her ordunun kazanmasının mümkün olduğunu söyler; asıl sınav bütün güç yok olduğunda irade kuvvetiyle zafere ulaşmaktır.

Yedinci gün gelmiş ve geçmişti. Ordu, sekiz geceliklerin sonucu olan o yorgunluk ve sinirlilik devresine girmişti. Öğleden sonra geç saatlerdeydi, adamlar sıcaktan kavrulmuş pislik içindeydiler ve kokuşmuşlardı. Kısa bir uykudan sonra son gece talimlerine hazırlanıyorlardı. Herkes aç, yorgun ve susuzdu. Karınlarının sıcak bir yemek görmesi ve yarım saatten fazla uyuyabilmek için gerçek bir savaş ister olmuşlardı. Terden yapışmış saçlarını tarıyor, bir taraftan birbirlerini kızdırıyorlardı. Daha iyi durumda olmayan yardımcıları ve köleleri onlara son incir kurabiyesini şarapsız, susuz olarak veriyor; onları günbatımındaki kurban verme törenine hazırlıyorlardı. Silahları ve zırhlarıyla gece talimine hazır bekliyorladı.

Aleksandros'un talim taburu uyanmış ve sıraya girmişti, onlarla beraber dördüncü yaş grubundan on üç ve on dört yaşlarında oğlanlarla, yirmi yaşındaki talim öğretmenleri ve sekiz grup daha, ordunun kamp yerinin alt tarafındaki bayırlarda toplanmıştı. Daha kıdemli subaylar, bu *agoge* taburlarını ve onların göğüs gerdikleri zorlukları izleyebiliyorlardı; bu da onların daha çok gayrete gelmesini sağlıyordu. Beni bir işaret değneğiyle yukarı kampa göndermişlerdi ki, aşağıda, ovada bir karışıklık oldu.

Baktığımda Aleksandros'u taburunun kenarında gördüm. Olimpiyat şampiyonu ve Şövalye olan Polynikes onun önünde duruyordu. Çok kızgındı; bu uzaklıktan bile çocuğun dehşet içinde olduğu görülüyordu.

Bu Polynikes denen savaşçı, hafife alınacak biri değildi. Leonidas'ın yeğeniydi ve genç yaşta onur ödülü almıştı. Acımasız biriydi. Anlaşılan yukarı kamptan bir iş için inmiş, *agoge* çocuklarının önünden geçmiş ve disipline aykırı bir hareket görmüştü.

Şimdi, yukarıdaki soylular, sorunun ne olduğunu görebiliyorlardı.

Aleksandros kalkanını ihmal etmişti ya da Dorların deyişiyle onu "lekelemişti". Her nasılsa onu yüzüstü, yuvarlak sırtı göğe dönük olarak yerde öylece bırakmıştı.

Polynikes onun önünde duruyor "Bu, yerde pisliğin içinde gördüğüm nedir?" diye kükrüyordu. Yukarda, tepedeki Ispartalılar söylenenlerin her hecesini duyuyorlardı. "Herhalde bu ters dönmüş bir lazımlık olmalı. Bu bir oturak mı?" diye Aleksandros'a sordu.

Çocuk "Hayır," diye yanıt verdi.

"Öyleyse nedir?"

"Bir kalkan, efendim!"

Polynikes bunun olanaksız olduğunu söyledi.

"Bu bir kalkan olamaz, bundan eminim." Sesi vadinin üst mevkilerine kadar yükseliyordu. "Çünkü en salak bok solucanı bile kalkanını düşman gelince hemen kavrayamayacağı şekilde yüzüstü bırakmaz." Küçüldükçe küçülen oğlana tepeden dev gibi bakıyordu.

Polynikes "Bu bir lazımlık," diye ısrar etti. "Doldur onu."

İşkence başlamıştı.

Aleksandros'a kalkanının içine sıçması emredilmişti. Bu bir talim kalkanıydı, evet. Fakat yukarıdaki bayırdan bakan Dienekes, yıllarca tekrar tekrar tamir görmüş, yamanmış bu özel *aspis*'in Aleksandros'un ondan önce de büyükbabasına ait kalkan olduğunu gördü.

Aleksandros öyle korkmuştu ki, kupkuru kalmıştı, bir damla bile yapamadı.

İkinci bir şey daha vardı. Bu da, talimdeki diğer gençlerin, kendileri büyüklerin öfkesine hedef olmadıkça işkence çeken zavallının bu halinden sapıkça zevk almalarıydı. Sıralardaki oğlanlar biraz da korkuyla karışık gülmelerini zor tutuyorlardı. Ariston isminde, çok yakışıklı, dördüncü sınıfın en hızlı koşan ve Polynikes'in adeta genç bir kopyası olan bir genç kendini tutamadı. Sıkı sıkı kapadığı ağzından bir kahkaha yükseldi.

Polynikes öfkeyle döndü. Ariston'un iki kızkardeşi vardı, o kadar güzellerdi ki, Lakonyalıların deyişiyle bir bakan dönüp bir daha bakardı.

Polynikes Ariston'a bunu komik mi bulduğunu sordu.

Oğlan "Hayır efendim," diye yanıt verdi.

"Eğer bunu komik buluyorsan, savaşa gidinceye kadar bekle, onu daha da komik bulacaksın."

"Hayır, Efendim."

"Yok, bulacaksın. Lanet kızkardeşlerin gibi kıkırdayacaksın." Bir adım ilerledi. "Savaşın böyle olduğunu mu sanıyorsun? Seni budala!"

"Hayır, efendim"

Polynikes yüzünü oğlanınkine iyice yaklaştırdı, gözlerine müthiş bir öfkeyle bakarak, "Söyle bana: Yarım metrelik bir mızrak senin göğsüne mi saplandığında, yoksa arkadaşın Aleksandros'unkine mi saplandığında daha gülünç olacak? Hangisini daha gülünç bulacaksın?"

"Hiçbirini, efendim"

"Benden korkuyorsun, değil mi? Gülmenin gerçek nedeni bu. Gözüme ilişen sen olmadığın için duyduğun sevinçten."

"Hayır, efendim"

"Ne? Benden korkmuyor musun?"

Polynikes hangisinin doğru olduğunu öğrenmekte ısrar etti. Çünkü, eğer Ariston ondan korkuyorsa, o bir korkaktı. Yok, korkmuyorsa, cahil ve umursamazdı ki, bu daha beterdi.

"Söyle hangisi seni bok yığını? Benden korkmakla iyi edersin. Aletimi sağ kulağından sokup solundan çıkarıp işer, oturağı ben doldururum."

Polynikes öbür oğlanlara Aleksandros'un işini tamamlamalarını emretti. Onlar kalkanın ve Aleksandros'un annesiyle kızkardeşinin kalkanın iç kısmına uğur için astıkları şeylerin üzerine işemeye çalışırken, o da dikkatini yeniden Aleksandros'a çevirdi. Oğlanın üç yaşından beri bildiği kalkan hakkındaki kuralları sormaya başladı.

Aleksandros yüksek sesle anlatıyordu: Kalkan her zaman dimdik durmalıdır. Kolu ve tutacak kısmı her an yakalamaya hazır durumda olmalıdır. Bir savaşçı dinlenirken kalkanı dizlerine dayalı tutmalıdır. Oturuyor ya da yatıyorsa, kalkan iç kısmında taşınan üç ayaklı bir dayanak üstüne oturtulmalıdır.

Polynikes'in emrindeki öbür oğlanlar Aleksandros'un kalkanının çukuruna, iyi kötü işemeyi bitirmişlerdi.

Dienekes'e baktım. Yüzünden duygularını okumak olanaksızdı, ama ben Aleksandros'u ne kadar sevdiğini ve şu anda bayırdan aşağı koşup Polynikes'i öldürmekten başka bir şey düşünmediğini biliyordum. Ama Polynikes haklıydı. Aleksandros hata yapmıştı. Dersini almalıydı.

Polynikes Aleksandros'un üç ayaklı dayanağını eline aldı; bu, bir kayışla tutturulmuş üç dübelden ibaretti. Dübeller bir parmak kalınlığında ve kırk beş santimetre uzunluğundaydı.

"Savaş düzeni," diye kükredi Polynikes. Oğlanlar sıraya girdiler. Hepsine kalkanlarını aynen Aleksandros'un yaptığı gibi yüzü koyun, aşağılanmış bir durumda yere yatırmalarını söyledi.

Bu arada bin iki yüz Ispartalı, bir o kadar da yardımcılar ve köleler tepenin üzerine toplanmış, bu manzarayı seyrediyordu.

"Kalkanlar omuza!"

Oğlanlar yerde duran kalkanlarına saldırdıkları sırada Polynikes üç ayaklı dayanakla Aleksandros'un yüzüne vurdu, kan fışkırdı. Arkasından ötekine, sonra bir başkasına vurmaya devam etti, sonunda beşinci oğlan kalkanı alıp yerine taktı ve kendini korumaya hazırlandı.

Bunu onlara tekrar tekrar yaptırdı. Sıranın bir başından öbür başına gidiyor, sonra da ortasına geliyordu. Polynikes, daha önce de söylediğim gibi, bir Agiad'dı. Üç yüz silahşörden biriydi ve üstelik bir Olimpiyat şampiyonuydu. İstediği her şeyi yapabilirdi. Ta-

lim öğretmeni bir kenara itilmiş, aşağılanmış bir halde olanları izlemekten başka bir şey yapmıyordu.

Polynikes "Ne kadar eğlenceli, değil mi?" diye oğlanlara soruyordu. "Neredeyse kendimden geçeceğim. Savaşı zor bekliyorum, o daha da eğlenceli olacak."

Gençler başlarına geleceği biliyorlardı.

Ağaç düzmek.

Polynikes onlara burada işkence etmekten yorulunca, talim hocalarına onları ovanın kenarındaki çok kalın bir meşe ağacının yanına götürmesini söyleyecekti. Orada, sıra olup kalkanlarıyla ağaca abanarak yere indirmeye çalışacaklardı. Tıpkı savaşta düşmana saldırdıkları gibi. Oğlanlar sekizer kişilik sıralar halinde her birinin kalkanı önündekinin sırtına dayalı olarak dizilecek, kuvvetlerini birleştirerek en öndeki çocuğun kalkanını meşeye itip bastıracaklar, sonra da *othismos* talimi yapacaklardı.

İteceklerdi.

Zorlayacaklardı.

O ağacı bütün kuvvetleriyle düzeceklerdi.

Tabanları toprağı zorlaya zorlaya bilek derinliğinde çukurlar oluşturacak, birbirlerini ezerek yerinden kımıldamayan gövdeye saldıracak, kendilerini fırlatacaklardı. Öndekinin gücü kalmayınca en arkaya geçecek, ikinci oğlan onun yerini alacaktı.

İki saat sonra Polynikes geri dönecek, belki de beraberinde kendi *agoge* yıllarında bu cehennemi bir kaç kez yaşamış başka savaşçılar da olacaktı. Bunlar hayretle ve inanmayarak ağacın yerinde durduğunu göreceklerdi. "Vay canına, bu kadar zamandır uğraşıyorlar, şu küçük fidan hâlâ olduğu yerde duruyor!"

Şimdi suçlarına bir de efemine olmak eklenecekti. Bu ağaç onlara meydan okudukça şehre dönmeleri mümkün değildi. Böyle bir başarısızlık, babalarını, annelerini, erkek kardeşlerini, kız kardeşlerini, amcalarını, halalarını, kuzenlerini, sülalelerindeki bütün tanrıları ve kahramanları, hatta köpeklerini, kedilerini, koyun ve keçilerini, ambardaki fareleri bile aşağılamış olacaktı. Bunlar, başları eğik, Atina'ya, ya da erkeklerin erkek olduğu ve doğru dürüst düzmesini bildiği başka bir şehre sıvışacaklardı.

Bu ağaç düşmanımızdır! Düşmanı düzelim!

Bu böyle bütün bir gece talimi süresince devam edecek, ikinci nöbetin yarısında oğlanlar kusmaya ve altlarına yapmaya başlayacaklardı; bedenleri yorgunluktan perişan bir halde öğürüp üstlerini kirletecekler ve gün doğuşunda kurbanlar verilmeye başlandığında affedilecekler ve bir dakika bile uyumadan yeni bir talim gününe başlayacaklardı.

Çocuklar bu işkencenin geleceğini, bunu beklemeleri gerektiğini biliyorlardı. Bu arada Polynikes onları sırayla tokatlıyordu.

Takımdaki her çocuğun burnu kırılmış, yüzü kan içinde kalmıştı. Polynikes tam biraz ara vermişti ki, (tokat atmaktan kolu yorulmuştu) Aleksandros düşüncesizce elini kanlı yüzüne götürdü.

Polynikes hemen ona dönerek "Ne yaptığını sanıyorsun sersem?" diye sordu.

"Kanı siliyorum, efendim."

"Bunu neden yapıyorsun?"

"Görebilmek için, efendim."

"Görmeye hakkın olduğunu kim söyledi?"

Polynikes acı alaylarını sürdürdü. Aleksandros alayın neden burada gece talimi yaptığını biliyor muydu acaba? Görmeden savaşabilmek için, değil miydi? Aleksandros savaşta durup yüzünü silmek olanağını bulacak mıydı? Öyle olmalıydı. Aleksandros düşmana durmaları için seslenecek, onlar da kibarca durup onun burnunu temizlemesini ya da kıçını silmesini bekleyeceklerdi. "Sana tekrar soruyorum, bu bir lazımlık mı?"

"Hayır, efendim. O benim kalkanım."

Polynikes tekrar suratına vurdu, müthiş bir öfkeyle sordu. "Benim mi dedin?"

Dienekes yukarı kamptan utanarak seyrediyordu. Aleksandros hocasının kendisini gördüğünün farkındaydı; birden bütün gücünü toparladı. Kalkanını yüksekte taşıyarak ileri çıktı. Polynikes'in önünde hazır ol vaziyette durarak, bütün gücüyle ve berrak bir sesle okumaya başladı.

"Bu benim kalkanımdır.
Onu önümde savaşa taşırım,
Ama o yalnızca benim değildir.
Solumdaki kardeşimi korur.
Şehrimi korur.
Kardeşimi asla
Onun gölgesinin dışında bırakmam.
Şehrimi de onun korumasından.
Kalkanım önümde
Düşmana karşı koyarak ölürüm."

Çocuk bitirdi. Haykırarak söylediği son sözler vadinin duvarlarında yankılandı. İki bin beş yüz adam durmuş dinliyor ve ona bakıyordu.

Polynikes'in tatmin olarak başını öne eğdiğini görebiliyorlardı. Bağırarak bir emir verdi. Çocuklar şimdi, kalkanlarını usulüne göre dizlerinin üstünde dimdik tutarak yeniden sıraya dizildiler.

"Kalkanlar hazır!"

Çocuklar derin bir soluk aldılar.

Polynikes üç ayaklı dayanağı savurdu.

Bütün vadiden duyulan bir şakırtıyla değnekler Aleksandros'un bronz kalkanına vurdu.

Polynikes sırayla bütün çocukların kalkanlarına vurdu. Kalkanlar yerlerindeydi. Sıra koruma altındaydı.

Aynı şeyi bir sağdan bir soldan tekrarladı. Şimdi çocuklar kalkanlarını kavramış, hızla önlerine, yerine getirmişlerdi.

Tamam.

Taburun *eirene*'sine bir baş işaretiyle Polynikes geri çekildi. Çocuklar hazır durumda kalkanları yukarıda bekliyorlardı. Moraran yanaklarında ve kırık burunlarındaki kan kurumaya başlamıştı.

Polynikes talim öğretmenine emirlerini tekrarladı. Bu ana kuzusu orospu çocukları ikinci nöbetin sonuna kadar ağaç düzmeye devam edecek, sonra da gün doğana kadar kalkan talimi yapacaklardı.

Bir kez daha her bir oğlanın gözlerinin içine bakarak sıra bo-

yunca ilerledi. Aleksandros'un önüne gelince durdu.

"Olympieus'un oğlu, burnun çok biçimli. Aynen bir kız burnu gibi." Çocuğun üç ayaklı dayanağını savurdu. "Şimdi tam istediğim gibi oldu."

DOKUZ

Oğlanlardan biri o gece öldü. Adı Hermion'du; ona "Dağ" derlerdi. On dördünde, sınıfındakiler, hatta daha büyük sınıftakiler kadar kuvvetliydi, fakat susuzluk ve yorgunluğa yenik düşmüştü. İkinci nöbetin sonuna doğru yere düştü, Ispartalıların *nekrophania,* Küçük Ölüm dedikleri baygın ve çırpınmalı bir kendinden geçişti bu. Kendi haline bırakılırsa ayılabilir, fakat ayağa kalkmak ya da çaba sarfetmek isterse ölürdü. Dağ, durumunun ciddiyetini anlıyor fakat arkadaşları ayakta ve talime devam ederken yerde yatmayı kabul edemiyordu.

Sonradan "Horoz" adını alan, köle arkadaşım Dekton'la tabura su vermek istedik. İlk nöbetin yarılarında onlara bir su torbası uzattık, fakat kabul etmediler. Şafakla birlikte Dağ'ı savaşta şehit düşenlere yapıldığı gibi, omuzlarında taşıdılar.

Aleksandros'un burnu hiçbir zaman tamamıyla düzelmedi. Babası onu, iki kere tekrar kırdırarak en iyi savaş cerrahlarına yeniden düzelttirdi, fakat kıkırdağın kemikle birleştiği yer tamamen onarılamadı. Hava borusu kendiliğinden sıkışıyor ve Hellen'lerin *asthma* dedikleri, ciğerlerde dayanılması zor spazmlar meydana geliyordu. Aleksandros, Dağ denen çocuğun ölümünden hep kendini sorumlu tuttu. Bu astım nöbetlerinin de gösterdiği dikkatsizlik ve savaşçıya yakışmayan davranışların bir sonucu olarak gökyüzünün gönderdiği bir ceza olduğuna emindi.

Spazmlar Aleksandros'un direncini azaltıyor ve gittikçe *agoge*'deki arkadaşlarından geri kalıyordu. En fenası da krizlerin ne zaman geleceğinin belli olmamasıydı. Dakikalarca kendine gelemiyor, hiçbir şey işe yaramıyordu. Bunun üstesinden gelemezse, erkekliğe eriştiğinde bir savaşçı olamazdı; vatandaşlığı elinden gider,

utanç içinde yaşamaya devam eder ya da onurunu korur, yaşamına son verirdi.

Çok kaygılanan babası tekrar tekrar kurbanlar adamış, hatta Pythie'ye danışmak için Delphi'ye adamlar göndermişti.

Daha da kötüsü, oğlanın kırık burnu için Polynikes'in söylediklerine karşın Aleksandros güzelliğini kaybetmemişti. Solunum zorlukları da nedense, şarkı söylemesini zorlaştırmıyordu. Öyle görünüyordu ki, bu krizlerin nedeni fiziksel değil, yalnızca korkuydu.

Ispartalıların *phobologia*, korku bilimi dedikleri bir bilim dalı vardır. Öğreticisi olarak Dienekes, akşam toplantısından sonra ve gün doğmadan, birlikler kurban zamanı için toplandıklarında, Aleksandros'la bu konuda özel olarak çalışıyordu.

Phobologia disiplini yirmi sekiz egzersizden oluşur. Her biri sinir sisteminin ayrı bir bağlantısıyla ilgilidir. İlk beşi dizler, baldırlar, ciğerler ve kalp, bacaklar ve bağırsaklar, belden aşağı kısımları, özellikle boynu omuzlara bağlayan trapezius adaleleri..

İkinci bağlantı yüzdür. Lakonyalıların boyun ve göz çukurlarının çevresindeki adalelerle ilgili on iki egzersizleri daha vardır. Ispartalıların *phobosynakteres* dedikleri bu bağlantılar korku toplayıcılardır.

Phobologia biliminin öğrettiğine göre, korku bedende döllenir ve onunla burada mücadele edilmelidir. Çünkü beden buna yakalandığında, bir *phobokyklos* ya da korku halkası kendini beslemeye başlar ve bir dehşete dönüşür. Ispartalılar, beden *aphobia,* yani korkusuzluk haline getirilince, düşüncenin de onu izleyeceğine inanırlar.

Şafaktan önceki yarı aydınlıkta Dienekes Aleksandros'la yalnız çalışıyordu. Çocuğun yüzüne bir zeytin dalıyla hafifçe dokundu. Tropezius adaleleri kendiliğinden kasılıyordu. "Korkuyu hissediyor musun?" Adamın sesi, tayını terbiye eden, hoca gibi yumuşaktı. "Şimdi. Omzunu indir." Çocuğun yanağına tekrar dokundu. "Bırak korku akıp gitsin. Hissedebiliyor musun?"

Adamla çocuk saatlerce gözlerin çevresindeki *ophthalmomyes* "baykuş adaleleri" üzerinde çalışıyorlardı. Bunlar Dinenekes'in Aleksandros'a öğrettiğine göre en güçlüleriydi, çünkü Tanrı, bilgeliğiyle, insanların en etkili savunma refleksinin, görme yetenekle-

rini koruması olmasını sağlamıştır. Dienekes "Adaleler kasıldığında yüzüme bak," dedi ve gösterdi. "Bu neyi ifade eder?"

"Phobosu. Korkuyu"

Disiplin teorileriyle yetişmiş olan Dienekes yüz adalelerini gevşetti.

"Şimdi, bu neyi gösteriyor?"

"*Aphobia*. Korkusuzluğu."

Dinekes bunu yaptığında kolay gibi görünüyordu. Öbür çocuklar da egzersizlerinde buna çalışıyor ve başarılı oluyorlardı. Fakat Aleksandros'a disiplinle ilgili hiçbir şey kolay gelmiyordu. Bir tek koroya çıkıp tek başına *Gymnopaedia'da* ya da başka çocuk festivallerinde şarkı söylediğinde kalbi korkusuzca çarpıyordu.

Belki onun gerçek koruyucuları Esin Perileri'ydi. Dienekes, Aleksandros'a; onlara, Zeus'a ve Mnemosyne'ne kurbanlar verdirdi. Agathe, Ariston'un güzel kızkardeşlerinden biri, Polyhymnia'ya bir muska yazdı. Aleksandros onu kalkanının iç kısmındaki çapraz demirlerde asılı olarak taşıyordu.

Dienekes şarkı söylemesi için Aleksandros'u yüreklendiriyordu. Tarılar, korkuyu yenmek için her insana bir yetenek verir. Dienekes, Aleksandros'unkinin sesi olduğundan emindi. Isparta'da iyi şarkı söylemek savaş kahramanlığıyla neredeyse eşitti, aslında *phobologia* disiplini içinde, yürek ve ciğerler birbirine çok yakındır. Bu yüzden Lakonyalılar savaşa giderlerken şarkı söylerler. Onlara gırtlaklarını açıp havayı içlerine çekmeleri, korkudan sıkışan ciğerlerini çalıştırmaları öğretilir.

Şehirde iki koşu pisti vardı: Küçük Pist Gymnasion'da başlar Athena'nın alt tarafındaki Konooura yolunu izler. Büyük Pist beş köyü dolanıp Amyklai'yi geçtikten sonra, Hyakenthian yolundan Taygetos sırtlarına ulaşır. Aleksandros kurban töreninden ve akşam yemeğinden sonra büyük pistte çıplak ayakla altı mil koşuyordu. Köle aşçılar ona gizlice fazladan yiyecek verirlerdi. Sessiz bir antlaşmayla kendi *boua*'sındaki çocuklar onu talimlerde korurlardı. Nefesi tıkanıp koşamayınca, ceza verileceğini bildiklerinden ona yardım ederlerdi. Aleksandros bundan gizli bir utanç duyar, daha büyük bir çaba gösterirdi.

"Her türlü mücadele biçiminin geçerli" olduğu talimlere katılmaya başlamıştı. Bu talimlerde yarışçı tekme atar, ısırır, göz oyar, yani pes etmektense her şeyi yapardı. Aleksandros, Therai su yolunda pankratist torbalarıyla mücadele ederek koşuyor, engeller atlıyor, yumruklarıyla çalıştırıcının kum torbalarına vuruyordu. İnce elleri yaralanmış, üstleri yarılmıştı. Burnu tekrar tekrar kırılmıştı. Kendi birliğinden ve başka birliklerden çocuklarla ve benimle dövüşüyordu.

Ben hızla büyüyordum. Ellerim gittikçe kuvvetleniyordu. Aleksandros'un yaptığı her atletik hareketi ondan daha iyi yapabiliyordum. Dövüş yerinde ona zarar vermemek için daha da gayret ediyordum. Benden nefret etmesi gerekirdi, ama bu ona göre değildi. Fazladan aldığı yiyecekleri benimle paylaşıyor, ona sert davranmadığım için kamçılanmamdan korkuyordu.

Saatlerce gizli gizli *esoterike harmonia* hakkında konuşuyorduk. Bu, *phobologia egzersiz*leriyle erişilecek bir kendine sahip olma haliydi, Kithera'nın tek bir telinin o doğru notayı çıkardığı gibi bir savaşçı da ruhundaki fazlalıkları atıp kendi *daimon*'unun gösterdiği en doğru sese yönelmelidir. Bunu başarabilmek, Lakonya'da savaşta gösterilen korkusuzluktan da öte bir şeydir. Bir vatandaşın ve bir erkeğin erişebileceği en büyük *andreia* yani erdemdir.

Esoterike harmonia'dan daha da ileri *exoterike harmonia* vardır. Bu, insanın arkadaşlarıyla uyum içinde hareket etmesidir ve tıpkı çok telli bir müzik aletinden ya da bir korodan çıkan seslerin birbiriyle uyumu gibidir. Savaşta *exoterike harmonia,* ordunun tek düşünce ve azimle, tek insan gibi hareket etmesini sağlar. Aşkta karıyla kocayı, sevgiliyle sevgiliyi birleştirir. Politikada *exoterike harmonia,* birlik ve beraberliğin hüküm sürdüğü bir şehir yaratır. Bu şehirde, her insan kendi soylu karakterini korur, bunu başkalarıyla paylaşır ve *kithera*'nın tellerinin müziğin matematiğine uyduğu gibi ulusunun kanunlarına itaat eder. Din'de *exoterike harmonia* tanrıların kulaklarına çok hoş gelen o sessiz senfoniyi getirir.

O yazın ortalarında Antirhionyalılarla bir savaş yapıldı. Ordunun on iki *lochoi*sinden dördü silahlandı. (Bunlara yardımcı kuvvet olarak, kendi esas alaylarıyla birlikte dağ koruculari, Skiritailer ka-

tılıyordu.) İlk on yaş grubundan iki bin sekiz yüz asker toplandı. Bu azımsanacak bir kuvvet değildi; Kralın kendi kumanda edeceği, hepsi Lakonyalılardan oluşan bir ordu... Yalnızca savaş alanı yarım mil uzunluğundaydı. Bu Kleomenes'in ölümünden sonraki ilk tam donanımlı seferberlik oluyordu. Leonidas da üçüncü kez bir savaşa Kral olarak kumanda ediyordu.

Polykines kral muhafızlarının bir şövalyesi olarak, Olympieus Avcı taburuyla, Dienekes de bölük komutanı olarak gidecekti. Melez arkadaşım Dekton bile kurbanlık hayvanlara çobanlık yapmak için çağrılmıştı.

Aleksandros'un büyüklerinden bir şeyler öğrenmek üzere şarap kolu taşıyıcısı ve sunucusu olarak hizmet ettiği Deukalion sofrası mensupları da -kırkla altmış yaş arası en yaşlı beş kişinin dışında- çağrılmıştı. Aleksandros gitmek için altı yaş küçük olduğu halde bu seferberlik onu iyice bunalıma sokmuştu. Sanki hemen patlamaya hazır bir hava esiyordu.

Bir akşamüstü, yemekhanenin arkasında her nasılsa Aleksandros'la aramızda bir "her şey dahil" maçı başladı. Çevremizde toplandılar, hareket tam istedikleri şeydi. Dienekes'in sesini duyuyordum, havayı kızıştırıyordu. Aleksandros çok ateşliydi; çıplak elle dövüşüyorduk, küçük yumrukları ok süratiyle iniyordu. Şakağıma sıkı bir tekme, sonra da karnıma bir dirsek attı; yere düştüm. Sahiden düşmüştüm, fakat seyirciler Aleksandros'un arkadaşlarının onu hep koruduğunu bildikleri için mahsus yaptığımı sanmışlardı, Aleksandros da öyle.

"Ayağa kalk seni taşralı bok parçası!" diye üstüme çıktı ve kalktığımda tekrar vurdu. İlk defa sesinde öldürücü bir şey hissettim. Seyirciler de hissettiler, bir sevinç narası koyuverdiler. Bu arada köpekler -yemek zamanlarında en az yirmisi orada olurdu- sahiplerinin sesini duydukça çıldırıyor, havlıyor, zıplıyorlardı.

Ayağa kalktım ve Aleksandros'a vurdum. Kalabalığın tahrikiyle büsbütün şiddete kapılmasına karşın onu kolayca yenebileceğimi biliyordum. Yumruğumu kimse görmeden biraz geri çekmeye çalıştım, ama gördüler. Çevremizde bir halka oluşturan kalabalıktan bir öfke avazı çıktı.

Adamlar kulaklarıma yumruk atıyorlardı. "Dövüş onunla seni küçük serseri!" Köpekler sürü içgüdüsüyle neredeyse kendilerini kaybedecek hale gelmişlerdi. Birden ikisi ringe daldı. Adamlar, değneklerle kaçırıncaya kadar Aleksandros'a saldırmışlardı. Olan olmuştu.

Aleksandros'u bir akciğer spazmı yakaladı, boğazı tıkanmıştı, boğuluyordu. Yumruğum havada kaldı. Sırtıma bir değnek indi. "Vur ona!" Vurdum. Aleksandros bir dizinin üstüne çöktü. Ciğerleri donmuştu, çaresizdi. "Yumrukla onu, seni orospu çocuğu!" diye arkamda biri bağırıyordu. "Bitir onu!" Bu Dienekes'di.

Kamçısı üstümde öyle bir şakladı ki, dizlerimin üzerine çöktüm. Seslerin çılgınlığı bütün duyguları aşıyordu, hepsi Aleksandros'u temizlemem için bağırıyorlardı. Bu ona öfke duyduklarından değildi. Benim tarafımı da tutmuyorlardı. Ben umurlarında değildim. Onun kendisi içindi, ona bir ders vermek içindi. Bir savaşçı olarak yerini alabilmesi için onu bir kaya parçası gibi sertleştirip daha göreceği on binlerce dersin birincisinin acısına katlanmasını istiyorlardı. Aleksandros bunu biliyordu, çaresizliğin verdiği güçle soluk almaya çalışarak kalktı; boğa gibi saldırdı. Darbesini hissettim. Bütün kuvvetimle vurdum. Aleksandros yerinde döndü ve yüzü koyun yere kapaklandı. Ağzının kenarından kan ve tükürük akıyordu.

Orada yatıyordu, ölü gibi hareketsiz.

Adamların sesleri birden kesildi. Yanlızca köpekler çılgınca bağırışlarını sürdürüyorlardı. Dienekes yardımcısının yanına gitti ve kalbini dinlemek için diz çöktü. Baygın olduğu halde Aleksandros soluk almaya başladı. Dienekes eliyle çocuğun ağzındaki tükürükleri sildi.

"Ne diye bakıyorsunuz?" diye etraftakilere bağırdı. "Bitti! Onu rahat bırakın!"

Ertesi sabah ordu Antirhion'a yürüdü. Leonidas önde gidiyordu. Tam donanımlıydı. Kalkanı kolunda, başında çelengi ve tüysüz, sade miğferi, kızıl pelerininin üzerindeki savaş çantasının tepesinde duruyor, özenle taranmış çelik rengi saçları omuzlarına dökülüyordu. Çevresinde muhafız şövalyeler, en başta, onur mevkiinde Polynikes, altı olimpiyat şampiyonuyla birlikte yürüyordu. Ciddi,

sessiz ve sert adımlarla yürümüyorlardı. Rahatça, konuşarak, birbirleriyle ve yolun kenarına gelen aileleriyle, dostlarıyla şakalaşarak yürüyorlardı. Leonidas'ın da kıyafeti öyle gösterişsiz, hali öyle umursamazdı ki, yaşı ve onurlu mevkii hesaba katılmazsa sade bir piyade askeri sanılabilirdi. Ancak bütün şehir halkı biliyordu ki, bu yürüyüş ve komutasındaki diğer ikisi, onun, yalnızca onun isteğiyle yapılmıştı. Nedeni, Kral'ın ileride geleceğini bildiği Pers istilasıydı. Belki bu yıl değil, beş yıl sonra da değil, ama gelmesi kesin ve kaçınılmazdı.

Rhion ve Antirhion ikiz limanları Korint körfezinin batı girişine hakimdi. Bu yol Peloponnes ve tüm orta Yunan'ı tehdit ediyordu. Rhion, yakındaki liman, zaten Isparta egemenliğindeydi; müttefikleriydi. Fakat boğazın karşı yakasındaki Antirhion, uzak duruyor, Lakonya gücünün kendisine erişemeyeceğini düşünüyordu. Leonidas ona hatalı yolda olduğunu göstermek niyetindeydi. Onu hizaya getirecek, körfezi kapatarak orada Perslerin Hellas'a denizden hiç değilse kuzeybatıdan saldırmasını önleyeceklerdi.

Aleksandros'un babası Olympieus yanında elli yaşındaki yardımcısı Meriones'le beraber Yaban Zeytini alayının başında yürüyordu. Bu iyi insanın kar gibi beyaz ve gür bir sakalı vardı; Aleksandros'la kız kardeşleri küçükken sakalının içine küçük hediyeler saklar, onlara sürpriz hediyeler çıkarırdı. Yine aynı şeyi yaptı, yolun kenarına çıkarak Aleksandros'un eline demirden yapılmış ufacık bir kalkan koydu. Meriones oğlanın elini sıktı ve göz kırparak yürüyüşüne devam etti.

Ben de Hellenion'un önündeki kalabalığın içinde Aleksandros ve talim taburlarından diğer çocuklarla beraber duruyordum. Kadınlar, çocuklar, bütün şehir; akasyalarla söğütlerin altına toplanmışlar, Castor'a ilahiler okuyarak onları uğurluyorlardı. Askerler, kalkanları, mızrakları, kırmızı pelerinlerinin üstünde parlayan miğferleriyle "Gidiş Yolu"nda ilerliyordu.

Yardımcıların şimdi gösteriş olsun diye taşıdıkları savaş çantaları ve zırhların hepsi, mızrak ve kılıçlar dışında; ordu kuzeye doğru gidip, o tozlu tırmanışa başlayınca omuzlara vurulacaktı.

Dienekes, yanında yardımcısı İntihar ve Herakles'in *loches bö-*

lüğünün başında gözüktüğünde Aleksandros'un o güzel yaralı yüzü bir maske gibiydi. Esas bölükler topluluğu yürüyüp geçti. Her taburun önünde ve arkasında levazımcıların, ihtiyaç malzemesi taşıyan yük hayvanları gidiyordu. Köle çoban çocukları bunları değnekleriyle güle oynaya güdüyorlardı. Arkadan, bir toz bulutu içinde silah arabaları; bunlardan sonra yağ kapları, şarap testileri, incir, zeytin, pırasa, soğan, nar çuvalları yüklü yiyecek arabaları geliyordu. Altlarında asılı tencereler, kepçeler, tavalar, katırların yürüyüşleriyle birbirine çarpıyor, şaklayan kırbaçların, gıcırdayan tekerleklerin, dingillerin ve askerlerin ağız dalaşının neden olduğu kaba gürültünün içine bir müzik katıyordu.

Erzak taşıyıcılarının arkasından portatif demir ocakları, silahçıların takımları; yedek *xiphos* kılıçları, zıpkınlar, mızraklarla yüklü arabalar geliyordu. Köle akıncılar, köpek derisi başlıkları ve önlükleri, kollarında demir yanıkları, arabaların yanında tozun içinde en arkadan yürüyorlardı.

Köle çocuk çobanlar, boynuzları sarılı kurbanlık keçi ve koyunları getiriyorlardı. Başlarında Dekton, tozdan daha şimdiden kirlenmiş beyaz kilise giysisiyle yürüyordu. O da, yem ve iki yanında iki horoz kafesi yüklü bir eşeği güdüyordu. Önümüzden geçerken, her zaman ciddi ve saygılı olan yüzünde hafif bir küçük görme ifadesi belirdi.

O gece derin bir uykudayken biri beni sarsarak uyandırdı. Bu, Aleksandros'a Ispartalı Polyhymnia'ya adanan uğur takısını yapan kız Agathe'ydi. *Agoge*'nin uykuda olan ve nöbet tutan diğer gençlerinin duymaması için yavaşça "Kalk!" diye fısıldadı. Çevreme bakındım. Yanımda uyuyan Aleksandros gitmişti. "Çabuk ol!"

Kız karanlığa daldı. Ben de arkasından hızla ilerledim, karanlık sokaklardan geçerek iki gövdeli, Dioscuri, İkizler dedikleri ağacın olduğu yere, tam Küçük Pist'in başladığı yere geldik.

Aleksandros oradaydı. Gizlice alayından kaçmıştı. (Yakalanırsak bu ikimizin de acımasızca kamçılanması demekti.) Orada sırtında *pais* pelerini ve savaş çantalarıyla duruyordu. Karşısında annesi, Leydi Paraleia ve iki kızkardeşi ve erkek köleler vardı. Aralarında sert bir şekilde konuşuyorlardı. Aleksandros ordunun peşin-

den gitmek niyetindeydi. "Gidiyorum," diyordu. "Beni hiçbir şey durduramaz!"

Aleksandros'un annesi ona vurup yere indirmemi istedi.

Avucunda bir şeyin parladığını fark ettim Bu onun *xyele*'siydi, bütün çocukların taşıdığı orak biçimindeki silah.Çocuğun gözündeki o acımasız bakışı, kadınlar da görmüşlerdi. Bir an herkes donup kaldı. Durumun gittikçe kötü bir hal aldığı ve çocuğun sarsılmaz kararlılığı meydandaydı.

Annesi önünde doğruldu.

Leydi Paraleia oğluna "Git öyleyse," dedi. Benim de onunla birlikte gideceğimi söylemesine gerek yoktu. "Döndüğünde kırbaçlanırken Tanrı yardımcın olsun."

ON

Orduyu izlemek zor değildi. Oenous yolu, bileklerimize kadar toza bulanmıştı. Selassia'da, Stephanos alayı da sefere katılmıştı. Aleksandros'la karanlıkta buraya geldiğimizde, topraktaki ayak izlerini ve kurbanların kesildiği, törenlerin yapıldığı yerlerde yeni kurumuş kan izlerini gördük. Ordu yarım gün ilerideydi; uyumak için duramadık, bütün gece yola devam ettik.

Şafakta tanıdığımız insanlara rastladık. Eukrates adında silah taşıyıcı bir köle düşerek bacağını kırmış, iki arkadaşının yardımıyla geri götürülüyordu. Bize, Oion kapısında Leonidas'a yeni haberler geldiğini söyledi. Antirhionya'lılar kralın umduğu gibi tarafsız kalmamışlar, Sikelia'daki tyrannos Gelon'dan yardım istemek için gizlice haberciler göndermişlerdi. Gelon da Leonidas ve Pers-'ler gibi Antirhion limanının stratejik önemini takdir ediyordu; onu kendisi istiyordu. Kırk Syrakusan gemisi iki bin vatandaş ve paralı ağır piyade askeriyle Antirhionlu savunuculara takviye götürüyordu. Sonunda gerçek bir savaş olacaktı.

Isparta kuvvetleri Tegea'dan yürüyorlardı. Tegealılar Peloponnes birliğinin müttefikleriydi ve Ispartalıları her yerde izlemek zorundaydılar. Kendi ağır piyadelerinden altı yüz askerle, ordunun toplamı dört bine varıyordu.

Leonidas, Antirhionlularla *parataxis* bir vuruşma istemiyordu. Onun yerine öyle büyük bir kuvvet gösterisi yapmak istiyordu ki, karşı koymanın delilik olacağını görsünler ve kendi istekleriyle, Perslere karşı onlarla birleşsinler. Dekton'larda bağlanmış bir boğa vardı; bunu birliğe katılacak bu yeni müttefik için yapılacak kutlamada kurban etmek üzere getirmişlerdi. Ancak belki de Gelon'un altınlarıyla satın alınmış, zafere susamış bir demogogun sözlerine

kanmış ya da yalancı bir kehanetle kandırılmış olan Antirhionlular savaşmayı yeğlemişlerdi.

Aleksandros yoldaki kölelerle konuştuğunda, onlardan Syrakusan kuvvetlerinin özel yapılanmalarına ait bilgi istemişti; hangi birlikler, hangi kumandanlar emrindeydi, hangi yedek kuvvetlerce takviye ediliyorlardı. Köleler bunları bilmiyordu. Isparta ordusundan başka herhangi bir orduda bu bilgisizlik iyi bir fırçalanmaya ya da daha beterine neden olurdu. Aleksandros ise buna pek önem vermedi. Lakonyalılar bir ordunun kimlerden ve nelerden kurulu olduğuna aldırmazlardı.

Ispartalılara, düşmanı, bütün düşmanları sıfatsız ve suratsız olarak görmeleri öğretilmişti. Onlara göre, savaşları önce, *pseudoandreia* dedikleri, boş cesaret; bir generalin son dakikada savaş heyecanıyla yazdığı çoşkulu konuşma ve bağrışlarla karışık bronz şakırtılarıyla oluşturulan yapay bir savaş çılgınlığıdır ve ancak iyi hazırlanmamış ve amatör bir ordunun harcıdır.

Aleksandros on dört yaşında olduğu halde şehrinin generalleriyle aynı fikirdeydi: Her Syrakusan diğeri kadar iyidir, bir düşman stratejisi öbüründen farklı değildir. Düşman Mantinealılar, Olynthialılar ya da Epidaurialılar olsun; seçkin birlikler, düzensiz gürültücü kalabalıklar, vatandaşlardan kurulu bölükler ya da altınla kiralanmış paralı askerler olsun hiç fark etmezdi. Hiçbiri Lakonyalı savaşçılarla boy ölçüşemezdi. Bunu hepsi bilirdi.

Ispartalılarda savaş, kullandıkları dildeki hem tarımsal hem de müstehcen tabirler yüzünden mistik ve kişisel olmaktan çıkmıştır. Daha önce düzmek olarak çevirdiğim -ağaç düzmek de olduğu gibi- düzmek sözcüğü, delmekten çok, değirmen taşı gibi öğütmek eylemini akla getirir. İlk üç sıra ağaç "düzer" ya da "öğütür," Dor dilinde *theros* "öldürmek" ya da "biçmek"le aynı anlamdadır. Dördüncüden altıncı sıraya kadar olan savaşçılara bazen "ekin biçiciler" denir. Bunun nedeni zaten ezilmiş düşmana bir metrelik mızraklarıyla ve çoğunlukla "biçici" adı verilen *xiphos* kılıçlarıyla vurdukları acımasız darbelerdir. Birinin kafasını kesmeye "tepesini yok etmek" ya da "saç traşı yapmak"; el ya da kol kesmeye "dal kesmek" denir.

Aleksandros'la üçüncü günün gece yarısında ordunun yola çıkacağı limana bakan kayalık tepeye vardık. Dar boğazın karşısında Antirhion'un liman ışıkları açıkca görünüyordu. Sahildeki iskeleler şimdiden dolmuştu. Erkekler, oğlanlar, kadınlar ve çocuklardan oluşan neşeli bir kalabalık orduyu karanlıkta sahil boyunca batıya, Antirhion'dan görünmeyecek bir noktaya götürecek, sonra da körfezi geçirecek olan savaş gemileri ve gemileri, vapurlar hatta balıkçı kayıklarından oluşan filoyu seyretmeye gelmişlerdi. Leonidas, Antirhionialıların deniz savaşlarındaki ünlerine saygı duyarak bu yolculuğu gece yapmayı yeğlemişti.

Aleksandros'la tepedeki uğurlayıcıların arasında kendi yaşımızda bir oğlana rastladık. Babasının süratli bir teknesi olduğunu, Aleksandros'un elinde tuttuğu Attie drahma tomarı karşılığında bizi sessiz ve çabuk karşıya geçirebileceğini söyledi. Oğlan bizi seyircilerin ve eğlenenlerin arasından geçirerek, bir dalgakıranın arkasına, *ovens* adında, aydınlatılmamış, karanlık bir kumsala götürdü. Son Isparta aracının denize açılmasından yirmi dakika sonra biz de yola çıkmış, görünmeden filoyu batıya doğru izliyorduk.

Denizden her zaman korkmuşumdur. Ama hiç mehtapsız bir gecede yabancıların elinde olduğu kadar değil.

Kaptanımız iki kardeşini de getirmekte ısrar etmişti, oysa hafif ve süratli tekneyi bir erkekle bir çocuk rahatlıkla kullanabilirdi. Bu denizcileri tanırım ve onlara hiç güvenmem; kardeşler, eğer gerçekten kardeşlerse, kaba saba, konuşmayı bile bilmeyen adamlardı. Sakalları öyle gürdü ki, tam gözlerinin altından başlıyor, göğüslerinin keçeleşmiş kıllarına kadar uzanıyordu.

Bir saat geçmişti. Tekne çok sürat yapıyordu; karanlık suyun üzerinde küreklerin şıpırtısı, iskarmozlara sürtündükçe çıkan gıcırtı kolaylıkla duyuluyordu. Aleksandros korsana iki defa hızını kesmesini söyledi, fakat adam güldü ve hiç umursamadı. Rüzgârın altında olduğumuzu, kimsenin bizi duyamayacağını, duysalar bile konvoydan olduğumuzu ya da seyre gelen teknelerden birinin harekatı görmek için izlediğini sanacaklarını söylüyordu.

Tam arkamızda Rhion'un ışıkları görünmez olmuştu ki, bir Isparta filikası karanlıktan çıktı ve bizi durdurmak için yaklaşmaya

başladı. Dor dilinde durmamız için sesleniyorlardı. Birden kaptanımız parasını istedi. Aleksandros anlaşma gereğince karaya çıkınca ödeyeceğini söyledi. Sakallılar kürekleri silah gibi tutarak teknenin yaklaştığını gösterip yakalanırsak ne yapacağımızı sordular.

"Onlara bir şey verme Aleksandros," diye fısıldadım.

Fakat çocuk durumumuzun tehlikeli olduğunu görmüştü. "Elbette kaptan, memnuniyetle," dedi.

Kaptan ücretini, cehenneme giden Charon gibi sırıtarak aldı. "Çocuklar! Şimdi denize atlayın bakalım!"

Körfezin en geniş kısmının orta yerindeydik.

Gemicimiz süratle yaklaşan Isparta teknesini gösterdi. "Bir ip yakalayın, teknenin kıçına saklanın. Onlar gider gitmez sizi yeniden içeri çekeriz."

Atladık. Atlamamızla bir bıçağın ipi kesen sesini duyduk. İp elimizden gitti. "Karaya iyi çıkışlar çocuklar!" Dümen küreği denize daldı, hayvanlar bu işlerdeki hünerlerini göstermiş idi; üç sıkı kürek çekmeyle kayık fişek gibi ileri fırladı.

Kanalın ortasında kalmıştık.

Ispartalıların teknesi arkalarından seslendi, ama onlar gözden kaybolmuşlardı bile. Bizi daha görmemişlerdi. Aleksandros koluma yapıştı. "Seslenmemeliyiz, bu onursuzluk olur."

"Haklısın. Boğulmak çok daha onurludur."

"Kes sesini."

Tekne yakınlarında başka kayık olup olmadığını araştırarak dolaşıyordu. Sesimizi çıkarmadık. Sonunda oradan ayrıldı. Yıldızların altında yapayalnız kalmıştık.

Bir geminin güvertesinden deniz ne kadar engin görünse de; bir karış yüksekten bakıldığı kadar büyük görünmez.

"Hangi sahile yönelelim?"

Aleksandros bana aklımı kaçırmışım gibi baktı. Tabii ki ileri gidecektik. Saatlerce yüzmüşüz gibi geliyordu. Kara bir zıpkın boyu bile yakınlaşmamıştı. "Ya akıntı bize karşıysa? Görünüşe göre yerimizde sayıyoruz, belki de geri geri gidiyoruzdur."

Aleksandros "Yaklaşıyoruz." diye ısrar ediyordu.

"Gözlerin benimkinden iyi görüyor olmalı."

Kulaç atıp dua etmekten başka yapacak bir şey yoktu. Kimbilir, belki de şu anda ayaklarımızın dibinde bacaklarımıza dolanmaya ya da onları dizkapaklarımızdan koparmaya hazırlanan deniz canavarları vardı. Aleksandros'un astım kriziyle savaştığını, su yuttuğunu duyuyordum. Birbirimize yaklaştık. Gözlerimiz tuzdan yapış yapış olmuştu; kollarımız demir gibi ağırlaşmıştı.

Aleksandros, "Bana bir hikaye anlat," dedi.

Bir an için deliriyor diye korktum.

"Birbirimize cesaret vermek. Moralimizi bozmamak için. Haydi anlat!"

Bruksieus'un Diomache'yle bana tepelerde geçirdiğimiz ikinci yaz ezberlettiği İlyada'dan bir kaç dize okudum. Sıralarını karıştırıyordum, ama Aleksandros önemsemiyordu; sözcükler onu yüreklendiriyordu.

"Dienekes aklın birçok odalı bir eve benzediğini söyler," dedi. "Hiç girilmemesi gereken odaları vardır. Ölümü beklemek bu odalardan biridir. Bunu aklımıza bile getirmemeliyiz."

Yalnızca kahramanlık mısraları seçerek devam etmemi istedi. Başaramayacağımızı hiçbir şekilde düşünmemeliydik. "Sanırım tanrılar bizi buraya özellikle getirdiler. O odaları öğretmek için."

Kulaç atmayı sürdürdük. Ava Orion, yüzmeye başladığımızda tepemizdeydi; şimdi gökte yarıya kadar inmişti. Kıyı hâlâ çok uzaklardaydı.

Aleksandros birden "Ariston'un kızkardeşi Agathe'yi tanıyor musun?" diye sordu. "Onunla evleneceğim. Bunu hiç kimseye söylemedim."

"Kutlarım."

"Şaka yapıyorum sanıyorsun. Ama saatlerden beri, hatta burada olduğumuzdan beri durmadan onu düşünüyorum." Çok ciddiydi. "Beni ister mi dersin?"

Okyanusun orta yerinde bunu konuşmak biraz tuhaf oluyordu. "Senin ailen onunkinden daha asil. Baban isterse onunki de kabul etmek zorunda."

"Onu o şekilde istemiyorum. Sen onu gördün. Doğruyu söyle. O beni ister mi?"

Düşündüm. "Sana o amber uğur takısını yaptı. Şarkı söylediğin zaman gözlerini senden ayırmıyor. Koşu yaptığımızda hep kızkardeşleriyle Büyük Pist'e geliyor. Antreman yapıyor gibi görünüyor ama aslında hep seni gözlüyor."

Bu Aleksandros'u oldukça sevindirmişti. "Bir hamle yapalım. Yirmi dakika olanca gücümüzle yüzelim, bakalım ne kadar yol alacağız."

Yirmi dakika sonra, bir o kadar daha denemeye karar verdik.

Yüzerken Aleksandros "Senin de sevdiğin bir kız var, değil mi?" diye sordu. "Kendi şehrinden. Dağlarda birlikte yaşadığınız kız, Atina'ya giden kuzenin."

Bunları bilmesinin olanaksız olduğunu söyledim. Güldü. Ben her şeyi bilirim. Kızlardan, keçi çobanı oğlanlardan, köle arkadaşın Dekton'dan duyarım. "Şu senin kız" hakkında her şeyi anlatmamı istiyordu.

Anlatmayacağımı söyledim.

"Onu görmene yardım edebilirim. Büyük amcam Atina'da *proxenos*'dur. Onu buldurabilir ve istediğin şehre getirebilir."

Dalgalar yükseldikçe yükseliyordu; soğuk bir rüzgâr çıkmıştı. Hiçbir yere gitmiyorduk. Aleksandros'a yeni bir tıkanma krizi gelince onu tuttum. Başparmağını dişlerinin arasına sokuyor, kanayıncaya kadar ısırıyordu. Bu acı onu sakinleştiriyordu. "Dienekes savaşa giden askerlerin birbirleriyle devamlı olarak sakin bir şekilde konuşması gerektiğini, böylelikle askerin arkadaşına cesaret vereceğini söyler. Konuşmayı sürdürmeliyiz, Kseo"

Böyle zorlu zamanlarda insan aklı çeşitli oyunlar oynar. Geçen saatlerde Aleksandros'la ne kadar konuştuğumuzu, bir türlü yaklaşmayan sahile yüzmeye çabalarken gözlerimizin önünden ne hatıralar geçtiğini bilemiyorum.

Yalnız ona Bruksieus'u anlattığımı biliyorum. Eğer Homer hakkındaki bildiklerimin bir değeri varsa, bunu şairin kendisi gibi gözleri görmeyen bu talihsiz adama borçluydum. O, yenilmez azmiyle, kuzenimle benim dağlarda yabani ve cahil birer insan olarak büyümemizi önlemişti.

Aleksandros ciddiyetle "Dienekes'in benim için olduğu gibi, bu

adam da senin için bir öğretici olmuş." Daha fazla bilmek istiyordu. Annemi, babamı yitirmek, şehrimin yandığını seyretmek nasıl bir şeydi? Kuzenimle dağlarda ne kadar kalmıştık? Nasıl yiyecek bulmuştuk? Kendimizi hava koşullarından ve vahşi hayvanlardan nasıl korumuştuk?

Su yutmamaya gayret ederek, sorularına yanıt verdim.

Dağlarda geçirdiğimiz ikinci yaz, Diomache'yle öyle usta avcılar olmuştuk ki, artık yiyecek için şehre ya da çiftliklere inmeye ne gerek kalmıştı ne de böyle bir isteğimiz. Bedenlerimiz gelişiyordu. Babalarımızın evindeki gibi ayda yalnızca iki kez ya da bayramlarda değil, her gün, her öğünde et yiyorduk. Bunun sırrı da köpekler edinmiş olmamızdı. Terk edilmiş iki yavru. Annelerinin kış ortasında vakitsiz doğurup bakmadığı, iki sıska, tir tir titreyen Arkadya çoban köpeği yavru. Birine Mutlu öbürüne de Şanslı adını koyduk, öyleydiler de. Bahar geldiğinde etrafta koşuşturmaya başlamışlardı. Yaza kadar da içgüdüleri onları iyi birer avcı yapmıştı. Bu köpekler sayesinde açlık çektiğimiz günler sona ermişti. Nefes alan her şeyi izleyip öldürebiliyorduk. İki gözümüz kapalı uyuyabiliyor, habersiz yakalanmaktan korkmuyorduk. Dio, ben ve köpekler öyle usta bir ekip olmuştuk ki, yakaladığımız birçok fırsattan tanrılara mahsus bir alçakgönüllükle yararlanmıyor, avın kaçmasına izin veriyorduk. Krallar gibi karnımızı doyuruyor, didişip çabalayan çiftçileri, dağ tepe yürüyen keçi çobanlarını hor görüyorduk.

Bruksieus bizim için kaygılanmaya başlamıştı. Vahşileşiyorduk. Artık bir yurdumuz yoktu. Geçen akşamlar boyunca bize Homer'i okumuş ve en çok mısrayı yanlışsız olarak kim tekrarlayacak oyunu oynamıştık. Şimdi bu, onun için daha da çok önem kazanmaya başlamıştı. Gittikçe zayıf düşüyordu, bunu hepimiz biliyorduk. Yanımızda daha fazla kalamayacaktı. Bildiği her şeyi bize öğretmeliydi.

Öğretmenimiz Homer'di. *İlyada* ve *Odysseia* ise bu okulda öğretilen dersler. Odysseus'un geri dönüşünü, İthaka'nın gerçek efendisi olduğunu paçavralar içindeki halinden kimsenin anlayamadığı ve keçi çobanı Eumaeus'un kulübesine sığındığını anlatan mısraları tekrar tekrar okurduk. Eumaeus bu gezginin kendi kralı

olduğunu bilmediği, yersiz yurtsuz herhangi bir dilenci sandığı halde, yolcuyu koruyan Zeus'a saygısından onu içeri alır ve yemeğini onunla paylaşır.

Bu, yabancıya gösterilen alçakgönüllülük, misafirperverlik ve merhamettir; onu özümsemeli, içimizde en derinlere gömmeliyiz. Bruksieus bıkıp usanmadan bize merhameti öğretmeye çalışıyordu. Erdemin, dağlarda katılaşan kalplerimizden kaybolup gittiğini fark ediyordu. *İlyada*'nın sonundaki çadır sahnesini okutuyordu: Burada Truva'lı Priam Achilles'in önünde diz çökerek, en sevgili ve güçlü oğlu İlium'un kahramanı ve koruyucusu Hector da dahil olmak üzere bütün oğullarını öldüren adamın elini öper. Bunu okuduktan sonra Bruksieus bizi sorgulardı. Achilles'in yerinde olsak ne yapardık? Biz Priam gibi miydik? Tanrıların gözünde her iki adamın davranışı da doğru muydu?

Bruksieus "Bir şehrimiz olmalı," diyordu.

Şehrimiz olmadan avlayıp öldürdüğümüz hayvanlardan farkımız olmazdı.

Atina.

İşte Dio'yla oraya gitmeliydik.

Atina Hellas'ın tam anlamıyla en açık, en hür ve en uygar şehriydi. Atina'da *philosophia,* bilim aşkı her şeyden üstün tutulurdu; burada tiyatro, müzik, şiir, mimari ve diğer sanat dalları yoluyla akıl geliştirilir ve onurlandırılırdı. Atinalılar, savaşta da Hellas'ın diğer şehirlerinden aşağı değillerdi.

Atinalılar göçmenleri hoş karşılarlardı. Benim gibi akıllı ve kuvvetli bir çocuk bir zanaat öğrenir, bir dükkânda iş bulabilirdi. Atina'nın bir de filosu vardı. Sakat ellerimle bile kürek çekebilirdim. Okçuluktaki yeteneğimle bir *toxotes,* okçu gemici olabilir, savaşta kendimi gösterir ve bundan yararlanarak ilerleyebilirdim.

Diomache'nin de gitmesi gereken yer Atina'ydı. Onun gibi düzgün konuşan, hür-doğmuş, güzel bir genç kız rahatlıkla mazbut bir evde çalışabilir, birçok hayran kazanabilirdi. Tam evlenecek yaştaydı; şehirden biriyle nişanlanması hiç de olanaksız değildi. Bir *metik,* göçmen karısı olarak bile beni koruyabilir, iş bulmama yardım edebilirdi. Hem birbirimizden de ayrılmayacaktık.

Haftalar geçiyor ve Bruksieus'un gücü azalıyordu. Bu konular-

daki düşüncelerinin doğruluğuna daha çok inanıyor, söylediklerini gerçekleştirmemizi istiyordu. Zamanı gelince dağlardan inmemiz ve Atika'ya, Atina şehrine gitmemiz için bize söz verdiriyordu.

O ikinci yılın Ekim ayında, Dio'yla avlanmaya çıktık ve soğuk ve uzun bir gün boyunca uğraştık, ama hiçbir şey vuramadık. Söylenerek kampa dönerken en azından otlardan ve yabani bezelyelerden bir çorba yapmayı umuyor, her geçen gün zayıf düşen Bruksieus'un iyi olması için dua ediyorduk; onun ete gereksinimi yoktu. Dumanı ve köpeklerin yukarı doğru sahiplerini karşılamak için sevinçle koştuklarını gördük.

Kampın alt tarafındaki yolu dönünce havlamalarını işittik. Her zamanki cıyaklamaları yoktu, daha keskin, daha ısrarlı bir şeydi. Mutlu tepemizde belirdi. Diomache bana baktı ve ikimiz de anladık.

Bruksieus'un ateşini yakmak bir saat sürdü. Sonunda kuru, köle damgası taşıyan cesedi onu günahlardan arındıracak olan alevlerin arasında yatarken, tutuşturduğum bir oku, kalbinin üzerinden bütün gücümle fırlattım. Karanlık vadide bir yıldız gibi kaydı gitti.

...sonra Nestor,
Uzun saçlı Achaelıların en akıllısı,
Yaşlı kalbiyle yere uzandı,
Artemis'in oklarıyla vurularak
Uykuya dalmış gibi gözlerini kapadı.

On gündoğumu sonra Diomache'yle, Üç Kavşaklı yoldu Attika ve Megara sınırındaydık. Buradan Atina yolu doğuya, Kutsal Yol batıya ve Korint yolu güneybatıya gider. Kuşkusuz, çıplak ayaklarımız, güneşten çatlamış yüzümüz, arkadan at kuyruğu gibi bağladığımız saçlarımızla bir çift vahşi, kılıksız çocuğa benziyorduk. İkimiz de kama ve ok taşıyorduk ve köpekler de bizim kadar pislik içinde yanımızdan yürüyorlardı.

Üç Kavşaklı yol kalabalıklaşıyordu, güneş doğmadan yola koyulan araçlar, yük taşıyıcılar, vagonlar, odun yüklü çekiciler... Çiftlik çocukları pazara peynir, yumurta, soğan dolu çuvallarıyla gidi-

yorlardı. Tıpkı Dio'yla benim o sabah Astakos'tan yola çıktığımız gibi. Ne kadar uzun zaman önce olmuş gibi geliyordu, oysa yalnızca iki kış geçmişti. Kavşaklarda durup yol sorduk. Bir sürücü eliyle göstererek, Atina'nın şu tarafta, iki saat ötede olduğunu söyledi.

Kuzenimle dağlardan aşağı indiğimiz bu bir haftada çok az konuşmuştuk. Şehirleri ve bundan sonraki yaşantımızın neye benzeyeceğini düşünüyorduk. Yolda yanımızdan geçenlerin ona nasıl baktıklarını görüyordum. O artık bir kadın olmalıydı. Yürüdüğümüz son gün birdenbire "Bebeklerim olsun istiyorum," dedi. "Bana göz kulak olacak, benim de ona göz kulak olacağım bir kocam olsun istiyorum. Bir ev istiyorum. Ne kadar yoksul olursa olsun, küçük bir bahçesi olan, pencerelerine çiçekler koyacağım, kocam ve çocuklarım için süsleyeceğim bir ev istiyorum" Böylelikle bana iyilik yapıyor, şimdiden aramıza mesafe koyuyordu ki, kabullenmek için zamanım olsun. "Anlayabiliyor musun Kseo?"

Anlamıştım. "Hangi köpeği almak istersin?"

"Bana kızma. Yalnızca işlerin nasıl olduğunu ve olması gerektiğini anlatmaya çalışıyorum."

Onun Şanslı'yı almasına, Mutlu'nun da bende kalmasına karar verdik.

Yürürken "Şehirde birlikte kalabiliriz," diye sesli düşünüyordu. "Herkese kardeş olduğumuzu söyleriz. Ama kabul etmelisin, Kseo, dürüst birini, bana saygılı davranacak birini bulursam..."

"Anlıyorum. Artık susabilirsin."

İki gün önce yanımızdan yanında kocası ve neşeli bir arkadaş ve hizmetkâr grubuyla Atinalı bir hanım, geçmişti. Bu hanım Diomache'nin vahşi görünüşünden hoşlanmış, yardımcılarından onu yıkayıp yağlar sürmelerini ve saçlarını taramalarını istemişti. Bana da bakım yapmalarını söyledi, ama onları yanıma yaklaştırmadım. Hizmetkârlar Dio'yu bir köşeye götürüp hazırlarken, kafiledekiler de gölgelik bir dere kenarında pastalar yiyip şarap içerek vakit geçiriyordu. Kuzenim ortaya çıktığında onu tanıyamadım. Atinalı hanım ona bayılmıştı, Dio'yu övmekten kendini alamıyor, bu taze güzellikle şehrin gençlerinde yaratacağı heyecanı düşünüyordu. Ati-

na'ya varır varmaz dosdoğru kocasının evine gitmemizi istedi; bize iş bulacak ve öğrenimimize devam etmemizi sağlayacaktı. Uşağı bizi Thriasian Geçidi'nde bekleyecekti. Kime sorsak gösterirdi.

O son uzun gün de yürümeye devam ettik. Yanımızdan geçen araçlardaki şarap testileri ve sandıkların üzerinde gidecekleri yer olarak "Phaleron" ve "Atina" yazıyordu. Kulağımıza daha çok Attik lehçesi çalınmaya başlamıştı. Atinalı atlı bölüğü yolda eğleniyordu. Dört denizci geçti, her biri omuzunda küreğini, elinde de kayışıyla yastığını taşıyordu. Yakında ben de onlar gibi olacaktım.

Dağlarda, Dio'yla hep birbirimize sarılarak uyumuştuk, sevgili olarak değil, ısınmak için. Yolda geçirdiğimiz bu son gecelerde kendi pelerinine sarılıyor, ayrı yatıyordu. Sonunda şafak vakti Üç Kavşaklı yola vardık. Kuzenimin gözlerini üzerimde hissediyordum.

"Gelmiyorsun, değil mi?"

Bir şey söylemedim.

Hangi yolu seçeceğimi biliyordu.

"Bruksieus sana kızacak," dedi.

Köpekler ve av sayesinde Dio'yla ben, tek bir bakışla anlaşmayı öğrenmiştik. Gözlerimle ona veda ettim ve anlaması için yalvardım. Bu şehirde ona iyi bakarlardı. Kadın olarak yaşamı daha yeni başlıyordu.

Diomache "Ispartalılar sana eziyet ederler," dedi. Köpekler sabırsızlıkla ayaklarımızın arasında dolanıyordu. Kendilerinin de ayrılacak olduğunu bilmiyorlardı. Dio ellerimi iki elinin arasına aldı, "Artık hiç birbirimize sarılıp uyuyamayacak mıyız, kuzenim?"

İki vahşi çocuğun, okları kamaları asılı, sırtlarında gezginci usulü katlı pelerinleriyle yol kenarında birbirlerine sarılmış hali, herhalde yoldan geçen çiftçilere, sürücülere çok tuhaf görünmüştür.

Diomache kendi yoluna gitti ben de benimkine. On beş yaşındaydı. Bense on iki.

Suyun içinde Aleksandros'a bunun ne kadarını anlattım bilemiyorum. Bitirdiğimde güneş henüz yüzünü göstermemişti. Yüzen bir tahta parçacığına tutunmuştuk. Bir kulaç daha atamayacak ka-

dar bitkindik. Su gittikçe soğuyordu. Uzuvlarımız hipotermiye uğramıştı. Aleksandros'un öksürdüğünü, konuşmaya çalıştığını duydum.

"Bu tahta parçasını bırakmalıyız, yoksa öleceğiz!"

Kuzeye doğru bakmaya gayret ettim. Tepeler görünüyordu, fakat sahil yoktu. Aleksandros soğuk eliyle elimi yakaladı.

"Ne olursa olsun seni bırakmayacağım," diye söz verdi.

Tahtayı bıraktı. Ben de aynısını yaptım.

Bir saat sonra kendimizi Odysseus gibi kuşların bağrıştığı bir sahilde bulduk. Kayaların arkasından akan bir tatlı su kaynağından doyasıya içtik, saçımızdan gözümüzden tuzları yıkadık ve kurtulduğumuz için şükretmek için yere diz çöktük. Sonra neredeyse bütün sabah ölü gibi uyuduk. Kayalıklara tırmanıp kuş yumurtaları topladım, kumların üstünde, paçavralar içinde onları çiğ çiğ yuttuk.

Aleksandros "Sağol, dostum," dedi yavaşça.

Elini uzattı; ben de tuttum.

"Sen de sağol!"

Güneş tepeye yükselmişti; giysilerimiz tuzdan kaskatı olmuş halde üzerimizde kurumuştu.

Aleksandros, "Yürümeye başlayalım," dedi. "Yarım gün kaybettik."

ON BİR

Savaş, Antirhion şehrinin batısında tozlu bir ovada, sahile bir ok atımı yakınlıkta ve kale duvarlarının hemen altında oldu. Düzensiz akan bir dere olan Akanathus, ovanın ortasından kıvrılarak geçiyor, burayı ikiye bölüyordu. Antirhionyalılar bu akarsuya dikey olarak, deniz tarafında, kaba bir savaş duvarı örmüşlerdi. Engebeli tepeler düşmanın sol tarafını sımsıkı kapıyordu. Ovanın duvara yakın bir kısmında eski bir gemici çöplüğü vardı; çöp yığınlarının ortasında çürüyen teknelerin parçaları çevreye yayılmıştı. Üstelik düşman, Leonidas'ın ilerleyeceği düzlüğe denizin sürükleyip getirdiği kaya ve odun parçalarını yığmıştı. Kendi taraflarıysa, yani düşmanın ki, bir öğretmenin çalışma masası kadar temiz ve düzdü.

Aleksandros'la buraya geldiğimizde Ispartalı Skiritai koruculari düşman çöplüklerini ateşe vermişlerdi. Ordular savaş düzeninde, aralarında yanan gemi parçalarının alevleri, birbirlerinden bir milin beşte ikisi uzaklıkta bekliyorlardı. Düşman bütün ticaret gemilerini ve balıkçı teknelerini ya limanın güvenli bir yerine ya da sahilden uzakta istilacıların erişemeyeceği bir noktaya çekmişti. Bu, Skiritailileri alıkoymamıştı. Gemi korunaklarındaki keresteleri naftayla yağlamışlardı; çok geçmeden alevleri su kenarına varmıştı. Antirhion'un savunucuları, Leonidas'ın ve Ispartalıların da bildiği gibi milisler, çiftçiler, çömlekçiler ve balıkçılardı; yani babam gibi yazlık askerler. Limanlarının harap edilmesi onların sinirlerini bozmak, böyle manzaralara alışık olmadıkları için onları şaşırtmak ve gelecek katliamın kızgın kokusunu içlerine işletmek içindi. Sabah olmuştu, pazar zamanı, sahilden bir esinti başlamıştı. Yanan gemi enkazından çıkan kara duman, alanı karartmaya başlamıştı; kerestelerin üstündeki boya ve budak şiddetle tutuşuyor, rüzgâr enkaz yığınını bir şenlik ateşi haline getiriyordu.

Aleksandros'la beraber orduların çarpışacağı yerin az yukarısında, kara tarafındaki kayalıkta kendimize bir yer ayarlamıştık. Duman şimdiden nefesimizi tıkamaya başlamıştı. Bayırı geçip oraya vardığımızda bizden önce başkalarının da gelmiş olduğunu gördük. Antirhionlu çocuklarla erkekler, ok, sapan ve daha başka silahlarlarını alıp gelmişlerdi. Ispartalılar geçerken üzerlerine fırlatmak için orada bekliyorlardı. Fakat Skiritai, bu hafif silahlı kuvvetleri dağıtmıştı, böylece aşağıdaki yoldaşları, Lakonyalıların solundaki onur mevkilerinde her zamanki gibi rahatça ilerleyebilecekti. Korucular sahanın yarısını ele geçirmişler ve düşmanın bu oklu sapanlı kalabalığını zararsız hale getirmişlerdi.

Tam aşağımızda, sekizde bir mil uzaklıkta, Ispartalılarla, onların müttefikleri yerlerini almaya başlamışlardı. Yardımcıları, savaşçıları ayaklarından başlayarak hazırlıyorlardı. Önce ateşe dayanıklı öküz derisi tabanlı ayakkabılar giydiriyor, sonra madeni dizlikleri bükerek bacaklarının arkasında birleştiriyorlardı. Aleksandros'un babası Olympieus'u ve onun yardımcısı Meriones'in beyaz sakalını görebiliyorduk.

Daha sonra askerler edep yerlerini bağlıyor, bu arada her biri yarı alaylı bir şekilde erkekliğine selam duruyor, savaş bittiğinde tekrar görüşmeleri için dua ediyordu.

Savaşa hazırlık yöntemlerini öbür poleislerin askerleri her sene, bahar ve yaz talimlerinde en fazla on-on iki kere tekrarlarlardı. Ispartalılar ise her mevsim iki yüz, dört yüz, altı yüz kez tekrar tekrar yaparlardı. Elli yaşlarındaki adamlar bile bunu on bin defa yapmışlardı. Bu onlar için güreşmeden önce vücutlarını silip yağlamak, uzun saçlarını taramak gibi günlük işlerdendi. Şimdi keten bezinden yapılmış *spolas* adı verilen korselerinin üzerine bronz göğüslüklerini büyük bir dikkat ve tören havasıyla takarken, birbirlerine maskeli baloya giden hanımlar gibi yardım ediyor, sakin ve kayıtsız görünüyorlardı.

Son olarak, ince dallardan yaptıkları *skytalides*, yani bileziklerinin üzerine isimlerini kazıdılar. Bunlara "bilet" diyorlardı, yaralandıklarında ya da öldüklerinde tanınmaz hale gelirlerse bu onların kimliğini belli edecekti. Ağaç kullanmışlardı, çünkü değersizdi, düşmana yaramazdı.

Askerlerin toplandıkları yerin arka tarafında dualar ediliyor, bü-

yüler yapılıyordu. Kalkanlar, mığferler, mızrak uçları ayna gibi cilalanıyor, güneşte pırıl pırıl parlıyordu; toplu haldeki birlikler sanki insanlardan, bronzdan ve demirden oluşan bir topluluk değil de devasa bir öğütme makinesi görüntüsündeydi.

Ispartalılar ve Tegeateler sahadaki yerlerine ilerlediler. Önde, solda Skiritai, sonra Selassian Stephanos'lar, 'Defne' taburu, bunların sağından Tegea'nın altı yüz ağır piyadesi toplanmıştı; aralarında Polynikes'in de olduğu Şövalyeler *agema*'sı, Kralı korumak ve dövüşmek üzere sıranın ortasında bulunuyordu. Bunların sağında "Yaban Zeytini" alayı yerini almıştı. Şövalyelerin yanında Panter Taburu, arkasında Olympieus'un öncülük ettiği Dişi Avcı alayı ve Menelaion geliyordu. Onların sağında Herakles'in taburu vardı; Dienekes sağı tutuyordu; yedek olarak yer alan silahlı şövalyelerin dışında toplam dört bin beş yüz asker geçiyor, ovada bir baştan bir başa, altı yüz metrelik yer kaplıyorlardı.

Aleksandros'la olduğumuz yerden Dekton'u görüyorduk. Vücudu savaşçılar gibi adaleli, boyu uzundu. Silahsızdı. Beyaz dini giysileri içinde; savaş rahipleriyle birlikte kurban töreni için bekleyen Leonidas'a iki dişi keçi götürüyordu. Biri kurban edilirken, töre dışı bir durum olasılığı düşünülerek iki keçi bulunduruluyordu. Komutanlar da orada toplanmış askerler gibi endişeli değillerdi.

Antirhionyalılar ve Siraküzlü müttefikleri de, bunların karşısında, Ispartalılarla aynı büyüklükte bir asker topluluğu yerleştirmişti. Çöplükteki hurdalar artık yanıp külden iskelet haline gelmişlerdi, alanı bir toz bulutu kaplamıştı.

Daha ileride limanın kararmış taşları suyun içinde cızırdıyor, rıhtımın simsiyah yanmış tahtaları denizi dolduran enkazın arasında mezar taşlarına benziyordu; kül rengi yoğun bir sis deniz kenarını karartıyordu.

Rüzgâr, dumanı düşman yönünde sürüklüyordu. Adamların, zırhlarının alışkın olmadıkları ağırlığı altında dizleri ve omuzları titriyor, kalpleri göğüslerinde hızla atıyor, kulakları uğulduyordu. Heyecanlarını fark etmek için kahin olmaya gerek yoktu. Aleksandros, saflarında ite kaka kıpırdanan düşmanı göstererek "Mızraklarının ucuna bak!" dedi. "Nasıl titrediklerini görüyor musun? Mığferlerinin tepesindeki tüyler bile sallanıyor." Baktım. Ispartalıların

safındaki uzun mızrakçıların uçları çelik bir perde gibiydi, mızrakları dimdik ve dümdüzdü, hiç kımıldamıyordu. Düşman tarafındaysa mızraklar titriyor, sallanıyordu; orta yerdeki Siraküz'lüler hariç, hepsi düzensiz sıralar halindeydiler. Bazılarının mızrakları çarpışıyor, takırdayan dişler gibi ses çıkarıyordu.

Aleksandros Siraküz'lülerin safındaki taburları sayıyordu. Toplam iki bin dört yüz kalkan, bin iki yüz ilâ bin beş yüz arası paralı asker, ayrıca Antirhion'dan üç bin milis askeri olduğunu hesapladı. Düşman Ispartalıların yarısı kadardı. Yeterli değildi ve kendileri de bunu biliyordu.

Derken yaygara başladı.

Düşman saflarından en cesur (ya da en korku dolu) olan bir kısım grup başladılar. Çıkan gürültü, karşı dağlarda yankılanıyordu. Bir başka grup mızraklarını göğe kaldırıp tanrılara sesleniyor, öfke ve tehdit naraları atarak bu şamatayı daha da arttırıyorlardı. Geri safdakilerle yan kanatdakiler de katılınca gürültü önce üç, sonra beş, sonra da on misli arttı. Komutanları, mızrağını ileri uzattı ve toplu halde ilerlemeye başladılar.

Ispartalılar ne hareket etmiş, ne de ses çıkarmışlardı.

Kırmızı pelerinleriyle sıralarında bekliyorlardı. Ne çok ciddi, ne de sert görünüyorlardı. Birbirlerine yüreklendirici ve neşeli sözler söylüyor, talimlerde yüzlerce kez denedikleri ve savaşlarda da düzinelerce kez uyguladıkları hareket için son hazırlıkları yapıyorlardı.

İşte düşman, gittikçe hızlanarak geliyordu. Hızlı bir yürüyüş, geniş adımlar. Sıra genişliyor, sağa açılıyordu. Kalkanlar sağdaki arkadaşının kalkanının gölgesine sığınıyordu. Cesurların ilerlemesi, kendine güvenmeyenlerin geri de kalmasıyla sıraların şimdiden bozulduğu, adamların bocaladıkları görülebiliyordu.

Leonidas ve rahipler hâlâ önde korumasız duruyorlardı.

Düşmanın önünde ırmak vardı. Generalleri Ispartalı'ların daha önce ilerleyeceğini beklediği için, suyun iki ordunun arasında kalabilecek şekilde askerlerini düzenlemişti. Planlarına göre ırmağın dolambaçlı yatağı Lakonya askerlerinin düzenini bozacak ve hücum sırasında onları savunmasız bırakacaktı. Oysa Ispartalılar bek-

lemişlerdi. Bronzlar vurulmaya başlayınca düşman komutanları, askerlerini daha fazla tutamayacaklarını anlamışlardı. Ya adamların kanı tutuşmuşken ilerlerler ya da bütün bu heyecan kaybolur, yerini korku alırdı.

Irmağın varlığı düşmanın aleyhine olmuştu. Öncü taburları suyun aşağı kenarına indiler, Ispartalılardan bir milin dörtte biri kadar uzaklıktaydı. Yukarı çıktılar, daha da düzensiz bir hale gelmişlerdi. Şimdi yeniden düzlükteydiler, ancak ırmağı arkalarına almışlardı, fakat bu da bir bozgun meydana geldiğinde bulunulabilinecek en tehlikeli yerdi.

Leonidas, yanında rahipler ve elinde keçileri tutan Dekton'la birlikte, sabırla seyrediyordu. Düşman şimdi bir milin beşte biri mesafedeydi ve ilerlemesini hızlandırıyordu. Isparta'lılar hâlâ kımıldamamışlardı. Dekton birinci keçinin ipini Leonidas'a verdi. Düşmanın ayak sesleri ovayı gümbürdetmeye, ortalık korku ve öfke sesleriyle çınlamaya başlayınca endişeyle ona baktı.

Leonidas, önce Dişi Avcı Artemis ve Esin Perileri'ne seslenerek dua etti, sonra kılıcını kurbanlık keçinin boğazına sapladı. Hayvanın arka kısmını dizlerinin arasına sıkıştırmış, sol eliyle çenesinden yakalayıp boynunu kılıcın darbesine açık bırakmıştı. Birlikteki herkes kanın fışkırıp Gaia'ya, toprak anaya aktığını, Leonidas'ın bronz dizliklerine sıçrayıp öküz derisi savaş ayakkabılarını kızıla boyadığını görmüştü.

Kral can vermiş kurbanı dizlerinin arasında tutarak; sessizce ve sabırla, saflarında bekleyen Skiritaiye, Ispartalılara, Periokilere ve Tegeatelere döndü. Ucundan kutsal kurbanın kanı damlayan kılıcını önce göğe, yardımlarını dilediği tanrılara, sonra da ilerleyen düşmana doğrulttu.

"Kurtarıcı Zeus ve Eros!" diye gürledi, sesi o gürültüde boğulmuş, fakat yine de duyulabiliyordu. "Lakonya!"

"İleri!" sesiyle borazanlar çalınmaya başladı, arkadan borazanların tiz sesleri ortalığı, bin gazap tanrıçasının çığlığı gibi deldi geçti. Dekton öldürülen keçiyle canlı olanı sırtına vurdu ve safların arasına daldı.

Ispartalılar ve müttefikleri ilerlemeye başladılar, en önde uzun

mızraklılar gidiyordu. Parlatılmış ve bilenmiş mızrak uçları güneşte parlıyordu. Düşman artık tam anlamıyla saldırıya geçmişti. Leonidas telaş etmeden, ağır ağır safların önünde ilerlemeye başladı. Şövalyeleri, hemen sağında ve solunda yerlerini aldılar.

Şimdi Lakonya saflarından, dört bin ağızdan paean. Castor'a ilâhinin ikinci mısrası en yüksek tonda okunuyordu.

Göklere yükselen
Parlak Kahraman

İlk üç sırada mızraklar saldırı durumuna geçti. Görünüşte basit, resmi geçitlerde yapılması çok kolay, fakat ölüm kalım hallerinde korkunç olan bu manevranın düşmanda yarattığı korku ve dehşeti anlatacak söz yoktur. Böyle mükemmel ve korkusuzca, bir tek adam bile kontrolsüzce ileri çıkmadan ya da korkarak geride kalmadan, kimse yanındakinin kalkanın gölgesine saklanmadan, ayakları yere sapasağlam basarak yapılan bu hareket insanın saçlarını dimdik eder, sırtındaki tüyleri ürpertir.

Saldırıya uğrayan kocaman vahşi bir hayvan, öfkeden kuduraraK nasıl dişlerini gösterir ve gücünün verdiği cesaret ve korkusuzlukla nasıl öne çıkarsa, bronz ve kızılın karıştığı Lakonyalı savaş safları da öyle birleşip öldürmeye hazırlandı.

Düşmanın sol kanadı, *promachoi*, yani öncüleri Ispartalılara daha otuz adım yaklaşmadan çöktü. Düşmandan bir dehşet haykırışı yükseldi, bu öyle vahşi bir sesti ki, insanın kanını donduruyordu. Sonra kargaşada kayboldu gitti.

Düşman içten çökmüştü.

Panik, rüzgârın kovaladığı yangın alevleri gibi birlikleri sarmış, kırk sekiz kalkanlık genişlikte ilerleyen bu kanat, otuza, sonra yirmiye, daha sonra da on kalkan genişliğine düşmüştü. Öndeki üç sırada olup şimdi geri kaçanlar arkadan gelen arkadaşlarıyla çarpışıyorlardı. Kalkan kalkana takılıyor, mızraklar birbirlerine karışıyordu; otuz kiloluk kalkan ve zırh taşıyan muazzam bir insan ve bronz kitlesi tökezliyor, düşüyor, ilerleyen arkadaşlarına engel yaratıyordu. Yürekli olup öne çıkanlar, kendilerini terk edip kaçan vatandaş-

larına kızgınlıkla sesleniyorlardı. Cesaretini henüz yitirmemiş olanlar kaçanları itip geçiyor, öndekilerin üstüne basarak öfkeyle bağırıyorlardı ya da artık kahramanlık gösteremeyeceklerini anlayınca onlar da canlarını kurtarmak için kaçıyorlardı.

Düşmanın şaşkınlığının en fazla olduğu bu sırada Ispartalıların sağ kanadı onlara saldırdı. Artık düşmanın en cesurları bile çözülmüştü. Bir asker ne kadar kahraman olursa olsun, sağında solunda, önünde arkasında arkadaşları onu terk ederken, o neden kalsın ki? Kalkanlar fırlatılıyor, zıpkınlar rastgele atılıyordu. Beş yüz asker geri dönerek dehşet içinde kaçıyordu. O anda düşman hattının ortasında ve sağında bulunan askerler, Ispartalıların orta kanadıyla kalkan kalkana çarpıştı.

Bütün savaşçıların bildiği, fakat Aleksandros'la benim genç kulaklarımızın şimdiye kadar duymadığı bir ses, kalkanların vuruşmasının çıkardığı ses ortalığı kapladı.

Bir kere, çocukken, daha evimdeyken Bruksieus'la komşumuz Pierion'a tahta arı kovanlarının üçünün yerini değiştirirken yardım etmiştik. Kovanı yeni yerine yerleştirdiğimiz sırada birinin ayağı kaymıştı. Elimizde taşıdığımız üst üste dizili kovanlarda müthiş bir kargaşa hissedilmişti. Bu bir çığlık, bir homurdanma ya da gürleme değildi; öbür dünyadan gelen bir uğultu, beyinden ya da yürekten değil, o kovanların içindeki yığınlardan yükselen öfke ve öldürme titreşimleriydi.

Aynı ses, şimdi, yüzlerce kez daha güçlü olarak aşağımızdaki ovada yuvarlanan insan ve silahlardan yükseliyordu. Şairin "Ares'in değirmeni" sözlerini şimdi anlıyordum ve Ispartalıların neden savaştan bir işmiş gibi bahsettiklerini de tenimde duyumsuyordum.

"Babamı görebiliyor musun? Dienekes'i görüyor musun?"

Dienekes aşağımızdaki yolda belirdi; başındaki çapraz hilalli miğferiyle Herakles'in sağında, üçüncü taburun önündeydi. Düşmanların safları ne kadar dağınıksa Ispartalılarınki de o kadar düzgün ve biraradaydı. Ön safları düşmana vahşice saldırmıyor, resmî geçit alanındaki kadar sert bir düzende ilerlemiyordu. Birlikte hareket eden savaş gemileri gibi dalgalar halinde geliyorlardı. Onla-

rın o uzun mızraklarının. *promachoi*lerin bronz kalkanlarını böyle delip geçeceğini aklıma getiremezdim. Sağ kollarının ve omuzlarının bütün gücüyle muştalıyor, vuruyor, yalnız ön saftakiler değil, ikinci ve üçüncü sıradakiler de öndeki arkadaşlarının omuzları üzerinden uzanıyor, ölüm duvarı gibi ilerleyen bir harman makinesi haline geliyorlardı. Bir kurt sürüsünün kaçan geyiği beraberce yakaladığı gibi, Ispartalıların sağ kolu da Antirhion'un savunucularına öyle saldırmışlardı. Çılgınca nâralar atarak, dişlerini göstererek değil, avcı usulü, silahını soğuk kanlılıkla ve öldürücü bir ustalıkla kullanarak...

Dienekes şimdi yer değiştiriyordu. Taburunu düşmana arkadan saldırmak için geri döndürüyordu. Dumanın içindeydiler. Hiçbir şey görülmüyordu. Adamların bastıkları yerden müthiş bir toz yükseliyor, yanan enkazdan çıkan dumanla birleşince bütün ova yanıyormuş gibi görünüyordu. Bu boğucu buluttan o anlatılamaz, korkunç ses yükseliyordu. Tam aşağımızda, toz ve dumanın daha az olduğu yerde Herakles'in lochos'larının olduğunu, görmekten çok hissediyorduk. Solda düşmanı bozguna uğratmışlardı; ön saflardakiler şimdi yere düşenleri, ayak altında kalanları ya da dizlerinde derman kalmayıp da kaçamayanları katlediyorlardı.

Arkada ve sağda, bütün sıra boyunca Ispartalılarla Siraküz'lüler şimdi kalkan kalkana, miğfer miğfere çarpışıyorlardı. Bu kargaşada arada bir geri saflardakileri görebiliyorduk. Kalkanlarını bütün güçleriyle birbirlerinin sırtına indiriyor, ayakları toprakta çukurlar açıyor, ortalığı büsbütün toza buluyorlardı.

Artık ne tek tek insanları, ne de birlikleri seçmek olasıydı. Yalnızca kitlelerin ileri ve geri dalgalanmasını görebiliyor, hiç dinmeyen, o kanı donduran sesi duyabiliyorduk. Dağlardan inen sel sularının bir duvar halinde aşağıda kalan yolları bastırıp çiftçilerin tarlalarının çevresine kurdukları barikatları yıktığı gibi, Ispartalıların safları da Siraküzlülere doğru kabarıp akıyordu. Sellerden korunmak için yapılmış olan set direnir, toprağa sıkı sıkı tutunur, uzun dakikalar boyunca hiç yıkılmayacakmış gibi görünür. Fakat sonra, çiftçinin endişeli gözleri önünde sular barikatları birer birer söker götürür.

Bir karış genişliğinde çatlamış olan set duvarı önce yarım metre, sonra bir metreden fazla açılır. Sel, yukardan gelen sularla gittikçe büyür, geçtiği yerlerden kopan toprak parçaları bu akıntıya kapılır, sürüklenir. İşte şimdi Siraküz'lülerde, Tegeate ağır piyadeleri, Kral ve Şövalyeleriyle, Yaban Zeytini birlikleri tarafından hırpalanıp dövüldükçe öyle çatlıyor, kırılıyordu.

Ovada kalkan toz ve ateş içinde artık katliam başlamıştı.

Kızıl pelerinleri içindeki Isparta'lılardan yarı sevinç yarı dehşet dolu bir haykırış yükseldi. Siraküz safları geri çekilmeye başlamıştı. Müttefikleri Antirhionyalılar gibi düzensiz ve bağıra çağıra değil, disiplinli taburlar ve birlikler halinde, subaylarının ya da subaylarının yerini tutan yürekli askerlerin yönetiminde, kalkanlarını önlerinde koruyarak ve bir araya gelerek geriliyorlardı. Ispartalı öncüler, ilk beş yaş grubuna dahil olanlar, hız ve güç bakımından şehrin en iyileriydi. Subayların dışında hiçbiri yirmi beş yaşın üzerinde değildi. Çoğu Polykines gibi olimpik koşucular ya da başka dalda yarışan sporculardı, Tanrılar önünde yapılan oyunlarda ödül üstüne ödül almışlardı.

Bunlar şimdi hem Leonidas'ın izniyle hem de zafer kazanma hırslarıyla; kaçan Siraküzlüleri kılıçtan geçiriyorlardı.

Borazancılar katliamın sona ermesi için o akıllara durgunluk veren sesiyle sarpinksi çaldıklarında en deneyimsiz, en acemi gözler bile savaş alanını bir kitap gibi okuyabilirdi.

Orada, Isparta sağ kanadında, Herakles'in alayının Antirhionları bozguna uğrattığı yerin ilersindeki tarlada düşmanın kaçarken fırlatıp attığı kalkanlar, mığferler, mızraklar, hatta göğüs siperlikleri oraya buraya saçılmıştı. Cesetler, sırtlarında kaçarken aldıkları utanç verici yaralarla yüzükoyun yerde yatıyordu.

Sağda, düşmanın daha güçlü birliklerinin Skiritai'ye uzun zaman direndiği yerde, katliam daha yoğun olmuştu; düşmanın korunmak için inşa ettiği savaş duvarı boyunca, kendi duvarlarının içine kıstırılıp, kaçmaya çalışırken öldürülenlerin cesetleri görülebiliyordu.

Sonra gözler katliamın en yoğun olduğu orta tarafa çevriliyordu. Burada toprak sanki binlerce çift öküz üzerinde tepinmiş, sa-

banların demirleriyle altüst olmuş gibiydi. İdrar ve kanla ve pislikle kararmış toprak, çarpışan birliklerin ayakları altında ezilmiş, parçalanmış, üç yüz metre uzunlukta yüz metre eninde bir yol haline gelmişti. Cesetler toprağın üzerini halı gibi kaplıyor, yeryer ufak yığınlar oluşturuyorlardı. Geride Siraküzlülerin kaçtığı düzlük ve yıkılan su yolu duvarı boyunca; ikişer, üçer, beşer, dağılmış daha başka cesetler de görülüyordu. Bunlar kaçarken bir araya toplanmış ve dalgaların karşısındaki kum yığınları gibi yıkılmışlardı. Geride kalarak ön saflardan kopmuş ve Ispartalı düşmanlarına karşı koyarak şerefleriyle ölmüşlerdi.

Arkadaşlarının yenildiğini yukardan gören Antirhionyalı çarpışanların bulunduğu yamaçlardan şimdi bir çığlık yükseliyordu. Kale duvarlarının ötesinde ise karıları ve kızları keder içinde ağlaşıyorlardı. Tıpkı Hekube ve Andromache'nin, İlium burçlarında yaptığı gibi...

Ispartalılar ceset yığınlarının arasında ölmüş ya da yaşam mücadelesi veren arkadaşlarını, kardeşlerini arıyorlardı. Yaralı düşmana rastlayınca boğazına bir kılıç dayanıyor ve esir alınıyordu. Leonidas "Durun!" diye bağırdı. Borazancılara "Dur" borusunu çalmalarını işaret etti. "Onlarla da ilgilenin! Düşmanla da ilgilenin!" diye emretti, subaylar da bu emirlere uydular.

Aleksandros'la, yokuştan aşağı koşarak ovaya varmıştık. Savaş meydanındaydık. Oğlanın iki adım arkasından gidiyordum. O, ölümüne bir ısrarla kana bulanmış savaşçıların arasında dolaşıyordu. Cesetlerin etleri sanki hâlâ çarpışmanın kızgın öfkesiyle yanıyor, nefesleri gözümüze havada buharlaşmış gibi görünüyordu.

Aleksandros korku içinde "Baba!" diye bağırıyordu, derken ileride çapraz tepeli subay kalkanını gördü, sonra da Olympieus'un kendisini. Dimdik ayaktaydı ve yaralanmamıştı. Oğlunun ceset yığınlarının arasından kendine doğru fırladığını gören polemarchın yüzündeki şaşkınlık neredeyse gülünçtü. Adamla çocuk kollarını açarak birbirlerine sarıldılar. Aleksandros'un parmakları babasının çelik korsesinin, göğüs siperliğinin üzerinde geziniyor, babasının her azasının sağlam ve yerinde olduğundan, bir yerinden yaralanıp da kanaması olmadığından emin olmak istiyordu.

Hâlâ kaynaşmakta olan kalabalığın arasından Dienekes göründü. Aleksandros onun kollarına atıldı. Ben de arkasından koştum. "İyi misin?" "Seni yaraladılar mı?" İntihar, orada elinde "örgü iğnesi" denen cirit, yüzüne düşman kanı sıçramış bir halde Dienekes'in yanında duruyordu. Bir kısım insanlar oraya toplanmışlardı; ayaklarının dibinde Olympieus'un yardımcısı Meriones'in parçalanmış ve hareketsiz bedeni yatıyordu.

Olympieus oğluna "Burada ne işin var?" diye sordu. Çocuğun kendini ne tehlikelere attığını görünce sesinin tonu iyice öfkeli çıkmıştı. "Buraya nasıl geldin?"

Çevremizdekilerin yüzünde de öfke belirmişti. Olympieus oğlunun kafasına kuvvetli bir yumruk salladı. O sırada oğlan Meriones'i gördü. Acıyla bağırarak yerde yatan savaşçının yanına, toprağa diz çöktü.

"Yüzdük," diye bildirdim. Bir yumruk da ben yedim, bir daha, bir daha.

"Bunu ne sanıyorsunuz, bir oyun mu? Seyre mi geldiniz?"

Adamlar çok kızmışlardı, hakları da vardı.

Aleksandros yerde sırtüstü yatan Meriones'in üzerine eğilmiş, üzüntüsünden söylenenleri duymuyordu bile. Adamın iki yanında iki savaşçı diz çökmüşlerdi, miğfersiz başı bir köle kalkanına yaslanmış, gür sakalı kan, sümük ve salyaya bulanmıştı. Meriones'in bir savaşçı yardımcısı olarak deri göğüs koruyucusu yoktu; bir Siraküz uzun mızrağı göğüs kemiğini delip geçmişti. Bu yaradan akan kan göğüs boşluğunu dolduruyordu; giysilerini ıslatmış, pıhtılaşmaya başlamıştı; nefes almaya çalıştıkça ciğerlerinden ıslık gibi ses geldiğini duyuyorduk.

Aleksandros "Savaş safında ne yapıyordu?" diye üzüntüyle orada toplanan savaşçılara sordu. "Orada olmaması gerekiyordu!"

Çocuk su getirmeleri için taşıyıcılara tekrar tekrar bağırdı. Kendi tüniğini yırtıp katladı ve arkadaşının göğsüne bastırdı. "Onu neden sarmıyorsunuz?" Genç sesiyle orada toplananlara bağırıyordu. Tekrar su getirmeleri için haykırdı, fakat kimse gelmiyordu. Adamlar neden olduğunu biliyorlardı. Ve şimdi Aleksandros da Meriones gibi anlamıştı.

Yaşlı savaşçının delik nefes borusundan hırıltılı bir ses çıktı: "Bir ayağımı gemiye attım bile, küçük yeğenim."

Savaşçının gözlerindeki yaşam kıvılcımları hızla kayboluyordu. O, daha önce de söylediğim gibi bir Ispartalı değildi. Potidaea'lı bir subaydı. Uzun yıllar önce esir düşmüş, bir daha da evine dönmesine izin verilmemişti. Meriones, görmesi insana acı veren bir gayretle, kandan kapkara olmuş elini kaldırdı ve usulca oğlanın elinin üstüne koydu. Ölmek üzere olan adam hayatta olan çocuğu teselli ediyordu.

Kanayan ciğerlerinden gelen zayıf sesiyle "Bundan daha mutlu bir ölüm olamaz," diye fısıldadı.

"Evine gideceksin. Bütün tanrılar üzerine yemin ediyorum. Kemiklerini oraya kendim taşıyacağım."

Olympieus'da şimdi diz çökmüştü. Yardımcısının elini eline alarak: "Ne istediğini söyle, eski dostum. Isparta'lılar seni oraya götürürler."

Yaşlı adam konuşmaya çalıştı, ama gırtlağından ses çıkmıyordu. Başını kaldırmayı denedi: Aleksandros ona engel oldu, sonra emektar askerin boynuna destek olarak kendisi kaldırdı. Meriones'in gözleri sağa sola baktığında altüst olmuş, ıslak toprağın üzerinde yatan öbür savaşçıların kırmızı pelerinlerini gördü. Her birinin çevresinde savaş arkadaşları toplanmıştı. Sonra, kalan bütün gücünü toplayarak konuştu. "Bunların yattığı yere beni de gömün. Benim evim burası. Daha fazlasını istemiyorum."

Olympieus söz verdi. Aleksandros da Meriones'in alnını öperek bu söze katıldı.

Adamın gözlerini karanlık bir dinginlik kaplamıştı. Bir an geçti. Sonra Aleksandros o berrak tenor sesiyle "Kahramanın Vedası"nı söylemeye başladı.

"Tanrı'nın doğarken
bana verdiğini
sevinerek ona
geri veriyorum"

Dekton, zaferi kutlamak ve Zeus'la Nike'ye şükretmek için kurban edilecek horozu Leonidas'a getirdi. Çocuk, kazanmanın verdiği heyecanla kıpkırmızı olmuştu; elleri titriyordu, onları kalkan ve mızrak tutmak için kullanabilmeyi, savaş saflarında bulunmayı ne kadar isterdi.

Bana gelince, çevremde daha önce talimlerden tanıdığım, fakat savaşın kan ve dehşeti içinde hiç görmediğim savaşçıların yüzlerine bakmaktan kendimi alamıyordum. Onlar benim gözümde zaten tanıdığım başka şehirlerin insanlarından kat kat üstündüler, şimdi ise kahramanlar ve yarı tanrıların mertebesine yükselmişlerdi. Onların; ailelerini, evlerini korumak için şehir duvarlarının önünde çarpışan, hiç de korkak olmayan Siraküzlüleri nasıl bozguna uğrattıklarını ve tiran Gelon'un altınlarıyla yetiştirdiği askerlerle Siraküzlüleri nasıl yendiklerine tanık olmuştum.

Bu Ispartalılar, savaş alanının hiçbir yerinde bocalamamışlardı. Şimdi zaferin sevinç ve heyecanı içindeyken bile disiplinlerini, soyluluk ve dürüstlüklerini yitirmemiş, böbürlenip övünmemişlerdi. Başka şehirlerin askerlerinin açgözlülükle yapacağı gibi öldürülenlerin cesetlerini yağmalamamışlar, bir kibir gösterisi olarak yenilenlerin silahlarını ortaya yığmamışlardı. Tanrılara yalnızca bir horoz sunmuşlardı. Bu, onlara olan saygısızlıklarından değil, aksine onları çok ulu olarak gördüklerinden ve kazandıkları bu zaferden duydukları sevinci abartmayı kendilerine yakıştırmadıklarındandı.

Dienekes'in bölüğünü yeniden düzene koyduğunu, kayıplarını belirlediğini ve traumatiai yani yaralılar için yardım istediğini gördüm. Ispartalıların, ne pahasına olursa olsun savaşta kaçınılması gereken bir ruh durumu için kullandıkları bir deyim vardır. Buna katalepsis, kötü bir ruhun denetimi altına girme derler: Korku ve dehşet zihnimizi etkisi altına aldığında, ruhsal dengenin bozulmasıdır.

Dienekes'i askerlerine yardım ederken izlediğimde şunu anladım: Bir subayın rolü, savaşın her safhasında -savaştan önce, savaş sırasında ve savaştan sonra- emri altındakilerin çılgınlıklarını önlemektir. Cesaretleri kırılınca onları yüreklendirmek, öfkeleri çığırından çıkınca onları dizginlemektir. Dienekes'in görevi buydu. Bir subayın çapraz tepeli miğferini bunun için giyiyordu.

Onun yaptıkları, şimdi görebiliyordum ki, bir Achilles kahramanlığı değildi. O, korkusuzca tek başına katliama kalkışarak on binlerce düşmanı öldüren olağanüstü bir kahraman da değildi. O yalnızca görevini yapan bir insandı. O görevin başlıca özelliği ölçülü olmak ve kendine hakim olmaktı. Bunu kendi için değil, örnek olduğu insanlar için yapmalıydı. O görevin amacı, onun Sıcak Geçitler'de öldüğü sabah yaptığı gibi "sıradan olanı, sıradan olmayan şartlar altında yapabilmek" ti.

Adamlar şimdi "biletlerini" topluyorlardı. Daha önce de söylediğim gibi bunlar her askerin savaştan önce kendi yaptığı ve bileğine iple bağladığı ince ağaç dalından bileziklerdi. Bunları savaş sonrası, gerekirse cesetlerin tanınması için takarlardı. Asker adını birini dalın bir ucuna, birini öbür ucuna olmak üzere iki kere yazar veya kazır, sonra dalı ortadan kırar. "Kan yarısı" denileni iple sol bileğine bağlar, "Şarap yarısı" olanı ise arkadan gelenlerde kalır ve bir sepet içinde korunur. Bileziği özellikle kertikli olarak kırarlar ki, kan yarısındaki isim silinir ya da herhangi bir şekilde bozulursa, öteki yarısıyla birleştirdiğinde birbirlerine uydukları şüphe götürmesin. Savaş bittiğinde her adam biletini geri alır. Geride kalanlar sayıldığında ölenlerin sayısı belli olur.

Adamlar isimlerinin okunduğunu duyunca "bilet"lerini almak için ileri çıkıyorlardı. Ürpermekten kendilerini alamıyorlardı.

Sıranın aşağısında, yukarısında savaşçılar ikişer üçer kişilik gruplar halinde toplanıyorlar, savaş boyunca dizginleyebildikleri dehşet duygusu şimdi çözülüyor, üzerlerine çöküyor, yüreklerini hoplatıyordu. Her biri arkadaşının elini sıkıca kavrıyor, diz çöküyordu. Yalnızca saygı duyduklarından değil, bütün gücünü yitiren bacaklarının artık onları taşıyamadığı için de. Birçoğu ağlıyor, ötekileri tir tir titriyordu. Bu halleri hiç de kadınsı görünmüyordu; Dorların deyişi gibi buna *hesma phobou*, paklanmak ya da "korku atmak" deniyordu.

Leonidas, adamların arasında dolaşarak, krallarının hayatta ve yaralanmamış olduğunu görmelerini sağlıyordu. Adamlar paylarına düşen sert şarabı açgözlülükle yutuyor, aynı zamanda da bol bol su içmekten kendilerini alamıyorlardı. İçtikleri şarap hemen bitmiş,

hiçbir etkisi de olmamıştı. Bazıları saçlarını düzeltmeye çalışıyor, böylelikle normale dönüldüğüne inanıyordu. Ancak elleri öyle titriyordu ki, bunu bir türlü yapamıyorlardı. Eski savaşçılar onların bu haline gülümsüyorlar, bunu denemiyorlardı bile; ele kola sahip olmak mümkün değildi. Saç tarayanlar onlara karşılık vererek kıkırdıyorlardı, bu cehennemden gelen kara bir gülüş gibiydi.

Bütün biletler, sahiplerini bulup eşlendikten sonra sepette kalanlar ölenlerin ya da gelemeyecek kadar ağır yaralı olanların isimlerini belirlemişti. Onlarınkini, kardeşleri, arkadaşları, babaları, oğulları ya da sevgilileri alıyordu. Bazen bir asker kendi biletini aldıktan sonra bir, iki bazen de üç bilet daha alıyordu. Bazıları tekrar bakmak için geri dönüyordu. Böylece ne kadar kayıp verildiğini öğrenmek istiyorlardı.

O gün yirmi sekiz kayıp vardı.

Majesteleri bunun, daha büyük savaşlarda verilen binlerce kayıp yanında önemsiz olduğunu düşünebilir. Ama o anda çok büyük gibi görünüyordu.

Bir kıpırdanma oldu, Leonidas toplanan savaşçıların önünde belirdi. "Diz çöktünüz mü?" Sıra boyunca mağrur bir tavırla ilerliyor, gür sesiyle gururlanan bazı krallar gibi yüksek sesle değil, bir dost gibi yumuşak sesle konuşuyor, her adamın koluna dokunuyor, bazısına sarılıyor, her savaşçıyla bire bir eşitlermiş gibi görüşüyordu. 'Toplanın' sözcüğü daha ağızdan çıkmadan herkese yayılmıştı.

"Herkes biletinin yarısını aldı mı? Ellerinizin titremesi onları birleştirecek kadar durdu mu?" Güldü. Adamlar da onunla güldüler. Onu seviyorlardı.

Savaşı kazananlar düzensiz bir şekilde bir araya geldiler, yaralılar, yaralı olmayanlar, şövalyeler ve köleler. Kral için bir yer açtılar. Arkadakilerin de görüp duyabilmesi için ön taraftakiler diz çökmüşlerdi. Leonidas da herkesin yüzünü görüp sesini duyabilmek için bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu.

Savaş rahibi Olympieus sepeti krala doğru uzattı. Leonidas sahipsiz her bileti çıkarıp üzerindeki ismi okuyordu. Onlara methiye söylemedi. Yalnızca adlarını okudu. Ispartalılar arasında bu en has kutsamaydı.

Alkamenes
Damon
Antalkides
Lysandros
Liste böyle uzuyordu.

Savaş alanından getirdikleri cesetler yıkanacak, yağlar sürülecek, dualar edilecek ve kurbanlar verilecekti. Her şehit kendi pelerinine ya da bir arkadaşınınkine sarılacak ve burada, arkadaşlarının yanına onurlu bir yere gömülecekti. Cesedinin Lakonya'ya götürülüp orada gömülmesi kahinlerce daha uygun görülmediği durumda, arkadaşları kalkanını, kılıcını, zırhını ve mızrağını, memleketine, evine götüreceklerdi.

Leonidas kendi bileziğini kaldırdı ve iki parçayı yerlerine yerleştirdi. "Kardeşler, müttefikler, sizi selamlıyorum. Toplanın ve yüreğimin derinliklerinden gelen şu söyleyeceklerime kulak verin!"

Bir an ciddi ve vakur haliyle durdu.

Sonra herkes susunca konuştu:

"Bir erkek bronz miğferini gözlerine indirip gidiş hattının ötesine geçtiğinde, biletini ikiye ayırdığı gibi kendini de ikiye böler. Bir parçasını geride bırakır. O, çocuklarıyla olmaktan büyük zevk alan, koroda sesini yükselten, yatağının tatlı karanlığında karısına sarılan parçasıdır.

Bir erkek, o en iyi olan parçasını, o yarısını bir kenara koyar ve geride bırakır. Yüreğinden tüm yumuşak duyguları ve merhameti, bütün iyilikleri silip atar. Düşmanın da kendi gibi bir insan olduğunu tamamen unutur. Savaşa kendisinin o ikinci parçasını, daha aşağılık olanı, katletmeyi, kesmeyi bileni götürür. Böyle yapmazsa dövüşemez."

Adamlar ciddiyetle ve sessizlikle dinliyorlardı. O sırada Leonidas elli beş yaşındaydı. Yirmi yaşından bu yana iki düzineden fazla savaşa katılmıştı. Omuzlarında, bacaklarında, ensesinde ve çelik rengi sakalında otuz yıllık korkunç yara izleri vardı.

"Sonra bu adam o katliamdan canlı olarak döner. İsminin çağırıldığını duyar ve biletini almak için ilerler. O geride bıraktığı kendi parçasını almaya gelmiştir. Bu kutsal bir andır. Bu an bir ayine

benzer. Bir erkeğin, tanrıları kendi nefesi kadar yakın hissettiği bir andır. Bizi hangi bilinmez merhametli kudret kurtarmıştır? Tanrıların hangi azizliği boğazımıza bir karış mesafedeki düşman zıpkınını arkadaşımızın göğsüne saplamıştır? Tanrıların cehenneme yolladıkları bu kardeşlerimizden daha iyi, daha cesur, daha saygılı olmayan bizler neden hâlâ toprağın üzerindeyiz?

Bir erkek biletinin iki parçasını birleştirdiğinde birbirlerine tıpatıp uyduklarını gördüğü zaman, o sevgi, merhamet, şefkati bilen parçasının geri geldiğini hisseder. İşte dizlerinin bağını çözen budur.

İnsan böyle bir anda bilinmeyen nedenlerle bugün yaşamını korumuş olan tanrılara en derin şükran hislerinden başka ne duyabilir? Yarın ise düşüncelerini değiştirebilirler. Ya da gelecek hafta, gelecek yıl. Ama bugün güneş hâlâ üzerinde parlıyor, omuzlarında sıcaklığını hissedebiliyor, sevgili arkadaşlarının yüzlerini etrafında görüyor, kendi için olduğu gibi onların da kurtulmalarına seviniyor."

Leonidas birliklerin kendisi için açmış olduğu yerin arkasında durdu.

"Düşmanın peşinden gidilmemesi için emir verdim. Bugün, düşman dediklerimizin öldürülmesine bir son verilmesini istedim. Bırakın evlerine dönsünler. Karıları, çocukları ile kucaklaşsınlar. Onlar da bizim gibi kurtuluş gözyaşları döksünler ve tanrılara şükranlarını sunsunlar.

Bugün burada bizim gibi Yunanlı olanlarla niye savaştığımızı kimse unutmasın. Onlarla, kardeşlerimizi yenmek ya da esir etmek için değil, daha büyük düşmanlara karşı bizimle birleşmeleri için savaştık. Umduğumuz gibi onları ikna ederek. Olmazsa zor kullanarak. Ama ne olursa olsun onlar bizim müttefiklerimiz ve şu andan itibaren onlara böyle davranacağız.

"Persler !"

Leonidas'ın sesi birden büyük bir heyecanla yükselip, bomba gibi öyle bir patladı ki, ona yakın olanları gücüyle şaşırttı. "Persler bugün burada savaşmamızın nedenidir. Varlıkları görünmeden savaş alanında dolaşıyordu. Bu biletlerin sepette sahipsiz kalmaları-

nın nedeni onlardır. Şehrimizin en asillerinden yirmi sekizinin artık memleketlerinin güzel tepelerini göremeyip tatlı müziğiyle bir daha dans edemeyecek olmalarının nedeni de onlardır. Biliyorum, birçoğunuz beni yarı deli sanıyor. Beni ve benden önceki kral Kleomenes'i..." Çevreden gülüşmeler duyuldu. "Fısıltılar duyuyorum. Belki de bunlar yalnızca fısıltı değildir." Gülüşmeler sürüyordu. "Leonidas bizim duymadığımız sesler duyuyor. Yaşamıyla krallara yakışmayacak şekilde oynuyor, hiç görmediği ve birçoklarının hiç gelmeyeceğini söylediği bir düşmanla savaşmaya hazırlanıyor. Bütün bunlar doğru..."

Adamlar yeniden güldüler. "Ama şunu dinleyin ve hiç unutmayın: Persler gelecek. Dört yıl önce Marathon ovasında Atinalılarla Plataealılara yenildiğinde gönderdiği askerin çok daha fazlasıyla gelecek. Onlarca, yüzlerce kez daha güçlü olarak gelecek. Ve yakında gelecek."

Leonidas yine sustu. Yüreğindeki ateş yüzüne vuruyor, gözleri inançla parlıyordu. "Beni dinleyin dostlarım. Pers kralı benden önce Kleomenes'in ya da benim şimdi sizin için olduğum gibi bir kral değildir. Kalkanı ve zırhınıyla katliamın içinde yer almaz, uzaktan, bir tepenin üzerinden, altın tahtında oturarak seyreder." Leonidas'ın bu sözleri üzerine adamlarından alaylı mırıltılar yükseldi. "Arkadaşları karşısında serbestçe fikir beyan edecek Asiller ya da Halk değil, köleler ve esirlerdir. Hiçbir insanın, hatta en asillerin bile tanrı önünde eşit olduğunu kabul etmez. Onlar bir keçi ya da domuz gibi kralın malıdır. Bu adamlar savaşa vatan ya da hürriyet aşkıyla değil, başka esirlerin kamçılarının zoruyla giderler.

Bu Kral, Hellenlerin önünde yenilgiye uğramış, gururu acı bir şekilde kırılmıştır. Şimdi öcünü almaya geliyor, ama saygıya değer bir insan gibi değil, oyuncağı elinden alınan şımarık ve huysuz bir çocuk gibi geliyor. Bu kralın tacına tükürürüm. Kendi bir esir olan, bütün insanları da esir yapmak isteyen bu adamın tahtına kıçımı silerim.

Benden önce Kleomenes'in ve şimdi de benim kral olarak yaptığımız her şey, kazanılan her düşman, her sahte ittifak, zayıf ve korkak her müttefikin hizaya getirilmesi bir tek şunun için ya-

pılmıştır: Darius'un ya da oğullarından birinin bizden hesap sormak için Hellas'a geleceği gün için." Leonidas ölenlerin biletlerinin içinde bulunduğu sepeti kaldırdı.

"İşte bunun için, bizlerden daha değerli bu insanlar bugün burada yaşamlarını yitirdiler, bunun için bu toprakları kahraman kanlarıyla kutsadılar. Fedakârlıklarının amacı buydu. Onlar bedenlerini bugün yaptığımız bu idrar ve çamur gölü içindeki savaşta değil, asıl yapacağımız en büyük savaşın ilkinde kaybettiler. Bunun yaklaştığını yukarıdaki Tanrı da, siz de yüreklerinizde hissediyor, biliyorsunuz. Bu kardeşlerimiz, tarihin en tehlikeli, en acımasızı olacak o savaşın ilk kahramanlarıdır.'

Leonidas, körfezin üzerinden aşağıdaki Antirhion'u ve kanalın karşısındaki Rhion'u gösterdi, "O gün," dedi, "O gün Pers kralı bu yoldan askerlerini bize karşı savaşmaya getirdiğinde önünde açık bir geçit ve parayla satın alınmış dostlar değil, birlik olmuş düşmanlar, her iki sahilden ona karşı gelecek Hellen müttefiklerini bulacaktır. Ve eğer başka bir yolu seçerse, casusları ona burada onu neyin beklediğini haber verir de başka bir geçit ya da denizle karanın bize daha uygun olduğu bir savaş alanını denerse, bu, bugün yaptıklarımız yüzünden, cesetlerini şimdi toprağa verdiğimiz bu kardeşlerimizin fedakârlıkları sayesinde olacaktır.

Bu yüzden, bugün düşmanımız olan Siraküzlülerin ve Antirhionyalıların geleneklere uyarak, ölülerini almak için habercilerini göndermelerini beklemedim. Kendi adamlarımızı göndererek onlara cömertçe ve kinden uzak bir barış önerdim. Bırakalım yeni müttefiklerimiz düşenlerin silahlarını toplasınlar, kocalarının, oğullarının cesetlerini aşağılanmadan geri alsınlar.

Perslilere, mert olmayanların sayıları ne kadar çok olsa da, çocuk krallarının kamçısı ne kadar acımasız olsa da, esirlere karşı yetersiz kaldıklarını gösterdiğimizde bugün canlarını bağışladıklarımız savaş sofralarında bizim yanımızda olsunlar."

KİTAP
ÜÇ

HOROZ

ON İKİ

Öykünün bu noktasında, Yunanlı Kseones'in söylediğine göre, talihsiz bir olay meydana gelmiş. Kraliyet cerrahının bir yardımcısı mahkumun yaralarını temizlediği sırada düşüncesizce Isparta kralı ve Termopilai komutanı Leonidas'ın Sıcak Geçitler'deki savaştan sonra başına gelenleri anlatmış: Katliamdan sonra cesedini ölü yığınları arasından çıkaran Majestelerinin askerlerinin ona nasıl saygısızca davrandıklarına Yunanlı bile hayret etmişti. Tutsağın şimdiye kadar bunlardan haberi olmamıştı.

Adamın öfkesi ani ve çok şiddetli olmuştu. Bundan böyle öyküsünü anlatmayı reddetmiş ve hatta muhafızlardan, subaylar ve Ölümsüzlerden kendisini de derhal öldürmelerini istemişti. Kralın vücudunun çarmıha gerilmesi, kafasının kesilmesi Kseones'i dehşete düşürmüştü. Ne tehditler ne de yumuşak sözler onu bu kederli halinden çıkaramamıştı.

Komutan Orontes biliyordu ki, Majesteleri bunu duyduğunda, öykünün devamını ne kadar dinlemek isterse istesin, tutsak Kseones, bu küstahlığı yüzünden ölüme mahkum edilecekti. Doğrusunu söylemek gerekirse, kendisi ve subayları için de korkuyordu. Majesteleri Ispartalı düşmanları hakkında öğrenmek istediklerinin mahkumun bu uzlaşmaz tutumu yüzünden yerine getirilmemesine çok kızabilirdi.

Orontes'in sorgulamalarda Kseones ile yaptığı birçok konuşma sırasında onunla bir tür sırdaş, hatta dost olduğu söylenebilirdi. Tutsağın tutumunu kendine özgü yöntemlerle yumuşatmayı denedi. Yunanlıya şu aşağıdaki hususları anlatmaya çalıştı:

Leonidas'ın cesedine yapılan saygısızlıktan ötürü Majesteleri de bu emri verdiğine pişman olmuştu. Emir, savaşın kahredici sonuçlarından duyulan üzüntü içinde verilmişti. İmparator gözlerinin önünde imparatorluğun en mükemmel askerlerinden binlercesinin hatta bazılarına göre on binlercesinin öldürüldüğünü görmüştü. Öfkeden kuduruyordu. Onları Leonidas'ın askerleri katletmişti. Tanrı Ahura Mazda'nın isteklerine karşı gelmişlerdi, ki bu da Perslerin gözünde bütün tanrılara hakaret demekti. Üstelik Majestelerinin kendi kardeşlerinden ikisi, Habrocomes ve Hyperanthes ve otuzdan fazla akrabası da Ispartalılar ve müttefiklerince ölüme gönderilmişlerdi.

Ayrıca komutanın söylediğine göre, Leonidas'ın cesedinin parçalanması, bir bakıma Majestelerinin Ispartalı krala karşı duyduğu saygının bir işaretidir, çünkü hiçbir düşman komutanına karşı bu derece aşırı ve -Hellenlerin deyimiyle- barbarca bir ceza emri vermemiştir.

Kseones'i bu söylenenler hiç etkilememişti, hemen öldürülmek istediğini tekrarlayıp duruyordu. Yemiyor, içmiyordu. Anlaşılan öyküsü burada kesilecek, sonu gelmeyecekti.

Bu durumu Majestelerinden daha fazla saklayamayacaklarını anlayan Orontes, tahttan indirilen ve sarayda konuk esir ve danışman olarak bulunan eski Isparta kralı Demaratos'a başvurdu, yardımını istedi. Demaratos kabul etti ve saray cerrahının çadırında tutsak Kseones ile bir saatten fazla yalnız olarak görüştü. Dışarı çıktığında kaptan Orontes'e adamın fikir değiştirdiğini ve sorgulanmaya devam etmeye razı olduğunu bildirdi.

Kriz atlatılmıştı. Çok şaşırmış olan kaptan Orontes "Söyle bana," diye sordu, "bu değişikliği gerçekleştirmek için nasıl bir taktik uyguladın?" Demaratos şöyle yanıt verdi: Tüm Ispartalıların dindar ve Tanrılara saygılı kişiler olduğu bilinir. Onun görüşüne göre, Lakonyalıların en aşağı sınıfı ya da hizmetkârları, özellikle Kseones'in mensup olduğu sınıftakiler, Demaratos'in sözleriyle, istisnasız "Ispartalılardan daha Ispartalı"dırlar.

Söylediğine göre Demaratos onun tanrılara olan, özellikle de Apollo'ya olan çok derin saygısına başvurmuş, tutsağa tanrının isteklerini yerine getirmesi için dua etmesini ve fedakârlıkta bulunmasını öğütlemişti. Adama, öyküsünü anlatmasına "Uzağı Vuran"ın yardım ettiğini, şimdi kendisinin, bunun devam etmesini neden istemediğini sordu. Kseones kendini ölümsüz tanrılardan üstün mü görüyordu? Onların bilinmeyen isteklerini bildiğini mi sanıyordu, kendi arzusuyla onların sözlerine nasıl bir son verebiliyordu?

Tutsağın tanrılarından aldığı yanıt herhalde Demaratos'un kendisine söylediklerine uyuyor olmalıydı ki, Tashritu ayının on dördüncü günü öykümüze kaldığımız yerden devam ettik.

Antirhion'da gösterdiği yiğitlikten ötürü Polynikes'e şeref madalyası verildi. Bu onun yimi dört yaşında aldığı ikinci şeref madalyasıydı. Görülmemiş bir şeydi. Dienekes dışında hiçbir Soylu iki kez nişan almamıştı. O bile o zaman kırkındaydı. Kahramanlığından ötürü onu Şövalyelerin Komutanı yaptılar. Bir sonraki yıl kralın Üç Yüz Şövalyesi'nin seçiminde o başkanlık yapacaktı. Bu önemli göreve seçilmesi ve Olimpiya'da koşuda kazandığı şampiyonluk tacı Polynikes'in ününü Lakonya'nın sınırları dışına taşırmıştı. Tüm Hellas'da bir kahraman, ikinci bir Achilles olarak görülüyor; sınırsız ve ölümsüz bir şan ve şöhretin eşiğinde bulunuyordu.

Polynikes bütün bunların onu fazla gururlandırmasına izin vermiyordu. Bu gurur kendini yalnızca daha fazla disiplinle gösteriyordu. Bu kuvvetli coşku ondan daha zayıf kişilikte olanlara uygulanınca, olayların da ilerde göstereceği gibi, aşırıya kaçabiliyordu.

Dienekes ise, şövalyelerin arasına katılmak şerefine bir kez yirmi altı yaşındayken erişmiş, ondan sonra kendisine önerilen mevkileri saygılı bir şekilde reddetmişti. Bir askeri takım komutanı olmak ona yetiyordu. Askerlerin arasında kendini daha rahat hissediyordu. Belirli bir sayıda adama doğrudan kumanda ettiğinde daha yararlı olduğuna inanıyordu. Müfrezeden daha büyük bir birliğe terfi etmeyi kabul etmiyordu. Başlıca neden olarak da "Otuz altı-

dan ileriye sayamıyorum," diyordu. "Daha fazlası başımı döndürüyor."

Ben de şu görüşümü ekleyeyim: Dienekes bir savaşçı ve subaydan ziyade bir öğretmen olarak son derece bilgili ve yetenekliydi.

Bütün doğuştan öğretmen olanlar gibi o da öncelikle bir öğrenciydi.

Korkuyu ve onun karşıtını öğreniyordu.

Ama şimdi bu konuya girmek bizi öykümüzden uzaklaştırabilir. Antirhion'dan devam edelim:

Lakonya'ya dönüş yolunda, ordunun peşine takılan Aleksandros ile birlikte gittiğim için ceza olarak, ondan ayrı tutuldum ve kafilenin gerisinden kurbanlık hayvanlar ve yarı köle arkadaşım Dekton ile birlikte yürümeye zorlandım. Dekton'a Antirhion'da yeni bir isim takmışlardı: Horoz. savaştan ve savaşın bir parçası olmaktan öyle büyük bir heyecan duyuyordu ki, kendi elleriyle boğazladığı bir horozu götürüp Leonidas'ın kendisine vermişti. Dekton tam bir kavgacı horozdu. Kendi boyunda ya da üç katı olan her şeyle dövüşmeye hazırdı. Bütün ordu, çocuğu bu adla çağırıyor, onu bir tür şans tılsımı, zafer maskotu gibi görüyorlardı.

Bu, zaten kavgacı olan Dekton'un gururunu incitiyor, onu büsbütün hırçınlaştırıyordu. Ona göre bu isim onu aşağılıyor, efendilerine duyduğu nefreti daha da arttırıyor, onların hizmetinde olmaktan utanç duyuyordu. Ordunun peşinden gittiğim için bana eşek kafalı diyordu.

Boğucu sinek bulutlarının içinde kafileyi izlerken "Kaçmalıydın," diye fısıldadı. "Yiyeceğin her kamçı darbesini hak ediyorsun. Seni suçladıkları şeyden ötürü değil, o ilahi okuyucu Aleksandros'u elinde fırsat varken suda boğmadığın, sonra da arkana bakmadan Poseidon tapınağına kaçmadığın için." Tainaron'daki kaçakları barındıran tapınaktan söz ediyordu. Dekton, Ispartalıya olan bağlılığımı hor görüyor, onunla alay ediyordu. Kader beni Lakonya'ya getirdikten kısa zaman sonra onun eline verilmiştim. Bu iki yıl önceydi, o zaman ikimiz de on iki yaşındaydık. Ailesi, Aleksandros'un babası Olympieus'un yurtluğunda çalışıyordu; Olympieus Dienekes'le karısı Arete yoluyla akrabaydı. Dekton ise söylenceye

göre yarım kan bir köleydi. Bir Asilin gayri meşru oğluydu. Adamın Amyklaian yolunda, syssitia'nın, yani yemekhanenin karşısındaki mezar taşında şunlar kazılıydı:

Idotychides
Mantinea Savaşı

Bu yarı Ispartalı bir soydan gelmesi Dekton'un ilerlemesini engelliyordu. O bir köleydi, işte o kadar. Üstelik olağanüstü kuvveti, atletizmdeki başarısı kendi yaşındaki gençlerin, hatta Soyluların ona kuşkuyla bakmasına neden oluyordu. Daha on dördünde, yetişkin bir erkek yapısına ve gücüne sahipti.

Bir gün onu ele almaları gerekecekti. Bunu kendisi de biliyordu.

O sıralarda ben altı aydır Lakonya'daydım. Dağlardan inmiş vahşi bir oğlanı öldürüp günaha girmektense onu en berbat çiftlik işleri yapması için ayırmışlardı. Bu işte o kadar başarısız oldum ki, beni doğrudan doğruya efendileri Olympieus'a şikayet etmişlerdi. Bu beyefendi, belki "hür doğmuş" birisi olduğum için, belki de, buraya bir tutsak olarak değil de kendi isteğimle geldiğim için bana acıdı.

Keçi ve oğlak işleriyle ilgilenmek üzere gönderildim. Kurbanlık hayvanlara çobanlık edecektim. Sabah ve akşam törenlerine ayrılmış hayvan sürülerine bakacak, talime çıkıldığında orduyla beraber gidecektim.

Oğlakların başında Dekton vardı. Daha ilk gördüğünde benden nefret etmişti. Ona anlatmakla hata ettiğim, Uzağı Vuran Apollon'un bana yol gösterdiği öyküsüne inanmıyordu. Dekton bunu çok gülünç buluyordu. Bir olimpiyat tanrısının, Zeus'un oğlunun, Isparta ve Amyklai'nin koruyucusu, Delphi ve Delos'un ve daha kim bilir kaç poleis'in muhafızının benim gibi yurtsuz bir heliokekaumenos ile konuşarak zamanını boşa harcayacak kadar alçalacağını nasıl düşünebilir, hayal edebilirdim? Dekton'ın gözünde ben dağlı bir hödüktüm.

Beni sürünün Kış Temizleyiciler Şefi yaptı. "Krala boka bulan-

mış bir keçi götürüp de kendimi kamçılatacağımı mı sanıyorsun?" diyordu. "Gir şuraya da o kıçı tertemiz yap!"

Dekton beni alçaltacak hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. "Seni yetiştiriyorum, bu kıç delikleri senin okulun. Bugünün dersi, dünkünün bir eşi: Bir esirin yaşamı neden ibarettir? Alçalmak, şerefiyle oynanmak ve karşılığında dayanmaktan başka bir şey yapamamak. Söyle bana bakalım hür doğmuş arkadaşım, bütün bunları nasıl buluyorsun?"

Hiç yanıt vermez, yalnızca söylenenleri yerine getirirdim. Bu yüzden beni daha da hor görürdü. "Benden nefret ediyorsun, değil mi? Beni doğramak en çok istediğin şey. Peki ne bekliyorsun? Bir dene bakalım! " Bir öğleden sonra arkadaşlarımla; hayvanları kralın merasında otlatırken gelip karşımda durdu. "Uyumadan, geceler boyunca bunu planladın," diye beni tahrik ediyordu.

"Nasıl yapacağını biliyorsun. Eğer elinden almamış olsalardı o Thessalia okunla yapardın. Ya da ahırdaki tahta döşemelerin altına sakladığın bıçakla. Ama beni öldüremezsin. Seni ne kadar aşağılasam, ne kadar horlasam da beni öldüremezsin."

Yerden bir taş alıp bana fırlattı, göğsüme öyle hızla çarptı ki, neredeyse yere düşecektim. Öbür çocuklar seyretmek için toplandılar. "Seni durduran korku olsaydı, buna saygı duyabilirdim. Hiç olmazsa iyi bir nedendi." Dekton ikinci bir taş attı, boynuma geldi, kanamaya başladı. "Ama sana engel olan böyle bir şey değil. Sen şu kokuşmuş hayvanların canını neden yakmıyorsan, bana da o yüzden zarar vermiyorsun." Bunu söyleyerek bir keçinin böğrüne tekme atıp can havliyle bağıran hayvanı yere devirdi. "Çünkü onları incitmek istemiyorsun." Alanın karşı tarafında Ispartalı üç müfrezenin güneşin altında mızrak talimi yaptığı sahayı hor görür bir tavırla gösterdi. "Bana dokunmuyorsun, çünkü ben de şu bok yiyen keçiler kadar onların malıyım. Haklıyım, değil mi?"

Yüzümdeki ifade benim yerime yanıt vermişti.

Bana tiksinerek baktı. "Onlar senin neyin oluyor, salak? Şehrinin yağmalandığını söylediler. Argivelilerden nefret ediyorsun." Eliyle talim yapan Soyluları göstererek, nefretle tükürür gibi "Ve bu Herakles'in oğullarının onların düşmanı olduğunu düşünüyor-

sun. Uyan! Senin şehrini yağmalayan onlar olsaydı ne yaparlardı sanıyorsun. Aynı şeyi, daha da beterini! Aynen benim memleketim Messenya'ya ve bana yaptıkları gibi... Tutsaklıktan kaçtın, ama tutsaktan beter oldun."

Dekton, rastladığım insanlar arasında, erkek olsun çocuk olsun, tanrılardan korkmayan ilk kişiydi. Bazıları gibi onlardan nefret etmiyor ya da Atina'daki, Korint'teki bazı inancı olmayanlar gibi onların adetleriyle alay etmiyordu. Tanrılar yoktu. Bu kadar basitti. Bu beni bir tür dehşete düşürüyordu. Onun, ilahi bir cezaya çarptırılacağını umuyor, bekliyordum.

Antirhion'dan dönüş yolunda, Dekton (Horoz demeliydim) daha önce de defalarca dinlediğim konuşmalarına devam etti. Ispartalıların herkese yaptıkları gibi beni de aptal yerine koyduklarını; kölelerine sofralarından kırıntılar vererek onları sömürdüklerini, bir köleyi ötekinden biraz daha yükselterek, mevki hırslarını kullanıp onları zincirlerine büsbütün bağladıklarını anlatıyordu.

"Eğer efendilerinden o kadar nefret ediyorsan savaşa katılmak için neden oradan oraya pire gibi zıplıyorsun?" diye sordum.

Bildiğim başka bir olay, Horoz'un sinirliliğini büsbütün arttırıyordu. Ahır arkadaşını (köle oğlanlar gayrimeşru ilişkide bulundukları kızlara böyle derlerdi) gebe bırakmıştı. Yakında baba olacaktı. Nasıl kaçabilirdi? Çocuğu terk edemezdi. Bir kızla bebeğini peşine takması da düşünelemezdi.

İki keçiyi kaçıran çoban, çocuklardan birine küfürler ederek söyleniyordu: "Bana bak!" diyordu yanımdan yürürken, "Ben de bu Ispartalı herifler kadar hızlı koşabilirim. On dört yaşındayım; ama yirmi yaşındaki her adamla dövüşebilir; onu, yenebilirim. Bir de şu halime bak, deli gömleği içinde keçi güdüyorum."

Günün birinde bir *Ksyele* çalıp bir Ispartalıyı boğazlayacağına yemin ediyordu.

Ona benim yanımda böyle konuşmamasını söyledim.

"Ne yaparsın, beni ihbar mı edersin?"

Bunu yapmayacağımı biliyordu.

"Ama hele onlardan birine elini kaldır. Yemin ederim seni öldürürüm."

Horoz güldü. "Şuradan bir sivri değnek bul, gözlerine sok. Şimdi olduğundan daha kör olamazsın."

İkinci gün hava kararırken ordu Oion sınırına, on iki saat sonra da Isparta'ya vardı. Koşucular birliklerden önce gelmişlerdi; şehirde iki gündür ölülerin ve yaralıların kimliği öğreniliyordu. Cenaze merasimleri için hazırlıklara başlanmıştı. On beş gün içinde yapılacaklardı.

Savaş kafilesi o geceyi ve ertesi sabahı kamp dağıtmakla geçirdi. Silahlar ve zırhlar temizleniyor, tekrar bir araya getiriliyor, zırhların gevşeyen kısımları yenileniyor, köle kalkanlarının meşe ağacından yapılma gövdeleri düzeltiliyordu. Araba takımları toplanıyor, yük hayvanlarına ve diğerlerine bakılıyor, tımar ediliyor, su veriliyordu. Bakıcıları olan kölelerle birlikte herbiri kendi kleroilerine, iş gördükleri çiftliklere gönderiliyordu. Nihayet ertesi gece, kafilenin Soyluları yemek toplantılarına katılabildiler.

Bu genellikle ciddi bir gece olurdu: Savaş sonrası ölen arkadaşlar anılır, kahramanlıklar değerlendirilir, onursuz olanlar kınanır, hatalar gözden geçirilir ve ilerisi için dersler çıkarılırdı. Soyluların yemekli toplantıları her türlü mevzunun konuşulduğu, sırların paylaşıldığı, fakat oradan dışarı çıkmadığı bir tür sığınak gibidir. Burada uzun bir günün sonunda arkadaşlar rahatça birbirlerine yüreklerini açar, aşırıya kaçmamak koşuluyla bir iki kâse şarapla dertlerini unuturlar.

Fakat o geceki, öyle hafif bir toplantı değildi. Ölen yirmi sekiz kişinin ruhlarının ağırlığı bütün şehrin üzerine çökmüştü. Hızlı düşünerek hareket edebileceği düşüncesi, bu kendi kendini acımasızca suçlama, sinsi sinsi adamların içini kemiriyordu. Hiçbir kahramanlık nişanı, hatta zaferin kendisi bile bu duygularını yok edemezdi.

Polynikes genç Aleksandros'u çağırdı ve sert bir şekilde sordu, "Nasıl, beğendin mi?"

Savaştan söz ediyordu.

Orada olmaktan ve savaşı olduğu gibi, bütünüyle görmekten.

Akşam bir hayli ilerlemişti. Yemeğin ikinci kısmı olan av eti ve buğday ekmeği servisi, *epaikla*, sona ermişti. Deukalion'un Soy-

luları karınlarını doyurmuş, tahta sedirlerin üzerine uzanmışlardı. Şimdi sıra yemekte hizmet eden gençleri sorguya çekmeye gelmişti.

Aleksandros'a hazır ol durumda büyüklerinin önünde durması söylendi. Elleri pelerininin kıvrımları altında, henüz bir Soylunun yüzüne doğrudan bakmaya layık olmadığı için bakışları yerde olacaktı.

Polynikes "Savaşta eğlendin mi?" diye sordu.

Aleksandros "Beni hasta etti," diye yanıt verdi.

Sorgulama altında, o zamandan beri ne denizdeyken ne de dönüş yolunda uyuyamadığını itiraf etti. Gözlerini kapadığı anda hiç azalmayan bir dehşet ile, katliam sahnelerini, özellikle arkadaşı Meriones'in can çekişmesini tekrar tekrar gördüğünü söyledi. O, kendi kahramanlarına olduğu kadar, düşmanın kayıplarına da üzülüyordu. Bu konuda daha da ısrarlı sorgulandığında savaş katliamını "barbarca ve kutsallıktan uzak" bulduğunu söyledi.

Polynikes, "Barbarca ve kutsallıktan uzak, öyle mi?" diye hiddetle karşılık verdi.

Soylular toplantılarında, gençlerden birini, hatta Soylulardan birini onun yetişmesinde yararlı olacağını düşünerek seçer, onu ağır sözle ve acımasızca aşağılarlar. Buna *arosis* denir, yani sinirlendirmek. Amacı, Soylu duyguları, aşağılanma karşısında dayanıklı olmaya alıştırmak; iradeyi öfke ve korku içinde karşılık vermeye karşı kuvvetlendirmek; soğukkanlı olmayı öğretmektir. Böyle anlarda aranılan mizah anlayışıdır. Bir hakareti şakaya döndürebilmek, hakaret ne kadar kaba olursa o kadar iyidir. Kaygısızlığını koruyabilen bir bey, savaşta bütünlüğünü korur.

Ancak Aleksandros'un hiç espri yeteneği yoktu. Bu onun yapısında bulunmuyordu. Bütün yapabildiği berrak sesiyle içinden geldiği gibi yanıt verebilmekti. Ona yemek salonu kapısının solunda olan yerimden bakıyordum. Tepemdeki girişte asılı duran yazılı levhanın altında duruyordum.

Exo tes thyras ouden

Yani "Bu kapıdan hiçbir şey çıkmaz." Burada konuşulanların başka yerde tekrarlanmayacağını anlatıyordu.

Aleksandros Soyluların sorularına böyle esprisiz ve yalansız yanıt vermekle büyük cesaret gösteriyordu. Böyle bir sorgulama sırasında çocuk bir işaret vererek buna bir son verebilirdi. Lykurgus yasalarına göre buna hakkı vardı. Fakat gururu bu hakkından yararlanmasına engel oluyordu. Bunu herkes biliyordu. Polynikes "Savaşı görmek istiyordun," diye başladı. "Ne göreceğini sanıyordun?"

Aleksandros'un buna derhal Isparta usulü ve çok kısa bir yanıt vermesi gerekiyordu.

"Gözlerin dehşete düşmüş, yüreğin katliama dayanamamış, söyle bakalım:

Bir mızrak ne işe yarar sanıyordun?

Bir kalkan?

Bir *xıphos* kılıcı?"

Çocuğa bunun gibi bir sürü soru sordu. Öfkeli ya da aşağılayıcı bir tonda değil - belki öyle olsa dayanması çok daha kolay olurdu - aksine sakin ve makul bir tavırla soruluyor, kısa yanıtlar bekleniyordu. Aleksandros'tan, iki metrelik bir mızrağın açacağı yaraları ve bunun sonunda ne şekilde ölünebileceğini tarif etmesi isteniyordu. Bir mızrak fırlatılırken boğaza mı, yoksa göğüse mi nişan alınmalıydı? Bir düşmanın bacak tendonu kopmuşsa onu öldürmeli mi, yoksa yola devam mı edilmeliydi? Eğer birinin kasığına, yumurtalıklarına mızrağı saplarsa, hemen çekmeli mi, yoksa düz tutarak adamın bağırsaklarını deşmeli mi? Aleksandros'un yüzü kızarıyor, sesi çatallanıyordu. "Durmak ister misin? Bu dersler sana fazla mı geldi?"

Kısaca yanıt ver:

Savaşsız bir dünya düşünebilir misin?

Düşmandan merhamet umar mısın?

Onu koruyacak bir ordusu, askerleri olmayan bir Lakonya düşünebilir misin?

Hangisi daha iyidir? Zafer mi, yenilgi mi?

Hükmetmek mi, hüküm altına girmek mi?

Düşmanın karısını dul yapmak mı, kendi karının dul kalması mı? "Acımak" sözcüğünü tarif et. "Merhamet" sözcüğünü anlat. Bunlar savaşın mı, yoksa barışın mı erdemleridir? Erkeklerin mi, yoksa kadınların mı? Ya da aslında erdem midirler?

O akşam Aleksandros'u sorgulayan Soylular arasında Polynikes, görünürde en acımasızı ya da en sert olanı değildi. *Arosis*'i o idare etmiyordu. Sorgulamasında zalimce ve kötü niyetli değildi. Yalnızca bir türlü bitmesine izin vermiyordu. Öbürleri, Aleksandros'u ne kadar insafsızca sıkıştırsalar da, sonunda niyetleri onu aralarına almaktı. Aleksandros onların kanındandı, onlardan biriydi. Amaç bu akşam ve başka akşamlar onun hevesini kırmak ya da onu bir köle gibi ezmek değil, onun daha güçlü olması için iradesini zorlamak, kendileri gibi savaşçı adını taşımaya layık bir İspartalı ve bir Soylu olarak yerini almasını sağlamaktı.

Polynikes'in onu hırpalamasının nedeni ise daha kişisel bir şeydi. Neden bilinmez, oğlandan nefret ediyordu. Polynikes'de öyle bir fiziki güzellik vardı ki, ona bakmak bile insana acı veriyordu.

Şövalye beden ve yüz bakımı açısından bir tanrı kadar mükemmeldi. *Gymnasıon*'da çıplak haliyle, güzellik ve fizik bakımından en mükemmel olanları bile beden yapısındaki simetri ve kusursuzluk ile geride bırakıyordu. Mecliste giydiği beyaz elbiseleri içinde bir Adonis gibi parlıyordu. Savaş için silahlandığında, parlatılmış bronz kalkanıyla, omzuna attığı kızıl pelerini ve alnının gerisine düşen vaşak kılı tepelikli miğferiyle Achilles kadar korkusuz görünüyordu.

Polynikes'i Büyük Saha da, Olimpiya, Delphi ya da Nemea'daki küçük oyunlara hazırlanırken izlemek ya da günün son saatlerinde diğer koşucularla birlikte yarış zırhlarını takıp çalıştırıcıları gözetiminde finallere hazırlandığını görmek için en sıkı çalışan Soylular bile boks ya da güreş egzersizlerini yarıda bırakıyorlardı.

Polynikes'le devamlı olarak dört koşucu çalışırdı. İki kardeş olan Malineus ve Gorgone, ikisi de Nemea'da *diaulus* koşusunda şampiyon olmuştu. Bir atı altmış metre geride bırakabilen Şövalye Doreion ve Yaban Zeytini taburunun boksçusu ve *enomotarch*'i olan Telamonias.

Beşi yerlerini alırlar ve bütün bunları çalıştırıcı biri başla işareti verirdi. Otuz metre, bazen de elli metre boyunca pistte zırhlarının ağırlığı altında zorlanan bir et ve bronz grubu bir arada koşardı. Seyreden şövalyeler bir an için, belki de bu sefer, bir kere olsun aralarından birinin onu geçmesini umarlardı. Koşucular yüklerinin ağırlığını hissetmez olup tam hızlarını arttırmaya başladıkları sırada, Polynikes sol kolunun damarları atarak taşıdığı on yedi kiloluk meşe ve bronzdan kalkanıyla baş tarafta belirirdi; miğferinin pırıltısı seçilir, Hermes'in kanatlı sandalları gibi uçardı. Sonunda da kalpleri durduracak bir güçle Polynikes gruptan koparak öyle inanılamayacak bir hızla ilerlerdi ki, onun çıplak olduğunu, hatta kanatlandığını sanırdınız. Sanki kolundaki ve sırtındaki ağırlıklardan hiç etkilenmez gibiydi. Dönüş işaretini uçar gibi geçerdi. Arkasındakilerle arasına gün ışımaya başlardı. Bitiş noktasına doğru atılırdı. Toplam dört yüz metre. Artık o, bu yetersiz, bu yaya kalan insanlarla yarışmıyordu. Onlar başka bir şehirde olsalar, büyük beğeni kazanırlar, hayranlarının hücumuna uğrarlardı. Ama burada, bu yenilmez koşucu karşısında yenilmek ve buna katlanmak zorundaydılar. O Polynikes'ti ve ona kimse dokunamazdı. O, tanrıların bir nesilde ancak bir tek canlıya vereceği yüz ve fizik mükemmeliyetine sahipti.

Aleksandros da güzeldi. Polynikes'in armağanı olan kırık burnuyla bile fiziki kusursuzluğu korkusuz koşucuya yakındı. Belki de adamın çocuğa duyduğu nefretin kökünde bu yatıyordu; belki de atletizm pistinden değil de, korodan zevk alan Aleksandros bu güzelliğe layık değildi; Polynikes'de çok belirli olan *andreia*, erkeklik erdemi onda neredeyse yoktu. Ben koşucunun düşmanlığının, Aleksandros'un Diekenes'in gözünde değer kazanmasının neden olduğundan kuşkulanıyordum. Çünkü Polynikes şehirde erdem ve mükemmellikte yarıştığı insanlar arasında en çok efendimden nefret ederdi. Savaşta kazandığı ödüller için değil, çünkü Polynikes, de ondan, on ya da on iki yaş genç olmasına karşın iki kere kahramanlık ödülüne layık görülmüştü.

Bu başka bir şeydi. Karakterinin elle tutulamayan bir yönüydü. Bütün şehir bunu hissediyor ve ona bu yüzden saygı duyuyordu.

Öğle zamanı genç kızlarla erkeklerin top oynadıkları sahadan geçerken onlarla nasıl şakalaştığını, çeşmede genç bir kızın ya da kadının, yoldan geçen yaşlı bir kadının ona nasıl gülümsediğini Polynikes görüyordu. Köleler bile ona. Polynikes'e hiç göstermedikleri bir sevgi ve saygı gösteriyorlardı. Oysa başka taraflarda ne kadar büyük ilgi ve saygı görüyordu... Bu onu sinirlendiriyor. şaşırtıyordu. Polynikes iki erkek çocuğa sahipti. Dienekes'in ise dört kızı vardı, eğer bir oğlu olmazsa soyu tamamen tükenmiş olacaktı. Hızla büyüyen kendi oğulları ise bir gün savaşçı ve erkek olacaklardı. Dienekes'in şehrin saygısını böylesine hafif ve alçakgönüllü bir biçimde kabullenmesi ise onu büsbütün kızdırıyordu.

Koşucu onda ne beden güzelliği ne de hız üstünlüğü görüyordu. Onun yerine öyle kaliteli bir düşünce tarzı ve kendine hakim olma yeteneği vardı ki, tanrıların kendisine cömertçe verdikleri arasında ise bunlar yoktu. Polynikes'in ki bir aslan ya da bir kartal cesaretiydi. Kanında, iliklerinde olan bir şeydi, içgüdüsel bir üstünlüktü.

Dienekes'in cesareti, değişikti. Onunki bir insanın, bir ölümlünün erdemiydi. Onun değeri, yüreğinin içinden gelen anlayış ve dürüstlükteydi. Bunlar Polynikes'e yabancı duygulardı. Bu yüzden mi Aleksandros'dan nefret ediyordu? Bu yüzden mi sekiz gecelik talimlerde çocuğun burnunu kırmıştı? Polynikes şimdi onun burnundan da fazlasını kırmak istiyordu. Burada, bu sofrada onun parçalara ayrıldığını görmek istiyordu.

"Üzgün görünüyorsun, *pais*. Savaş düşüncesi sana keyif vermiyor gibi."

Polynikes Aleksandros'tan savaşın zevkli yanlarını anlatmasını istedi. Çocuk sırayla çekilen sıkıntıların paylaşılmasından duyulan hoşnutluğu, zorlukları yenmenin sevincini, şakalaşmaları ve *philadelphia*'yı, silah arkadaşlarının birbirlerine olan sevgisini saydı.

Polynikes kaşlarını çattı. "Şarkı söylemekten zevk alıyor musun, çocuk?"

"Evet, efendim."

"Ya o Agathe fahişesiyle flört etmekten?"

"Evet, efendim."

"Öyleyse savaşta seni öldürmek için yanıp tutuşan bir düşmanla kalkan kalkana çarpıştığında onu öldürdüğün zaman duyacağın zevki düşün. Bu harika duyguyu hayal edebiliyor musun, seni bok solucanı?"

"*Pais* buna çalışıyor, efendim"

"Sana yardım edeyim, gözlerini kapa ve hayal et. Beni dinle!"

Polynikes bunun Dienekes'e nasıl işkence ettiğinin farkındaydı. Adam kontrolünü koruyor, iki adım ötede sakin bir şekilde oturuyordu.

"Birinin bağırsaklarına bir mızrağı sapına kadar saplamak si.mek gibidir. Kadınlarla yatmaktan zevk alıyorsun, değil mi?"

"Çocuk bilmiyor, efendim."

"Benimle oyun oynama, seni cırcır serçe."

Bir saattir ayakta duran Aleksandros kendini tamamen hazırlamıştı. İşkencecisinin sorularına hazır ol durumda, hareketsiz, gözleri yerde, her şeye katlanmaya kararlı bir şekilde yanıt veriyordu.

"Bir adam öldürmek si.mek gibidir.Yalnız burada can vermek yerine can alınır. Silahını düşmanının karnına soktuğunda aynı hazzı duyarsın. Miğferinin altından gözlerinin içine kaçtığını görürsün. Dizlerinin çözüldüğünü ve düşerken zıpkının ucunu da aşağı çektiğini hissedersin. Bunu gözünün önüne getirebiliyor musun?"

"Evet, efendim."

"Aletin sertleşti mi?"

"Hayır, efendim"

"Ne? Zıpkınını birinin karnına sapladın ve köpeğin **hâlâ** sertleşmedi, öyle mi? Nesin sen, bir kadın mı?"

Bu noktada sofradaki Soylular elleriyle masaya vurmaya başladılar. Bu Polynikes'in fazla ileri gittiğini anlatmak içindi. Koşucu duymazlıktan geldi.

"Şimdi benimle birlikte gözünün önüne getir. Demir silahını çevirerek çıkardığında düşmanının kalp atışlarını hissedersin. Elinden koluna, oradan kalbine bir sevinç duygusu yayılır. Nasıl, hoşuna gitmeye başladı mı?"

"Hayır, efendim."

"O anda kendini Tanrı gibi hissedersin. Yalnız, Onun ve bir sa-

vaşçının dövüşürken yapmaya hakkı olan şeyi yapıyorsundur, öldürmek, başka birinin ruhunu yok etmek ve onu cehenneme yollamak. Bunun tadını çıkartmak, silahı daha derinlere sokmak, adamın kalbini, bağırsaklarını zıpkının ucuyla dışarı çıkarmak istersin, ama yapamazsın. Söyle bana neden?"

"Çünkü ilerleyip bir sonraki adamı da öldürmeliyim."

"Şimdi ağlayacak mısın?"

"Hayır, efendim."

"Persler geldiğinde ne yapacaksın?"

"Onları öldüreceğim, efendim."

"Savaşta sağımda duruyorsan ne olacak? Kalkanın beni koruyacak mı?"

"Evet, efendim."

"Eğer senin kalkanının gölgesinde ilerlersem ne yapacaksın? Onu bana siper edecek misin?"

"Evet, efendim."

"Adamını öldürecek misin?"

"Evet, efendim."

"Ya sonrakini?"

"Evet, efendim."

"Sana inanmıyorum."

Bunun üzerine Soylular masaya daha hızlı vurmaya başladılar. Dienekes konuştu: "Bu artık öğretmek değil, Polynikes, bu kötülük."

Koşucu "Öyle mi?" diye rakibinin yüzüne bile bakmadan yanıt verdi. "Kendisine soralım bakalım. Bu kadar yeter mi, seni ilâhi okuyucu bok yığını?"

"Hayır efendim, çocuk devam etmenizi diliyor."

Dienekes araya girdi. Yumuşak ve şefkatli bir sesle, koruması altında olan çocuğa : "Neden doğruyu söylüyorsun, Aleksandros?" dedi. "Öbür çocuklar gibi sen de yalan söyleyebilir, katliam görmekten büyük zevk aldığını, kopan kolları ve bacakları, savaşta yaralanan ve ölenleri seyretmekten hoşlandığını söyleyebilirdin."

"Bunu düşündüm, efendim. Ama herkes içimin nasıl olduğunu görebilirdi."

Polynikes "Göreceğimizden emin olabilirsin," diye doğruladı. Kendi sesindeki öfkeyi duydu ve çabucak kontrol etti. "Ama değerli arkadaşıma olan saygım yüzünden" -burada Dienekes'e doğru alaylı bir tavırla eğildi- "bundan sonraki sorumu çocuğa değil, buradakilerin hepsine yönelteceğim." Biraz durdu, sonra önünde hazır ol durumunda bekleyen çocuğu gösterdi. "Savaşta kim bu kadının sağında durmak ister?"

Dienekes hiç tereddütsüz "Ben dururum," diye yanıt verdi.

Polynikes "Hocan seni korumaya çalışıyor, *paidarion*. Kendine güvenin verdiği gururuyla iki kişi için savaşabileceğini sanıyor. Bu delilik. Gözleri senin kıza benzeyen güzel yüzünden başka bir şey görmediği için şehir onu kaybetmeyi göze alamaz."

"Bu kadar yeter dostum." Bunu topluluğun en yaşlısı olan Medon söylüyordu. Ötekiler de hep birlikte parmaklarıyla masayı takırdatarak ona katıldılar.

Polynikes gülümsedi. "Cezanıza razı oluyorum beyler, yaşlılar. Aşırı coşkunluğumu mazur görün. Ben yalnızca bu genç arkadaşımıza gerçeklerin aslında nasıl olduğunu anlatmaya, insanları tanrının yarattığı gibi görmesine yardım etmeye çalışıyordum. Dersini tamamlayabilir miyim?"

Medon "Kısa olsun," diye uyardı. Polynikes yeniden Aleksandros'a döndü. Bu sefer konuşmaya başladığında sesi yumuşak ve kötülükten uzaktı. Neredeyse sevecen, hatta tuhaf, ama, biraz da kederliydi.

"İnsanoğlunun yapısı bir çıban, bir kanserdir. Lakonya dışındaki herhangi bir ülkenin insanlarını incele. İnsanoğlu zayıf, açgözlü, şehvetli ve her türlü kötülüğe açıktır. Yalan söyler, hile yapar, çalar, öldürür. Tanrıların heykellerini eritip altınlarını para haline getirip fahişelere harcar. İşte insan budur. Bu onun yaradılışıdır. Buna bütün şairler de tanıktır.

Şansımız var ki, Yüce Tanrımız cinsimizin bu yaradılış kusurlarına karşı onu dengeleyecek bir şey sağlamıştır. İşte bu erdem, dostum, savaştır.

Erdemi, ortaya barış değil, savaş çıkarır. Kötülüğü barış değil,

savaş temizler. Savaş ve savaşa hazırlık insandaki soylu ve dürüst olanı meydana çıkarır. Onu, kardeşleriyle biraraya getirir, bencil olmayan bir sevgiyle birleştirir. Zorunluluk karşısında aşağılık ve şerefsiz olan her şeyi silip atar. Orada, katliamın kutsal değirmeninde, en aşağılık adam bile kokuşmuş olanın altında gizlenen ve tanrıların önünde onurlandırılmaya layık olan erdemini ortaya koyar. Savaştan nefret etme genç dostum, merhamet ve sevginin, *andreiadan*, yani erkekçe yüreklilikten üstün olduğuna kendini inandırma. "Medon ve diğer yaşlılara dönerek sözlerini şöyle bitirdi: "Sözü uzattığım için beni bağışlamanızı dilerim."

İşkence bitmişti. Soylular dağıldılar. Dışarıda, meşelerin altında Dienekes Polynikes'i buldu. Onu, övgü ismi olan Kallistos diye çağırıyordu, bu "ahenkli güzel" ya da "mükemmel yapılı" anlamına geliyordu. Ancak Dienekes onu öyle bir tonda söylüyordu ki, daha çok "güzel çocuk" ya da "melek yüzlü" demeye geliyordu.

"Bu çocuktan niye o kadar nefret ediyorsun? diye sordu.

Koşucu hiç düşünmeden yanıt verdi :

"Çünkü şan şeref kazanmaktan hoşlanmıyor."

"Şan şeref sevgisi bir erkeğin en yüce erdemi midir?"

"Bir savaşçının."

"Bir yarış atının, bir av köpeğinin de."

"Tanrıların erdemidir, bizden de bunu isterler."

Orada bulunanlar bu konuşmayı duyuyorlardı, ama duymuyormuş gibi yapıyorlardı, çünkü bu kapıların arkasında ne konuşulursa konuşulsun, Lykurgus yasalarına göre dışarıya sızmamalıdır. Dienekes bunu anımsayarak kendini kontrol altına aldı ve Olimpiyat yarışçısı Polynikes'e yüzünde acı bir ifadeyle dönerek:

"Dilerim ki, Kallistos, hayalindeki savaşların hepsiyle dövüşecek kadar yaşarsın. O zaman belki bir insanın alçak gönüllülüğünü öğrenir ve kendini o sandığın yarı tanrı gibi görmezsin."

"Benim için üzülmek zahmetinde bulunma Dienekes, sen kendi arkadaşına bak. Onun buna gereksinimi olacak."

Artık Amyklaian yolunda yapılan toplantıların dağılma zamanı gelmişti. Otuz yaşını geçenler evlerine, eşlerine gidecekler, daha genç olanlar, ilk beş yaş sınırlamasına girenler ya silah altında ka-

lıp devlet binalarının girişlerinde gece nöbeti tutmaya ya da pelerinlerine sarılıp uyumak için bir yer bulmaya gideceklerdi.

Adam kolunu çocuğun omzuna attı, beraberce karanlık meşeliğe doğru yürüdüler. Dienekes "Biliyor musun?" diye sordu. "Savaşta Polynikes senin için canını verir. Yaralanırsan kalkanı seni korur, mızrağı seni sağsalim geri getirir. Eğer ölüm seni vuracak olursa, hiç düşünmeden cesedini getirmek için düşmanlar zırhını almadan katliamın içine dalar. Onun sözleri acımasız olabilir, Aleksandros, ama artık savaşı gördün ve onun yüz kere daha acımasız olduğunu öğrendin. Bu geceki eğlenceydi. Yalnızca bir denemeydi. Bunun gibilerin tekrarlanmasına artık kendini hazırla ki, Polynikes'in hakaretlerine aldırış etmeyip yüzüne karşı gülmeyi başarabilesin. Lakonya'da çocukların bu eziyete yüzyıllardır dayandıklarını hatırla. Şimdi gözyaşı dökeriz ki ileride kan dökülmesin. Bu akşam Polynikes'in niyeti sana kötülük etmek değildi. O, savaş boruları çaldığında korkuyu yok ederek sana disiplinli olmayı öğretmeye çalışıyordu.

"Sana sözünü ettiğim çok odalı evi hatırla. Girmememiz gereken odalar vardır. Öfke. Korku. İnsanı savaşta mahveden duyguların tümü."

"Alışkanlıklar kazanmanı sağlar. Bir tek, ama yalnızca bir tek yolda düşünerek, başka türlü düşünmeyi kesinlikle reddederek savaşta büyük güç kazanırsın."

Bir meşenin altında durup oturdular.

"Sana hiç babamın *Kleros*'undaki kazımızdan söz ettim mi? Bu hayvan bir adet edinmişti: Tanrı bilir neden, kardeşleriyle beraber suya girmeden önce çayırın belli bir yerine gagasıyla üç kere vuruyordu. Çocukken buna şaşardım. Kaz her seferinde bunu yapardı. Buna mecburdu. Bir gün ona engel olmayı kafama koydum. Ne yapacağını görmek istiyordum. O çayır parçasının yanında bir yerde bekledim -dört, beş yaşından daha büyük değildim- ve kazı buraya yaklaştırmadım. Fena halde telaşlandı. Bana saldırdı, kanatlarıyla beni dövüyor, kanatıncaya kadar gagalıyordu. Bir fare gibi kaçtım. Kaz derhal kendini toparladı. Çimen parçasını üç kere gagaladı ve suya daldı. Halinden çok memnundu."

Yaşça büyük savaşçılar artık evlerine gidiyor, gençler ve çocuklar merkezlere dönüyorlardı.

"Alışkanlık güçlü bir dosttur. Korku ve öfke alışkanlığı ya da kendine hakim olma ve cesaret alışkanlığı." Hafifçe çocuğun omzuna dokundu. Ayağa kalktılar.

"Şimdi git. Biraz uyu. Sana söz veriyorum, bir savaş görmeden önce seni en yararlı alışkanlıklarla donatacağız.

ON ÜÇ

Gençler yerlerine dağılmaya başlayınca Dienekes de yardımcısı İntihar ile beraber bir grup subayın toplandığı yere gitti. Grup cenaze törenlerine yardımcı olmak üzere *Ekklesiaya* gitmeye hazırlanıyordu. Bu sırada bir köle çocuk koşarak Dienekes'e bir mesaj getirdi. Ben de Aleksandros'la birlikte Özgürlük Meydanı yakınlarındaki binaların birinin kapısında gecelemeye gidiyordum. Keskin bir ıslık beni çağırdı.

Şaşkınlıkla gördüm ki bu Dienekes'ti.

Hızla yanına koştum. Solunda, kalkanının olduğu yerde saygıyla durdum. "Evimin yerini biliyor musun?" diye sordu. Bana ilk defa sesleniyordu. Bildiğimi söyledim. "Şimdi oraya git. Bu çocuk seni götürecek."

Dienekes başka bir şey söylemeden hemen subaylarla birlikte toplantıya gitti. Benden ne istediğini bilmiyordum. Çocuğa belki de bir yanlışlık olduğunu söyledim. Çağrılanın ben olduğumdan emin miydi? "Sensin, eminim, acele etsek iyi olur."

Dienekes'in ailesinin şehirdeki evi, kölelerin ve ailelerinin çalıştığı Eurotas'ın güneyinde üç mil ilerideki çiftliklerin aksi istikametinde, Akşam Yolu'nun üzerindeki Pitana köyünün batı ucundaydı. O yöredeki öteki evler gibi başka yapılara bitişik değildi. Bir korunun kenarında, yaşlı meşe ve zeytin ağaçlarının altındaydı. Bir zamanlar o da bir çiftlik eviydi, ve hâlâ bir köy *kleros*'unun yalınlığını ve işlevselliğini koruyordu. Ev son derece basitti. Bir kulübeden biraz daha büyüktü. Babamın Astakos'taki evinden bile daha gösterişsizdi. Fakat bahçesi ve toprakları, sümbül ve menekşelerle büyülü bir sığınağı andırıyordu. Buraya, insana dinginlik ve çekingenlik duygusu veren iki tarafı çiçekli yollardan geliniyordu. Yol üstünde oca-

ğı tüten evlerden, çocuk gülüşleri, köpeklerin neşeli havlamaları geliyordu. Burası, bahçelerle çevrili bu yer, talim ve savaş alanlarından ne kadar da başkaydı.

Dienekes'in büyük kızı, o sıralar on bir yaşlarında olan Eleiria, beni kapıdan içeri aldı. Alçak beyaz duvarların çevrelediği tertemiz süpürülmüş, tuğla döşeli bir avluya geldik. Pencere ve kapı eşikleri saksılarda çiçeklerle süslenmişti. Eski bir kameriyenin sütunlarını dolanan yaseminler çiçek açmıştı, her taraf zakkumlar ve hanımelleriyle çevriliydi, taştan yapılmış, ancak bir karış genişliğinde bir su yolu kuzey duvarının dibinden şırıl şırıl akıyordu. Tanımadığım bir hizmetçi kız, gölgede, hasır bir iskemlenin yanında bekliyordu.

Beni bir taş yalağın yanına götürdüler, ellerimi, ayaklarımı yıkamamı söylediler. Orada bir sürü temiz havlu asılıydı. Kurulandım ve havluları özenle yeniden yerlerine astım. Kalbim çarpıyordu, ama neden olduğunu bilmiyordum. Eleiria beni içeriye, ocağın olduğu salona götürdü. Dienekes ve karısı Arete'nin odaları dışında evin tek odasıydı. Bütün ev bundan ibaretti.

Dienekes'in dört kızı da oradaydı, biri yeni yürümeye başlamış, öbürü yeni doğmuştu. En büyüğün bir küçüğü olan Alexa ile, şimdi onun yanına gelen kız kardeşi bir kenarda oturuyor ve sanki gece yarısı yapılacak en normal işmiş gibi yün sarıyorlardı. Başlarında Leydi Arete vardı. Alçak, yastıksız bir iskemleye oturmuş bebeğini emziriyordu.

Ancak hemen sezdim ki, Dienekes'in karısı için getirilmemiştim. Onun yerine daha orta tarafta oturan, Aleksandros'un annesi, *polemarch* Olympeus'un karısı Leydi Paraleia'ya hizmet edecektim.

Hanım beni derhal, yarım saat önce oğlunun toplantı salonunda başına gelenler hakkında sorguya çekmeye başladı. Bu olaydan haberi olması, hem de bu kadar çabuk öğrenmesi şaşılacak şeydi. Gözlerinden, söyleyeceklerimde çok dikkatli olmam gerektiğini okuyabiliyordum.

Leydi Paraleia, büyüklerin toplantısında konuşulanların hiçbir şekilde oradan dışarı çıkmaması hakkındaki yasağı bildiğini ve bu-

na saygı duyduğunu söyledi. Gene de, belki, kurallara karşı gelmeden, ona, oğlunun geleceğiyle ilgilenen bir anneye, olay hakkında yapılan ve söylenenleri olmasa da, genel hava hakkında bir fikir verebilirdim.

Başlamama yardım etmek için, toplantıda Soyluların Aleksandros'u sorguya çekerken kullandıkları aynı önemsemez ses tonuyla şehri kimin yönettiğini sordu. Derhal yanıt verdim. Krallar ve *ephorlar* ve tabii ki yasalar olduğunu söyledim. Leydi gülümsedi ve bir an için Leydi Arete'ye baktı.

"Evet," dedi. "Kesinlikle böyle olmalı."

Beni, oyunu kendisinin idare ettiğini ve eğer kendimi yeniden çiftçilerin bok tarlalarında bulmak istemiyorsam istediği bilgileri vermeye başlamam konusunda uyarıyordu. On dakika içinde her istediğini öğrenmişti. Kuş gibi ötmüştüm.

Leydi Paraleia, oğlunun, ikizler de onun isteklerine karşı gelip orduyu Antirhion'a kadar izlemek için yola çıktığı andan itibaren her yaptığını bilmek istiyordu. Beni bir casusmuşum gibi sıkıştırıyordu. Leydi Arete araya girmiyordu. Büyük kızı ne bana ne de Leydi Paraleia'ya bakıyordu, ama ikisi de sessizce, her sözcüğü dinliyorlardı. Böylece öğrendiler. Bugünkü ders, hizmetteki bir çocuğun nasıl sorguya çekileceği idi. Bir leydi bunu nasıl yapardı, nasıl bir ses tonu kullanır, hangi soruları sorar, sesi ne zaman tehditkâr bir yükseliş gösterir, ne zaman daha fazla içtenliğe ve açık sözlülüğe davet ederdi?

Aleksandros ile yanımıza ne yiyecekler almıştık? Hangi silahları? Yiyeceğimiz kalmayınca nasıl bulabilmiştik? Yolda yabancılara rastlamış mıydık? Oğlu onlara nasıl davranmıştı? Yabancılar nasıl karşılık vermişti? Ona, bir Ispartalı'ya gösterilmesi gereken ilgiyi göstermişler miydi? Oğlunun tavrı bunu gerektiriyor muydu?

Leydi benim yanıtlarımı dinliyor, kendisi bir şey söylemiyordu. Ama bazen oğlunun yaptıklarını beğenmediği anlaşılıyordu. Tek bir kez öfkesini belirtti, o da, Aleksandros'un; gemisine bindiğimiz ve bize ihanet eden kaptanın adını öğrenmediğini söylediğimdeydi. Sesi titriyordu. Nesi vardı bu oğlanın? Bunca zaman babasının masasında ve asker toplantılarında ne öğrenmişti? Görmüyor

muydu ki, bu yılanın. bu balıkçı kaptanın cezalandırılması ve hatta öldürülmesi gerekirdi. Bu alçaklara kahraman bir Soylunun oğluna oyun oynamanın bedelini ödetmek gerekirdi. Ya da, daha akıllıca davranıp ondan yararlanmak olasıydı. Perslerle savaş olursa. bu rezil, bir casus olarak kullanılabilir, ordu için değerli bilgiler edinebilirdi. Neden oğlum onun adını öğrenmedi?

"Hizmetkârınız bilmiyor Leydi. Belki oğlunuz örenmiştir de, hizmetkârınızın bundan haberi yoktur."

Paraleia "Kendine 'ben' de" diye beni azarladı. "Sen bir köle değilsin, öyleymişsin gibi konuşma."

"Evet, Leydi"

"Oğlanın boğazını ıslatacak bir şeye ihtiyacı var, Anne." Bunu kıkırdayarak Eleiria söylemişti: "Ona bakın. Yüzü biraz daha kızarırsa domates gibi patlayacak."

Soruşturma bir saat daha sürdü. Bu sıcak yerde çektiğim sıkıntının yanında bir de Leydi Paraleia'nın görüntüsü vardı. Oğluna o kadar benziyordu ki... Leydi de onun gibi güzeldi, onda da sade ve gösterişten uzak bir Ispartalı güzelliği vardı. Benim memleketim Astakos'da olsun, Hellen'deki başka bir şehirde olsun, kadınlar ve kızlar güzelliklerini arttırmak için yüzlerini boyar, makyaj yaparlar. Bu hanımlar, saç kıvrımlarındaki yapay parlaklığın, dudaklarındaki pembeliğin erkekler üzerinde etkisini gayet iyi bilirler.

Böyle şeyler ne Leydi Paraleia ne de Arete'nin tarzı değildi. Elbisesi Isparta usulü yandan yırtmaçlıydı ve çıplak bacağı kalçasına kadar görünüyordu. Başka bir şehirde bu rezalet derecesinde ayıp sayılırdı. Lakonya'da ise son derece normaldi. Bu bir bacaktır. Siz erkeklerde olduğu gibi biz kadınlarda da vardır. Ispartalı erkeklerin böyle bir kadına bakması ya da göz süzmesi düşünülemez. Onlar annelerini, kız kardeşlerini, kızlarını gözlerini açacak yaşa geldiklerinden beri, kızların ve kadınların atletizm antrenmanlarında, festivallerde ve başka kadın gösterilerinde çıplak görmeye alışıktırlar.

Gene de bu hanımların ikisi de, cazibelerinin yarattığı etkiyi biliyorlar, bu etkiyi önlerinde duran bir hizmetkâr çocukta bile görüyorlardı. Paris'in Truva'ya kaçırdığı Menelaus'un karısı, Helen'in kendisi de bir Ispartalı değil miydi?

Truvalıların ve Yunanların
Sonsuz ıstıraplarının nedeni,
Güzelliği yüzünden, pek çok cesur Achaealının
Truva'da, ana vatanından uzakta
Yaşamını yitirmesidir.

Isaparta kadınları güzellikte bütün Hellas kadınlarını geçer, bunu pek fazla önemsememeleri onları daha da çekici kılar. Onların ilâhesi Afrodit değil, Dişi Avcı Artemis'tir. Hal ve tavırlarıyla sanki şöyle derler: Saçlarımıza bakın, lambanın ışığını, güzellik veren otlar sayesinde değil, sağlığın verdiği erdemlerin ışığıyla aksettiriyor.

Gözlerimize bakın. Onları yalancı bir alçakgönüllülük ile yere indirmeden, boyalı kirpiklerimizi Korint'li bir fahişe gibi kırpıştırmadan, erkeklerin gözünün içine bakarız. Bacaklarımızı yatak odasında ağdayla değil, güneşin altında, pistlerde yarışarak güzelleştiririz.

Onlar anaçtılar. Eş ve anneydiler. Onların görevi büyüyüp savaşçı ve kahraman olacak, şehri koruyacak oğullar doğurmaktı. Ispartalı kadınlar doğurgan kısraklardı. Başka şehirlerin şımartılmış küçük hanımları onlarla alay edebilirlerdi, ama onlar kısrak oldukları kadar yarışçıydılar, olimpiyat şampiyonlarıydılar. *Gynaikagoge*. Kadınların egzersiz disiplininin onlarda yarattığı atletik ışıldama ve canlılık çok güçlüydü, bunu kendileri de biliyordu.

Şimdi bu kadınların önünde dururken, düşüncelerim, bütün gayretime karşın Diomoche'ye ve anneme döndü. Bir tavşan ya da geyik kovaladığımızda, kuzenimin güçlü ve biçimli bacaklarıyla önümde koştuğunu, kayalıklara tırmandığını gözümde canlandırıyordum. Yayı çektiğinde kolunun yumuşak parlak derisini, hiçbir şeyden korkmayan gözlerini, gülümsediğinde yüzünü kaplayan gençlik ve özgürlük pembeliğini görüyordum.

Sonra, öldüğünde yalnızca yirmi altı yaşında olan annemi görüyordum. Onun o olağanüstü yumuşaklığını, asaletini anımsıyordum. Bu düşünceler Dienekes'in sözünü ettiği belleğimizdeki evin birer odası gibiydiler: Üç Yol Ağzı'ndan beri bir daha girmemeye yemin ettiğim bir oda.

Ama şimdi kendimi burada, bu gerçek evin gerçek odasında, bu kadınla, kumaş hışırtıları, kokuları arasında, annelerin, eşlerin, kızların, kız kardeşlerin dişilik taşan havasında, bu kapalı ortamda bu kadar çok kadının varlığı, istemeden beni eskilere götürmüştü. Bu anıların üzerimde yarattığı etkiyi gizleyip Leydi'nin sorularına doğru dürüst yanıt vermek için kendimi toplamak zorunda kaldım. Nihayet sorgulama da sona eriyor gibiydi.

"Şimdi son bir soruya yanıt ver. İçtenlikle konuş. Yalan söylersen anlarım. Oğlum cesaret sahibi mi? Yakında savaşçı mertebesine erecek bir genç olarak onun *andreia*'sını, erkeklik erdemini değerlendir."

Kritik bir durumda olduğumu anlamak zor değildi. Böyle bir soruya nasıl bir yanıt verilir? Yerimde doğruldum ve doğrudan Leydi'ye seslendim:

"Agoge'de talim yapan müfrezelerde bin dört yüz çocuk var. İçlerinden yalnızca bir tanesi orduyu izlemek cesaretini gösterdi. Bunu da annesinin isteklerine karşı gelerek, döndüğünde başına gelecekleri bilerek yaptı."

Leydi bunu biraz düşündü. "Bu politik, ancak iyi bir yanıt, kabul ediyorum."

Ayağa kalktı ve Leydi Arete'ye bu görüşmeyi ve gizliliğini sağladığı için teşekkür etti. Bana dışarıda, avluda beklemem söylendi. Leydi Paraleia'nın hizmetçisi hâlâ orada, sırıtarak duruyordu; kuşkusuz her sözcüğü duymuştu ve yarın güneş doğana kadar Eurotas vadisindeki herkese de anlatacaktı. Biraz sonra Leydi'nin kendisi de göründü. Bana bakmaya ya da benimle konuşmaya tenezzül bile etmeden hizmetçisiyle beraber karanlık yolda ilerledi.

"Şarap içecek yaşta mısın?"

Leydi Arete doğrudan bana soruyordu. Kapıdan sesleniyor, içeri girmem için işaret ediyordu. Dört kız artık uyuyorlardı. Leydi'nin kendisi bana genç bir oğlanın içebileceği kadar şarap ile dolu bir kâse hazırladı. İstekle bir yudum içtim. Anlaşılan bu sorgular gecesi henüz sona ermemişti. Leydi bana oturmamı söyledi. Kendisi de ocağın yanındaki yerine yerleşti. Önüme, bir tabağa bir parça arpa ekmeği koydu. Zeytinyağı, peynir ve soğan getirdi.

"Sabırlı ol, kadınlar arasında geçirdiğin bu gece yakında sona erecek, erkeklerin yanına döneceksin, onlarla kendini daha rahat hissettiğin belli oluyor."

"Ben rahatım, Leydi. Gerçekten. Bir saat için bile olsa kışla yaşamından uzaklaşmak insanı rahatlatıyor. kızgın damda çıplak ayak yürümek pahasına da olsa.."

Leydi buna gülümsedi, ama aklının daha ciddi bir konuyla meşgul olduğu belliydi. Gözlerine bakmamı sağladı.

"Idotychides adını hiç duydun mu?"

Duymuştum.

"Mantinea'da ölen bir Ispartalı'ydı. Mezar taşını Amyklaian Yolu'ndaki toplantı salonunun önünde gördüm."

"Bu adam hakkında başka ne biliyorsun?" Bir şeyler geveledim. "Başka ne biliyorsun?" diye ısrar etti.

"Derler ki, Horoz lakaplı köle çocuk Dekton onun piçiymiş. Annesi onu doğururken ölen Messenyalı bir kadınmış.

"Buna inanıyor musun?"

"İnanıyorum, Leydi."

"Neden?"

İşte şimdi köşeye sıkışmıştım. Leydi'nin bunu fark ettiğini görüyordum. "Bu Horoz denen çocuk Ispartalılardan bu kadar nefret ettiği için mi?"

Onun bunu bilmesi beni fena halde korkutmuştu, dakikalarca konuşamadım. Leydi "Dikkat ettin mi?" diye devam etti, sesinde öfke olmamasına şaşırmıştım. "Köleler arasında en aşağılık olanlar, kaderlerine fazla üzülmeden katlananlardır; soylu olanlar, özgürlüğün kıyısında olanlar çok acı çekerler. Askerlikte kendini şerefe layık görüp de buna erişemeyenler için hüküm altına girmenin dayanılmaz bir işkence olduğu gibi."

Bu tam Horoz'u anlatıyordu. Daha önce böyle düşünmemiştim ama Leydi'nin anlattıklarına bakınca doğru görünüyordu.

"Arkadaşın Horoz çok konuşuyor. Dilinin söylemediğini, hali tavrı açıkça belli ediyor." Ve, Dekton'ın, Antirhion'dan dönerken yolda söylediği isyankar sözlerden bazılarını sözcüğü sözcüğüne tekrar etti. Bunları benden başka kimse duymamıştı.

Hiçbir şey söyleyemedim, bütün bedenimden ter boşandığını hissediyordum. Leydi Arete ısrarlı tavrını koruyordu.

"*Krypteia*'nın ne olduğunu biliyor musun?"

Biliyordum. "Şövalyeler arasında gizli bir dernektir. Üyelerinin kimler olduğunu kimse bilmez, yalnızca en gençler ve en güçlülerden kurulu olduğu ve işlerini gece yaptıkları bilinir."

"Ne gibi bir iş yaparlar?"

"İnsanları yok ederler, köleleri demek istiyordum. İhanet eden köleleri."

"Şimdi buna yanıt ver, ama konuşmadan önce iyi düşün." Leydi Arete soracağı sorunun önemini belirtmek ister gibi durdu. "Sen *krypteianın* bir üyesi olsaydın ve Horoz hakkında sana bu söylediklerimi bilseydin, yani şehrimize karşı isyankâr sözler söylediğini ve bunlara uygun eylemlerde bulunmak niyetinde olduğunu bilseydin ne yapardın?"

Buna ancak tek bir yanıt verilirdi.

"*Krypteia*'nın üyesi olsaydım, görevim onu öldürmek olurdu."

Leydi bu sözlerimi yüz ifadesi değişmeden dinledi. "Şimdi yanıt ver: sen kendin olsaydın, bu köle oğlanın, Horoz'un arkadaşı olsaydın, ne yapardın?"

Bazı suç sayılmayacak durumlardan söz ettim. Horoz'un heyecanlı biri olduğunu ve çoğu zaman düşünmeden konuştuğunu, söylediklerinin çoğunun kuru gürültü olduğunu, bunu herkesin bildiğini anlatmaya çalıştım.

Leydi gölgelere doğru döndü.

"Bu çocuk yalan mı söylüyor?"

"Evet, anne!"

Şaşkınlıkla döndüm. İki büyük kız yataklarında uyanıktılar ve her sözcüğü duymuşlardı.

Leydi "Genç adam, soruya senin yerine ben yanıt vereceğim," diyerek beni sıkıntıdan kurtardı. "Sanırım şöyle yapardın. Sanırım bu Horoz denen çocuğu bir daha senin yanında böyle konuşmaması ve bu yolda en ufak bir şey yapmamasını ihtar eder, yoksa onu kendinin konusunda uyarır, söylerdin."

İyice bozulmuştum. Leydi gülümsedi. "Sen kötü bir yalancısın.

Yalancılık, yeteneklerinden biri değil. Bunu takdir ederim. Ama tehlikeli bir oyun oynuyorsun. Isparta, Hellas'ın baş şehri olabilir; ama gene de ufak bir yer sayılır. Bir fare aksırsa kediler "çok yaşa" der. Hizmetkârlar ve köleler başkenti duyarlar, ve bir ballı çörek karşılığında dilleri çözülüverir."

Bunu dikkatle düşündüm.

"Benimki de bir kâse şaraba mı çözülecek ?" diye sordum.

"Oğlan sana saygısızlık ediyor, anne. Onu kamçılamalısın!" Bunu, dokuz yaşındaki Aleksa söylüyordu.

Neyse ki, Leydi Arete bana, lambanın ışığında, kızgınlık ya da hiddetle bakmadı, dinginlik içinde beni inceledi. "Senin durumundaki bir çocuk, kocamın rütbesindeki bir Soylunun eşinden korkuyor olmalı. Söyle bakalım, benden korkmuyor musun ?"

O ana kadar ondan gerçekten korkmadığımın farkında değildim. "Emin değilim, Leydi. Belki bana birini hatırlattığınız için."

Leydi bir süre konuşmadı, yalnızca beni aynı dikkatle incelemeyi sürdürdü.

"Bana ondan söz et," diye emretti.

"Kimden ?"

"Annenden,"

Yüzüm gene kızardı. Bu Leydi'nin, kalbimdekileri ben söylemeden anlaması beni rahatsız etmişti.

"Haydi biraz şarap al. Bana güçlü görünmek zorunda değilsin."

Ben de aldım. Yardımı da oldu. Ona kısaca Astakos'un yağmalanmasını, annemle babamın fırsatçı Argos savaşçıları tarafından öldürülmesini anlattım.

"Argiveliler her zaman korkak olmuşlardır," diye onlara nefretini belirtti. Bu da onu biraz daha sevmeme neden oldu. Acıklı öykümü keskin kulakları ile daha önce de duymuştu ama, gene de dikkatle dinliyor, anlayışla karşılıyordu.

"Mutsuz bir yaşamın olmuş, Kseo," adımı ilk kez söylüyordu. Bu beni derinden etkilemişti, belli etmemek için zorlanıyordum. Bütün gayretimle sakin görünmeye, hür doğmuş birine yakışır biçimde düzgün bir Yunanca ile konuşmaya çalışıyordum. Bunu yalnızca ona olan saygımdan değil, kendi vatanım ve sülalem için yapıyordum.

"Peki neden, hiçbir şehre ait olmayan bir çocuk, asla bir parçası olamayacağı Lakonya gibi yabancı bir memlekete bu derece bağlılık gösteriyor ?"

Bunun yanıtını biliyordum, ama ne kadarını ona söyleyebilirdim? Kaçamak bir şekilde konuştum, kısaca Bruksieus'tan söz ettim. "Hocam bana bir çocuğun bir şehre ait olması gerektiğini yoksa asla tam bir erkek olamayacağını öğretti. Artık kendime ait bir şehrim olmadığına göre ben de istediğim birini seçtim."

Bu yeni bir görüştü ama Leydi'nin beğendiğini fark ettim. " Peki neden daha zengin ve fırsatları bol olan bir polis (şehir) seçmedin? Tebai, Korint ya da Atina gibi? Burada ancak kuru ekmek bulursun ya da sırtın kamçılanır."

Bruksieus'un vaktiyle Diomoche ile bana vermiş olduğu bir örnekle yanıt verdim: Başka şehirler; abideler, şiirler yaratır, Isparta ise erkekler. Leydi "Bu doğru mu ?" diye sordu. "Şehrimizi en kötü ve en iyi haliyle görüp incelemek fırsatın oldu. Düşüncelerini son derece açık olarak söylemeni istiyorum."

"Evet doğru, Leydi."

Bu sözlerimin Leydi'yi derinden sarstığını görmek beni şaşırttı. Bakışlarını benden kaçırıp gözlerini kırpıştırdı. Kendini toplayıp yeniden konuşmaya başladığında sesi üzüntüyle titriyordu.

"Asil İdotychides hakkında duydukların doğrudur. O, arkadaşın Horoz'un babasıydı. Yalnızca o kadar da değil, benim de kardeşimdi."

Şaşkınlığımı fark etti.

"Bunu bilmiyor muydun?"

"Hayır, Leydi."

Heyecanını, kederini yendiğini, kendini topladığını görüyordum. Zoraki bir gülümsemeyle "Görüyorsun işte, bu, genç Horozu benim yeğenim yapar, beni de onun halası." Biraz daha şarap aldım. Leydi gülümsedi.

"Sorabilir miyim, efendim, neden Leydi'nin ailesi çocuğa sahip çıkıp onu bir *mothax* olarak tanıtmadı ?"

Bu Lakonya'da özel bir ayrımdı, gençler için bir tür "üvey kardeş" kategorisiydi. Bundan, asil doğmayanlar, öncelikle Ispartalı

babaların piç oğulları yararlanabiliyordu. Buna karşın yetiştirilebiliyor, *agoge*'ye yazılabiliyorlardı. Asillerin oğullarıyla beraber talim görüyorlardı. Yeterince iyi iseler, savaşta cesaret gösterirlerse vatandaş bile olabiliyorlardı. Leydi "Arkadaşın Horoz'a defalarca sordum, beni reddetti," diye yanıt verdi. Yüzümden inanmadığımı okumuştu. "Saygılı bir şekilde" diye ekledi. "Çok kibar bir şekilde. Ama kesin olarak."

Bir an düşündü.

"Köleler arasında tuhaf bir düşünce var, özellikle yenilmiş bir halktan gelmişlerse. Horoz da annesi Messenyalı olduğu için onlardan sayılır. Bu mağrur insanlar kendilerini olduklarından daha aşağı gösterirler ki, beğenilmek için çaba gösterdikleri zannedilmesin."

Bu Horoz için doğruydu. O kendini Messenyalı olarak görüyordu. Bu konuda çok hırslıydı.

"Sana şunu söylüyorum genç dostum, hem sana hem de yeğenime: *Krypteis* bunu biliyor. Onu beş yaşından beri gözlüyorlar. Seni de öyle. İyi konuşuyorsun, cesursun, beceriklisin. Bunların hiç biri gözden kaçmıyor. Sana bir şey daha söyleyeceğim. Krypteia'da senin de bildiğin biri var. Bu da şövalyelerin kaptanı Poly. O hain bir kölenin boğazını kesmekte tereddüt etmez. Arkadaşın Horoz da bütün gücüne ve cesaretine karşın bir Olympia şampiyonuyla baş edemez."

Kızlar artık uykuya yenik düşmüşlerdi. Ev de, duvarların ardındaki karanlık da, ürkütücü bir sessizliğe bürünmüştü.

Leydi "Perslerle yapılacak savaş yaklaşıyor," dedi. "Şehrin her erkeğe ihtiyacı olacak. Yunan'ın her erkeğe ihtiyacı olacak. Ama önemli olan bir şey daha var. Tarihin şimdiye kadar gördüğü en büyük savaş olacağına inanılan bu savaş yiğitlik ve yücelik gösterilerine de olanak sağlayacaktır. Herkesin, soyunun onlardan esirgediği asaleti bilekleriyle kazanabilecekleri bir savaş meydanı olacaktır."

Leydinin gözleri gözlerimle buluştu. "Savaş geldiğinde bu Horoz denen çocuğun hayatta olmasını istiyorum. Onu korumanı istiyorum. En ufak bir tehlike sezer, herhangi bir şey duyarsan doğru bana geleceksin. Bunu yapar mısın?"

Yapacağıma söz verdim. "Bu çocuğu seviyorum, Kseo. Seni kırbaçladıysa da aranızdaki arkadaşlığı fark ediyorum. Sana kardeşimin ve bu çocuğun damarlarında akan kanı adına rica ediyorum. Onu koruyacak mısın?"

Elimden geleni yapacağıma söz verdim.

"Yemin et!"

Bütün tanrılar üstüne yemin ettim.

Bu çok mantıksızdı. Ben Horoz'u öldürmek isteyecek *krypteia*'ya ya da bir başka kuvvete nasıl karşı koyabilirdim? Gene de verdiğim söz Leydinin sıkıntısını hafifletmişti. Uzun uzun yüzümü inceledi.

Yumuşak bir sesle: "Söyle bana, Kseo," dedi, "sen hiç yalnızca kendin için bir şey ister misin, istedin mi ?"

Leydinin sorusunu anlayamadığımı söyledim.

"Senden bir şey daha isteyeceğim, yapar mısın?"

Yapacağıma yemin ettim.

"Bir gün yalnızca kendin için bir şey yapmanı emrediyorum, başkasına yardım için değil. Zamanı gelince bunu öğreneceksin. Söz ver. Yüksek sesle söyle."

"Söz veriyorum, Leydi."

Kollarında uyuyan bebekle kalktı ve öbür kızların yataklarının arasındaki beşiğe gitti, çocuğu yumuşak örtülerin üzerine yatırdı. Bu artık gitmem için bir işaretti. Zaten Leydi kalktığında saygının gerektirdiği gibi ben de ayağa kalkmıştım.

"Gitmeden önce bir soru sorabilir miyim Leydi?"

Gözleri muzipçe parladı. "Dur tahmin edeyim, bir kız hakkında mı?"

"Hayır, Leydi." Pişman olmuştum. Bu, olanaksız bir soruydu. Kimse bana yanıt veremezdi.

Leydi meraklanmıştı. Sormam için ısrar etti.

"Bir arkadaşım için. Ben kendim çok genç olduğum ve dünyayı pek az tanıdığım için buna yanıt veremiyorum. Belki siz Leydi, bilgeliğinizle bunu yapabilirsiniz. Ama gülmeyeceğinize ve darılmayacağınıza söz vermelisiniz."

Razı oldu.

"Kimseye söylememelisiniz, kocanıza bile."

Söz verdi.

Bir nefes aldım ve başladım.

"Bu arkadaş...., bir zamanlar, daha çocukken, ölümün eşiğinde olduğu bir anda, kendisiyle bir tanrının konuştuğuna inanıyor."

Sustum, yüzünde bir öfke, bir hor görme ifadesi görmekten korkuyordum. Olmadığını görerek rahatladım.

"Bu çocuk... arkadaşım... böyle bir şey mümkün olabilir mi bilmek istiyor. Böyle ilâhi bir varlık yeri yurdu olmayan, bir adak bile adayacak parası olmayan, hatta dua etmesini bile bilmeyen bir çocukla konuşmaya tenezzül eder mi? Yoksa arkadaşım her şeyi kafasında mı hayal ediyor, bunları yalnızlığından ve çaresizliğinden mi uyduruyor?"

Leydi, arkadaşımla konuşanın hangi tanrı olduğunu sordu.

"Okçu tanrı. Uzağı Vuran Apollo."

Kıvranıyordum. Leydi böyle bir iddiada bulunmamı kesinlikle hoş karşılamayacaktı. Ağzımı hiç açmamalıydım.

Ama sorumla alay etmedi, uygunsuz da bulmadı. "Anladığım kadarıyla sen de bir okçusun. Yaşına göre de bir hayli ilerisin. Yayını aldılar, değil mi? Lakonya'ya ilk geldiğinde onu senden aldılar."

Bu gece onu evine beni kaderin getirdiğini, çünkü toprak tanrıçalarının yakınlarında olduğunu söyledi. Onları hissedebiliyordu. Erkekler akıllarıyla düşünürler, diyordu Leydi; kadınlarsa gelgitin etkisi altındaki ayın arzusuna göre akan kanlarıyla.

"Ben bir rahibe eğilim. Yalnızca gerçeği ta içinden hisseden ve sezen kadın yüreğimle yanıt verebilirim."

Benim de istediğimin zaten bu olduğunu söyledim.

"Arkadaşına şunu söyle. Gördüğü gerçektir. O, Tanrıyı görmüş."

Birden gözlerimden yaşlar boşandı. Şiddetli bir heyecana kapıldım. İki büklüm oldum. Hıçkırıklara boğuldum. İrademe sahip olamadığımdan utanıyor, nasıl olup da böyle bir duygu fırtınasına tutulduğuma şaşırıyordum. Yüzümü ellerimle kapadım ve bir çocuk gibi ağladım. Leydi yanıma geldi. Şefkatle beni tuttu. Bir anne gi-

bi omzumu okşadı ve yatıştırıcı sözler söyledi.

Çok geçmeden kendimi toparlamıştım. Utanılacak bu halim için özür diledim. Leydi dinlemek bile istemedi; beni azarladı, böyle duyguların kutsal olduğunu, bunu tanrıların ilham ettiğini, özür dilememek, pişman olmamak gerektiğini söyledi.

Açık kapının yanında duruyordu. İçeriye yıldızların ışığı vuruyor, avluda akan suyun şırıltısı geliyordu. Leydi Arete şefkatle bana bakarak "Anneni tanımak isterdim," dedi. "Belki bir gün o ve ben nehrin öbür yanında buluşuruz. Oğlundan ve tanrıların onun için ayırdığı mutsuz bir geçişten bahsederiz."

Omzuma bir daha dokunarak gitmemi istedi.

"Şimdi git ve arkadaşına şunu söyle: Eğer yeniden isterse; sormak istediklerini sorabilir. Ama bir daha kendi gelmeli. Göklerin oğluyla oturup konuşan bu çocuğun yüzüne bakmak isterim."

ON DÖRT

Ertesi akşam Antirhion yüzünden ceza alarak Aleksandros'la kamçılandık. Onun cezasını subayların toplantı salonunda, Soyluların önünde babası Olympieus yerine getirdi. Beni ise, dışarıda tarlada bir köle kamçıladı. Sonradan Horoz'un yardımıyla karanlıkta oradan ayrılıp Eurotas'un yanındaki Örs adı verilen mağarada yaralarımı yıkayıp sardık. Burası Tarlaların Tanrıçası Demeter'e adanmış bir yerdi ve Messenyalı kölelerin kullanması için ayrılmıştı; burada bir zamanlar bir demirci yaşadığı için örs ismiyle anılıyordu.

Neyse ki Horoz bir kölenin yaşamı hakkındaki konuşmaların birini yapmamış, yalnızca Aleksandros'un bir erkek çocuk gibi, benim ise bir köpek gibi kamçılandığımı söylemekle yetinmişti. Bana iyi davranıyordu. Daha da önemlisi kertikli değneğin sırtta açtığı yaraları tedavide usta olmasıydı. Bol su gerekiyordu. Önce boğazına kadar buz gibi dereye girilecekti. Horoz beni arkamdan koltuk altlarımdan tutuyordu. Çünkü buz gibi suyun açık yaralarda yaptığı etki çoğu zaman bayılmaya neden olurdu. Soğuğun etkisiyle yaralar donar, sonra kaynatılmış ısırgan otuyla yıkanır, daha sonra Nessos'un otlu merhemi sürülür ve beklenir. Bu kanamayı durdurur ve yaraların çabuk kapanmasını sağlar.

Bu arada her ne kadar dikkatle konursa konsun, yünlü ya da pamuklu bir sargı dayanılmaz bir acı verir. Oysa bir dost eli yaraya önce hafifçe, ardından kuvvetle bastırırsa bu çok büyük bir rahatlık yaratır. Horoz'un kendi de bu kamçılanmalardan payını aldığı için neler yapılacağını iyi biliyordu.

Beş dakika içinde ayağa kalkabildim. On beş dakika sonra Horoz zehri çeken, acıyı yok eden yumuşak yosunu yaraların üzerine

bastırdı. "Tanrı adına, tek bir bâkir nokta kalmamış," dedi. Sağlam ve yarılmamış bir deri parçası kalmadığını anlatıyordu. "O ilâhi okuyucunun kalkanını bir ay daha bu sırtta taşıyamazsın."

Efendim olan çocuğun aleyhinde gene bir şeyler söylemeye hazırlanıyordu ki, yukarımızdaki bayırdan bir hışırtı geldi. Geleni karşılamaya hazır, ikimiz de hızla döndük.

Gelen Aleksandros'tu. Çınar ağaçlarının altında belirdi. Pelerinini, yaralı sırtını açık bırakacak şekilde öne katlamıştı. Horoz da ben de donakaldık. Burada bizimle yakalanırsa, ikinci bir kamçılama kaçınılmaz olurdu. Bayırdan aşağı kayarak yanımıza geldi. "Alın," dedi. "Bunun için cerrahın dolabının kilidini kırdım." Bu üvez ağacı yapraklarına sarılı sakız macunuydu. Dereye girip yanımıza geldi. Şaşkınlık içindeki Horoz'a "Sırtına ne sürdün?" diye sordu. Sakız macunu Soyluların savaş yaralarına sürdükleri az bulunan bir şeydi. Bu değerli ilacı çaldığını bilseler Aleksandros'un dayaktan canını çıkarırlardı. Yosunu kaldırınca bunu sürmesi için Horoz'a uzattı. "Güneş doğunca iyice yıka. Kokusunu alırlarsa başımıza çok şey gelir."

Sarılı yaprakları Horoz'un eline bıraktı.

"İçtimadan önce dönmeliyim," dedikten sonra bayırın yukarısında kayboldu. Ayak seslerinden yavaşça meydanın yukarısındaki yerine gittiğini duyduk.

Horoz başını sallayarak "Vay canına!" dedi. "Bu küçük bülbülde sandığımdan çok iş varmış."

Şafakta, kurban törenine gitmek için sıraya girerken Dienekes yanında Scythia'lı yardımcısı İntihar ile Horoz'la beni yanına çağırdı. Korkudan bembeyaz olmuştuk. Biri bizi gözetlemiş olmalıydı, kesinlikle çekeceğimiz vardı.

"Sizi küçük bokböcekleri, herhalde şanslı bir gününüzdesiniz, diyerek, İntihar bizi topluluğun arka tarafına doğru götürdü. Orada, şafak öncesi alacakaranlıkta, Dienekes sessizce duruyordu. Soluna, kalkanının olduğu tarafa, koruma yerlerimize geçtik. Borazanlar öttü, topluluk ilerledi. Dienekes, Horoz ile benim yerlerimizde kalmamızı işaret etti. O da önümüzde hareketsiz durdu. Sağında, örgü iğnesi dediği kargıları omzunda, İntihar duruyordu.

"Senin siciline bakıyordum." Bunlar, Dienekes'in iki gece önce hizmetkâr çocukla eve gitmemi söylediğinden beri bana söylediği ilk sözlerdi. "Köleler senin tarlada bir işe yaramadığını söylediler. Seni kurbanlık hayvanların bakım işinde gözledim, bir keçinin boynunu bile doğru dürüst tıraş edemiyorsun. Aleksandros'la birlikte olduğunda bulunduğun davranışlarında ise, ne kadar saçma ve aptalca da olsa emirlerine uyduğun görülüyor." Sırtımı kontrol etmek için dönmemi işaret etti. "Görülüyor ki, tek yetenekli olduğun şey çabucak iyileşmek." Eğilip sırtımı kokladı. "Bunun gerçek olamayacağını bilmesem, bu yarıkların sarı sakızla kapandığına yemin ederdim."

İntihar beni bir tekmeyle Dienekes'e döndürdü. "Sen Aleksandros'u kötü etkiliyorsun. Bir çocuğun başka bir çocuğa ihtiyacı yoktur. Hele senin gibi belâdan kurtulmayan birine. Ona ordunun peşine takılmak gibi delilikler yapmayacak aklı başında yetişkin biri gerekli. Bu yüzden ona kendi adamımı veriyorum." Başıyla İntihar'ı işaret etti. " Seni kovuyorum," dedi. "Senin işin bitti."

Hay Allah! Gene bok tarlalarına dönecektim.

Dienekes sonra Horoz'a döndü. "Sana gelince. Ispartalı bir kahramanın oğlu olacaksın, ama boğazını sıkmadan bir horozu bile elinde tutamıyorsun. Acınacak haldesin. Bir Korintlinin göt deliğinden daha gevşek bir ağzın var, her açıldığında vatan hainliği saçıyor. Şuracıkta gırtlağını kessem *krypteia*'yı zahmetten kurtarırdım."

Horoz'a geçen hafta kahramanca ölen Meriones'i anımsattı. İkimiz de bu işin nereye varacağını anlayamamıştık.

"Olympieus ellisini geçti, sağduyulu ihtiyarın biridir. Onu gençliğiyle takviye edecek bir yardımcısı olmalı. Canlı, güçlü ve korkusuz." Horoz'a aşağılarcasına baktı. Tanrı bilir ne düşündü ki, "Olympieus seni seçti. Meriones'in yerine geçeceksin. Olympieus'a hizmet edeceksin. Derhal ona git. Artık onun baş yardımcısısın," dedi.

Horoz'un şaşkınlıktan gözlerini kırpıştırdığını gördüm. Bu bir oyun olmalıydı. Dienekes "Bu bir şaka değil ve sen de bunu ciddiye al. Alaydaki adamların yarısından daha iyi olan bir Soylunun

adımlarını izleyeceksin. Bir hata yaparsan seni kendi ellerimle ateşe atarım."

"Yapmam, efendim."

Dienekes onu uzun uzun inceledi. "Çeneni kapa ve buradan defol git."

Horoz koşarak birliğin arkasından gitti. Ölesiye kıskandığımı itiraf etmeliyim. Bir soylunun yalnız bu da değil, bir *polemarch* ve kralın çadır yoldaşı olan adamın baş yardımcısı oluyordu. Bu beklenmedik şansı yüzünden Horoz'dan nefret ediyordum. Yoksa şans değil miydi? Kıskançlık krizleri geçirirken birden gözümün önüne Leydi Arete'nin yüzü geldi. Bunun arkasında o vardı. Kendimi daha da kötü hissettim ve ona Uzağı Vuran Apollo'yu anlattığıma çok pişman oldum.

Dienekes "Sırtını göreyim!" diye emretti. Tekrar döndüm; beğeniyle bir ıslık çaldı. "Tanrı aşkına, sırt derisi yüzme yarışı yapılsa, bahse girerim sen kazanırdın!" Yüzümü döndürüp beni hazır ol durumunda bekletti. Dikkatle süzüyor, bakışları içime işliyordu. "Bir zırh taşıyıcısının vasıfları oldukça basittir. Bir kadın kadar sersem, bir direk kadar sessiz, bir budala kadar uysal olmalıdır. Ve senin, Astakoslu Kseones, bunlara tıpatıp uyduğunu söyleyebilirim."

İntihar hınzırca kıkırdıyordu. Sırtındaki çantadan bir şey çıkardı. Dienekes "Haydi git, bak bakalım," diye emretti. Gözlerimi kaldırdım. Scythialının elinde bir yay vardı. Benim yayım. Dienekes onu almamı emretti.

"Sen daha benim baş yardımcım olacak kadar güçlü değilsin, ama kafanı kıçından çıkarmayı becerebilirsen, orta halli bir ikinci yardımcı olabilirsin." İntihar avucumun içine, on iki yaşımdayken Lakonya sınırını geçtiğimde benden zorla alınan o büyük Teselya süvari silahını koydu.

Ellerimin titremesini durduramıyordum. Yayın dış budağından yayılıp avuçlarıma ulaşan o ılıklığı hissettim. Dienekes, "Eşyalarımı yatak takımlarımı, ilaç çantamı hazırlayacaksın," diye talimat veriyordu. "Lakonya'daki talimlerde ve seferde öbür yardımcılara yemek pişireceksin. Kabul ediyor musun?"

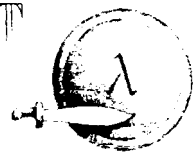
"Ediyorum, efendim."

"Evde olduğun zaman tavşan avlayabilir, kendine saklayabilirsin, yalnız sana verilen bu fırsatla böbürlenmeye kalkma."

"Kalkmam, efendim."

Yüzünde daha önce uzaktan da fark ettiğim o alaycı ifadeyle bana baktı. Bu bakışı daha sonra pek çok kere yakından görecektim. Yeni efendim "Kim bilir," dedi, "belki de şansın yardım eder, düşmana bir ok atarsın."

KİTAP DÖRT

ARATE

ON BEŞ

Lakonya ordusu sonraki beş yıl zarfında, her biri ayrı bir Hellen ulusuna karşı olmak üzere yirmi bir sefere daha çıktı. Leonidas'ın Antirhion'dan beri Perslere güttüğü koyu düşmanlık şimdi daha yakınındaki hedeflere, kendi çıkarları için düşman istilacılarla birlik olan Hellen'lere yönelmişti.

Güçlü Tebai'nin sürgündeki aristokratları, yeniden güç kazanmak uğruna Pers sarayıyla birlik olup, vatanlarını düşmanlara satıyorlardı. Isparta'nın en kötü ve en yakınındaki rakibi olan kıskanç Argos'un Soyluları açıkça İmparatorun casuslarıyla işbirliği yapıyorlardı. İskender'in yönetimindeki Makedonya çoktan teslim olma sinyalleri veriyordu. Atina'da da, Pers çadırlarında yan gelip yatan, Pers bayrağı altında soyluluk payelerini, tekrar elde etme planları kuran sürgün aristokratları vardı.

Isparta'nın kendisi de ihanetlerden uzak değildi. Tahttan indirilen kral Demaratos bile Majestelerinin etrafındaki sürgüne mahkum edilmiş dalkavuklar arasındaki yerini almıştı. Demaratos, Lakonya'ya geri dönüp yönetimi yeniden eline geçirerek, Doğunun Efendisi'nin hizmetinde bir satrap ya da sulh yargıcı olmaktan başka ne isteyebilirdi?

Antirhion'dan üç yıl sonra Pers kralı Darius öldü. Bu haber Yunanistan'da duyulduğunda hür şehirlerde yeniden bir umut belirdi. Belki Persler şimdi onun başlattığı silahlanmayı sona erdirirlerdi. Kralının ölümüyle İmparatorluk ordusu dağılmaz mıydı? Pers'linin Hellas'ı istila kararı bir kenara atılmaz mıydı?

Sonra siz, siz majesteleri tahta geçtiniz.

Düşmanın ordusu dağılmadı.

Filosu parçalanmadı.

Aksine, İmparatorluğun silahlanması iki katına çıktı. Majestelerinin içinde yeni taç giyen bir prensin ateşi yanıyordu. Darius'un oğlu Kserkses tarihte ne babasından, ne de değerli ataları Cambyses ve Büyük Cyrus'tan aşağı olarak anılmayacaktı. Bütün Asya'yı yenilgiye uğratıp esir alanların şan şeref *pantheon*'una; kendi soylarından gelen Kserkses de katılacak ve İmparatorluğun eyaletler zincirine Yunanistan'ı ve Avrupa'yı katacaktı.

Hellas'da *phobos*. korku. lağımcının kazdığı tünel gibi boydan boya ilerliyordu. Sabahın sessizliğinde insan kazının dumanının kokusunu alıyor ve uykusunda adım adım ilerlediğini duyuyordu. Yunan'ın tüm kudretli şehirleri içinde yalnızca Isparta, Atina ve Korint dayanıyordu. Bunlar, kendine güveni olmayan *poleis*'lere üst üste elçiler yolluyor, onları birliğe çağırıyorlardı. Kendi efendim, kısa zamanda beş ayrı deniz aşırı yere elçi olarak gönderilmişti. O kadar çok ve değişik gemi parmaklığından kusmuştum ki, onları birbirinden ayıramıyordum.

Bu elçiliklerin her gittiği yere önce phobos girmişti. Korku insanları pervasız yapıyordu. Çoğu nesi varsa satıyor, bazıları da ne bulursa satın alıyordu. Gittiği yerlerden birinden daha kabul görmeyince, efendim tiksintiyle: "Kserkses kılıcını indirip yerine para kesesinin ağzını açsa daha iyi eder. Yunanlılar kim önce özgürlüğünü satacak diye birbirlerinin kemiklerini kemirileri kırarlar," demişti.

Bu gittiğim yerlerde kuzenimden bir haber alabilmek umuduyla hep uyanık davranıyordum. On yedinci yaşıma bastığımda efendimin görevi nedeniyle üç kere Atinalıların şehrinden geçmiştik. Her defasında Diomoche ile Üç Kavşaklar'a giden yolda rastladığımız ve Dio'ya şehirdeki evini açarak orada çalışmaya başlamasını isteyen o nazik hanımı soruşturdum. Sonunda semtini, sokağını öğrendim, fakat evi bulmayı başaramadım.

Bir defasında Atina Akademi'sinde bir salonda yirmi yaşlarında çok güzel bir gelin gördüm. Evin hanımıydı. Bir an için onun Diomoche olduğunu sandım. Kalbim öyle heyecanla çarpmaya başladı ki, bayılıp düşmemek için bir dizimin üzerine çöktüm. Ama o değildi. Bir yıl sonra Naksos'ta çeşmeden su taşıyan gelin de o değildi. Altı ay sonra Histiaea'daki manastırda rastladığım doktorun karısı da o değildi.

Çok sıcak bir yaz akşamı. Geçitler'deki savaştan iki yıl önce, efendimi ve beraberindekileri taşıyan gemi Atina'da bir liman olan Phaleron'a uğradı. Görevimiz sona ermişti, yola devam etmek için iki saat kadar akıntının durmasını bekleyecektik. İzin aldım ve dolaşırken Üç Kavşaklar'daki hanımın evini buldum. Evin her tarafı kapalıydı. Atinalıların zabıta görevi verdikleri, Scythialı okçulardan birinin söylediğine göre korku evdekileri İapygia'ya kaçırmıştı. Evet, herifler Diomoche'yi hatırlıyorlardı. Onu kim unutabilirdi ki? Beni onun hayranlarından biri sanmışlardı. İçlerinden biri kaba sokak diliyle: "Kuş uçtu," dedi. "Kafese girmeyecek kadar vahşi." Bir başkası onu pazarda, buralı bir deniz subayı olan kocasıyla birlikte gördüğünü söyledi. "Sersem karı," diye güldü. "Ben varken gidip o tuz yeleğiyle evlendi."

Lakonya'ya dönünce, bir çiftçinin sökemediği inatçı bir ağaç kökünü yaktığı gibi, ben de bu çılgın özlemi yüreğimden atmaya karar verdim. Horoz'a, artık kendime bir eş bulma zamanının geldiğini söyledim. Bana birini buldu, annesinin kız kardeşinin kızı, kuzeni Thereia. Kölelerin yaptığı gibi Messenya usulüne göre evlendik. Ben on sekiz, o on beş yaşındaydı. On ay sonra bir oğlan, ben seferdeyken de bir kız doğurdu.

Artık bir koca olduğumdan, kuzenimi düşünmemeye karar verdim. Bu duyguyu yüreğimden kazıyacak, olmayacak şeyler üzerine daha fazla kafa yormayacaktım.

Yıllar çabuk geçti. Aleksandros bir agoge genci olarak hizmetini tamamladı. Savaş kalkanını aldı ve ordunun Soyluları arasına katıldı. Söz verdiği gibi Agathe'yla evlendi. Daha yirmisine gelmeden karısı ona bir kız bir oğlan, ikiz çocuklar doğurdu.

Polynikes zırhlı koşuda şampiyon olarak Olimpiya'da ikinci kez taç giydi. Karısı Altheia ona üçüncü bir oğlan doğurdu.

Leydi Arete, Dienekes'e başka çocuk vermedi; dört kızdan sonra bir oğlan doğuramadan kısırlaşmıştı.

Horoz'un karısı Harmonia ikinci bir oğlan doğurdu, adını Messenieus koydular. Leydi Arete ebesini getirerek doğuma kendi elleriyle yardım etti. Eve dönerken yanında ben yürüyor, ona ışık tutuyordum. Hiç konuşmuyordu. Bir taraftan nihayet Lakonya için

savaşacak kendi soyundan bir erkek dünyaya geldiği için seviniyor, bir taraftan da kardeşinin piçi Horoz'un bu erkek evladının, babasının Ispartalı efendilere karşı tavrından dolayı -oğluna seçtiği isimle de göstermişti- zorlu bir büyüme devri geçireceğine üzülüyordu.

On binlerce Persli artık Avrupa'ya gelmişti. Hellespontos'u geçip bütün Trakya'yı sarmışlardı. Hellen müttefikleri ise hâlâ çekişmekteydi. Ispartalı Euanetus komutasında on binlik bir ağır piyade kuvveti Yunan'ın en kuzeyinde Teselya'da, Tempe'ye, istilâcılara karşı koymak üzere sevk edilmişti. Fakat ordu buraya vardığında savunmanın olanaksız olduğu görüldü. Bölge kara yoluyla Gonnus geçidinden, denizden de Aulis yoluyla kuşatılabilirdi. On Binler utanç içinde geri çekilip yerlerine dağıldılar.

Yunan meclisi korkunç bir çaresizlik içindeydi. Teselya terk edilmiş, Perslerin eline geçmişti. Teselyalıların eşsiz süvari birlikleri de düşman bölüğüne katılmıştı. Tebai teslim olmak üzereydi. Argos dayanmaya çalışıyordu. Ortalıkta korkunç kehanetler dolaşıyordu. Delfoi'deki Apollo Kâhininden, Ispartalılara,

"Dünyanın öbür ucuna kaçınız,"

tavsiyeleri geliyordu. Harekete geçmekte zaten yavaş olan İhtiyarlar Meclisi telaş içinde zaman yitiriyordu. Bir yerden başlamalıydı, ama nereden? Sonunda Ispartalıları harekete geçiren kadınlar oldu. Olaylar şöyle gelişti.

Göçmenler, özellikle de bebekli genç kadınlar özgür olarak kalmayı başaran şehirlere hücum ediyorlardı. Genç anneler Lakonya'ya kaçıyorlardı, bunlar Ege'de ilerleyen Perslerden kaçan adalılar ve akrabalarıydı. Bu kadınlar, istilâcıların adalardan daha önce geçtiklerinde yaptıkları canavarlıkları anlatarak dinleyenlerin nefretini alevlendiriyorlardı. Düşmanın Kios, Lesbos, Tenedos'ta tuzaklar kurup ilerleyerek, adalardaki en gizli yerleri bulup, yakışıklı genç oğlanları nasıl hadım ettiklerini, kalan erkekleri öldürüp kadınlara nasıl tecavüz ettiklerini ve onları esir pazarında sattıklarını anlatıyorlardı. Bu Pers İmparatorluğunun kahramanları, bebeklerin başlarını duvarlara vuruyor, beyinlerini kaldırım taşlarında dağıtıyorlardı.

Ispartalı kadınlar bu anlatılanları buz gibi bir öfkeyle dinliyor, bebeklerini göğüslerine bastırıyorlardı.

Persler şimdi Trakya ve Makedonya'yı geçmişti. Bebek katilleri Yunan'ın kapısına dayanmıştı. Isparta ve onun savaşçıları neredeydi? Boş yere gittikleri Tempe'den şaşkın şaşkın geri dönmekten başka ne yapmışlardı!

Şehri hiç bu halde görmemiştim. Cesaret ödülleri almış kahramanlar utanç içinde dolaşıyor, eşleri onları hor görerek aşağılıyor, yanlarına yaklaştırmıyorlardı. Bu Tempe olayı nasıl olmuştu? Herhangi bir savaş, sonu yenilgi bile olsa hiç savaş olmamasından iyiydi. Böylesi muhteşem bir orduyu tanrıların önünde yücelt, sonra o uzun yola gönder ve hiç kan dökülmesin, kendininki bile...Bu yalnızca utanç verici bir durum değil, eşlerin söylediğine göre aynı zamanda da günaha girmekti!

Kadınların bu nefreti bütün şehri zan altında bırakıyordu. Eşler ve annelerden bir delegasyon *ephor*'lara giderek bir dahaki sefere firketeleri ve örekeleriyle kendilerini sevk etmelerini istedi. Nasılsa Ispartanın kadınları kendilerini daha beter rezil edemez, o ünlü on binlerden daha başarısız olamazlardı.

Savaşçıların toplantı yerinde durum daha da sinir bozucuydu. Müttefikler Meclisi daha ne kadar oyalanacaktı? *Ephor*'lar daha kaç hafta bekleyecekti?

En sonunda kararın ilan edildiği o günü gayet iyi anımsıyorum. Herakles alayı, o gün, Corridor adındaki kuru bir dere yatağında talim yapıyordu. Burası Limnai köyünün kuzeyindeki kumluk sahiller arasına sıkışmış bir çöküntüydü. Adamlar ikiye bir, üçe iki vuruşma denemeleri yapıyorlardı ki kumluğun tepesinde Yaşlılar Meclisi'den Charilaus adında biri belirdi. Eskiden bir *ephor* ve Apollo'nun rahibi olan bu adam şimdi yüksek rütbede bir danışman ve elçi olarak çalışıyordu. Alayın komutanı *polemarch* Derkylides'e bir şeyler söyledi. Yaşlı adam yetmişini geçkindi. Yıllar önce savaşta bir bacağının dizden altını yitirmişti. Şehirden bu kadar uzağa değneğine dayanarak seke seke geldiğine göre çok önemli bir gelişme olmuştu.

Yaşlı adamla polemarch aralarında konuştular. Talim devam

ediyordu. Kimse başını kaldırıp bakmıyordu, ama herkes biliyordu.

Zaman gelmişti.

Dienekes'in adamları bunu yandaki müfrezenin komutanı Laterides'den, adamlarına bildirirken duymuşlardı.

"Söz konusu olan Geçitler, arkadaşlar."

Sıcak Geçitler.

Termopilai.

Hiçbir toplantı yapılmadı. Alaya dağılma emri verildi. Adamlar bütün gün izinliydiler. Hatırladığım kadarıyla böyle bir izin şimdiye kadar ancak beş ya da altı kez verilmişti. Her seferinde adamlar sevinçle evlerine koşmuşlardı. Bu sefer hiç kimse yerinden kıpırdamadı. Bütün alay, kuru nehir yatağının kavurucu sıcağında, arı kovanı gibi vızıldayarak çivilenmiş gibi kalakalmıştı.

Haber şuydu:

Termopilai için dört *morai,* yani beş bin adam silah altına alınacaktı. Dört *perioikic* alayı, yük hayvanı bakıcıları ve bir adama iki köle. Festival süresince savaşmak yasak olduğundan, Apollo festivali *-Karneia-* bitince, iki buçuk hafta içinde yola çıkacaklardı.

Kuvvet, yirmi bin askerden oluşacaktı. Yani Tempe'dekinin iki misli. Oradakinden on kat daha dar olan bir geçitte merkezleneceklerdi. Ayrıca otuz ila elli bin müttefik piyade bu ilk kuvvetin ardından silahlanacaktı. Birleşik donanmaya ait bir kuvvet de yüz elli savaş gemisiyle Artemisium, Andros ve Euripus boğazlarını tutarak, ordunun geçitlerde denizden saldırıya uğramasına engel olacaklardı.

Bu inanılmaz bir plandı. O kadar inanılmazdıki ki, insanı hayretler içinde bırakıyordu. Dienekes bunu biliyordu. Herkes biliyordu.

Efendim düşünceli bir halde, şehrin yolunu tuttu. Yanında, artık müfrezenin esas askeri olan Aleksandros ile arkadaşları Bias, Kara Aslan ve yardımcıları vardı. Yolun üçte birini gitmiştik ki, yaşlı Charilaus'a yetiştik. En az kendi kadar yaşlı olan hizmetkârı Sthenisthes'in yardımıyla yürümeye çalışıyordu. Kara Aslan bir eşeği yularından çekerek götürmeye çalışıyordu, ihtiyar adama binmesini teklif etti. Charilaus kabul etmedi, ama kendi yerine hizmetkârını bindirdi.

Dienekes yaşlı devlet adamına yumuşak bir tavırla "Şu işin doğrusunu bize anlatır mısın, amca?" diye sordu. Sesinde aynı zamanda bir askerin doğruyu öğrenme sabırsızlığı vardı.

"Ben yalnızca bana söyleneni bildiriyorum."

"Geçitler elli bini kaldırmaz. Beş bini bile kaldırmaz."

Gün görmüş ihtiyar yüzünü buruşturdu.

"Görüyorum ki, generalliğini Leonidas'dan üstün tutuyorsun."

Biz yardımcılar için bile ortada olan bir durum vardı. Pers ordusu şu anda Teselya'daydı. Geçitlere on günlük mesafede ya da daha az. İki buçuk hafta sonra binlercesi hızla ilerleyecek ve seksen mil ötemizde olacaklardı. Kapımızın eşiğine yerleşeceklerdi.

Kara Aslan yaşlı adama "Öncü grupta kaç kişi var?" diye sordu. Ispartalıların her zaman, harekete geçmeden önce gönderdikleri öncüleri soruyordu. Bunlar hemen Termopilai'e gidip, Persler gelmeden ve müttefik kuvvetler ilerlemeden geçidi ele geçireceklerdi.

"Yarın Leonidas'tan öğrenirsiniz," diye yanıt verdi ihtiyar. Ama genç adamın endişesini görüyordu.

"Üç yüz," diye açıkladı. "Hepsi soylu babalardan oluşuyor."

Efendimin dişlerini sıkmak gibi bir adeti vardı. Savaşta yaralanıp da adamlarının ne kadar kötü durumda olduğunu bilmemelerini istediğinde böyle yapardı. Yüzünde şimdi aynı böyle bir ifade vardı.

"Tüm babalar," birliği, hayatta oğulları olan erkeklerden oluşuyordu.

Bu savaşçı ölürse, soyunun tükenmemesi içindi.

Tüm babalardan oluşan birlik bir intihar birliğiydi.

Geri çekilmeyip ölmek için gönderilen bir kuvvetti.

Talimden dönüşte görevlerim efendimin takımlarını temizleyip kaldırmak, sonra da yemekhane hizmetkârlarıyla birlikte akşam yemeğini hazırlamaktı. Fakat o gün Dienekes Kara Aslan'dan bu işi onun yardımcısının yapmasını istedi. Beni de önden koşarak evine yolladı. Leydi Arete'ye alayın bu gün için serbest bırakıldığını, biraz sonra evde olacağını bildirmemi istedi. Onun tarafından kendisine, kızlarıyla birlikte tepelerde bir gezintiye gelip gelmeyeceğini soracaktım.

Önden koştum, haberi verdim ve kendi işime gönderildim. Ama içimden gelen bir duyguyla oralarda oyalandım. Efendimin evinin üst tarafındaki tepeden kızlarının koşarak çıkıp babalarını yarı yolda karşıladıklarını gördüm. Arete bir sepet içerisinde meyve, peynir ve ekmek hazırlamıştı. Hepsi de çıplak ayaktı, başlarında kenarlıklı güneş şapkaları vardı.

Efendimin eşini meşelerin altına çekerek onunla birkaç dakika yalnız konuştuğunu gördüm. Her ne söylediyse gözlerinden yaşlar boşanmıştı. Kollarını boynuna atarak, ona sıkıca sarıldı. Dienekes önce karşı koyar gibi olduysa da bir anda karısını sevgiyle göğsüne bastırdı.

Kızlar gitmek için sabırsızlanıyorlardı. İki köpek yavrusu ayak altında bağrışıyorlardı. Dienekes ile Arete ayrıldılar. Efendim küçük kızı Ellandra'yı omzuna, ata biner gibi oturttu. Genç Aleksa'nın da elinden tutuyordu.

Dienekes ile Arete arkada, kızlar şen şakrak önde yürüyorlardı.

Termopilai'ye büyük bir ordu gönderilmeyecekti. Bu yalnızca halka duyurmak, güven ve cesaret vermek içindi.

Yalnızca Üç Yüzler gönderilecekti. Dayanmak ve ölmek emrini almışlardı.

Dienekes onlarla olmayacaktı.

Onun erkek çocuğu yoktu.

O yüzden seçilemezdi.

ON ALTI

Size şimdi bundan birkaç yıl önceki bir savaşta geçen bir olayı anlatmalıyım. Bu savaşın sonuçlarının Dienekes, Aleksandros, Arete ve diğerlerinin yaşantılarına büyük etkisi olmuştur. Bu, Antirhion'dan bir yıl sonra Tebailere karşı Oenophyta'daki savaşta meydana gelmiştir.

Arkadaşım Horoz'un bu savaşta gösterdiği olağanüstü kahramanlıktan söz etmek isterim. O zaman, o da benim gibi on beş yaşındaydı. çok acemiydi. Ve bir yıldan az bir süredir, Aleksandros'un babası Olympieus'a baş yardımcılık yapıyordu.

Orduların ön safları çarpışmaya başlamıştı. Menelaion, Polias ve Yabani Zeytin alayları Tebailerin sol kanadıyla sert bir çatışmaya girmişlerdi. Düşman sanılandan çok daha kalabalıktı ve yerini inatla koruyordu. Üstelik düşmanın bu kanadı Isparta'nın sağından sekizde bir mil daha uzundu ve şimdi içeriye doğru ilerleyerek Menelaion'u orta yerinden vurmuşlardı. Düşmanın sağı ise bu sırada ciddi kayıplar vererek dağılmış ve geride toplanan saflarıyla karışmıştı. Düşmanın sağı panik halinde dağılırken solu ilerliyordu.

Bu kargaşanın arasında Olympieus, bir düşman mızrağının sivri ucuyla sağ ayağından yaralanmıştı. Bu, söylediğim gibi savaş alanının yerinden oynadığı bir sırada olmuştu. Bir taraftan düşmanın sağı çöküyor, Ispartalılar onları kovalıyor, öte yandan da düşmanın solu hiçbir engelle karşılaşmadan alanı geçen süvarilerinin yardımıyla hücuma hazırlanıyordu.

Olmypieus kendini "bağ bozumuna uğramış" alanda yapayalnız bulmuştu. İlerleyen savaşın gerisinde kalmıştı. Yaralı ayağı yürümesini engelliyor, çapraz armalı miğferi düşman için eşi bulunmaz bir hedef teşkil ediyordu.

Üç Tebaili atlı ona saldırdı. Horoz silahsız ve zırhsız olarak arbedenin içine daldı, koşarak yerden bir zıpkın kaptı. Olympieus'a koşarak onu kendi kalkanıyla düşmanın silahından korurken bir taraftan da saldıran atlıyı tek eliyle yaralayıp, öbür ikisini de mızrak darbeleriyle geriletiyordu. Üçüncünün kafasını adamın kendi miğferiyle çökertti. Horoz, o anın çılgınlığıyla adamı atından al aşağı ederken kafasından miğferini elleriyle çekip çıkartmıştı. Horoz üç atın en güzelini de yakalamayı başardı. Bu harika bir savaş atıydı. Daha sonra, ona, Olympieus'u savaş alanından taşıyacak olan sedyeyi çektirdi.

Ordu bu sefaletten Lakonya'ya döndüğünde bütün şehir Horoz'un bu yaptıklarını konuşuyordu. Büyükler artık onun geleceği hakkında görüşmeye başlamışlardı. Bu çocuğu ne yapmalıydı. Herkes, annesinin Messenya'lı bir köle olmasına karşın babasının Ispartalı Idotychides olduğunu, bu adamın da Arete'nin kardeşi olduğunu ve Horoz daha iki yaşındayken bir kahraman olarak Mantinea savaşında öldüğünü biliyordu. Ispartalıların daha önce de belirttiğim gibi *mothax* denilen bir üvey kardeş, bir genç savaşçılar sınıfı vardır. Horoz gibi gayrimeşru çocuklar ya da asillerin meşru oğulları olup da yoksulluk ya da başka bir nedenle vatandaşlıklarını kaybetmiş olanlar, layık görülürlerse, bu sınıfa yükseltilirler.

Bu mevkii şimdi Horoz'a teklif ediliyordu.

O bunu kabul etmedi. Öne sürdüğü neden on beş yaşında olmasıydı. Artık onun için geçti. Bir yardımcı olarak hizmete devam etmeyi yeğliyordu.

Bu cömert tekliflerinin geri çevrilmesi Olympieus'un arkadaşlarını çok kızdırmıştı. Şehirde ise, ancak bir köle piçinin neden olabileceği kadar öfke yaratmıştı. Bu dikkafalı nankörün hain fikirleri zaten biliniyordu. Köleler arasında sık rastlanan bir tipti, gururlu ve inatçı. Kendini bir Messenyalı sayıyordu. Ya ailesi ile birlikte atılmalı ya da Isparta prensiplerine bağlılığı sağlanmalıydı.

Horoz ***krypteia*** tarafından öldürülmekten, gençliği ve Olympieus'un Soylularla birebir örtüşmesi sayesinde kurtuldu. Olay o an için unutuldu, fakat Horoz sonraki savaşlarda genç yardımcıların en cesuru ve en yiğiti olduğunu tekrar tekrar gösterdi. Orduda, İn-

tihar. Cyclops, olimpik atlet Alpheus'un baş adamı ve Polynikes'in yardımcısı Akanthus dışında herkesten üstündü.

Persler artık Yunan'ın kapısına dayanmışlardı. Termopilai'e gönderilecek Üç Yüzler seçilecekti. Olympieus yanında yardımcısı Horoz ile birlikte en başlarda olacaktı. Bu hain gence güvenilir miydi? Elinde kılıcı. kendi de *polemarch*'ın bir karış ötesinde olacaktı!

Ispartalıların bu kritik zamanda istediği en son şey kölelerle uğraşmaktır. Şehir, önemsiz de olsa. bir isyanı kaldıracak durumda değildi.

Horoz artık yirmi yaşına gelmiş. Messenyalı işçiler ve bağcılar arasında sayılır birisi olmuştu. Onlara göre o bir kahramandı. savaştaki başarılarını hizmetkârlıktan kurtulmak için kullanmamıştı. O şimdi istese kızıl Isparta pelerinini giyip, kardeşlerine efendilik taslayabilirdi. Ama o buna tenezzül etmemişti. Kendini Messenyalı olarak ilan etmişti ve arkadaşları da bunu unutmuyorlardı. Kim bilir aralarından kaçı Horoz'u yürekten izliyordu. Kaç yetenekli işçi, yardımcı görevli, silah yapımcısı, taşıyıcı ve erzakçı? Bu Pers istilası kölelerin işine yarayabilir, kurtuluşları olabilirdi. Özgürlük. Sadık kalacaklar mıydı? Büyük bir kale kapısının tek bir menteşeyle açıldığı gibi, Messenyalıların bütün duyguları, dikkatleri Horoz'da toplanmış, o ne derse yapmaya hazır bekliyorlardı.

Üç Yüzler'in seçilmesinden bir gece önceydi. Horoz, Olympieus'un toplantı birliği Bellerophon'un önüne çağırılmıştı. Orada resmen ve herkesin iyi niyetiyle, genç adama bir kez daha Isparta kızılının şerefi sunuldu.

Yine reddetti.

O sıralarda Bellerophon'un dışında oyalandım. Neler olacağını duymak istiyordum. İçeriden gelen kızgın homurtulardan ve Horoz'un hızlı, sessiz çıkışından durumun ciddiyetini ve tehlikeyi tahmin edebiliyordum. Efendimin bir işi için bir saat kadar uzaklaşmam gerekiyordu. Sonunda serbest kalma fırsatı bulmuştum.

Yeni başlayanların çalıştıkları dövüş alanının yanında. üçe ayrılan bir dere yatağının olduğu bir koru vardır. Orada. Horoz, ben ve öbür oğlanlar buluşurduk. Hatta bazen kızları getirirdik, çünkü

yakalanırsak karanlıkta kuru dere yataklarından kaçmak daha kolay oluyordu. Horoz'un orada olacağını biliyordum, oradaydı. Aleksandros'un da yanında oluşuna şaşırdım. Tartışıyorlardı. Bu durum birinin diğerinin arkadaşı olmak isteyip de reddedilmesiydi. Şaşılacak şey ise Aleksandros'un Horoz'la dost olmak istemesiydi. Bir savaşçı olarak kabul edildikten bu kadar kısa zaman sonra yakalanırsa başı büyük derde girerdi. Dere yatağından kayarak indiğimde Aleksandros Horoz'a küfür ediyor, ona deli olduğunu söylüyordu.

"Şimdi seni öldürecekler, bunu biliyor musun?"

"Canları cehenneme. Hepsinin canı cehenneme."

Aralarına girerek. "Yeter, kesin artık!" diye bağırdım. Üçümüzün de zaten bildiği şeyi anlattım: Horoz'un aşağı sınıfların gözündeki prestiji onun yanlızca kendisi için karar vermesini engelliyordu. Yaptıkları, eşini, oğlunu, kızını, ailesini de etkiliyordu. Kendisiyle birlikte olanları da tehlikeye atmıştı. Krypteia bu gece onun işini bitirirdi. Bu da Polynikes'in çok işine gelirdi.

"Burada olmazsam beni yakalayamaz."

Horoz bu gece, Tainaron'daki Poseidon tapınağına kaçmaya karar vermişti. Orada kölelerin sığınmasına izin veriliyordu. Benim de onunla gitmemi istedi. Aklını kaçırdığını söyledim. "Onları reddederken ne düşünüyordun. Sana onurlu bir şey önerdiler."

"Onurlarına aldırma. Şu anda *krypteia* beni arıyor. Sence bu bir onur mu?"

Ona, köle gururunun kendisine cehennem yolunu açtığını söyledim.

"İkiniz de çenenizi kapatın."

Aleksandros Horoz'a "kabuğuna gitmesini" söyledi. Bu Ispartalıların yoksul kulübelerine verdiği addı. "Eğer kaçacaksan şimdi kaç."

Karanlık su yolundan koştuk. Harmonia iki çocuğunu da, Horoz'un kızıyla henüz bebek olan oğlunu hazırlamıştı bile. Aleksandros Horoz'un eline bir avuç Aeginetan obolü sıkıştırdı. Çok değildi, ama bütün parası da bu kadardı ve kaçmasına yardımcı olabilirdi.

Bu davranışı Horoz'u şaşırtmıştı.

Aleksandros, "Biliyorum, bana fazla saygın yok. Kendini silah atmakta, güçlülük ve yiğitlikte benden üstün görüyorsun. Öylesin de. Tanrılar şahittir ki, bütün gücümle denedim, ama senin yarın kadar olamadım. Hiçbir zaman da olamayacağım. Aslında sen benim yerimde, ben de seninkinde olmalıydım. Seni köle beni hür yapan yalnızca tanrının adaletsizliğidir."

Aleksandros'un bu sözleri Horoz'u tamamen yumuşatmıştı. Gözlerindeki kavgacı ifade gitmiş, gururlu meydan okumasından eser kalmamıştı.

"Sende, benden fazla yiğitlik var," diye yanıt verdi Horoz, "çünkü onu şefkatli kalbinden çıkartıyorsun. Beni ise tanrılar daha beşikten kavgacı yaratmışlar. Böyle açık sözlü olmak seni onurlu yapıyor. Haklısın, senden nefret ediyordum. Bu ana kadar."

Sonra Horoz bana baktı. Halinden, aklının karıştığını anlıyordum. Aleksandros'un temiz kalpliliği onu etkilemişti. Neredeyse gitmemeye, her şeye razı olmaya karar verecekti. Sonra bir gayretle toparlandı. "Ama beni kandıramazsın Aleksandros. Bırak Persli gelsin. Bütün Lakonya'yı ezsin. Un ufak etsin. Onun mezarında dans ederim."

Harmonia'nın korkuyla soluduğunu duyduk. Dışarıda meşaleler yanmıştı. Kulübeyi gölgeler sardı. Kapısındaki örtü yırtılarak açıldı. Polynikes silahlı olarak ve arkasında *krypteia*'dan dört katille orada, duruyordu. Hepsi genç, olimpik şampiyonla neredeyse aynı ayarda atletlerdi ve demir gibi acımasızdılar.

İçeri daldılar ve Horoz'u iplerle bağladılar. Bebek, Harmonia'nın kucağında ağlıyordu. Zavallı kadın daha on yedisindeydi, titriyor, ağlıyor, küçük kızını yanına çekmeye uğraşıyordu. Polynikes bu manzaraya küçümseyerek bakıyordu. Bakışlarını Horoz'a, oradan karısına, bebeklerine, bana çevirdikten sonra Aleksandros'un üzerinde durdurdu.

"Seni burada bulacağımı bilmeliydim."

Genç adam "Ben de seni," diye yanıt verdi. Krypteis'den duyduğu nefret, yüzünden açıkça okunuyordu.

Polynikes, Aleksandros'a ve onun düşüncelerine öfke duyuyor-

du. "Senin burada bulunman hainliktir. Bunu sen de ötekiler de biliyorsunuz. Babana olan saygım yüzünden bir defaya mahsus bunu görmezden geliyorum, şimdi git. Şimdi gidersen bu konuda başka şey söylenmeyecek, şafakta dört kölenin kaybolduğu anlaşılacaktır."

Aleksandros "Hayır. Gitmeyeceğim," diye yanıt verdi.

Horoz tükürür gibi Polynikes'e "Öyleyse hepimizi öldürün. Ispartalı yiğitliğinizi bize gösterin, sizi korkak gece fareleri."

Çenesine inen bir yumruk onu susturdu.

Aleksandros'u yakalayan eller gördüm. Beni de yakalayıp, deri kayışlarla bileklerimden sımsıkı bağladılar. Ağzıma da bir bez tıkadılar. Kyrpteis'ler Harmonia ile bebeklerini de yakaladılar.

Polynikes "Hepsini getirin," diye emir verdi.

ON YEDİ

Deukalion toplantı yerinin hemen yukarısında bir koru vardır. Ava gidileceği zaman adamlar köpekleriyle burada toplanırlar. İşte bu noktada, birkaç dakika içinde bir mahkeme kuruldu. Burası korkunç bir yerdir. Meşe ağaçlarının altında derme çatma kulübeler vardır. Hayvanların beslendiği kısmın duvarlarında av malzemeleri, koşum takımları asılıdır. Yemekhanenin mutfağında, iç kapılarında baltalar, çeşitli işlerde kullanılan bıçaklar, satırlar, kemik kırıcılar asılıdır. Duvarın kenarında av ve kümes hayvanları için kandan kararmış bir kütük durur, burada hayvanların kafası kesilir, yere düştüğünde köpekler kapışırlar. Yolunmuş tüyler diz boyu yükselir, kafası kesilen hayvanların kanıyla kaskatı olurlar. Bunların yapıldığı yerin yukarı tarafındaki yol boyunca kasap tezgâhları ve etlerin asıldığı demir kancalar vardır.

Horoz'un küçük oğluyla birlikte ölmesine zaten önceden karar verilmişti. Şimdi Aleksandros'un ne olacağına karar vermek gerekiyordu. İhaneti bütün şehirde ilan edilecek olursa, şu tehlikeli zamanlarda yalnızca kendisine değil, yeni seçildiği savaşçı sınıfına, karısı Agathe'ye, annesi Paraleia'ya, babası *polemarch* Olympieus'a ve hocası Dienekes'e büyük kötülükler gelebilirdi. Olympieus'la Dienekes şimdi Deukalion birliğinin diğer on altı Soylusuyla birlikte yerlerini aldılar. Horoz'un karısı, yanında kızıyla, bebeği kucağında sessizce ağlıyordu. Horoz iplerle bağlı olarak, yazın tüm tozu içinde diz çökmüş, bekliyordu.

Getirilirken tartaklanmaktan çatallaşmış sesiyle "Konuşabilir miyim?" diye sordu.

Polynikes "Senin gibi bir pisliğin söyleyecek nesi olabilir ki?"

Horoz Aleksandros'u göstererek "Katillerinin yakaladık sandıkla-

rı bu adam aslında kahraman sayılmalıdır. Kseones ile o, beni yakaladılar. O yüzden kulübemdeydiler. Beni yakalayıp getirmek için."

Polynikes "Tabii, onun için seni sıkı sıkı bağlamışlardı," diye onunla alay etti.

Olympieus Aleksandros'a dönerek ona "Bu doğru mu oğlum? Horoz'u yakalamış mıydın?"

"Hayır baba."

Herkes bu mahkemenin uzun sürmeyeceğini biliyordu. Savaş zamanı olduğu için nöbetçileri bir misli arttırılan agoge gençleri neredeyse yerlerini bulurdu. Toplantı beş dakikada bitmeliydi, daha uzun değil.

Bir iki görüşme sonunda, Aleksandros'un son dakikada Horoz'u kabul etmesi için ikna etmeye geldiği ve de bunda başarılı olamadığı, hiçbir şey yapmadığı açığa çıkmıştı.

Bu tam anlamı ile ihanetti. Polynikes öyle söylüyordu. Gene de, şahsen, ne Olympieus'un oğlunun adını kirletmek ve onu cezalandırmak istiyordu, ne de Dienekes'in yardımcısı olan beni. "Her şey burada bitsin. Siz beyler çekilin. Bu köleyle çocuğunu bana bırakın."

Şimdi Dienekes konuştu. Polynikes'e merhameti için teşekkür etti. Ama Aleksandros tam temize çıkmamıştı. Bunu böyle bırakmayalım. Çocuğun adına Dienekes konuşabilir mi?

Kurula başkanlık yapan Medon bunu kabul etti. Soylular da onu desteklediler. Dienekes konuştu: "Siz efendiler, hepiniz Aleksandros için ne hissettiğimi biliyorsunuz. Onu çocukluğundan beri ben yetiştirdim. Ona yol gösterdim. Benim için bir oğul, bir dost, bir arkadaş gibidir. Ama onu bu duygularım yüzünden savunmayacağım. Daha ziyade dostlarım, şu söyleyeceklerimi bir düşünmenizi istiyorum.

Bu gece Aleksandros'un yapmaya çalıştığı, babasının Oenophyta'dan beri yapmaya çalıştığı şeydir. Bu, Horoz denen Dekton'u akıl yoluyla, dostça ikna etmektir. Vatandaşlarını köle yaptığına inandığı biz Ispartalılara karşı beslediği talihsiz duyguları yumuşatmak ve Lakonya'ya hizmet etmesini sağlamak.

Bu gayretinde, Aleksandros kendisi için hiçbir kazanç düşün-

memiştir. Bu haini Isparta kızılına geçirmek onun ne işine yarardı ki? O yalnızca kendi şehrinin iyiliğini düşünüyordu. Ondan, büyük güç ve cesaret gösteren bu gençten yararlanmayı düşünüyordu. Bu genç bir savaşçı ve kahramanın, kendi eşimin kardeşi Idotychides'in gayrimeşru oğlu. Aslında beni de Aleksandros ile birlikte suçlayabilirsiniz, çünkü ondan pek çok kez benim zoraki yeğenim diye söz etmişimdir."

Polynikes "Evet," diye telaşla ekledi. "Şaka yapmak, alay etmek için."

"Bu gece burada şaka yapmıyoruz, Polynikes."

Yaprakların arasından bir hışırtı duyuldu ve birden, şaşkınlık içinde Leydi Arete'nin kendilerine doğru geldiğini gördüler. Ahır görevlisi çocuklardan ikisinin gölgeliğe doğru kaçtıklarını fark ettim. Bu casusların Horoz'un kulübesinde olan biteni görüp hemen Leydi Arete'ye haber verdikleri anlaşılıyordu.

Öne doğru geldi. Üzerinde yalnızca bir peplos giysisi vardı. Saçları dağınıktı. Haberi birkaç dakika önce, çocukları yatırırken aldığı belli oluyordu. Soylular o kadar şaşırmışlardı ki, bir şey söyleyemediler.

Küçümseyici bir tavırla "Bu nedir?" diye sordu. "Meşelerin altında bir kafatası mahkemesi mi? Siz cesur savaşçılar bu gece nasıl soylu bir karar vereceksiniz? Bir genç kızın öldürülmesi mi, yoksa bir bebeğin boğazının kesilmesi mi?"

Dienekes onu susturmaya çalıştı. Ötekiler de bir kadının burada işi olmadığını, hemen gitmesi gerektiğini, daha fazla dinlemeyeceklerini söylediler. Arete ise onları önemsemeden Harmonia'nın yanına gitti ve Horoz'un çocuğunu kucağına aldı.

"Burada işim olmadığını söylüyorsunuz. Tam tersine yerinde bir yardımda bulunabilirim. Görüyor musunuz? Bu çocuğun çenesini arkaya iterek katledilmesini kolaylaştırabilirim. Sizler, Herakles'in oğullarından hanginiz onun boğazını keseceksiniz? Polynikes mi? Yoksa kocam mı?"

Gitgide daha çok itiraz sesleri yükseliyor, Leydinin hemen gitmesi isteniyordu. Dienekes'in kendisi de bu isteğe katılıyordu. Arete yerinden kıpırdamıyordu.

Horoz'u göstererek "Eğer yalnızca bu genç adamın hayatı tehlikede olsaydı, hiç düşünmeden kocamın ve siz Soyluların dediğini tereddüt etmeden yapardım. Ama daha başka kimi öldürmek niyetindesiniz? Genç adamın üvey kardeşlerini mi? Amcalarını, kuzenlerini, onların eşlerini ve çocuklarını mı? Hepsi masum, hepsi bu felaket günlerinde memleketin gereksinimi olan bu insanları mı?"

Bunların Leydiyi ilgilendiren şeyler olmadığını söylediler.

Boksör Actaeon doğrudan kendisine seslenerek "Saygısızlık etmek istemem, Leydi, ama görülüyor ki, saygıdeğer kardeşinizin soyunun tükenmesini önlemek niyetindesiniz." Sonra Horoz'u göstererek "Şu piç aracılığıyla."

Leydi hararetle yanıt verdi "Kardeşim asla unutulmayacak bir ün kazandı. Bunu sizin için söylemek ise olası değil. Hayır, benim istediğim yalnızca adalet. Bu öldürmeye hazırlandığınız çocuk Horoz'un çocuğu değil."

Bu inanılması olaraksız bir şeydi.

Actaeon sabırsızlıkla sordu "Öyleyse kimin çocuğu?"

Leydi bir an tereddüt etti.

"Kocamın," diye yanıt verdi.

İtirazlar yükselmeye başladı. Yaşlı Medon sert konuştu. "Gerçek, ölümsüz bir tanrıçadır Leydi. Ona hakaret etmeden önce iyice düşünmelisiniz."

"Bana inanmıyorsanız, bu kıza sorun. Çocuğun annesine."

Soylular, Leydinin bu çirkin iddiasını hiç ciddiye almadılar. Gene de bütün gözler zavallı Harmonia'ya dikilmişti.

Horoz şiddetle itiraz ediyordu. "O benim çocuğum, başka kimsenin değil."

Arete sözünü kesti. "Bırak anne, konuşsun," sonra Harmonia'ya dönerek "Kimin oğlu? Söyle!" dedi.

Çaresiz kız, şaşkınlık içindeydi. Arete çocuğu Soyluların önünde havaya kaldırdı. "Herkes görsün, düzgün yapılı bir çocuk, sesi de bedeni de güçlü. İleride erkek olduğunda yiğit biri olacağı şimdiden görülüyor."

Kıza dönerek "Bu adamlara söyle. Kocam seninle yattı mı? Bu onun çocuğu mu?"

"Hayır...evet...bilmiyorum....."

"Konuş!"

"Leydi! Kızı dehşete düşürüyorsun."

Kız "O kocanızın," diye ağzından kaçırdı ve hıçkırmaya başladı.

Horoz "Yalan söylüyor!" diye bağırmaya başladı. yüzüne bir yumruk yedi. dudaklarından kan fışkırıyordu. Leydi Horoz'a dönerek "Tabii ki sana, kocasına söylemeyecekti. Hiçbir kadın söylemez. Ama bu da gerçeği değiştirmez."

Polynikes Horoz'u gösterdi. "Bu alçak. hayatında ilk kez doğruyu söylüyor. Bu yumurcağın babası söylediği gibi o." Bu sözlere ötekileri de hararetle katıldı.. Arete "Öyleyse ona sorun," diye önerdi.

Medon "Böyle bir şeyi asla yapmayız." diye yanıt verdi. "Onun şerefinden kuşkulanmak bize yakışmaz."

Soylular Arete'nin karşısında sağlam bir duvar gibi duruyorlardı. Gene de onu korkutamamışlardı. Cesur, önlerindeydi.

Toplantının başkanı Medon'un karşısına gelerek, bir komutan gibi ona "Ne yapacağınızı söyleyeyim," dedi, "Bu çocuğun kocamdan olduğunu kabulleneceksiniz. Sen Olympieus ve sen Medon ve sen Polynikes, ona sahip çıkacak, onu *agoge*'nize kaydedeceksiniz. Ona bir okul ismi verilecek, o da Idotychides olacak."

Bu kadarı da fazlaydı. Boksör Actaeon konuştu. "Böyle bir şey teklif ederek hem kocanın, hem de kardeşinin onurunu lekeliyorsun Leydi."

"Eğer çocuk kocamın olsaydı. teklifim kabul görür müydü?"

"Ama kocanızın değil,"

"Ya olsaydı?"

Medon araya girdi. "Leydi gayet iyi biliyor ki, eğer bir adam, bu Horoz denen genç gibi, ihanetten suçlu bulunur ve idam edilirse, onun erkek çocuğu yaşatılmaz, çünkü bunlar, biraz onur sahibiyseler, ergenliğe eriştiklerinde intikam arayacaklardır. Bu yalnız Lykurgus'un değil, bütün Hellas'ın yasasıdır. Barbarlar arasında bile bu yasaya uyulur."

"Eğer ona inanıyorsan, şimdi çocuğun boğazını kes."

Arete tam Polynikes'in önünde durdu. Koşucu engel olamadan belindeki *xiphos*'u çekip aldı. Sapından tutarak silahı Polynikes'in eline tutuşturdu ve çocuğu kaldırarak boğazını keskin çeliğin altına tuttu.

"Yasaya saygı gösterin Herakles'in oğulları. Ama burada yapın ki, herkes görsün, *krypteis*'in yaptığı gibi karanlıkta değil."

Polynikes donup kaldı. Eliyle bıçağı itmeye çalıştı, ama Leydi bırakmıyordu.

"Yapamıyor musun?" diye sordu. "Bırak yardım edeyim. İşte seninle beraber saplayalım..."

Kocasıyla birlikte en az bir düzine ses, durması için yalvardı. Harmonia aralıksız hıçkırıyordu. Horoz bağlı olduğu yerden dehşet içinde bakıyordu. Leydi'nin gözlerinde şimdi öyle bir şiddet vardı ki, Medea'da kuşkusuz kendi çocuklarının başında kılıcı tutarken aynen böyle görünmüştü.

"Kocama çocuğun onun olup olmadığını sorun," diye tekrarladı Arete. "Sorun ona!"

Hep bir ağızdan reddettiler. Ama başka ne yapabilirlerdi ki? Bütün gözler şimdi Dienekes'e çevrildi. Bu garip suçlamaya yanıt vermesi için değil, Leydinin cüretine şaşırdıklarından ve ne yapacaklarını bilemediklerinden.

Arete yumuşak bir sesle "Söyle, onlara kocacığım. Tanrıların önünde, bu çocuk senin mi?"

Arete elindeki kılıcı bıraktı. Çocuğu geri çekerek kocasının önünde tuttu.

Soylular Leydinin iddiasının doğru olamayacağını biliyorlardı. Ancak Dienekes durumun böyle olduğunu, Arete'nin istediği gibi yemin edip doğrularsa hepsinin, hatta bütün şehrin bunu kabul etmesi gerekiyordu. Yoksa onurunu kaybederdi. Dienekes de bunu anlıyordu. Uzun uzun karısının gözlerinin içine baktı. Karşılaştığı bakışlar, Medon'un söylediği gibi tıpkı dişi bir aslanınkilere benziyorlardı.

Dienekes "Bütün tanrılar adına, bu çocuk benimdir," diyerek yemin etti.

Arete gözlerinde biriken yaşları hemen sildi. Soylular onur ye-

mininin bozulmuş olması karşısında söylenmeye başladılar.

Medon konuştu. "Söylediğine dikkat et Dienekes. Bu itirafla karının onurunu kırıyor ve bu yalanı doğruluyorsun.

Dienekes "İyi düşündüm dostum," diye yanıt verdi. Çocuğun kendisinin olduğunu tekrarladı.

"Öyleyse al onu," diyerek, Arete kocasına doğru bir adım daha yaklaştı ve çocuğu yavaşça onun kollarına bıraktı. Dienekes onu sanki kucağına yılan yavruları verilmiş gibi aldı.

Tekrar uzun bir an, karısının gözlerinin içine baktı, sonra dönerek Soylulara seslendi:

"İçinizden hanginiz, dostlarım, arkadaşlarım, oğluma manevi babalık yapacak ve onu *ephor*'a kaydettireceksiniz?" diye sordu. Kimseden ses çıkmadı. Silah arkadaşları korkunç bir yemin etmişti. Ona arka çıkarak kendileri de mi suçlu olacaklardı?

Medon konuştu. "Çocuğa sahip çıkmak bana onur verir. Onu yarın *ephor*'a götürürüz. Adı da Leydinin isteği üzere, kardeşininki gibi Idotychides olacaktır." Harmonia sevinçten ağlamaya başlamıştı. Horoz, çaresiz bir öfkeyle oradakilere bakıyordu.

Arete "Öyleyse tamamdır," dedi. Çocuğu annesi, kocamın evinde büyütecektir. Yedi yaşına geldiğinde *mothax*'a girecek ve bir vatandaşın öz evladı olarak herkes gibi yetiştirilecektir. Ergenlik yaşına geldiğinde erdemli ve disiplinli olduğunu kanıtlarsa bir savaşçı ve Lakonya'nın bir koruyucusu olarak yerini alacaktır."

Medon ve toplantıdaki öteki kişiler, pek istemeyerek de olsa "Öyle olsun," diyerek razı olduklarını bildirdiler.

Daha bitmemişti.

Polynikes Horoz'u göstererek "Bu," dedi, "Bu ölecek!"

Krypteis'in savaşçıları Horoz'u ayağa kaldırdılar. Kimse savunmak için elini bile kımıldatmadı. Katiller esirlerini karanlığa doğru sürüklemeye başladılar. Beş dakika içinde ölmüş olacaktı. Cesedi hiçbir zaman bulunamayacaktı.

"Konuşabilir miyim?"

Bunu cellatları durdurmak için ilerleyen Aleksandros söylemişti. "Toplantıdaki Soylularla konuşabilir miyim?"

En yaşlıları Medon başını eğdi.

Aleksandros Horoz'u göstererek "Bu kaçağı öldürmektense, şehre yararlı olacak bir yolda kullanabiliriz. Düşünün! Kölelerin pek çoğu bu adama değer veriyor. Katledilmesi onu kölelerin gözünde şehit mertebesine yükseltir. Dostu olanlar şimdilik idamının yarattığı korku içinde olurlar, ama daha sonra, Perslerle savaş alanında haksızlığa uğramış olmanın verdiği kızgınlıkla Hellas'ın ve Lakonya'nın kötülüğü için çalışabilirler. Ateş altındayken ihanet edebilir, savaşçılarımıza en korumasız anlarında zarar verebilirler."

Polynikes kızgınlıkla sözünü kesti. "Bu pisliği neden koruyorsun, Olympieus'un oğlu?"

"O benim için bir hiçtir," diyerek yanıt verdi Aleksandros. "Biliyorsunuz, beni hakir görür ve kendisinin benden daha cesur biri olduğunu düşünür. Bu düşüncesinde kuşkusuz haklıdır."

Soylular bu açıksözlülüğün karşısında şaşkına dönmüşlerdi. Aleksandros devam etti:

"Teklifim şudur. Bu kölenin yaşamasına izin verelim, fakat Perslerin tarafına geçsin. Sınıra götürülsün ve bırakılsın. Haince isteklerine bu çok uygun düşer, nefret ettiği bizlere kötülük yapmak fırsatını bulacaktır. Kaçak bir köleyi düşman memnuniyetle kabul eder. Onlara Ispartalılar hakkında her şeyi anlatacaktır. Belki de onu silahlandırıp kendi bayrakları altında bize karşı bile savaştırırlar. Ama söyleyeceği hiçbir şey bize zarar veremez, çünkü Kserkses'in sarayında zaten Demaratos var, Lakonyalıları kendi kovulmuş krallarından daha iyi kim anlatabilir?"

"Bu gencin kaçması bize bir zarar vermez, aksine çok yararlı olur: aramızdaki arkadaşlarının onu bir kahraman, bir şehit gibi görmesini önleyecektir. Onların gözünde, aslında da olduğu gibi, Lakonya'nın kızıl pelerinini giymesi için fırsat verildiği halde onu gururu ve kendini beğenmişliği yüzünden reddeden bir nankör olacaktır."

Bırak gitsin Polynikes. Sana şu sözü veriyorum: Tanrılar bu alçağı savaş alanında karşımıza çıkartırsa, onu öldürmene gerek kalmayacak, çünkü bunu ben kendim yapacağım."

Aleksandros bitirmişti. Geri çekildi. Olympieus'a baktı; oğlu-

nun sorunu böyle açıkça ve güçlü bir ifadeyle ortaya koyması sonucunda gözleri iftiharla parlıyordu.

Polemarch. Polynikes'e "Gereğini yapın," dedi.

Krypteis Horoz'u sürükleyerek götürdü.

Medon toplantıyı sona erdirdi. Soylulara derhal evlerine dağılmalarını ve yarın uygun saatte *ephor*'larla toplanıncaya kadar olanlardan söz etmemelerini söyledi. Leydi Arete'ye bu akşam tanrıları çok öfkelendirdiğini söyleyerek onu sertçe azarladı. Dersini alan ve savaştan sonra her askere olduğu gibi titremeye başlayan Arete yaşlı adamın kızgınlığını, itirazsız kabul etti. Evine doğru yola koyulduğunda dizlerinin bağı çözüldü. Düşecek gibi oldu. Yanında duran kocası sarılarak onu tuttu.

Dienekes pelerinini karısının omuzlarına örttü. Kendini toplamaya çalışırken ona dikkatle baktığını gördüm. Yapmaya zorladığı şey için bir parçası öfkeyle yanıyordu. Bir parçası ise ona, merhametine, cüretine ve doğrusu komuta yeteneğine hayran olmuştu.

Leydi kendine gelmişti. Başını kaldırdığında kocasının ona baktığını gördü. Onun için gülümsedi. "Şimdiye kadar yaptığın onurlu davranışların ve şimdiden sonra yapacaklarının hiç biri bu gecekini geçemez."

Dienekes o kadar inanmış görünmüyordu.

"Umarım haklısındır," dedi. Soylular Dienekes'i meşelerin altında, kucağında annesine vermek üzere olduğu bebekle bırakıp dağılmışlardı.

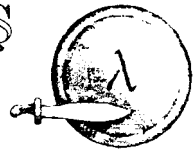
Medon "Şu küçük bohçaya bir bakalım," dedi.

Yıldızların ışıkları altında, ihtiyar adam efendimin yanına gitti. Çocuğu alıp usulca Harmonia'ya verdi. Medon çocuğu inceledi. Parmağını uzattı, bebek gülümseyerek parmağı sımsıkı yakaladı. Sonra bebeğin başını kutsayarak bir kere okşadı ve tatmin olmuş bir tavırla Leydi Arete ve kocasına dönerek:

"Şimdi bir oğlun var Dienekes," dedi. " Artık seçilebilirsin."

Efendim yaşlı adama anlamayarak baktı, ne demek istediğinden emin değildi. Medon, "Üç Yüzler için," dedi. "Termopilai için."

KİTAP BEŞ

POLYNİKES

ON SEKİZ

Majesteleri, onun diline çevirip önüne koyduğum, Yunan'lı Kseones'in anlattıklarını büyük bir ilgiyle okuyordu. Pers orduları bu tarihte, Attika'nın içlerine kadar ilerlemiş, Atina'nın kuzey batısından iki saatlik yürüyüş uzaklığında olan, Hellenlerin Üç Kavşaklı yol dedikleri yerde kamp kurmuşlardı. Orada Majesteleri tanrı Ahura Mazda'ya kurban kesti ve İmparatorluk kuvvetlerinin önde gelenlerine nişanlar dağıttı. Majesteleri ordunun ve deniz kuvvetlerinin işleriyle öylesine meşguldü ki, son birkaç gündür mahkum Kseones'i huzuruna çağırıp öyküsünün devamını kendi ağzından dinleyememişti. Fakat boş zamanlarında tarihçisinin kendisine çevrilmiş olarak getirdiği öyküyü izlemişti.

Gerçekte Majesteleri son birkaç gecedir kendini pek iyi hissetmiyordu. İyi uyuyamıyordu. Kraliyet Cerrahı çağırıldı, çünkü Majesteleri tuhaf düşler görüyordu. Bu düşleri büyücülere ve en güvendiği danışmanlarına anlatıyor, bunlardan başka kimseye de söz etmiyordu: Ölümsüzlerin komutanı, Termopilai kahramanı general Hydarnes; Majestelerinin kara ordularının komutanı Mareşal Mardonius; eski Isparta kralı ve şimdi konuk dostu Demoratos ve aklını ve zekâsını konseydekilerin hepsinden üstün tuttuğu Halikarnossus kraliçesi kadın savaşçı Artemisia.

Bu kâbusların nedeni, Majestelerinin itiraf ettiğine göre, Sıcak Geçitler'deki zaferden sonra Ispartalı Leonidas'ın cesedine yapılan saygısızlıktan duyduğu pişmanlıkmış. Majesteleri ne de olsa bir kral olan bu savaşçının cesedine yapılanlardan duyduğu üzüntüyü yeniden belirtti.

General Mardonius, Kraldan, bu suçun bağışlanması için Majestelerinin pek çok dini ayin yaptırdığını anımsatmasını rica etti. Ayrıca Majesteleri bu olayda suçu olan herkesin, kendi oğlu Rheodones de dahil olmak üzere, öldürülmelerini emretmemiş miydi? Başka ne yapılabilirdi? Bütün bunlara karşın Majesteleri uykularının huzursuz, rahatsız olduğunu söylüyordu. Majesteleri, belki, büyüler sayesinde, trans seanslarıyla, bu Leonidas'ın ruhuyla tanışıp, birer kadeh şarap içebileceklerini umuyordu.

Uzunca bir sessizlik oldu. Sonra general Hydarnes "Bu rahatsızlık, Majestelerinin aklını karıştırmış olmalı. Majestelerinden rica ederim, bu şekilde konuşmasınlar."

Majesteleri "Evet, evet her zamanki gibi haklısın dostum," diye yanıt verdi.

Komutanlar dikkatlerini askeri ve diplomatik sorunlara verdiler. Perslerin piyade ve atlılardan oluşan elli bin kişilik taarruz kuvveti, Atina'ya girmiş ve şehri zaptetmişti. Atinalılar yanlarına yalnızca taşıyabilecekleri eşyalarını alarak şehri tamamen terk etmişlerdi. Deniz yoluyla Troezen boğazını geçerek Salamis adasına gitmişlerdi. Orada göçmen olarak yaşıyor, yaktıkları ateşlerin başında toplanarak başlarına gelenlere ağlıyorlardı.

Şehir hiç direnmemişti. Yalnızca küçük bir grup fanatik Yüksek Şehri, Akropolis'i işgal etmişlerdi. Eskiden burası tahta bir çit ile çevriliymiş. Bu çılgın insanlar kendilerini buraya kapatmış, umutlarını Apollo'nun kehanetine bağlamışlardı.

"... size yalnız tahta duvar yardım edecektir."

Bu zavallılar kraliyet okçuları tarafından kolayca fark edildi ve tümüyle katledildi. Mardonius "Kehanet işte bu kadar," diyordu. İmparatorluğun açık karargâhlarındaki ateşler şimdi Atina'nın Akropolis'i üzerinde yanıyordu. Yarın Majesteleri, kendisi şehre gidecekti. Bütün Hellen tanrılarına ait tapınakların ve kutsal yerlerin temelden yıkılması ve geri kalan tüm şeh-

rin ateşe verilmesi planları yapıyordu. Dumanları ve alevleri, şimdi Salamis'in tepelerine sığınan Atinalılar görebileceklerdi. Gözcü teğmen böyle söylüyordu, "Dünyalarının yok oluşunu ön sıradaki koltuklardan seyredecekler," diye gülüyordu.

Vakit epey geç olmuştu. Majestelerinin yorulduğu açıkça anlaşılıyordu. Bunu gören büyücüler artık geceyi bitirmek zamanı geldiğini bildirdiler. Herkes yerinden kalkıp kralın önünde eğilerek çekilmeye başladı. Majesteleri elinin hafif bir hareketiyle general Mardonius ve Artemisia'ya kalmalarını işaret etti. Majesteleri tarihçisinin de kalıp gelişmeleri not etmesini istedi. Açıkça görülüyordu ki, Majestelerinin rahatı kaçmıştı.

Çadırda, en yakın iki sırdaşı ile kaldığında, onlara bir düşünü anlattı.

"Sonsuzluğa uzanan bir savaş meydanındaydım. Cesetler her tarafa dağılmıştı. Ortalık zafer çığlıkları ile çınlıyordu; generaller ve askerler övünerek dolaşıyorlardı. Birden, Termopilai'de olduğu gibi Leonidas'ın kafası kopmuş, bir demir kazığa geçirilmiş cesedini gördüm, bedeni zafer göstergesi olarak alanın ortasında bir ağaç gövdesine çivilenmişti. Utanç ve keder içinde kaldım. Ağaca doğru koşarak adamlarıma onu aşağı indirmeleri için bağırdım. Düşümde, sanki, kralın başını yeniden yerine yerleştirebilirsem, her şey düzelecekti. Canlanacak, hatta bana dostça davranacaktı. Bunun olmasını çok istiyordum. Başın takılı olduğu kazığa uzandım....."

"Ve baş, majestelerinin kendi başıydı," diyerek Artemisia araya girdi.

Majesteleri "Düş bu kadar belirgin mi?" diye sordu.

Kadın savaşçı kesin bir tavırla "Bu hiçbir anlama gelmez," dedi ve konuyu önemsemeyerek Majestelerinden bunu hemen aklından çıkarmasını istedi. "Bu yalnızca Majestelerinin, bir kral olarak, kendi de dahil olmak üzere, bütün kralların ölümlü olduğunun bilincinde olmasıdır. Bu bilgeliktir. Yüce Cryus'un kendi de, Lidya kralı Croesus'un hayatını bağışladığında böyle söylemişti."

Majesteleri Artemisia'nın sözlerini uzun uzun düşündü. On-

lardan kendisini ikna etmelerini istiyordu, ama görülüyordu ki, endişesini gidermekte başarılı olamamışlardı.

Şimdi de general Mardonius konuştu. "Zafer sizindir Majesteleri, bunu sizden hiçbir şey alamaz. Yarın Atina'yı ateşe vereceğiz. Bu babanız Darius'un hedefiydi ve tabii ki sizin de. Bu nedenle bu muhteşem orduyu ve donanmayı oluşturdunuz. Bu kadar zaman çalışıp çabaladınız. Engelleri aştınız. Sevinin, Efendim! Bütün Yunanistan ayağınızın altında. Ispartalıları yendiniz, krallarını öldürdünüz. Atinalıları sığırlar gibi önünüze kattınız. Tapınaklarını, topraklarını, bütün mallarını terk ettirdiniz. Yunan'ın gırtlağına ayağınızla bastınız. Siz muzaffersiniz, Efendim!"

Majestelerinin kazandığı zafer öylesine kusursuzdu ki, Mardonius, Krala artık burada, dünyanın öbür ucunda, bir saat daha kalmasına gerek olmadığını söylüyordu. "Kirli işleri bana bırakın, Majesteleri. Siz gemiye binip Susa'ya eve gidiniz, halkınızın sevgisini, saygısını kabul ediniz. Bu Hellen belası yüzünden uzun zamandır ihmal edilen İmparatorluğun acil sorunlarıyla ilgileniniz. Ordunuzun sizin adınıza yaptıklarını, siz yapmış sayılırsınız."

Savaşçı Artemisia "Ya Peloponnes?" diyerek araya girdi. Yunan'ın güney yarımadasından söz ediyordu. Orası tüm memlekette bastırılamayan tek yerdi. "Ya onu ne yapacaksın, Mardonius?"

General "Pelopennes bir keçi otlağıdır," diye yanıtladı, "Kayalık ve koyun gübresi dolu bir çöl. Yağmaya değer bir zenginliği, çöp taşıyan birkaç tekneyi bile barındıracak bir limanı yoktur."

"Isparta hariç."

Mardonius öfkeyle "Isparta mı?" dedi. "Isparta bir köydür. Kokuşmuş yerin tümü Majestelerinin Persepolis'de gezindiği bahçeye sığar da, daha da yer artar. Kırlık bir kasaba, bir taş yığını. Orada ne bir tapınak, ne de altın vardır. Pırasa ile soğandan başka şey yetişmez; toprağı da öyle zayıftır ki, bir tekmeyle altüst olur."

Leydi Artemisia "Orada Ispartalılar var," diye konuştu.

"Ezdiğimiz Ispartalılar. Kralları Majestelerinin askerleri tarafından öldürülen Ispartalılar," diye yanıt verdi Mardonius.

"Üç yüzünü öldürdük. Bunu yapmak için iki milyon adamımızı yitirdik."

Bu sözler Mardonius'u öyle öfkelendirmişti ki, neredeyse yerinden kalkıp Artemisia'ya saldıracaktı. Majestelerinin "Dostlarım, dostlarım," diyen yatıştırıcı sesi, bu bir anlık karışıklığı önledi. "Burada görüşmek üzere bulunuyoruz, birbirimizle çocuklar gibi kavga etmek için değil."

Leydinin öfkesi hâlâ yatışmamıştı. "O bacaklarının arasındaki nedir Mardonius? Bir havuç mu? Hayaları bezelye kadar olan bir erkek gibi konuşuyorsun."

Öfkesini kontrol altına alarak, kararlılıkla ve net olarak doğrudan Mardonius'a seslendi, "Majestelerinin kuvvetleri, Isparta ordusuyla karşılaşmak, onu yenmek bir yana dursun, daha onu görmediler bile. O şimdi Peloponnes'de sapasağlam duruyor ve kuşkusuz büyük bir gayretle savaş hazırlıklarını tamamlıyor. Evet, Ispartalı bir kral öldürdük. Ama sizin de bildiğiniz gibi, onların iki kralı vardır; şu anda Leotychides hüküm sürmektedir ve Leonidas'ın oğlu Pleistarchus; orduya kumanda edecek olan amcası ve naibi Pausanias biliyorum ki, cesaret ve akıllılıkta Leonidas'dan hiç aşağı değildir. Bu yüzden bir kral kaybetmiş olmak onlar için bir şey ifade etmez, yalnızca kararlılıklarını arttırır ve onun yiğitliğine erişmek için harikalar yaratmaya uğraşırlar. Onların sayısını düşün. Yalnız Ispartalı Soylular sekiz bin ağır piyade yapar. Yüksek rütbeli subaylarla perioikoi'yi ilâve edince sayı beş misline çıkar. Kölelerini silahlandırırlarsa -ki kesinlikle yapacaklardır- toplam, kırk bin daha artar. Bu harmanın içine Korintlileri, Tegeatları, Eleanları, Mantineanları, Plataeanları ve Megarianları ve Argiveleri koy, çünkü bunlar eğer hâlâ katılmadılarsa bile buna zorlanacaklardır. Canlarına okuduğumuz ve yürekleri intikam ateşiyle dolu Atinalıları da unutmamalı."

Mardonius "Atinalılar artık kül oldu," diye söze karıştı. "Yarın gün batmadan şehirleri de öyle olacak."

Majesteleri kararsızdı. Generalin ihtiyatlı önerileriyle, savaşçı kadının hırsı arasında kalmıştı. Artemisia'ya dönerek "Söyleyin, Leydim, Mardonius haklı mı? Sırtımı rahatça yaslayıp eve gitmeli miyim?"

"Bundan daha utanç verici hiçbir şey olamaz, Majesteleri" diye hiç düşünmeden yanıt verdi. "Sizin yüceliğinize de hiç yakışmaz." Ayağa kalktı ve Majestelerinin önünde bir aşağı bir yukarı dolaşarak konuşmaya başladı.

"Mardonius teslim olan Hellen şehirlerinin adlarını saydı, itiraf edeyim ki, bu az bir şey değil. Ama Hellas'ın asıl çiçeği henüz kopartılmadı. Ispartalıların henüz burunlarını bile kanatmadık. Atinalılara gelince, onları yurtlarından kovduk, ama dokunulmamış ve yaman bir polis (şehir) var geride. Deniz kuvvetlerinde iki yüz savaş gemisi var. Hellas'ın en büyüğü. Her geminin işlerinde son derece usta mürettebatı var. Bu gemilerle Atinalılar, dünyanın istedikleri yerine gider, orada yeniden güçlenerek Majesteleri için tehlike oluşturabilirler. Asker sayılarına da fazla bir zarar veremedik. Ağır zırhlı piyade orduları olduğu gibi duruyor, bütün şehir komutanlarını sayıyor ve destekliyor. Majestelerinin tanımadığı, ama benim tanıdığım bu adamları küçümseyerek kendimizi aldatıyoruz. Themistokles, Aristides, Ariphron'un oğlu Ksanthippus; bunlar büyüklüklerini kanıtlamış kişilerdir. Daha çok işler yapmak için ateşli ve isteklidirler.

Yunanistan'ın yoksulluğuna gelince, Mardonius doğru söylüyor. Bu kayalık kıyılarda ne altın ne hazine vardır, ne de yağmalanacak zengin topraklar, besili sürüler. Ama bizler bunlar için mi geldik? Majesteleri bunlar için mi ordusunu toplayıp getirdi, hem de dünyanın en iyi ordusunu? Hayır! Majesteleri bu Yunanlıları dize getirirken, onların, toprağı ve suyuyla, tüm yurdunu istiyordu. Bu küstah şehirliler ise bunu hâlâ reddediyorlar.

Bu yorgunluğun neden olduğu düşü aklınızdan çıkarın Majesteleri. O asılsız bir düş, bir hayal. Bırakın, batıl inançlardan medet uman Yunanlılar kendilerini alçaltsınlar. Bizler, mantık-

lı nedenlere dayanan kehanetler ve alametlerden yararlanan, öyle olmadıklarında onları önemsemeyen insanlar ve komutanlar olmalıyız.

Bütün Ispartalılara bildirilen bir kehaneti hatırlayalım. Bunu bütün Hellas bilir, bizim bildiğimizi de bilirler. Buna göre altı yüz yıldır olmayan bir şey olacak, Isparta savaşta bir kralını kaybedecek ya da şehir düşman eline geçecek.

Bir kralı kaybettiler. Şimdi kahinleri ne diyecek Majesteleri? Böyle olduğuna göre, artık şehrin düşmeyeceğini.

Eğer şimdi çekilirseniz Efendim, Yunanlar bir düşten, bir kehanetten korktuğunuzu söyleyecekler."

Majestelerinin önünde durdu ve ona doğrudan şu sözleri söyledi. "Dostumuz Mardonius'un söylediğinin aksine, Majesteleri henüz zaferini ilan etmedi. O, önünde sallanıp duruyor, koparılmayı bekleyen olgun bir meyve. Eğer Majesteleri şimdi sarayına çekilip bu ödülü başkalarına bırakırsa, bunlar en sevip saydığı kişiler de olsa, bu zaferin şerefine gölge düşer. Zafer yalnızca ilan edilmez, kazanılır. Ve söylüyorum ki, şahsen kazanılır.

İşte Majesteleri ancak o zaman şerefle gemisine binip eve dönebilir."

Savaşçı kraliçe sözünü bitirdi ve yerine oturdu. Mardonius bir itirazda bulunmadı. Majesteleri bir ona, bir öbürüne baktı. "Anlaşılan benim kadınlarım erkek, erkeklerim kadın olmuş."

Majesteleri bunu hoşnutsuzlukla söylememişti. Sağ elini uzatarak, sevecenlikle dostu ve akrabası Mardonius'un omzuna koydu, sanki ona olan inancının değişmediğini, azalmadığını anlatmak istiyordu. Majesteleri sonra doğrularak, güçlü bir ses ve tavırla, "Yarın Atina'yı ateşe verecek ve sonra Peloponnes'e yürüyeceğiz, orada Ispartalıların temel taşlarını sökecek, onları sonsuza kadar toz haline getireceğiz."

ON DOKUZ

Majesteleri o gece uyuyamadı. Yunanlı Kseones'in hemen yanına getirilmesini emretti. Böyle geç saatte de olsa, adamı sorguya çekmek niyetindeydi. Ispartalılar hakkında daha fazla bilgi edinmek istiyordu. Şimdi Atinalılardan çok, onları aklına takmıştı. Savaşçı Artemisia'nın da Mardonius gibi gitmesine izin verilmişti. Tam çıkacağı sırada Majestelerinin verdiği emri duyup geri döndü ve onun sağlığını düşünerek konuştu.

"Efendimiz, lütfen, ordunun ve sizi sevenlerin hatırı için kendinize dikkat ediniz. Majestelerinin ruhu tanrısal olsa da, içinde bulunduğu beden ölümlüdür. Biraz uyuyunuz, kendinizi bunlarla sıkmayınız, bunlar aslı olmayan şeylerdir."

General Mardonius da bu sözlere kararlılıkla katıldı. "Kendinizi neden bu tutsağın anlattıklarıyla üzüyorsunuz? Kim olduğu belirsiz askerlerin, onların önemsiz savaşlarının öykülerinin bizi bekleyen büyük olayla ne ilgisi olabilir? Sizden ve Perslerden, vücudunun her zerresiyle nefret eden bir yabancının uydurduğu bu saçmalıkları artık dinlemeyin. Bana sorarsanız öyküsü baştan sona yalan."

Majesteleri generalinin bu sözlerine gülümsedi. "Aksine dostum, bu adamın anlattıklarının hepsi doğru ve inanmasan da, bizim şu anda uğraştığımız sorunlarla çok ilgili."

Majesteleri çadırın tepesindeki lambanın altında duran sefer tahtını gösterdi. "Bu iskemleyi görüyor musunuz arkadaşlarım? Kimse bunun üzerine oturandan, daha yalnız ve dışlanmış olamaz. Sen bunu anlayamazsın Mardonius. Orada oturmuş olmayan kimse anlayamaz. Düşün, bir kral huzuruna ge-

len kime güvenebilir? Ona gelen hangi adamın gizli bir dileği, ihtirası, şikayeti ya da isteği yoktur? Bunları belli etmemek için de bütün ustalığını kullanır. Bir kralın önünde kim doğruyu söyler? Onunla konuşurken ya onun kendisinden zorla bir şey almasından korkar ya da açgözlülükle kendisine vereceği şeyi bekler. Ona ancak bir şey istemek için gelirler. Dalkavuk, asıl içinde olanı asla söylemez, onu gizlilik perdesi ardına saklar.

Soylu Dinleyici, pazardaki bir satıcıymış gibi bağlılık yemini eden her sesi, sevgisini açıklayan her yüreği, sorgulayıp onda ihanet belirtileri aramaktadır. Bu ona bıkkınlık verir. Bir kralın kendi eşleri yatak odasının karanlığında ona tatlı tatlı fısıldarlar. Onu seviyorlar mıdır? Kendi çıkarları ya da çocukları için dalavereler çevirirlerken onlara nasıl inanabilir? Kimse bir krala tam doğruyu söylemez, ne kendi kardeşi ne de sen dostum ve yakınım."

Mardonius telaşla bunun doğru olmadığını söylemek istedi, fakat Majesteleri gülümseyerek onu durdurdu. "Bana gelen bütün insanların içinde, yalnızca biri, inanıyorum ki hiçbir çıkar gözetmeden konuşuyor. O da bu Yunanlı, onu anlamıyorsun Mardonius. Onun yüreğinde bir tek özlem var: Silah arkadaşlarıyla bu toprakta buluşmak. Bu öyküyü anlatmaktaki arzusu bile önemli değil, bu ona tanrılarından birinin yüklediği bir zorunluluk, bir sıkıntı, bir lânet. Benden hiçbir şey istemiyor. Hayır dostlarım, Yunanlının sözleri beni sıkmıyor, üzmüyor. Beni memnun ediyor, iyileştiriyor."

Majesteleri, çadırın kapısından Ölümsüzler'in nöbetçisinin ilerisinde yanan ateşleri gösterdi. "Şu anda kampımızın bulunduğu, Hellen'lerin Üç Kavşaklı Yol dedikleri sapağı düşünün. Bizim için bir şey ifade etmez, yalnızca ayağımızın altındaki toprak. Ama bu önemsiz toprak parçasını, tutsağımızdan dinlediğimiz gibi, onun küçük bir çocukken, Diomache'den, sevdiği kuzeninden ayrıldığı yer olarak anımsarsak bir anlamı, hatta hoş bir tarafı olmaz mı?"

Artemisia ile Mardonius bakıştılar. Leydi, "Majesteleri duygularına kapılıyor. Hem de boş duygulara," diye söylendi. O sı-

rada kralın çadırının kapısı aralandı ve muhafızlar girmek için izin istediler. Yunanlı gözleri bağlı olarak, sedyede yatar bir durumda, Ölümsüzlerin gözetimindeki iki subay tarafından içeri getirildi. Majesteleri "Adamın yüzünü görelim," diye emir verdi. "Onun gözleri de bizi görsün!" Orontes emri yerine getirdi. Gözlerindeki bağ çözüldü.

Mahkum lambanın ışığında gözlerini kırpıştırdı, sonra Majestelerine ilk kez baktı. Yüzünde öyle çarpıcı bir ifade belirdi ki, yüzbaşı öfkeyle, adama, krala böyle bakmaya nasıl cüret ettiğini sordu.

Adam "Majestelerinin yüzüne daha önce de bakmıştım," diye yanıt verdi.

"Savaşta her düşman gibi."

"Hayır yüzbaşı. Burada, bu çadırda. Beşinci günün gecesinde."

"Sen bir yalancısın," diyerek Orontes adama vurdu. Adamın söylediği aslında doğruydu. Sıcak Geçitler'deki savaşın sonundan bir önceki gece, bir avuç Ispartalı savaşçı, şimdi bulundukları bu çadıra, kralın bir kılıç darbesi kadar yakınına, baskın yapmışlardı. Ölümsüzler ve Mısırlı denizciler yetişerek onları geri püskürtmüşlerdi.

Yunanlı sakin bir sesle, "Ben de oradaydım," diye karşılık verdi, "ve eğer daha önce bir çadır direğine saplanmasaydı, Soylulardan birinin fırlattığı balta kafamı ikiye ayırmış olacaktı."

Bu sözleri duyan general Mardonius'un yüzü bembeyaz oldu. Çadırın batı kapısında, Ispartalıların tam baskın için girdiği yerde, bir balta başı saplıydı, ağaca öyle bir girmişti ki, direği kırmadan çıkartılamamıştı. Marangozlar da onu olduğu yerde bırakmış, direği tamir etmiş, iple sıkıca bağlamışlardı.

Yunanlı doğruca Mardonius'a baktı. "Baltayı bu asil atmıştı. Onun da yüzünü tanıyorum."

General'in yüzündeki şaşkın ifade, gerçeği belli ediyordu.

Yunanlı sözüne devam etti. "Kılıcı, tam da Majestelerine mızrağını fırlatmak üzere olan Ispartalı savaşçının bileğini kopardı."

Majesteleri Mardonius'a bunun doğru olup olmadığını sordu. General saldıran bir Ispartalıyı yaraladığını, karışıklık ve tehlike anlarında daha bir çok kişiyi de yaraladığını doğruladı.

Kseones "O savaşçı, sözünü ettiğim Olympieus'un oğlu Aleksandros'du" dedi.

Artemisia "Isparta ordusunun peşinden giden, Antirhion'da kanalı yüzerek geçen çocuk mu?" diye sordu.

"O zaman bir erkek olmuştu," diye Yunanlı devam etti. "Kalkanlarının gölgesinde koruyarak onu bu çadırdan götürenler de, şövalye Polynikes ile efendim Dienekes'di."

Hepsi dakikalarca sessiz kalarak, bu olanları anlamaya çalıştılar. Majesteleri konuştu: "Bu adamlar gerçekten buraya, bu çadıra girenler miydi?"

"Majestelerinin gördüğü gibi onlar ve daha başkaları."

General Mardonius bu söylenenleri kuşkulu bir öfkeyle dinlemişti. Mahkumu bu masalı burada kendisine bakan aşçılardan ve sağlık personelinden duyduğu şeyler ile uydurmakla suçladı. Mahkum bunu saygıyla fakat şiddetle reddetti.

Muhafızların komutanı olarak Orontes, Yunanlının bu olaylar hakkında generalin söylediği yolla bilgi edinmesinin düşünülemeyeceğini söyledi. Tutuklunun tecrit edilmesine yüzbaşı kendisi nezaret etmişti. Güvenlikten ya da Kraliyet Cerrahlarından kimse, adamla bir an olsun Majestelerinin Ölümsüzlerinin gözetimi dışında olmadan bırakmamıştı. Onlar da, herkesin bildiği gibi muhafızlıkta eşsizdiler.

"Öyleyse, bu hikâyeyi savaş söylentileri arasında, Majestelerinin sınırını geçen Ispartalı şövalyelerin kendilerinden duymuştur."

Bütün gözler şimdi Yunanlıya çevrilmişti. Oracıkta ölümüne neden olabilecek bu suçlamalardan hiç korkmadan Mardonius'a baktı ve ona seslenerek:

"Bu olayları sizin söylediğiniz yoldan öğrenmiş olabilirdim. Ama efendim, sizi nasıl, bütün bu insanların içinde, baltayı atan adam olarak tanıyabilirdim ?"

Majesteleri baltanın saplı olduğu yere ilerledi ve örtüyü bağ-

layan ipleri kılıcıyla keserek silâhı ortaya çıkardı. Baltanın çelik kısmında Mardonius ve komutanlarının kesici silâh ve mızraklarında arması olan Efes grifonu vardı.

Majesteleri generale dönerek "Şimdi bunda da Tanrının elinin olmadığını söyle bakalım," dedi. Majesteleri, kendinin ve danışmanlarının, mahkumun hikâyesinden öğretici olduğu kadar beklenmedik şeyler de duyduklarını söyledi. "Bakalım, daha başka yararlı neler öğrenebiliriz?"

Majesteleri sıcak bir tavırla Kseones'i yanına çağırdı ve hâlâ çok hasta olan adamı rahat bir yere dayandırdı.

"Lütfen dostum, öyküne devam et. Nasıl istersen öyle anlat, Tanrının sana öğrettiği gibi."

YİRMİ

Son dokuz yılda orduyu, Athena tapınağının aşağısındaki ovada, değişik seferlere hazırlık yaparken belki elli kereden fazla izlemiştim. Sıcak Geçitler'e gönderilen bu kuvvet, şimdiye kadarkilerin en zayıfıydı. Oenophyta öncesindeki seferberlikte olduğu gibi ne savaş alanını yarı yarıya dolduran altı bin savaşçı, yardımcıları ve savaş malzemeleri, Achilleion'dan önceki yarı seferberlikte olduğu gibi ne kırk beş bin, ne de Leonidas'ın Antirhion'a götürdüğü ve Aleksandros ile benim çocukken peşinden gittiğimiz yirmi beş bin savaşçıdan oluşuyordu.

Üç yüz.

Bu uydurma topluluk, alanda, kavanozdaki bezelyeler gibi takırdıyorlardı. Önde yalnızca üç düzine yük hayvanı bekliyordu. Yalnızca sekiz araba vardı. Kurbanlık sürüyü ürkmüş iki keçi çobanı çocuk güdüyordu. Erzak alayı önden gönderilmiş, altmış günlük yolda çeşitli yerlere yerleşmişlerdi; müttefik şehirler yolculukta yiyecek sağlayacaklardı. Ispartalı öncüler çeşitli yerlerden orduya katılanları toplayacaklar, toplam olarak dört bin kişiye ulaşacaklardı.

Leonidas başrahip olarak, ordunun yola çıkmasından önceki kurban törenini gerçekleştirirken, ortalığı saygılı bir sessizlik kaplamıştı. Ona Olympieus ve Tebaili kahin Megistias yardım ediyorlardı. Megistias kendi isteğiyle, oğluyla beraber Lakonya'dan gelmişti. Yalnızca doğduğu şehre değil, tüm Hellas'a olan sevgisi yüzünden hiçbir karşılık beklemeden kehanet gücüyle katkıda bulunmaya gelmişti.

Ordunun tamamı, on iki lochoi'nin hepsi, gidişlerine tanıklık etmeye gelmişlerdi. Karneian kanunları yasakladığı için silâhlı değillerdi, yalnızca kızıl pelerinlerini kuşanmışlardı. Üç Yüzler'in her

savaşçısı, başında çelengi, belinde *Ksiphos* kılıcı, kalkanını taşıyarak, kızıl pelerinine sarılmış bir biçimde duruyor; yardımcıları yanlarında, kurban töreni bitinceye kadar mızraklarını taşıyarak bekliyorlardı. Önce de söylediğim gibi, aylardan Karneius'tu. Yunan takvimine göre yeni yıl yaz ortasında başlardı. Her adam geçen dört mevsimde giyip eskittiği pelerininin yerine, o yıl için yenisini alırdı. Leonidas Üç Yüzler için bu uygulamanın durdurulması emrini verdi. Ancak çok kısa bir zaman için yararlanabilecek olan bu insanlara pelerin vermekle şehrin gelirlerini kötüye kullanmış olacaktı.

Medon'un tahmin ettiği gibi Dienekes Üç Yüzler'den biri olarak seçildi. Medon da seçildi. Elli altı yaşındaydı, altmışında olan Leonidas'dan hemen sonra geliyordu. Olympieus ile Megistias en yaşlıları olduğuna göre dördüncü en yaşlı oluyordu. Dienekes *enomotia*'ya, Herakles alayından kumanda edecekti. Olimpiya'nın kardeş kahramanları Alpheus ve Maron da seçilmişlerdi. Şövalyelerin sağında, taburun ortasında yer alacak olan Yabani Zeytin, Oleaster'i temsil edeceklerdi. Bir *dyas*, ikili olarak dövüşecek olan bu pentatloncu ve güreşçi çift, yenilmez, devasa görüntüleriyle herkese cesaret veriyorlardı. Elçi Aristodemos da seçilmişti. Ama en şaşırtıcı olan Aleksandros'un seçilmesiydi.

Henüz yirmisinde olan Aleksandros, bir düzine savaşçı içinde, savaş deneyimi olmayan, en genci olacaktı, arkadaşı Ariston da (Polynikes'in "kırık burunlu"su) onunla aynı kaderi paylaşıyordu. Lakonya'da bir atasözü vardır, "Sopanın yanında kamış," derler. Bunun anlamı, bir zincirin denenmemiş bir halkayla daha sağlam olacağıdır. Güreşçinin kurnazca ve dikkatle hareket etmesini sağlayan dizindeki küçük sakatlık, konuşmacının dilindeki peltekliği fark ettirmemek için gösterdiği parlak performans... Leonidas, Üç Yüzler'in, tek tek şampiyonlardan kurulu bir birlikten çok, genç ve yaşlıların, acemi ve deneyimlilerin bulunduğu minyatür bir ordu olarak daha iyi dövüşebileceğini düşünüyordu. Aleksandros, Dienekes'in komutasındaki Herakles alayına katılacak, o ve hocası *dyas* olarak savaşacaklardı.

Aleksandros ile Olympieus; Üç Yüzler'e seçilen yegâne baba oğuldular. Aleksandros'un oğlu -onun da adı Olympieus'tu- hayatta kalarak soylarını sürdürecekti.

Aleksandros'un daha on dokuz yasındaki genç karısı Agathe'yi. *Aphetaid*. Ayrılık Sokağı'nda son bir veda için bebeğini kaldırırken görmek çok dokunaklı bir sahneydi. Beni Antirhion'dan sonra ustaca sorguya çeken Paraleia -Aleksandros'un annesi- kızın yanında. Aleksandros ile birlikte seneler önce ordunun peşinden gittiğimiz geceki aynı mersin ağacının altında duruyordu.

Birlik, Leleks ve Amphiareus kahramanlar mezarlığının Kaleler platformundan. Koşu yoluna doğru yürürken yakınları onlarla vedalaşıyordu. Üst tarafta, Axiopoinos'da gençlerden oluşan müfrezeleri Athena Tapınağında toplanmışlardı. Her şeyin Hakkını Veren Athena'nın. Polynikes'i üç oğluyla vedalaşırken gördüm. Dokuz ve on bir yaşlarındaki büyükler şimdiden *agoge* deydiler. Siyah pelerinleri içinde büyük bir gururla dimdik duruyorlardı. Her ikisi de babalarıyla gidebilmek için sağ kolunu verirdi.

Dienekes, Karneia için balkonları defne dalları, sarı ve mavi kurdelalarla süslenmiş olan Hellenion'a komşu yolda Arete'nin önünde durdu. Idotychides adı verilen Horoz'un oğlu ona uzatıldı. Efendim kızlarından her birine sarıldı, iki küçüğü kaldırarak sevgiyle öptü. Saçlarını son bir kere koklamak için yüzünü boynuna bastırarak, Arete'ye son kez sarıldı.

Bu dokunaklı sahneden iki gün önce Leydi beni, her savaştan önce olduğu gibi, gizlice yanına çağırmıştı. Isparta adetlerine göre, savaşa gitmeden önceki hafta Soylular talim ve egzersiz yapmazlar, günlerini *kleroi*'de dinlenerek geçirirler. Bunlar, savaşçının Lykurgus yasalarına uygun olarak sahip oldukları ve ürünlerinden elde ettikleri gelirle ailelerinin geçimini sağladıkları çiftliklerdir. Bu "kontluk" günleri eski bir gelenektir. Savaşçının, savaşa gitmeden önce çocukluğunun mutlu günlerini geçirdiği yerleri yeniden görmek, bir bakıma oralara veda etmek arzusundan doğar. Ayrıca savaşçının işlevsel bir nedeni daha vardır; *kleros*'daki depolardan yiyecek ve giyecek gereksinimlerini sağlar. "Kontluk" günleri panayır gibidir. Soylular ve topraklarında çalışanlar neşeyle karınlarını doyururlar. Her neyse, Geçitler'e doğru yola çıkmadan birkaç sabah önce, biz de böyle bir yere, Daphneion çiftliğine gidiyorduk.

Bu toprağı Messenyalı iki köle aile çalıştırıyordu. Toplam yirmi üç kişiydiler, içlerinde bir çift ikiz büyükanne vardı, öyle yaşlıydılar ki, hangisi hangisi olduğunu unutmuştu. Bir de daha az bunak olan tahta bacak Kamerion. Sağ bacağını savaşta, Dienekes'in babasının yardımcısıyken kaybetmişti. Bu dişsiz köylü, en ağzı bozuk denizciden bile daha beter küfür edebilirdi. Kendi isteğiyle o günün teşrifatçısı olacaktı. Herkes bundan çok hoşlanmıştı.

Kendi karım ile çocuklarım da bu çiftlikte çalışıyorlardı. Komşu arazilerden komşular geliyordu. Değişik kategorilerde ödüller veriliyordu. Dışarıda, defne koruluğunun yanındaki harman yerinde yerel danslar yapılıyor, çocuk oyunları oynanıyordu. Bütün bunlardan sonra, öğleden sonra geç saatlerde ağaçların altında, hep birlikte yemeğe oturuldu. Dienekes, Leydi Arete ve kızları sofrada kendileri servis yapıyorlardı. Hediyeler verildi, anlaşmazlıklar, kavgalar unutuldu. İstekler ve şikâyetler bildirildi. *Kleros*'dan bir delikanlı tepenin öbür yanındaki sevgilisiyle nişanlanmak arzusundaysa Dienekes'e yanaşıp rızasını alabilirdi.

Çoğu zaman köle gençlerden ikisi ya da üçü, işçi, silâhtar, yardımcı ya da ciritçi olarak orduya katılmak üzere seçilirlerdi. Delikanlılar bu tehlikeli işlerden kaçmak istemez, aksine, bu şekilde, erkekçe önemsendiklerine sevinirlerdi. Sevgilileri tüm gün yanlarından ayrılmaz, şarapla neşelenen bu aydınlık öğle sonralarında bir çok evlenme teklifi yapılırdı.

Neşeli topluluk artık, Homeros'un dediği gibi "yemek içmekten vazgeçtiğinde," Dienekes'in önüne, yüz savaşa götürebileceği kadar tahıl, meyve, şarap, kurabiye ve peynir yığılmıştı. Avludaki masanın başına geçerek, çiftliğin yaşlılarıyla, savaşa gitmeden önce *kleros*'un halledilmesi gereken işlerini tamamlamak için buluştu.

Erkekler bu işi yaptıkları sırada Leydi Arete beni yanına çağırmıştı. Çiftliğin mutfağındaki bir masanın kenarına oturduk. Ferah bir yerdi, akşamüstü güneşi avlunun aralık kapısından içeriyi aydınlatıyordu. Horoz'un oğlu İdotychides, iki çıplak yaramaz, bir de benim oğlum Skamandridas dışarıda oynuyorlardı. Bir an için Leydi'nin gözleri, kederli bir bakışla, oynayan küçüklere takıldı.

"Tanrılar her zaman bizden bir adım ilerideler, öyle değil mi Kseo?"

Kimsenin sormaya cesaret edemediğini ilk kez ağzından duyuyordum: *Krypteia*'da o gece bebeğin hayatını kurtardığında Leydi bu olacakları tahmin edememişti.

Masada bir yer boşalttı. Her eşin hazırlamakla yükümlü olduğu, kocasına ait takımları bana teslim etti. Gerektiğinde kırıkları bağlamak için ya da doğrudan yarayı sarmak için kullanılabilecek öküz derisiyle sarılmış sağlık çantası. Ispartalı'ların "balık kancası" dedikleri Mısır altınından üç kıvrık iğne, katgül ve neşter. Ağartılmış bezlerden kompresler, deriden turnike sargılar, saplanan uçlarını ya da çeliğin demire, demirin bronza çarpmasıyla sıçrayan kıymıkları çıkartmakta kullanılan sivri uçlu pensler.

Sonra, para. Aslında savaşçıların bulundurması yasak olan, bir miktar Aeginetan obülü, nakit ya da sikke olarak yardımcının çantasında saklanırsa, yol üstündeki bir pazardan ya da ordu bakkalının arabasından unutulmuş veya hoşa gidecek bir şeyler almak mümkün olurdu.

Son olarak özel anlamı olan şeyler, küçük sürprizler, takılar, muskalar, aşk tılsımları, renkli balmumundan sevgilinin silueti, kız çocuğunun saç kurdelesi, bir çocuğun acemi elleriyle yaptığı amber bir takı. Leydi, elime içinde şeker, susam, kekik, incir şekerlemesi olan bir paket verdi. "Sen de payına düşeni tırtıklayabilirsin, ama kocama da biraz ayır," diyerek gülümsedi.

Her zaman benim için de bir şeyler olurdu. Bu defa, benimki, ordunun usta bir kürekçisine ya da askerine ödediği üç aylık maaş tutarında Atina sikkesi bulunan bir keseydi. Leydi'nin kendi cüzdanında bu kadar para bulunmasına ve cömertliğine şaşırmıştım. Üzerindeki resimlerden dolayı "baykuş" denilen bu paralar, yalnız Atina'da değil, Yunanistan'ın her yerinde geçerliydi.

Leydi şaşkınlığımın neden olduğu sessizliği bozarak "Geçen ay kocamla Atina'ya gittiğinde kuzenini görme fırsatını buldun mu?" diye sordu. "Diomoche. Adı buydu, değil mi?"

Görmüştüm, bunu biliyordu. Uzun zamandır arzuladığım bu şeyi sonunda yapabilmiştim. Dienekes'in kendisi beni göndermişti.

Şimdi bu işte Leydi'nin parmağı olduğunu anlıyordum. Bunu planlayanın kendisi olup olmadığını sordum.

"Biz Lakonyalı eşlere süslü giysiler giymek, takılar takmak, makyaj yapmak yasaktır. Ufak tefek entrikalar da çevirmekten yoksun olursak, bu biraz acımasızca olmaz mı?"

Gülümseyerek bekledi.

"Evet?" diye sordu.

"Evet ne?"

Karım, Thereia, öbür çiftlik kadınlarıyla dışarıda, avluda dedikodu yapıyordu. Kıvranıyordum. "Kuzenim evli bir kadın Leydi, ben de evli bir erkek."

Leydi'nin gözleri muzipçe parladı. "Karısından başkasına aşık olan ilk erkek sen değilsin. Ne de o ilk kadın."

Birden Leydi'nin bakışlarındaki alaylı neşe kayboldu. Yüzü sanki kederle ciddileşmiş, gölgelenmişti.

"Tanrılar kocamla bana da aynı oyunu oynadılar." Yerinden kalkarak kapıyı ve ilerisindeki avluyu gösterdi. "Gel, seninle biraz yürüyelim."

Leydi çıplak ayakla yokuşun üzerindeki meşelerin gölgeliğine doğru ilerledi. Lakonya'dan başka hangi memlekette Soylu bir hanımın ayakları meşelerin dikenli yapraklarına basıp canı yanmayacak kadar sert ve nasırlıdır?

"Biliyorsun Kseo, kocamla evlenmeden önce onun kardeşiyle evliydim."

Bunu biliyordum, daha önce de söylediğim gibi, Dienekes'in kendisinden öğrenmiştim.

"Adı İatrokles'di. Öyküyü duyduğunu biliyorum. Otuz bir yaşında bir kahraman olarak Pellene'de öldürüldü. O neslinin en soylusuydu. Olimpiya'nın kahramanı ve Şövalyesiydi. Tanrılar ona güzellik ve fazilet bahşetmişlerdi. Tıpkı şimdi Polynikes'e olduğu gibi. Büyük bir aşkla peşime düştü. Öyle tez canlıydı ki, beni daha çok genç bir kızken babamın evinden aldı. Bunu bütün Isparta bilir. Ama şimdi sana söyleyeceğim şeyi, kocamdan başka kimse bilmez."

Leydi alçak bir meşe gövdesine gelmişti, koruluğun gölgesinde doğal bir oturma yeri. Oturdu ve bana da yanındaki yeri gösterdi.

İki yapının arasındaki açıklığı ve harman yerine giden yolu göstererek "Orada, aşağıda," dedi. "Tam yolun döndüğü yerde Dienekes'i ilk kez gördüm. Böyle bir panayır günüydü. İatrokles'in savaşa ilk gidişiydi. Babam erkek kardeşlerimi, kız kardeşlerimi ve beni kendi kleros'umuzdan getirmişti. Hediye olarak meyve ve yeni doğmuş bir keçi getirmiştik. Babamın elini tutarak geldiğimde çiftliğin oğlan çocukları burada, seninle oturduğumuz yerde oynuyorlardı."

Leydi doğruldu. Bir an gözlerimin içine sanki dikkatimden ve anladığımdan emin olmak ister gibi baktı.

"Dienekes'i ilk arkasından gördüm. Yalnızca çıplak omuzlarını ve başının arkasını. O anda bütün hayatımda onu, yalnızca onu seveceğimi anladım."

Yüreğin bu anlaşılmaz halleri, Eros'un bu karşı konulmaz çağrısı, tüm bu belirsizlikleri anlatırken ciddileşmişti.

"Yüzünü görebilmem için dönmesini beklediğimi anımsıyorum. Çok tuhaf bir duyguydu bu. Sanki önceden kararlaştırılmış bir evlilik yapacağın, seveceğin, sevmek zorunda olduğun bir yüzü görmek için kalbinin çarptığı gibi."

"Sonunda döndü. Başka bir çocukla güreşiyordu. O zaman bile, Kseo, Dienekes yakışıklı değildi. Kocamla onun kardeş olduğuna inanmak zordu. Ama benim gözlerime *eueidestatos*, güzelliğin ta kendisi gibi göründü. Tanrılar daha açık, yüreğime daha çok dokunan bir yüz yaratamazdı. O on üç yaşındaydı. Ben dokuz."

Leydi bir an durarak sözünü ettiği yere düşünceli düşünceli baktı. Tüm genç kızlığı süresince Dienekes'le yalnız olarak konuşmak olanağı olmadığını söyledi. Onu sık sık koşu pistinde ya da *agoge* müfrezesiyle koşu yaparken görüyordu. Ama bir an bile bir araya gelmemişlerdi. Kim olduğunu bilip bilmediği hakkında bile fikri yoktu.

Ama biliyordu ki, kardeşi onu seçmişti. Ve ailesinin büyükleriyle konuşmuştu.

"Babam İatrokes'e verildiğimi söylediğinde ağladım. Nankörlüğüm için kendime lanet ediyordum. Bir kız böyle asil, böyle dürüst bir adamdan başka ne isteyebilirdi ki? Ama kalbime söz dinletemi-

yordum. Bu adamın kardeşini seviyordum, evlenecek olduğum bu cesur, bu iyi adamın kardeşini. İatrokes öldüğünde çok acı duydum. Ama kederimin nedeni herkesin sandığından farklıydı. Tanrılar, yüreğimdeki bencil duaya onun ölümüyle karşılık vermişlerdi. Dienekes'in kanunen yapması gerektiği gibi, bana yeni bir koca bulmasını bekledim, bekledim. Bulamayınca da utanmadan *palaistra*'ya giderek benimle kendisinin evlenmesini istedim. Kocam bu sevgiyi kabul etti ve o da bana sevgisini verdi. Kardeşinin kemikleri daha soğumadan bu sevgiye kucak açtık, sıcak yatağımızdaki gizli zevkimiz öylesine büyüktü ki, bu aşkın kendisi sanki bize bir lanet olmuştu. Ben kendi suçluluğumu telafi edebiliyordum; bir kadın için bu daha kolaydır, çünkü içinde kocasının oraya ektiği yeni bir hayatın büyüdüğünü hisseder.

"Ama her çocuk doğuşunda kız olduğunu görüyorduk. Dört kızdan sonra gebe kalma yeteneğimi kaybettim. Kocam da, ben de, bunu aşkımız yüzünden tanrının bize verdiği bir lanet olarak kabullendik."

Leydi sustu ve yine bayırdan aşağıya doğru baktı. Oğlanlar, benim oğlum ve İdotychides de dahil olmak üzere dışarı fırlamışlar, oturduğumuz yerin tam aşağısında oynamaya başlamışlardı.

"Sonra Üç Yüzler, Termopilai'ye gönderilmek üzere çağırıldılar. Sonunda, diye düşündüm, tanrıların lanetinin asıl nedeni ortaya çıkıyordu. Oğlu olmadığı için kocam çağrılamaz. En büyük şereften mahrum olacak. İçimden pek aldırmıyordum. Önemli olan, hayatta kalacak olmasıydı. Belki bir hafta, belki öbür savaşa kadar. Ama yaşayacaktı. Ona gene sarılabilecektim. O hâlâ benim olacaktı."

Bu arada Dienekes, çiftlikteki işlerini tamamlamış aşağıdaki düzlükte belirmişti. Doğalarındaki içgüdüyle şimdiden savaş oyunları oynayan çocuklara katıldı.

Leydi, "Tanrılar bize sevmek istemediklerimizi sevdirir, istediklerimizden ise vazgeçirir," diye söylendi. "Yaşaması gerekenleri öldürür, ölmeyi hak edenleri yaşatır. Bir elle verir, öbür elle alırlar. Kendi anlaşılmaz yasalarına göre davranırlar."

Dienekes yukarıdan kendisine bakan Arete'yi görmüştü. Küçük Idotychides'i şakacı bir tavırla kaldırdı ve çocuğun küçük kolunu tu-

tarak ona doğru salladı. Arete de karşılık verdi.

Bana dönerek "Düşüncesizce davranarak, bu çocuğun hayatını kurtardım, kardeşimin piçinin çocuğunun ve sonuçta kendi kocamınkini kaybettim," dedi.

Bu sözleri öyle yumuşak, öyle kederli bir tavırla söylemişti ki, boğazıma bir şeyin takıldığını, gözlerimin yanmaya başladığını hissettim.

"Başka şehirlerin kadınları Lakonya kadınlarına şaşıyorlar." diye devam etti." Bu Ispartalı kadınlar, kocalarının parçalanmış cesetleri mezara konulmak için geri getirildiğinde ya da yabancı bir toprak altında kalıp da yalnızca yüreklerinde hatıraları kaldığında nasıl böyle dimdik ve gözlerini bile kırpmadan durabiliyorlar diye soruyorlar. Bu kadınlar bizim kendilerinden daha güçlü olduğumuzu sanıyorlar. Ama, inan bana Kseo, değiliz."

"Lakonya'daki bizlerin, kocalarımızı onlardan daha az mı sevdiğimizi sanıyorlar? Kalplerimiz taştan, çelikten mi? Acımızı içimizde boğduğumuz için onlarınkinden daha mı az acı çekiyoruz?"

Kuru gözlerini kırpıştırdı, sonra bana baktı.

"Tanrılar sana da bir oyun oynadılar, Kseo. Ama belki onları yenebilirsin. Bu yüzden sana bu keseyi veriyorum."

Ne kastettiğini anlamaya başlamıştım.

"Sen Ispartalı değilsin. Acımasız yasalarına neden bağlanasın? Tanrılar senden yeterince çalmadılar mı?"

Ondan, bu konudan daha fazla söz etmemesini diledim.

"Sevdiğin bu kızı, buraya getirtebilirim. Yalnızca iste."

"Hayır, lütfen."

"Öyleyse kaç. Bu gece git. Oraya git."

Yapamayacağımı söyledim.

"Kocam kendine hizmet edecek başka birini bulur. Senin yerine bırak da başkası ölsün."

"Lütfen Leydi, bu şerefsizlik olur."

Yanağımın yandığını hissettim. Leydi beni tokatlamıştı. "Şerefsizlik mi?" Sözcüğü iğrenerek ve hiddetle söylemişti.

Aşağıda, öbür çiftliklerden gelen çocuklarla birlikte bir top oyunu oynanıyordu. Oğlanların bağırışmaları yukarıya, Leydi'nin bu-

lunduğu yere kadar geliyordu. Yüreğinden kopan böyle soylu bir teklife ancak minnet duyulurdu, kaderin kendisinden esirgediği merhameti şimdi o bana gösteriyordu. Bana ve sevdiğime, kocasıyla kendisini tutan bağlardan kurtulmak olanağı bağışlıyordu.

Ona bildiğinden başka bir şey söyleyemezdim. Gidemezdim. "Nasılsa Tanrılar orada olurlar. Bizden önce davranırlar."

"Kuzenin, bedeninin yattığı yeri ve senin nasıl onurlu bir şekilde ölüp gittiğini bilecektir. Helen ve İkizler adına buna yemin ediyorum."

Leydi tahta sıradan kalktı. Görüşme sona ermişti. O yeniden bir Ispartalı olmuştu.

Şimdi de, burada, sefere çıkış sabahında yüzünde aynı sert maskeyi görüyordum. Leydi kocasının kollarından ayrıldı, çocuklarını çevresine toplayarak dimdik, o ciddi tavrını takındı. Tıpkı meşelerin altında bekleyen öbür eşler gibi.

Leonidas'ın, karısı "Parlak Gözlü" Gorgo'ya, kızlarına ve bir gün kral olarak kendi yerini alacak oğlu Pleistarchus'a sarıldığını gördüm.

Karım Thereia da bana sıkı sıkı sarılmıştı. Beyaz Messenya elbisesinin altındaki vücudunu vücuduma bastırıyordu. Uzun zaman kocasız kalmazdı. "Hiç olmazsa ben gidinceye kadar bekle," diye şakalaştık. Pek fazla tanımadığım çocuklarımla kucaklaştım. Anneleri iyi bir kadındı. Keşke onu layık olduğu gibi sevebilseydim.

Son kurbanlar kesilmiş, dualar edilmişti. Üç Yüzler sıraya dizildiler. Her şövalye için bir yardımcı vardı. Kalkanlarını tuttukları taraftaki bayırda ordunun tamamı onları yolcu etmek için bekliyordu. Leonidas başında çelengiyle önlerine geçerek taş sunağın yanında yerini aldı. Şehir halkının geri kalanı, yaşlı erkekler ve gençler, kızlar ve analar, köleler ve işçiler mızrak tutulan taraftaki bayırda duruyorlardı. Henüz sabah olmamıştı. Güneş henüz Parnon'un tepesinden görünmemişti.

Kral "Ölüm şimdi yanı başımızda duruyor," diye konuştu. "Onu hissedebiliyor musunuz, kardeşlerim? Ben hissediyorum. Ben insanım ve ondan korkuyorum. Gözlerim, o an geldiğinde beni yüreklendirecek bir şeyler arar."

Leonidas sabahın sessizliğinde yumuşak bir sesle konuşuyordu. Herkes onu kolaylıkla duyabiliyordu.

"Bu gücü nereden bulduğumu sizlere söyleyeyim, dostlarım! Önümüzde kızıllar içinde duran oğullarımızdan. Evet. Ve gelecek savaşlarda onların yerini alacak olanların yüzlerinden. Ama hepsinden fazla, yüreğim cesaretini; sessizce, kuru gözlerle gidişimizi seyreden kadınlarımızdan alıyor."

Orada toplanan hanımları, leydileri gösterdi. İçlerinden iki aile büyüğünü, Pyrrho ve Alkmene'yi seçerek isimlerini söyledi. Bu ikisi, burada Parnon'un iç ürperten gölgesinde durup kaç kez sevdiklerinin savaşa gittiğini görmüşlerdir? "Pyrrho, sen. Dedelerinin, babalarının, orduyla Aphetaid'den gidip geri dönmediklerini gördün. Alkmene, sen gözlerinden tek damla yaş dökmeden kocaların, kardeşlerinin ölüme gittiğini gördün. Şimdi yine burada, sizin kadar acı çekmiş olanlarla birlikte oğulların, torunların cehenneme yürüdüklerini seyrediyorsunuz."

Bu doğruydu. Pyrrho'nun oğlu Doreion, başındaki çelenkle şövalyeler arasındaydı. Alpheus ve Maron Alkmene'nin torunlarıydı.

"Erkekler acılarını daha kolay taşırlar ve bunlar çabuk geçer. Bizim yaralarımız etimizdedir, bu önemli değildir; kadınlarınki yüreklerindedir ve dayanılması zordur."

Leonidas alacakaranlıktaki bayırlarda toplanan eşleri ve anneleri gösterdi:

"Onlardan ders alın kardeşlerim, tanrıların onlara reva gördüğü çocuk doğururken çektikleri acılardan... Onların size öğrettiği dersi iyi öğrenin: Yaşamda hiçbir şey karşılıksız elde edilmez. En değerlisi de özgürlüktür. Bunu seçtik ve bunun bedelini ödüyoruz. Lykurgus yasalarını seçtik, onlar sert yasalardır. Bize, bu zengin toprağımızın verebileceği rahat yaşamı reddederek disiplin ve özveri yolunu seçmeyi öğrettiler. Bu kanunlara uyarak, babalarımız yirmi nesildir özgürlük havasını soludular ve gerektiğinde de bedelini ödediler. Biz evlatları, onlardan aşağı kalamayız."

Her savaşçının eline, yardımcısı bir bardak şarap verdi, bu özel tören kasesiydi. Ancak çok önemli törenlerde kullanılmak üzere, Soyluluk mertebesine ulaştıklarında kendilerine verilmişti. Leoni-

das kendininkini Fatih Zeus'a, Helen ve İkizlere dua ederek kaldırdı. Bir kısmını tanrıların payı olarak yere döktü.

"Şairlerin söylediğine göre, altı yüz yıldır hiçbir Ispartalı kadın düşman yangınlarının dumanını görmemiştir."

Leonidas kollarını kaldırdı, başında çelengiyle yüzünü yukarıya tanrılara yükseltti.

"Zeus ve Eros'un, Koruyucu Athena ve Eğilmez Artemis'in, İlham Perilerinin, sanat, tarih ve müzik Lakonya'yı koruyan tüm tanrılar ve kahramanlar adına ve kendi kanımdan gelenlerin adına yemin ederim ki, eşlerimiz ve kızlarımız, kız kardeşlerimiz ve annelerimiz de bu yangınları görmeyecekler."

Şarabını içti ve adamlar arkasından gittiler.

YİRMİ BİR

Majesteleri, ordularının Sıcak Geçitler'de Ispartalılar ve müttefikleriyle giriştiği savaşın geçtiği toprakların topoğrafyasını, geçitleri ve alanın durumunu çok iyi biliyor. Bunu geçeceğim. Onun yerine, Yunan kuvvetlerinin geçidi korumak üzere yerlerini aldıkları zamanki karışık hallerini anlatmak istiyorum.

Üç Yüzler, Tegea'dan beş yüz ağır piyade, Mantinea'dan bir o kadar daha, Orchomenos, Arkadya, Korint, Phlius ve Mycenae'den iki bin, Tebai'den dört yüz askerle takviye edilmiş olarak Sıcak Geçitlere on mil uzaklıktaki Opountian Lokris'e geldiler. Burada onlara, Fokis ve Lokris'den bin ağır piyade daha katılacaktı. Oysa ordu, bütün araziyi boşaltılmış olarak buldu.

Yalnızca civardan birkaç çocukla genç kalmıştı, onlar da komşularının terk edilmiş evlerini yağma etmekte, hemşehrilerinin gizli şarap mahzenlerinden faydalanmaktaydılar. Ispartalıları görünce kaçmaya başladılar, ama askerler onları yakaladı. Gençlerin anlattığına göre Lokris'in halkı ve ordusu tepelere kaçmıştı. Komutanları ise kuzeye, Perslerin olduğu yere kaçmaktaydılar. Çocuklar komutanın çoktan teslim olduğunu söylediler.

Leonidas öfkeden delirmişti. Ancak, bu çiftlik yağmacıları, adamakıllı bir sorgudan geçirildiğinde, Opuslu Lokrislilerın toplantı gününü yanlış anladıkları ortaya çıktı. Anlaşılan, Isparta'da Karneius isimli aya Lokris'te Lemendieon deniliyormuş. Ayrıca başlangıcı dolunaydan geriye doğru sayılıyormuş, yeni aydan ileriye doğru değil. Lokrisliler Ispartalıları iki gün önce beklemişler, gelmeyince kendilerini ortada bıraktıklarını sanmışlar. Küfür ve lanetler yağdırarak kaçmışlar. Haberler hızla komşuları Fokis'e ulaşmış. Fokis, Geçitler'in bulunduğu ülkedir. Halkı zaten istila korkusu içinde olduğundan onlar da çareyi kaçmakta bulmuşlar.

Müttefikler kuzey yürüyüşü sırasında, bu askeri yol üzerinde güneye doğru sel gibi akan kabilelere, köylülere rastlıyorlardı. Yatak örtülerine, paltolara sardıkları hepsi hepsi birkaç parça mallarını testi gibi başlarının üzerinde taşıyor, perişan bir durumda Perslerden kaçıyorlardı. Avurtları çökmüş çiftçiler, içlerinde eşyalar, yorulmuş çocuklar ya da yürüyemeyen yaşlılar bulunan el arabalarını itiyorlardı. Birkaçının öküz arabası ya da yük taşıyan eşeği vardı. Ev hayvanları, çiftlik hayvanları ayak altında itilip kakılıyor, sıska köpekler bir lokma artık yiyecek arıyor, domuzlar mahzun bir halde yakında akşam yemeği olacaklarını bilir gibi dolaşıyorlardı. Göçmenlerin çoğu kadındı; çıplak ayakla yorgun argın yürüyorlardı. Tabanlarını eskitmemek için ayakkabılarını boyunlarına asmışlardı.

Kadınlar, müttefik askerlerin yaklaştığını görünce, korku içinde yolu boşaltıp, çocuklarına sarılarak, eşyalarını döküp saçarak tepelere kaçtılar. Sonra ilerleyen savaşçıların kendi vatandaşları olduğunu anladılar. O anda neredeyse sevinçten çılgına döndüler. Taşlık tepelerden aşağıya koşarak, kimi şaşkın, kimi tozlu yüzünde yaşlarla askerlerin yanına sokuldular. Yaşlı kadınlar askerlerin ellerini öpüyor, çiftçi kadınlar boyunlarına sarılıyor, hem hazin, hem tuhaf dakikalar yaşanıyordu. "Ispartalı mısınız?" diyerek, Tegeatlılara, Mycenaelilere, Korintlilere, Tebaililere, Phlianlılara ve Arkadia'lılara soruyorlardı. Birçoğu, yalan da olsa, öyle olduklarını söylüyorlardı. Kadınlar ihanete ve terk edilmeye o kadar alışmışlardı ki, Leonidas'ın kendisinin de alayın başında olduğunu duyduklarında, birçoğu buna inanmadı. Ispartalı kralı ve çevresindeki Şövalyeleri görüp, sonunda inandıklarında öyle rahatlamışlardı ki, çoğu bu heyecana dayanamadı. Yüzlerini elleriyle kapatıp yol kenarına çöküverdiler.

Müttefikler bu sahneyle günde sekiz, on, on beş kez tekrar tekrar karşılaştıklarında; içlerinde, yapmaları gerekenin çok önemli olduğuna yönelik bir duygu doğdu. Çok çabuk hareket etmeleri gerekiyordu. Ne pahasına olursa olsun düşman gelmeden geçide ulaşmalı ve onları durdurmalıydılar. Her adam, adımlarını kendiliğinden sıklaştırdı. Taburun hızı öyle arttı ki, arkadan gelenler artık yetişemiyorlardı. Askerler gereken malzemeyi, yük arabalarının ve

yük eşeklerinin sırtlarından alarak sırtlandılar, onlar da arkadan yetişeceklerdi. Ben de pabuçlarımı çıkartmış, paltomu rulo yapıp sırtıma vurmuştum. Efendimin kalkanını deri muhafazası içinde taşıyordum. Zırhı ve göğüs siperliği ile otuz kilodan fazla çekiyordu. Ayrıca ikimizin yatakları, alan takımları, kendi silahlarım, yağlı keçi derisine sarılı demir başlı üç ok kılıfı ve daha pek çok gerekli şey: kancalar ve katgüller, sütleğen, harbak, yüksükotu, kuzu kulağı, mercanköşk ve çam sakızı gibi şifalı otların bulunduğu çantalar, damar bantları, el için sargılar, kompresler, kızdırıp derin yarayı koterize etmek için kullanılan bronz "köpekler", diğer yaralar için aynı işi gören demirler, sabun, ayak için taban yastıkları, deri pantolonlar, dikiş takımları, sonra mutfak aletleri, şiş, tencere, el değirmeni, çakmaktaşı, çıra, bronz temizlemek için kumlu taş ve yağ, yağmurdan korunmak için muşamba örtü, biçiminden dolayı *hyssax* denilen (askerlerin kadın cinsel organına verdikleri ad) kazma kürek karışımı bir alet.

Efendimin taşıdıkları ise şunlardı: çifte bronz kaplamalı yedek kalkan şasisi, her ikimizin ayakkabıları, kayışlar, perçinler, alet çantası, kendi deri korsesi, iki dişbudak, iki kızılcık ağacından mızrak ve yedek demir başları, biri bele ikisi de içi erzak dolu on altı kiloluk çantaya tutturulmuş üç *xiphe*, iki tulum şarap ve bir tulum su (arka çantadaki soğan kokularının sinmemesi için muşambaya sarılı olarak duran) içinde Arete ve kızlarının hazırladığı tatlı kekler bulunan "abur cubur" çantası. Bütün tabur boyunca subaylar ve yardımcıları seksen-doksan kiloluk yük taşıyorlardı.

Tabur hesapta olmayan bir gönüllü bulmuştu. Bu, Leonidas'ın "kral seçme"lerinde muhafızlık yapan Skirite Pereinthos'a ait, tüyleri alacalı dişi bir av köpeğiydi. Adı Styx'di. Köpek, sahibini Isparta'dan beri dağlardan izlemişti. Artık dönecek bir evi yoktu, onun peşinden gelmeyi sürdürüyordu. Her saat sırayı bir baştan bir başa, gayet ciddi, teftiş ediyor, yürüyen her askerin yerini koklayarak hatırlıyordu. Sonra da, artık Tazı lakabını almış olan sahibine dönüp yorulmadan onun peşinden yürüyordu. Hiç kuşkusuz bütün bu adamların kendisine ait olduğunu sanıyordu. Dienekes'e göre bize çobanlık yapıyordu ve bu işi çok da iyi beceriyordu.

İlerledikçe çevre tenhalaşıyordu. Herkes gitmişti. En sonunda Geçitler'e yaklaşıp Fokislilerin memleketine geldiğimizde burayı yağmalanmış ve bomboş bulduk. Leonidas, yerlilerin çekilmiş olduğu dağ sığınaklarına haberciler göndererek; Müttefik Kuvvetler'in Hellen Topluluğu adına burada bulunduklarını, Fokislilerin ve Lokrislilerin vatanını, kendileri gelse de, gelmese de korumak niyetinde olduklarını bildirdi. Kralın mesajı her zaman kullandıkları haberleşme rulosuna değil, aileyi ve arkadaşları dansa davet ederken kullanılan kumaş parçası üzerine karalanmıştı. Son tümce şöyleydi: "Olduğunuz gibi geliniz."

Müttefikler Alpenoi köyüne o öğleden sonra vardılar. Lakonya'dan beri bu altıncı öğleden sonra idi. Yarım saat sonra da Termopilai'ye ulaştılar. Yolda gördüklerinin aksine savaş alanı ya da savaş alanı olacak yer tenha olmaktan epey uzaktı. Phoenix isimli nehrin kıyısındaki Alpenoi ve Anthela köyü sakinlerinden bir kısmı buraya satış tezgâhları kurmuşlardı. Bazısı arpa ve buğday ekmeği pişiriyordu. Bir kişi içki satışı için bir tezgâh kurmuştu. Bir çift fahişe, terk edilmiş hamamlardan birinde iki kişilik bir genelev açmıştı. Burası kimin yol sorup, kimin yol gösterdiğine uygun iki isimle tanınmaya başladı: Düşmüş Afrodit'in Sığınağı ya da "iki delikli".

Korucuların bildirdiğine göre Persler henüz, karadan ya da denizden Trachis'e varmamışlardı. Kuzeydeki ovada düşman kampları kurulmamıştı. İmparatorluk ordusu Makedonya'daki Terma'dan ya dün ya da önceki gün yola çıkmıştı. Bin savaş gemisi şu anda Magnesia kıyılarını geçmekteydiler. Öncülerin yirmi dört saat içinde Aphetae'deki çıkartma yapılacak sahillere varmaları bekleniyordu.

Kara kuvvetleri on gün önce Terma'dan ayrılmıştı; kuzeyden kaçanların anlattıklarına göre, ormanları geçerek, sahil yollarını ve içerileri kullanarak ilerliyorlardı. Filoyla aynı zamanda gelmeleri bekleniyordu.

Leonidas ileri çıktı.

Müttefik çadırlarının daha direkleri çakılmamıştı ki, Leonidas Geçitler'in hemen kuzeyindeki Trachis'e yağmacılar gönderdi.

Bunlar ekinlerin saplarını dahi yakacaklar ve düşmana yiyecek olabilecek her canlı hayvanı, hatta kirpileri ve çiftlik kedilerini bile yakalayarak oradan uzaklaştıracaklardı.

Yağmacıların ardından keşifçiler gönderildi. Her müttefik müfrezeden mühendis ve haritacılara, kuzeye, Perslerin işgal etme olasılığı olan sahillere kadar gitmeleri emri verildi. Bu adamlar orada, bastırmaya başlayan karanlıkta, Perslerin Dar Geçitlere ilerlerken geçebilecekleri yolları belirleyip, arazinin haritasını çıkaracaklardı. Birleşik Kuvvetlerin süvarileri yoktu, ama Leonidas adamlarının arasında usta biniciler bulundururdu. Yaya olarak da düşman süvarilerinin nasıl hareket edeceğini en iyi onlar tahmin edebilirdi. Kserkses yola atlılar çıkarabilir mi? Ne kadar? Ne kadar hızlıdırlar? Müttefikler bunu nasıl karşılayabilir?

Ayrıca, bu keşif kuvvetleri, yerliler arasından müttefiklere yararlı olabilecek coğrafi bilgileri olanları yakalayacaklardı. Leonidas kuzeyden alınacak olan yolların her karışı hakkında bilgi istiyordu. En önemlisi de Tempe'de olanları hatırlayarak, Yunanlılara yandan saldırabilecekleri ya da onları kuşatabilecekleri güney ve batı yollarının güvenilir bir raporunu istiyordu.

Tam bu sırada meydana gelen bir olay daha çantalarını omuzlarından indirmeden müttefik askerlerin tüm cesaretini kırmıştı. Tebaililerden bir piyade kazayla yavru yılan dolu bir yuvanın üzerine basmış ve yarım düzine küçük yılan tarafından sokulmuştu. Bütün avcıların bildiği gibi bu, büyük yılanın sokmasından çok daha tehlikeliydi. Çünkü yavrular henüz zehri azar azar çıkartmayı bilmediklerinden, hepsini birden etin içine boşaltırlardı. Doktorlar yaradan çok kan akıtmalarına karşın asker bir saatte, müthiş acılar içinde öldü.

Isırılan Tebaili henüz can çekişirken yaşlı Megistias çağırıldı. Bu arada Leonidas askerlere derhal Geçitler'in karşı tarafındaki Fokis surlarını güçlendirmek için çalışmaya başlamalarını emretti. Adamlar, hızla ve acılar içinde ölmekte olan adamın yaşamıyla kendilerininkini eş tutuyor, korku içinde oyalanıyorlardı.

Sonunda Megistias'ın oğlu adamın ismini sormayı akıl etti. Arkadaşları Perses olduğunu söylediler.

Megistias'ın bu olayın anlamını açıklığa kavuşturmasıyla bir anda uğursuzluk korkusu ortadan kalktı. Bu şanssız adam annesinin seçtiği isimden ötürü düşmanı temsil ediyordu ve Yunan'ı istila ederken bir yılan yuvasına basmıştı. Henüz yavru olmalarına karşın zehirlerini düşmanın içine boşaltabilmiş ve onu yenmişlerdi.

Bu talihsiz asker öldüğünde gece olmuştu. Leonidas onu onurlu br tören ile gömdürdü ve adamları derhal işlerine döndürdü. Müttefiklerin her sınıfından taş işçisinin hangi birlikten olursa olsun ortaya çıkması bildirildi. Keskiler, kazmalar, manivelalar toplandı. Alpenoi'den ve civar köylerden de gönderdiler. Ve kafile Trachis'e doğru yola koyuldu. Taşçılara izleri olabildiğince yok etmeleri ve açıkça görünür bir yere, taş üzerine şunu kazımaları emredildi :

"Kserkses'in seçtiği Grekler,
Eğer biz kardeşlerinizle savaşmaya zorlanıyorsanız,
Kötü savaşın."

Aynı zamanda, Dar Geçitler'i kapayan yaşlı Fokis surlarını yeniden kurma işine başlandı. Müttefikler geldiğinde bu duvar bir enkaz halindeydi. Leonidas doğru dürüst bir duvar istiyordu.

Müttefik askerlerden çeşitli mühendis ve çizerler toplanmış mevziyi inceliyor, aralarında görüş alışverişi yapıyorlardı. Dar Geçitler'i aydınlatmak için meşaleler yakılmış, yere planlar çizilmişti. Korintli bir kaptan tam baskı bir plan getirmişti. Komutanlar tartışmaya başladılar. Sur tam Dar Geçitler'de kurulmalıydı. Bir diğeri "Hayır!" diyor, bir başkası, "elli metre geriye tepelerle savaş duvarı arasında bir ölüm üçgeni yaratacak şekilde yapılmalı," diye fikrini belirtiyordu. Başka bir komutan daha da geride olmasında ısrar ediyor, piyadeye talim yeri kalması gerektiğini söylüyordu. Bu arada askerler Hellenlerin hep yaptığı gibi, çevrede dolaşıyor, onlar da kendi fikirlerini söylüyorlardı.

Leonidas yerden iri bir taş aldı ve yürüyerek taşı yerleştirdi. Bir ikinci taş alıp birincinin yanına koydu. Adamlar hayretle, altmışını geçmiş komutanın yerden üçüncü bir taş almak için eğildiğini gör-

düler. Biri bağırdı: "Siz salaklar daha ne kadar durup seyredeceksiniz? Kral duvarı tek başına örerken bütün gece bekleyecek misiniz?"

Neşeli bağırışlarla çalışmaya başlandı. Leonidas başka ellerin de işe koyulduğunu görünce çalışmayı bırakmadı ve taşlar gerçek bir duvar haline gelinceye kadar onlarla çalışmaya devam etti. "Öyle gösterişli bir şey gerekmiyor." diyerek inşaata öncülük ediyordu. "Çünkü Hellas'ı taştan bir sur değil, etten bir duvar koruyacak."

Tıpkı onu daha önce de böyle görme şerefine sahip olduğum gibi, kral üstünü çıkararak askerleriyle birlikte çalışıyor, hiçbir işten kaçmıyor, arada bir durarak yanındakilerle konuşuyor, bildiklerini adlarıyla çağırıyor, bilmediklerinin adlarını ve hatta lakaplarını öğrenip ezberliyor, dostça sırtlarını sıvazlıyordu. Bir iki kişiye söylenen bu içten sözler şaşılacak bir hızla ağızdan ağıza yayılıyor, bütün yüreklere cesaret veriyordu.

İlk nöbet zamanı gelmişti

"Alçağı bana getirin!"

Leonidas bu sözlerle yolda yürüyen askerlere katılan ve sonra da para karşılığı keşif işlerinde çalışan bir kanun kaçağını yanına çağırdı. İki Skiritai adamı getirdi. Onu tanıdığımı şaşkınlıkla fark ettim.

Bu benim memleketimden, kendisine Sphaireus "Topçu" diyen gençti. Şehrimizin harap olmasından sonra tepelere yerleşen ve kaçak prensliğini ilan etmek için bir kafatasına tekme atan çılgın çocuktu. Şimdi kralın ateş sahasına yaklaşan suçlu, artık o tüysüz çocuk değil, yüzündeki yara izleri ve sakalıyla gerçek bir erkekti.

Yanına yaklaştım. Beni tanıdı. Yeniden karşılaştığımıza sevinmişti. Bizi, ateşten ve kılıçtan kaçan iki yetimi, kaderin buraya, Hellas dehşetinin en sıcak yerine düşürmüş olması onu güldürmüştü.

Kaçak, savaş düşüncesinden çok keyif alıyordu. Orada burada dolaşacak, yenilenin, kırılanın peşine düşecekti. Savaş onun için aslında ticaretti. Savaşmayı seçtiğim için, hele karşılığında bir ku-

ruş bile para almadığım için beni enayi yerine koyduğu kesindi. "Beraber dolaştığın o güzel parçaya ne oldu?" diye sordu. "Kuzenin. Adı neydi?"

"Öldü," diye yalan söyledim. "Bir kelime daha edersen senin de başına aynı şey gelecek."

"Yavaş ol dostum. Yalnızca şaka yapıyordum."

Daha fazla konuşmadan subaylar adamı götürdüler. Leonidas'ın, bir keçi yolunun taşlarına dayanıklı tabanları olan ve Dar Geçitler'e yüksekten bakan Kalidromos'un doksan metre yüksekliktekı tepesine tırmanacak, yürekli bir gence gereksinimi vardı. Orada, yukarıda ne olduğunu ve oraya çıkmanın ne denli tehlikeli olduğunu öğrenmek istiyordu. Düşman, Trachinia ovasını ve kuzeyde bulunan buraya yakın bölgeleri ele geçirirse, müttefikler dağın sırtlarından arkalarına bir grup asker ya da tek bir kişi geçirebilir miydi? Topçu bu tehlikeli oyuna katılmaktan hiç de hoşnut görünmüyordu.

"Ben onunla giderim." Bunu Skirite Tazı söylemişti. Kendisi zaten bir dağcıydı. "Şu lanet duvarda çalışmaktansa her şeyi yaparım." Leonidas bu teklifi hemen kabul etti. Muhasebecisine kaçağı gitmeye razı edecek kadar çok, ama geri dönmesini garantileyecek kadar da az para ödemesini söyledi.

Gece yarısından sonra Fokisliler ve Lokrisliler Opus'tan, dağlardan gelmeye başladılar. Kral onları sıcak bir şekilde karşıladı. Kaçmak üzere olduklarını bilmezden geldi ve doğruca onları kendilerine ayrılan kamp yerine götürdü. Burada onları sıcak çorba ile fırından yeni çıkmış ekmek bekliyordu.

Kuzey sahilinde şiddetli bir fırtına çıkmıştı. Uzaktan şiddetli gök gürültüleri geliyordu. Geçitlerin üzerindeki gökyüzü henüz pırıl pırıl olmasına karşın adamlar korkmaya başlamışlardı. Yorgundular. Altı günün getirdiği sıkıntılar gayretlerini kırmıştı. Gizli korkular, gözle görünmeyen kötülükler yüreklerini hoplatmaya başlamıştı. Yeni gelen Fokis ve Lokrisliler de binlerce düşmana karşı koyacak kuvvetin ne kadar cılız olduğunun farkına varmışlardı.

Satıcılar, hatta fahişeler bile yok olmuşlardı. Tıpkı depremi hissedip deliklerine kaçan fareler gibi.

Yerliler arasında bir adam vardı; söylediğine göre bir tüccarın yanında çalışıyor, yıllardır gemiyle Sidon ve Tyre'den denize açılıyordu. Bir gün Arkadyalıların ateşi çevresinde otururken, onun askerlerin korkusunu nasıl büsbütün alevlendirdiğini duydum. Pers donanmasını gözleriyle gördüğünü söyleyerek şunları anlatıyordu:

"Geçen yıl Mytilene'den yola çıkan tahıl yüklü bir gemideydim. Büyük Kral'ın filosundaki Fenikeliler gemimizi ele geçirdiler. Bütün yükümüze el koydular. Adamların gözetiminde kralın depolarından birine gidip yükümüzü boşalttık. İşte orada gördüklerim beni dehşet içinde bıraktı."

Adamı dinlemek için gelenler çoğalıyordu. "Depo bir şehir kadar büyüktü. Sahile yaklaşırken arkasında tepeler olduğunu sanıyorduk. Ama sonra bunların tuzlanmış et ve salamura fıçıları olduğunu anladık.

"Silahlar gördüm, arkadaşlar. On binlerce silah, silah yığınları. Tahıl ve yağ. Stadyum büyüklüğünde fırıncı çadırları. Akla gelebilecek her türlü savaş malzemesi. Sapan topları. Yarım metre yükseklikte yığılı ve geniş bir alan kaplayan kurşun sapan topları. Kralın atları için saklanan arpaların durduğu olukların uzunluğu bir mile varıyordu. Tüm bunların arkasında dağ kadar büyük, muşamba kaplı bir piramit yükseliyordu. Bu ne olabilirdi? Bize muhafızlık yapan subaylara sordum. "Gel!" dedi, "Sana göstereceğim." Bu örtülerin altında gökyüzüne yükselen şeyi tahmin edebilir misiniz?"

Denizci, "Kâğıt," diye yanıt verdi.

Arkadialıların hiçbiri bunun ne demek olduğunu anlayamamıştı.

Trachinia'lı dinleyenlerin kafasına vurur gibi sözcüğü yineledi. "Kâğıt! Yazmanların döküm çıkarmaları için kağıt. Adamların dökümlerini. Adların. Silahların. Tahılın. Birliklere verilen emirler için kâğıt. Başka emirler için kâğıt. Raporlar ve talepler için, yoklama defterleri, sevkiyat, askeri mahkeme ve ödül törenleri için. Büyük Kral'ın getirdiği her malzeme, yağmalananlardan geriye götüreceği her parça için. Yakılan memleketleri, yağmalanan şehirleri, alınan esirleri, zincirdeki köleleri....

Tam o sırada efendim toplantının olduğu yere geldi. Dinleyenlerin yüzündeki dehşeti hemen gördü. Bir şey söylemeden ateşe

yaklaştı. Adam, dinleyicilerin arasında İspartalı bir subayı görünce daha da iştahla anlatmaya başladı. Öyküsünün yarattığı korku hoşuna gidiyordu.

Trachinialı, "Ama daha en korkuncunu anlatmadım," diye sürdürdü. "O gün muhafızlar bizi akşam yemeğine götürürken, Pers okçularını talimde gördük. Olimpiya tanrıları bile böyle binlercesini bir araya toplayamazdı. Yemin ederim arkadaşlar, okçular o kadar kalabalıktılar ki atışlarını, yaptıklarında havadaki oklar güneşi kapatıyordu!"

Habercinin gözleri keyifle parlıyordu. Efendime doğru döndü, sanki anlattıklarının yarattığı dehşet alevini bir İspartalı'da görme zevkini tatmak istiyordu. Umduğunun tersine Dienekes ona soğuk, hatta sıkılmış bir ifadeyle bakarak:

"İyi," dedi. "Öyleyse biz de gölgede savaşırız."

İkinci nöbetin ortalarında ilk panik meydana geldi. Ben o sırada hâlâ uyanıktım. Efendimin kalkanını, şiddetlenecek gibi görünen yağmurdan kaçırıyordum ki, adamların oraya buraya koşuştuğunu, ses tonlarının değiştiğini fark ettim. Korkulu bir kampta sesler, güvendeki bir kamptakinden çok farklıdır. Dienekes sürüsünde huzursuzluk hisseden bir çoban köpeği gibi derin uykusundan hemen uyandı.

"Vay canına. Başladı bile," diye söylendi.

İlk öncü birlikler kampa dönmüşlerdi. Meşaleler ve Perslerin atlı muhafızlarına ait izler görmüşlerdi ve derhal kaçmışlardı. Söylediklerine göre iki mil ya da daha yakındaki dağın yamacından bakınca düşmanı görmek mümkündü. İlerideki nöbetçiler de kampa dönmüşler ve aynı şeyi bildirmişlerdi.

Pers öncü birlikleri, Kallidromos'un yamacının ötesinden, Trachis ovasına doğru geliyorlardı.

YİRMİ İKİ

Düşman öncülerinin görünmesini izleyen birkaç dakika içinde, Leonidas'ın tüm Isparta birlikleri hazır ve silahlı duruma geçti. Müttefikler de yerlerini alıp harekete hazır olmaları emrini aldılar. O gecenin geri kalan kısmı ve ertesi günün tümü, Trachis ovasını ve yukarısındaki tepelerin yamaçlarını altüst etmekle geçti. Sahilden, kuzeyde Spercheios'a ve karadan, kaleye ve Trachinia tepelerine kadar girildi. Tüm ovada ateşler yakıldı. Ama öyle her zamanki gibi küçük ateşler değil. Kalabalık grupların varlığı izlenimi verecek büyük ateşler. Müttefik birlikler karanlıkta birbirlerine bağırıyor, küfürler ediyor, olabildiğince neşeli ve korkusuz oldukları izlenimini vermeye çalışıyorlardı. Sabah olduğunda bütün ova, tam Leonidas'ın istediği gibi, duman ve denizden gelen sisle kaplanmıştı. Gün körfez üzerinde doğduğunda, ben, ateşleri karıştırıp canlandıran son dört grubun içindeydim. Spercheios'un uzak kıyısında Pers keşif atlılarını, deniz kuvvetleri okçularını görebiliyorduk. Onlara hakaretler yağdırıyorduk. Onlar da bize.

Bir gün geçti. Bir gün daha geçti. Düşmanın asıl birlikleri gelmeye başlamışlardı. Ova düşmanla doluyordu. Medya akınının önünde Yunan birlikleri geri çekilmeye başlamışlardı. Gözcüler subayların Majestelerinin çadırlarını kurmak için en iyi yerleri, atları için de en zengin çadırları seçtiklerini görebiliyorlardı.

Yunanların orada olduğunu biliyorlardı.Yunanlar da onların orada olduğunu biliyordu.

Leonidas, o gece, efendimi ve diğer *enomotarchai*'leri, kumanda yeri olarak seçtiği alçak tepeye çağırdı. Burada subaylara bir konuşma yapmaya başladı. Bu arada toplantıya çağırılan başka müttefik şehirlerin komutanları da gelmeye başlamışlardı. Bu

zamanlamayı kralın kendisi ayarlamıştı. Sözde yalnızca Ispartalıların duyması için söylediği sözleri müttefik subayların da duymasını istiyordu.

Leonidas "Kardeşler, arkadaşlar," diye çevresindeki subaylara seslendi. "Görülüyor ki, bütün çabalarımıza karşın Persliyi, pılısını pırtısını toplayıp evine dönmeye ikna edemedik. Anlaşılan sonunda onunla savaşmak zorunda kalacağız. İşte o zaman sizlerden neler beklediğimi dinleyin.

"Sizler, vatanımızı koruyacak ilk darbeyi vurmak için Isthmaian Kongresi tarafından seçilmiş, Hellas'ın en seçkin Lakonyalı subayları ve komutanlarısınız. Unutmayın ki, müttefiklerimiz sizden örnek alacaklardır. Korku gösterirseniz, onlar da korkarlar. Cesur davranırsanız, size uymaya çalışırlar. Buradaki davranışımız herhangi bir savaştakinden farklı olmamalıdır. Ne gereksiz önlem, ne de aptalca cesaret. Adamlarınıza talim programını aynen uygulayın. Tanrılara kurban vermeyi unutmayın. Jimnastik ve atış talimlerinizi sürdürün. Her zamanki gibi saçınızı taramak için vakit ayırın. Hatta her zamankinden fazla."

Bu arada müttefik subaylar toplantı ateşinin yanına gelmiş ve Ispartalıların arasındaki yerlerini almışlardı. Leonidas kendi vatandaşlarına söyler gibi devam etti. Bir yandan da kulağı yeni gelenlerdeydi.

"Unutmayın ki, müttefiklerimiz bizim gibi tüm yaşamları boyunca savaş talimi yapmadılar. Onlar çiftçi, tüccar ya da yalnızca şehirlerinin milis kuvvetlerinde birer askerdirler. Öyle olmakla birlikte, kahramanlıktan da yoksun değillerdir. Yoksa burada olmazlardı. Burası Lokrisliler ve Fokisliler'in kendi vatanlarıdır; evlerini, ailelerini korumak için savaşıyorlar. Öbür şehirlerin erkeklerine gelince, Tebaililer ve Korintliler ve Tegeateliler, Orchomeialılar, ve Arkadyalılar, Phlianlar, Thespialılar, Mantineanlar ve Mycenaeliler, bence daha asil bir *andreia* gösteriyorlar, çünkü onlar hiçbir zorunlulukları olmadan, kendi ocaklarını değil, tüm Yunan'ı korumak için geliyorlar."

Yeni gelenleri bir işaretle ön tarafa çağırdı.

"Hoş geldiniz, kardeşlerim. Kendimi dostlar arasında gördü-

ğüm için böyle uzun bir konuşma yapıyorum."

Subaylar biraz da endişeli bir gülüşle, dinlemek için oturdular. Leonidas "Ispartalılara da şimdi size söylediğimi söylüyorum," diye devam etti. "Sizler komutansınız. Adamlarınız size bakar ve yaptığınızı yapar. Hiçbir subay sürekli olarak yaşıtları ya da öteki subay arkadaşlarıyla kalmamalı, tüm gün adamları arasında dolaşmalıdır. Bırakınız sizi görsünler. Korkmadığınızı görsünler. Yapacak bir iş olduğunda önce siz başlayın. Adamlarınız arkanızdan geleceklerdir. Görüyorum ki, bazılarınız çadırlar kurmuşsunuz. Onları hemen sökünüz. Hepimiz, benim yaptığım gibi, açıkta yatacağız. Adamlarınızın sürekli bir şeylerle meşgul olmasını sağlayınız. Yapacak bir iş yoksa iş icat ediniz, çünkü konuşmaya vakit bulan askerin konuşacağı şey korkudur. Hareket ise daha fazla hareket isteği uyandırır.

Her an savaş disiplini uygulayın. Yanında zıpkını, kalkanı olmadan kimseyi tuvalete bile göndermeyin.

Perslerin en korkulacak silahları olan süvarileri, okçuları ve sapancıları, buranın arazisi yüzünden fazla etkin olamıyorlar. Zaten burasını o yüzden seçtik. Düşman Dar Geçitler'den bir seferde on iki adamdan fazlasını geçiremez. Surların önüne de binden fazlasını yığamaz. Biz ise dört biniz. Bire karşı dört. Onlardan üstünüz."

Bu sözler ilk içten gülüşlere neden oldu. Leonidas yalnız sözleriyle değil, sakin ve ustaca konuşma tarzıyla da cesaret veriyordu. "Savaş iştir. Esrarengiz bir şey değildir." Kral, konuşmalarını zihinsel güçten çok bedensel faaliyet gerektiren konulara yoğunlaştırdı. Biliyordu ki, düşünce tarzlarını değiştirmelerine yönelik sözler etse, komutanlar ateşin başından ayrılır ayrılmaz bunları unutacaklardı.

"Görünüşünüze dikkat ediniz. Saçınızı, ellerinizi ve ayaklarınızı temiz tutunuz. Zorla bile olsa yemek yiyiniz. Uyuyunuz ya da uyur gibi yapınız. Adamlarınıza uyuyamadığınızı göstermeyiniz. Kötü haber aldığınızda önce üstlerinize bildiriniz, adamlarınıza değil. Yardımcılarınızdan *aspis*'leri pırıl pırıl parlatmalarını isteyiniz. Kalkanların ayna gibi parladığını görmek istiyorum, çünkü bu manzara düşmana korku verir. Adamlarınıza mızraklarını bilemek için zaman tanıyınız, çünkü çeliğini bileyen cesaretini biler.

Adamlarınızın, önümüzdeki saatlerde olabilecekler konusundaki haklı endişeleri için Onlara şöyle deyin: Ne bugün, ne yarın hatta ne de öbür gün hareket beklemiyorum. Pers'in ordusunu düzene sokmak için zamana gereksinimi vardır. Hele böyle binlercesi bir aradaysa, bu süre daha da uzar. Bu vahşi kıyılarda yanaşacak yer bulmak zordur. Binlerce gemiyi demirlemek ve nakliye yollar açmak için Persliye günler gerekir."

Leonidas devam etti: "Kendi filomuz, sizin de bildiğiniz gibi, Artemisium'daki boğazı tutmaktadır. Buradan geçebilmek için düşmanın tam bir deniz savaşına girmesi gerekecektir. Burada, Geçitler'de bize karşı yapacakları saldırıya gelince... Düşmanın önce yerimizi saptaması, sonra da nasıl hücum edeceğini hesaplaması gerekecektir. Kuşkusuz önce elçiler gönderecek, kan dökerek gerçekleştirmeyi deneyeceği bir şeyi, diplomasiyle elde etmeye çalışacaktır. Ancak siz bu konuda hiç endişe etmeyin; düşmanla tüm görüşmeler benim tarafımdan yapılacaktır." Leonidas toprağa eğildi ve bir insan yumruğunun üç misli büyüklüğünde bir taş aldı. "İnanın arkadaşlar, Kserkses benimle konuştuğunda, şu taşla konuşuyormuş gibi olacak."

Taşın üzerine tükürdü ve uzağa, karanlığa fırlattı.

"Başka bir şey daha. Hepiniz bu savaşta Isparta'nın ya bir kralını kaybedeceği ya da bütün şehirlerin yok olacağı kehanetini duydunuz. Bu kehaneti araştırdım. Tanrı bu kralın ben olduğumu, buranın da mezarım olacağını bildirdi. Ama merak etmeyiniz, bunu biliyor olmam başkalarının yaşamını tehlikeye atacağım anlamına gelmez. Şimdi size bütün tanrılar ve çocuklarım adına yemin ediyorum ki, sizlere ve adamlarınıza zarar gelmemesi için bütün gücümle çalışacak, aynı zamanda geçidi de başarıyla koruyacağım.

Son olarak, kardeşlerim ve müttefiklerim, savaşın en kanlı olduğu yerde, Lakonyalıların en önde olduklarını göreceksiniz. Ama adamlarınıza her şeyden önce şunu öğretiniz: Ispartalıların kahramanlıkta ön sıralarda olduklarını kabullenmesinler. Aksine onları geçmeye çalışsınlar. Şunu anımsayın. Savaşta silah kullanmak o kadar önemli değildir. Her şeyden üstün olan cesarettir. Biz Ispartalılar bunu tekelimize almadık. Adamlarınıza bunların bilincinde olarak önderlik ederseniz, her şey daha güzel olacaktır."

YİRMİ ÜÇ

Efendimin, savaş zamanları gün doğmadan iki saat önce uyandırılmak için verdiği bir emir vardı. Yani müfrezesindeki adamlardan bir saat önce. Onların kendisini yatarken değil ayakta ve silahlanmış olarak görmelerinde ısrar ederdi.

O gece Dienekes daha da az uyudu. Kımıldadığını duydum ve kalktım. "Yat aşağı," diyerek, eliyle beni yatağıma itti. "İkinci nöbet bile bitmedi," Korsesini çıkarmadan uzanmıştı, ayağa kalktı. Ağrılı eklemleri inliyor gibiydi. Boynundaki kemiklerin çatırdadığını, Oinoe'de ateş soluyarak yaktığı ciğerlerinden balgam söküp tükürdüğünü duyuyordum. Tüm öteki yaraları gibi, onlar da tamamen iyileşmemişti.

"Size yardım edeyim, efendim."

"Uyu, bana iki kere söyletme."

Silahları arasından mızrağını çıkardı. Aspis'ini ipinden boynuna astı. Miğferini aldı ve omzuna attığı savaş çantasının üzerine koydu. Sakat olan bileğinin üzerinde topallayarak uzaklaştı. Leonidas'ın Şövalyelerinin yanına gidiyordu. Kral uyanmış ve yanında birilerini istiyor olabilirdi.

Bütün kamp uykudaydı. Soluk bir ay, geçidi aydınlatıyordu. Yaz olmasına karşın hava hayli soğuktu. Deniz kenarı olduğundan havada nem vardı. Son fırtınalar yüzünden daha da beter olmuştu. Dalgaların, kayalara çarpan sesleri duyulabiliyordu. Aleksandros'un olduğu tarafa baktım. Horlamakta olan İntihar'ın yanında, başını kalkanına dayamış yatıyordu. Ateşler sönmeye başlamıştı; kamp boyunca cüppeleri, pelerinleri altında uyuyan savaşçılar, insandan çok, oraya buraya atılmış çamaşır torbalarına benziyorlardı.

Orta Geçit'in olduğu tarafta, kaplıcaları görebiliyordum. Bunlar ham keresteden yapılmış sevimli yapılardı. Taş eşikleri asırlardan beri banyo yapmaya gelenlerin ve yaz ziyaretçilerinin ayaklarıyla aşınmış, dümdüz olmuştu. Yağlanmış yollar meşelerin altında kıvrılarak uzanıyor, kaplıcanın zeytin ağacından yapılmış lambaları ortalığı aydınlatıyordu. Her lambanın altında, üzerine bir şiir yazılmış parlak tahta levhalar asılıydı. Birini anımsıyorum:

Doğarken, ruhunun
Akıcı bedene girdiği gibi
Sen de dostum, bu banyolara gir,
Tenini ruhuna bırak
İlahi, birleşsinler.

Efendimin bir zamanlar savaş alanları hakkında söylediği bir sözü anımsadım. Tritaea'daydık. Ordu Archaianlarla bir arpa tarlasında karşılaştı. Katliam bir tapınağın karşısında meydana gelmişti. Eskiden aileler buraya aklı karışık ve çarpılmış olan yakınlarını getirir, dua ederler, merhametli Demeter ve Persephone'ye adaklar adarlardı. "Hiçbir harita memuru bir araziyi gösterip burada bir savaş yapacağız demez. Orası genelde barışçı bir amaç için, çoğunlukla da yardım ve merhamet yeri olarak ayrılırdı. Bazı olaylar insana şaka gibi geliyor."

Fakat Hellas'ın dağlık ve vahşi topraklarında savaşa uygun yerler vardı -Oenophyta, Tanagra, Koroneia, Marathon, Chaeronea, Leuktra- ordular nesillerden beri bu ovalar ve geçitlerde çarpışmıştır.

Sıcak Geçitler de böyle bir yerdi. Bu dik ve sarp geçitlerde Jason ve Herakles'den beri çarpışmalar olmuştur. Tepede yaşayan kabilelerin savaşçıları, kuzeyin ve batının barbarları ve istilacıları burada savaşmışlardır. Yüzyıllardır bu topraklarda savaş ve barış rüzgârları yer değiştirmiştir, kaplıcalara gelenler ve savaşçılardan, biri sıcak sular için öteki kan için gelmişlerdir.

Savaş duvarı artık tamamlanmıştı. Bir ucu kayalık tepeye dayanıyordu, kayalıklarla aynı yükseklikte sağlam surları vardı, öbür

ucu bayırın üzerinden kayalıklara ve denize uzanıyordu. Güzel bir duvardı. Temeli iki mızrak eninde, yüksekliği iki insan boyundaydı. Düşmana bakan yüzü şehir kaleleri tarzında dik olarak inşa edilmemişti, özel olarak eğimli bırakılmıştı. Bu şekilde eğimli bırakılmasının nedeni müttefik savaşçıların mecbur kaldıklarında, kendi duvarları altında sıkışıp ezilmeden arkaya doğru kaçarak kurtulabilmelerini sağlamaktı.

Arka taraf ise meyilliydi ve müttefiklerin surlara çıkabilmeleri için basamaklar yapılmıştı. Tepede ahşap kazıklardan yapılma bir gözleme kulesi vardı. İçi deri kaplıydı, nöbetçiler düşmanın ateşli okları buraya isabet ettiğinde, tutuşmaması için bu derileri söküp alabiliyorlardı. Yapı kaba, fakat sağlamdı. Aralıklı kuleler sağda, solda ve arkada takviye tabyalar ve bunların arkalarında da ikinci bir duvar vardı. Bu noktalar birinci duvarın yüksekliğinde yapılmış, büyük taşlar yığılarak adam boyunda alttan takviye edilmişti. Bu kaya parçaları gerekirse aşağıdaki çıkış kapılarına kadar yuvarlanabilirdi. Şimdi her duvarın tepesinde nöbetçiler ve İkisi Arkadialı biri Ispartalı tam takım üç müfrezeyi görebiliyorum.

Leonidas da uyanmıştı. Çelik rengi uzun saçları komutanların ateşinin yanında açıkca seçilebiliyordu. Bir sürü subayla beraber Dienekes de yanındaydı. Thespialı komutan Dithyrambos'u; Tebaili komutan Leontiades'i; Polynikes'i; Alpheus ve Maron kardeşleri ve daha bir çok Ispartalı şövalyeyi de seçebiliyordum.

Gökyüzü aydınlanmaya başlamıştı; yanımda birilerinin kımıldadığını fark ettim. Aleksandros'la Ariston da uyanmış ve yanımda yerlerini almışlardı. Bu genç savaşçılar da benim gibi, kralın çevresinde toplanan şampiyonlar ve subaylara bakmaktan kendilerini alamıyorlardı. Hepimiz biliyorduk ki, bu deneyimli askerler görevlerini şerefli bir şekilde başaracaklardı. Aleksandros genç arkadaşlarının endişeyle akıllarından geçirip de bir türlü dile dökemediklerini sordu: "Biz ne yapacağız? Dienekes'in sorusuna yanıt bulabilecek miyiz? Kendi içimizde "korkunun karşıtını" keşfedebilecek miyiz?"

Isparta'dan yola çıkmadan üç gün önce, efendim kendi müfrezesinin savaşçılarıyla yardımcılarını toplamış ve masrafları kendi

ödeyerek bir av partisi düzenlemişti. Bu bir veda gibiydi, ama birbirlerine değil, memleketinin dağlarına veda ediyordu. Kimse Geçitler'den ya da olacaklardan konuşmadı. Tanrıların da kutsadığı mükemmel bir av oldu. Birçok hayvan avlandı, İntihar'la Ariston da cirit ve kargıyla saldıran bir yaban domuzunu avladılar.

Akşam olunca on ikiden fazla avcı, iki misli şövalye ve köleleri, Therai tepelerinde çevresinde ateşler yakarak toplandılar. Phobos da yerini aldı. Avcılar ateşlerinin etrafında şakalaşıp abarttıkları av öykülerini anlatırken, Dienekes yanında Aleksandros'la Ariston'a yer açtı ve oturmalarını söyledi. Efendimin ustaca yapmak istediğini sezmiştim. Korkudan söz edecekti, çünkü sessizliklerine karşın ya da o yüzden tanıdığı bu gençler, içlerinden başlarına gelecekleri düşünmeye başlamışlardı.

Dienekes "Bütün yaşantım boyunca," diye başladı, "bir soru aklımdan hiç çıkmamıştır. Korkunun karşıtı nedir?"

Bayırın aşağısından pişirilen domuz etleri geliyordu; istekle uzanan ellere tabaklar dağıtılıyordu. İntihar, Dienekes, Aleksandros ve Ariston, Aristonun efendisi Demades ve bana doğru elinde bir çanakla geldi. Dienekes'in karşısında yere oturdu, burunları etlerin kokusunu alan ve İntihar'ın yufka yürekli olduğunu bilen iki köpek yanında bekliyordu.

"Buna *aphobia*, korkusuzluk demek anlamsız olur. Bu yanlızca bir isimdir, tezin antitez olarak ifade edilmesinden başka bir şey değildir. Korkunun karşıtına korkusuzluk demek hiçbir şey söylememekle eştir. Ben bunun gerçek karşıtını arıyorum; geceyle - gündüz, yeryüzüyle - gökyüzü gibi."

Ariston "Pozitif olarak ifadesi," diye fikir yürüttü.

Dienekes "Tamamen!" diyerek onaylar gibi genç adamın gözlerinin içine baktı. İki gencin yüz ifadelerini incelemek için durdu. Dinleyecekler miydi? Umurlarında mıydı? Onlar, kendi olduğu gibi, bu konunun sadık öğrencileri miydi?

"İnsan bu ölüm korkusunu nasıl yener? Bu korkuların en başta gelenini, kanımızda var olan, hayvanlarda olduğu gibi insanlarda da ve tüm canlılarda da bulunan bu korkuyu nasıl yenebilir?" İntihar'ın yanındaki köpekleri gösterdi: "Sürü halindeki köpekler bir

aslana bile saldırmak yürekliliğini gösterebilirler. Her köpek kendi yerini bilir. Kendinden üstün olandan korkar, aşağı olanın korkusundan cesaret alır. Korku korkuyu alt eder. Biz Ispartalılar da böyle yaparız; ölüm korkusunun karşısında daha büyük bir korku çıkarırız: şerefsizlik korkusu. Takımdan atılmak kokusu."

İntihar bu arada köpeklere birkaç parça et attı. Hayvanlar etlere hemen saldırdılar, içlerinden en güçlü olan aslan payını kaptı.

Dienekes acı bir gülümsemeyle sözüne devam etti: "Ama bu cesaret midir? Şerefsizlikten korkarak bir şeyler yapmak aslında korkuyla davranmak değil midir?"

Aleksandros aradığının ne olduğunu sordu.

"Daha soylu bir şey. Bilinmeyenin daha yüce bir yolu. Saf. Yanılmaz."

"Başka tüm sorunlar için tanrıların bilgeliğine güvenmeliyiz. Ama cesaretle ilgili olunca, hayır. Ölümsüzler bize ne öğretebilir? Onlar ölemezler. Ruhları bunun içinde saklı değildir." Vücudunu ve tenini göstererek "Korkunun üreticisi..."

Dienekes yeniden İntihar'a, sonra Aleksandros, Ariston ve bana baktı. "Siz gençler sanırsınız ki, biz eski savaşçılar uzun yıllardır edindiğimiz savaş deneyimlerimizle korkuyu yenmişizidr. Ama onu biz de sizin kadar şiddetle içimizde hissederiz. Hatta daha da şiddetle, çünkü bunu yakından yaşamışızdır. Korku bizim içimizde yirmi dört saat yaşar, sinirlerimizde, kemiklerimizde.. yanılıyor muyum, dostum?"

İntihar belli belirsiz, acı bir gülümsemeyle karşılık verdi.

Efendim de gülümsedi. "Cesaretimizi, hemen o anda paçavraları, kırıntıları birleştirerek toplarız. Bunların arasından temel olanı ayıklarız. Bu, şehrimizi, kralı, sülalemizin kahramanlarını küçük düşürmek korkusundandır. Eşlerimize ve çocuklarımıza, kardeşlerimize, silah arkadaşlarımıza layık olamayacağımızın haykırışıdır. Ben kendi hesabıma, tüm nefes ve şarkı oyunlarını, *tetrathesi*'in dayandığı noktaları, *phobologia*'nın öğretilerini biliyorum. Adamlarımla bir araya gelip onların korkularının benimkinden büyük olduğuna kendimi inandırmayı biliyorum. Belki de öyledir. Emrimdeki askerlere iyi bakarım, onların hayatta kalabilmeleri için kendi

korkumu unutmaya çalışırım. Ama o hep vardır. Unutmaya en yaklaştığım, korkuya karşın yapmam gerekeni yaptığım zamandır. Tam olarak bu da değil. Benim sözünü ettiğim cesaret bu değil. Hayvansı şiddet ya da paniğin neden olduğu kendini koruma duygusu da o değildir. Bunlar *katalepsis* anları yani kötü bir ruhun denetimi altında olunan anlardır. Bu duygu farede de, bir insanda olduğu kadar vardır."

Ölüm korkusunu yenmeye çalışan kimselerin çoğunlukla, ruhun bedenle birlikte ölmediğini iddia ettiklerine değindi. "Bana göre bu saçmadır. İstekten doğan bir düşünce. Başkaları, daha çok barbarlar, ölünce cennete gidileceğini söylerler. Hepinize soruyorum: Eğer buna gerçekten inanıyorsanız neden kendinizi öldürüp bu yolculuğa bir an önce çıkmıyorsunuz?

"Homer bize Achilles'in gerçek *andreia*'ya sahip olduğunu söyler. Ama öyle miydi? Ölümsüz bir annenin oğlu, Styx'in sularında yıkanmış bir bebek, kendini dokunulmaz bilen biri? Hepimiz böyle olduğuna inansaydık dünyada korkak kalmazdı."

Aleksandros, Dienekes'e göre, şehirde gerçek *andreiaya* sahip biri olup olmadığını sordu.

"Lakonya'da buna en yaklaşan dostumuz Polynikes'tir. Ama onun cesaretini de yeterli bulmuyorum. O, şerefsizlikten korktuğu için değil, şan ve şöhret hırsıyla dövüşüyor. Bu asilce olabilir, en azından adice değildir, ama gerçek *andreia* bu mudur?"

Ariston bu büyük korkusuzluğun aslında var olup olmadığını sordu.

Dienekes "Bu bir hayal değildir," diye inançla vurguladı. "Onu gördüm. Zaman zaman kardeşim Iatrokles'de vardı. Ondaki asaleti gördüğümde hayran oldum. Işıldıyordu, harikuladeydi. O sırada bir insan gibi değil, bir tanrı gibi savaşıyordu. Leonidas'da bazen vardır. Olympieus'da yoktur. Bende yoktur. Burada bulunan hiç birimizde yoktur." Gülümsedi. "Tanıdıklarımın içinde bu has cesaret en çok kimde var, biliyor musunuz?"

Ateşin çevresindekilerin hiçbiri yanıt vermedi.

Dienekes "Karımda," dedi. Aleksandros'a döndü. "Ve senin annen Leydi Paraleia'da." Tekrar gülümsedi. Bu daha değerli olan

cesaretin özü, dişi olmasındadır. Cesareti anlatan sözcükler, *andreia* ve *aphobia* dişildirler, oysa *phobos* ve *tromos*, korku ve dehşet erildir. Aradığımız tanrı aslında bir tanrı değil, bir tanrıçadır. Bilmiyorum."

Bu konuşmaların Dienekes'i rahatlattığı görülüyordu. Dinleyicilerine sessizce oturdukları için teşekkür etti. "İspartalıların böyle salon görüşmelerine sabırları yoktur. Hatırlıyorum da, bir defasında ölümsüzler gibi çarpıştığı bir savaş sırasında kardeşimle konuşmak istemiştim. Ona, o anlarda neler hissettiğini, içinden neler geçtiğini sormak için deli oluyordum. Aklımı yitirmişim gibi yüzüme bakmıştı. "Az felsefe, Dienekes ve daha çok erdem." Güldü. "İşte bu kadar."

Efendim konuşmayı sona erdirir gibi yana doğru döndü. Sonra ani bir dürtüyle Ariston'a baktı. Oğlanın yüzünde, büyüklerin önünde konuşmaya hazırlanan gençlere özgü çekingen bir ifade vardı. Dienekes "Haydi, söyle bakalım, dostum," diye onu zorladı.

"Kadınların korkusuzluğunu düşünüyordum. Herhalde erkeklerinkinden değişiktir."

Genç adam durakladı, yüzünden, deneyimi olmayan konular hakkında fikir yürütmesinin küstahlık ya da terbiyesizlik olabileceğini düşündüğü okunuyordu.

Dienekes gene de ısrar etti. "Değişik mi, nasıl?"

Ariston Aleksandros'a baktı. O, yüzünde bir gülümsemeyle arkadaşını yüreklendiriyordu. Genç, bir soluk aldı ve konuşmaya başladı; Erkeğin cesareti, canını vatanı için vermesi, büyük bir şey, ama olağanüstü değil. Hayvan olsun, insan olsun, dövüşmek mücadele etmek, onun doğasında yok mudur? Dünyaya gelmemizin nedeni budur, kanımızda bu vardır. Herhangi bir erkek çocuğa bakın. Daha konuşmaya bile başlamadan, içgüdüsel olarak sopaya kılıca uzanır; kız kardeşleri ise öğretilmediği halde bu kavga aletlerine dokunmaz, kediyi, bebeği göğsüne basar.

"Bir asker için dövüşmekten, kadın için de sevmekten daha doğal ne olabilir? Bir annenin yaradılışında vermek, beslemek vardır. Özellikle kendi rahminde büyüttüğü, acılar çekerek doğurduğu çocukları... Biliyorsunuz ki, bir dişi aslan ya da dişi kurt yavrularını korumak için hiç tereddüt etmeden hayatını hiçe sayar. Kadınlar

da öyle. Şimdi, kadın cesareti dediğimiz şeyi düşünün, dostlarım. Oğulları ölüme yürürken, bir şey hissetmeden durmak kadın yaradılışına ne kadar uymayan bir haldir, öyle değil mi?

Böyle bir insafsızlık karşısında annenin bedenindeki her nokta acıyla kıvranmaz mı? Yüreği parçalanarak bağırmaz mı? "Hayır, benim oğlumu değil! Bırakın onu!" İnanıyorum ki, kadınlarımızın, bizce bilinmeyen bir kaynaktan doğan güçle kendi tabiatlarının üstesinden gelmeleri, analarımıza, kız kardeşlerimize, eşlerimize böylesine hayranlık duymamızın gerçek nedenidir."

Efendim bu görüşleri beğeniyle karşıladı. Yanı başındaki Aleksandros ise kıpırdanıp duruyordu. Genç adamın tatmin olmadığı belliydi.

"Söylediğin doğru, Ariston. Hiç bu şekilde düşünmemiştim. Ama bir şey daha eklemek gerek. Eğer kadınların zaferi yalnızca ölüme giderken kuru gözlerle izlemek olsaydı bu sadece anormal değil, insanlık dışı, tuhaf hatta canavarca olurdu. Böyle bir davranışın asalet mertebesine erişmesi, inanıyorum ki, daha yüce ve özverili bir amaç uğruna yapılmasındandır.

Bu hayran olduğumuz, çekindiğimiz kadınlar, oğullarını, yaşamlarını, vatanlarına, ve insanlarına feda etmeye gönderiyorlar. Kendi çocukları yok olurken, ulusları yaşasın diye. Çocukluğumuzda öyküsünü dinlediğimiz anne gibi : Aynı savaşta beş oğlunun da öldüğünü haber aldığında, yalnızca şunu sormuş: Ulusumuz kazandı mı? Kazandığını öğrenince kuru gözlerle evine doğru yürümeye başlamış ve şunu söylemiş: Öyleyse mutluyum. Kadınların fedakârlıklarının bizi böyle etkilemesi bu nedenden değil mi - bütünü parçadan üstün tutmak asaleti?"

Dienekes güldü ve "Bebelerin ağzından bu ne bilgelik!" diyerek ikisinin de omzunu okşadı. "Ama hâlâ soruma yanıt vermediniz. Korkunun karşıtı nedir? Size bir öykü anlatacağım genç dostlarım. Ama burada ve şimdi değil. Onu Geçitler'de dinleyeceksiniz. Kralımız Leonidas ve Aleksandros'un annesi Paraleia'ya verilen sırra ait bir öykü. Bu öykü bizim cesaret ile ilgili sorularımızı yanıtlamaya yardım edecek ve Leonidas'ın ÜçYüzler'i nasıl seçtiğini anlata-

cak. Ama şimdi bu salon görüşmelerine son vermeliyiz. Yoksa bizi duyan Ispartalılar herkese biraz efemine olduğumuzu söyleyecekler. Haklı da olacaklar!"

Geçitlerdeki kampta, şimdi, biz üç genç, *enomotarch*'ımızın kralın yanından ayrılıp müfrezesine döndüğünü ve pelerinini çıkararak adamlarını idmana çağırdığını görüyorduk. "Haydi bakalım, ayağa kalkalım." Ariston ayağa fırladı. Aleksandros ile beni de yerlerimizden kaldırdı. "Korkunun karşıtı çalışmak olmalıdır."

Talimler henüz başlamıştı ki, duvardan gelen tiz bir ıslık herkesi uyanık olmaya davet etti.

Dar Geçitler'den bir düşman habercisinin ilerlediği görülmüştü. Bu haberci biraz uzakta durdu ve bağırarak Grekçe bir isim söyledi. Bu Aleksandros'un babasının, Olympieus'un *polemarch*'ının ismiydi. Beraberinde düşman elçiliğinden bir görevli ve bir çocuk olan haberciye yaklaşması işaret edildiğinde, üç Ispartalı subayı daha isimleriyle çağırdı: Aristodemos, Polynikes ve Dienekes.

Nöbetçi subay bu dördünü derhal getirtti. O da, orada bulunan herkes de, düşmanın bu isteği karşısında şaşırmış ve merak etmişlerdi.

Güneş artık iyice yükselmişti; düzinelerce müttefik piyade askeri duvarın üzerinden seyrediyordu. Pers elçileri ilerledi. Dienekes başlarındaki adamı hemen tanıdı. Bu, dört yıl önce Rodos'ta karşılaştığımız ve birbirimize hediyeler verdiğimiz kaptan Phammitachus, Mısırlı denizci "Tommie" idi. Çocuk da oğluydu. Oğlan çok iyi klasik Grekçe konuşuyordu ve çevirmenlik yapıyordu. Bol sırt okşamalar ve el sıkışmalar içinde sıcak bir karşılaşma oldu. Ispartalılar Mısırlının donanmasıyla olmamasına şaşırmışlardı, ne de olsa o bir denizci, bir deniz savaşçısıydı. Tommie yalnızca kendisinin ve kendi müfrezesinin kara ordularıyla hizmet ettiğini, İmparatorluk kumandasına kendi isteğiyle yalnızca bu özel işi yapabilmek için geçtiğini söyledi: Karşılaşıp tanıştıklarını severek hatırladığı ve iyilikleri için çalışmak istediği Ispartalılara fahri bir elçi görevi yapabilmek için.

Bu arada denizcinin çevresindeki kalabalık yüz kişiyi geçmişti. Mısırlı, en uzun boylu Hellen'den en az yarım baş daha uzundu,

keten başlığı boyunu daha da uzatıyordu. Gülümsemesi her zamanki gibi pırıl pırıldı. Kral Kserkses'in kendisinden, yalnızca Ispartalılara iletilmesi emredilen bir mesaj getiriyordu.

Rodos'taki elçilik kafilesinin başı olan Olympieus, bu görüşmede de aynı görevi üstlendi. Mısırlıya iki ulus arasında bir anlaşma yapılamayacağını bildirdi. Yunanlıların hepsi birdi. İşte o kadar.

Denizcinin yüzünün güleç ifadesi değişmedi. O sırada, duvarın tam önünde Alpheus ve Maron Thespialı iki müfrezeyle kalkan talimi yapıyorlardı. Tommie birkaç dakika kardeşleri seyretti. Etkilenmişti. Olympieus'a gülümseyerek, "O zaman teklifimi değiştiriyorum," dedi. "Siz, efendim, beni kralınız Leonidas'a götürün. Mesajımı Hellen Müttefikleri'nin komutanı olarak ona ileteyim."

Efendimin bu yakışıklı adamı sevdiği ve onu tekrar görmekten çok memnun olduğu açıkça belli oluyordu. Çevirmen oğlan aracılığıyla "Hâlâ çelik don giyiyor musun?" diye sordu.

Tommie güldü ve herkesin eğlenceli bakışları arasında beyaz Nil keteninden yapılmış iç çamaşırını gösterdi. Sonra dostça bir hareketle elçilik sıfatını o an için bir kenara bırakarak bir dost gibi konuşmaya başladı. "Dilerim bu zincir zırhı birbirimiz için hiç kullanmayalım kardeşlerim." Kampı, Dar Geçitler'i, denizi gösteriyor, kollarıyla hepsini kucaklıyor gibiydi. "Bu durum kim bilir nasıl sonuçlanacak? Belki Tempe'deki kuvvetiniz On Binler'e olduğu gibi kötü bir şey olmadan tükenir. Ama, yalnızca siz dördünüze dostça söylüyorum, rica ediyorum: şan şeref hırsının, gururunuzun karşı karşıya olduğunuz bu gerçeğe kör bakmasına izin vermeyin.

Orada sizi yalnızca ölüm bekliyor. Majestelerinin karşınıza çıkaracağı büyük güç karşısında bir gün bile dayanamazsınız. Gelecek savaşlarda da Hellas orduları galip gelemez. Bunu siz de, kralınız da biliyordur." Oğlunun söylediklerini çevirmesi ve Ispartalıların yüzündeki ifadeyi görmek için bekledi. "İnsan olarak, şehrinize ve onun layık olduğu şöhrete çok derin saygı duyan biri olarak yaptığım öneriye kulak verin dostlarım. Kaçınılmazı kabul edin, onur ve saygıyla idare edilmeye...."

Aristodemos "Orada durabilirsin dostum," diyerek sözünü kesti. Polynikes de hararetle katıldı. "Eğer söylemeye çalıştığının hepsi buysa dostum, bir tarafına sokabilirsin."

Mısırlı sakin ve sevecen tavrını sürdürdü. "Size söz veriyorum, Majesteleri de söz veriyor: Ispartalılar şimdi vazgeçerler ve silahlarını bırakıp teslim ederlerse Kralın bayrağı altındaki kimseden daha az saygıdeğer olmayacaklardır. Hiçbir Pers, ne şimdi ne de sonra Lakonya topraklarına ayak basmayacaktır. Majesteleri buna yemin ediyor. Memleketiniz Yunanistan üzerinde egemenlik kurma hakkına sahip olacaktır. Kuvvetleriniz Majestelerinin ordusunda en ileri mevkilere gelecekler, bütün nimetlerinden yararlanacaklardır. Milletiniz isteklerini yalnızca söylesin yeter. Majesteleri hepsini hemen yerine getirecek ve eğer onu iyi tanıyorsam, yeni dostlarına paha biçilmez hediyeler yağdıracaktır. "

Bu sözleri dinleyen tüm müttefiklerin nefesleri adeta boğazlarına takılıp kaldı. Bütün gözler korkuyla Ispartalılara döndü. Eğer Mısırlının teklifi samimi ise, ki olmadığına inanmak için neden yoktu, Lakonyalılar için kurtuluş demekti. Bütün yapacakları Hellen fikrinden vazgeçmekti. Subaylar şimdi ne yanıt vereceklerdi? Haberciyi hemen krallarına mı götüreceklerdi? Leonidas'ın Şövalyeler ve Ephor'lar arasından öyle üstün bir gücü vardı ki, sözü kanun demekti.

Birdenbire Hellas'ın geleceği uçurumun kenarına gelmişti. Müttefikler çivilenmiş gibi kalmış, nefes almadan, Lakonya'nın bu dört savaşçısının yanıtını bekliyorlardı.

Olympieus bir an bile düşünmeden Mısırlıya yanıt verdi; "Bence Majesteleri Ispartalıları gerçekten dostları yapmak istiyorlarsa, onların silahsız değil de, silahlı olarak daha yararlı olacaklarını göreceklerdir."

Aristodemos "Üstelik," diye ekledi, "Deneyimlerimiz bize şan ve şerefin kalemle değil, mızrakla kazanıldığını öğretmiştir."

O sırada gözüm müttefiklerin yüzlerine ilişti. Bir çoğunun gözlerinde yaşlar vardı. Bazıları da öyle rahatlamıştı ki dizlerinin dermanı kesilmişti. Mısırlı bunu fark etmişti. Nezaket ve sabırla gülümsedi. Hiç bozulmamıştı.

"Beyler, beyler. Ben size, burada, sözüm ona pazar yerinde değil, özel olarak kralınızın önünde görüşülecek sorunlardan söz ediyorum. Lütfen beni onun yanına götürür müsünüz? "Dienekes " O

da sana aynı şeyleri söyleyecektir." Kalabalığın içinden bir Ispartalı da "Hem de daha kaba bir dille," diyerek araya girdi.

Tommie gülüşmelerin durmasını bekledi. "Öyleyse bu yanıtı kralın ağzından duyabilir miyim?"

Dienekes gülerek "Bizi kırbaçlar Tommie," dedi. Az önce söze karışan adam, "Böyle onur kırıcı bir teklifi götürdüğümüz için sırt derimizi yüzer."

Mısırlı konuşan adama doğru baktı. Bu yaşlı bir Ispartalıydı, üstünde bir gömlek ve el dokuması bir pelerin vardı. Aristodemos'un omuz başında, ikinci sırada duruyordu. Gemici bir an için şaşkınlığa uğradı. Altmış yaşın yükünü taşıyan bu aksakallı genç savaşçılar arasındaydı ve piyade üniforması giyiyordu.

Mısırlı, "Rica ederim dostlarım, hemen heyecanlanıp, gururunuz kırılmış gibi davranmayın. Bırakın kralınıza böyle bir kararın daha kapsamlı sonuçlarını ve Pers Kralı'nın yapmak istediklerini anlatayım.

Yunanistan yalnızca bir başlangıç noktası. Yüce Kral zaten bütün Asya'da hüküm sürüyor; şimdi onun hedefi Avrupa. Hellas'dan sonra majestelerinin orduları Sicilya ve İtalya'yı fethetmeye yürüyecek, oradan Helvetia, Germania, İberia. Siz de katılırsanız kim karşı durabilir? Zaferler kazanarak Herakles'in sütunlarına ve daha da ileriye, Oceanus'un duvarlarına kadar yürürüz.

Lütfen kardeşlerim, aksi halde olacakları düşünün. Şimdi gururunuz yüzünden silahlarınızı bırakmayın ve ezilin, memleketiniz istila edilsin, eşleriniz ve çocuklarınız esir düşsünler, Lakonya'nın şanı, şöhreti ve hatta kendisi dünya yüzünden silinsin. Ya da söylediğim gibi, aklın yolunu seçin. Tarihin yenilmez ilerleyişinde hak ettiğiniz yeri onurlu bir şekilde alın. Şimdi hüküm sürdüğünüz topraklar, Yüce Kral'ın size vereceklerinin yanında bir hiç olacak. Bize katılın kardeşlerim. Bizimle birlikte dünyayı fethedin! Darius'un oğlu Kserkses size yemin ediyor: Majestelerinin ordularında hiç kimse şan ve şerefte sizden üstün olmayacak. Ve eğer Ispartalı dostlarım, Hellen kardeşlerinizi terk etmeyi onursuzluk sayıyorsanız, Kral Kserkses bu teklifi bütün Greklere de yapıyor. Tüm Hellen müttefiklerinizi, hangi ulustan olursa olsun hür olarak yanınız-

da bırakacak ve sizden sonra gelmek üzere onlara da saygı gösterecek!"

Ne Olympieus, ne Aristodemos, ne Dienekes ne de Polynikes bu sözlere karşılık vermediler. Mısırlı, onların el dokuması pelerinli yaşlı adama baktıklarını gördü. Yaşlı adam ileri çıkarak: "Ispartalılarda yalnız bu adamlar değil, herkes konuşabilir, çünkü hepimiz yasalar önünde eşitiz," dedi. "İzin verirseniz yalnız Lakonyalıların değil, Yunanlı müttefiklerin de uygun göreceği başka bir öneri getirmek istiyorum."

"Lütfen söyleyin."

Bütün gözler emektar savaşçıya dönmüştü. "Kserkses bize teslim olsun, cömertlikte ondan aşağı kalmayız. Onu ve askerlerini müttefiklerimize katarız ve bize yağdırmayı önerdiği bütün şan ve şerefi aynen biz de ona veririz."

Mısırlı bir kahkaha attı.

"Rica ederim beyler, değerli bir zamanı harcıyoruz." Yaşlı adama biraz da sabırsızca arkasını dönerek Olympieus'a "Beni derhal kralınıza götürün," diye tekrarladı.

Polynikes "Yararı yok dostum," diye yanıt verdi.

Dienekes "Kral huysuzun biridir," diye ekledi.

Yaşlı adam "Gerçekten," dedi, "Kötü huylu, ters biridir, okuması yazması bile pek azdır, söylediklerine göre içer, içer, sızar."

Mısırlının yüzünü bir gülümseme kapladı. Efendime ve Olympieus'a baktı. "Anlıyorum," dedi.

Tekrar yaşlı adama baktı. Mısırlı henüz fark etmişti, o, Leonidas'ın kendisiydi.

Tommie doğrudan Ispartalı krala seslenerek saygıyla başını eğdi. "Öyleyse saygıdeğer efendim, Leonidas'la görüşme umudum boşa gittiğine göre, sakalınızdaki aklar ve vücudunuzda görebildiğim yara izlerine hürmeten, Darius'un oğlu Kserkses'in bu hediyesini kralınızın yerine size vermeme izin veriniz."

Mısırlı bir torbadan çift kulplu ve üzeri değerli taşlarla süslü el yapısı, çok güzel bir kupa çıkardı. Üzerindeki işlemelerin Thermopilai bölgesini kutsal sayan kahraman Amphiktion ve Ispartalıların ve Leonidas'ın soyundan geldikleri Herakles ve oğlu Hyllus'u tem-

sil ettiğini söyledi. Kupa o kadar ağırdı ki, Mısırlı onu iki eliyle tutmak zorunda idi.

Leonidas ona "Cömertçe verilen bu hediyeyi kabul edersem, doğruca müttefiklerin hazinesine gider," dedi.

Mısırlı eğildi. "Nasıl isterseniz"

"O zaman kralınıza Hellen'lerin teşekkürlerini bildirin. Ve teklifimin açık olduğunu kendisine söyleyin, tabii Tanrı ona kabul etmek akıllılığını bahşederse."

Tommie kupayı kralın yerine kabul eden Aristodemes'e verdi. Yalnızca bir an geçti. Mısırlının gözleri önce Olympieus'unkilerle karşılaştı, sonra da ciddiyetle efendiminkilerle buluştu. Gemicinin gözlerini ağır bir ifade, bir üzüntü bürüdü. İçtenlikle önlemeye çalıştığı şeyin artık kaçınılmaz olduğunu açıkça görüyordu.

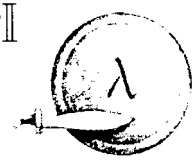
Ispartalılara "Eğer yaralanırsanız benim adımı söyleyin. Sizi öldürmemeleri için elimden geleni yaparım."

Polynikes çelik kadar sert bir sesle, "Öyle yap kardeşim," diye karşılık verdi.

Mısırlı, canı yanmış gibi irkildi. Dienekes hemen araya girerek gemicinin elini sevgiyle tuttu. "Tekrar görüşene kadar," dedi.

Tommie " O zamana kadar," diye karşılık verdi.

KİTAP
ALTI

DİENEKES

YİRMİ DÖRT

Pantolon giyiyorlardı.

Mor renkli, diz aşağısında bollaşan pantolonun altına baldırlarına kadar gelen, tavşan derisinden -ya da başka bir değerli deridençizme giyiyorlardı. Zincirden balık sırtı örülmüş zırhlı ceketlerinin altına giydikleri tunikleri uzun kollu ve işlemeliydi; miğferleri dövme demirden, kubbe biçiminde ve yüz kısmı açıktı. Parlak renkli tüylerle süslenmişlerdi. Yanakları allıklı, kulaklarında ve boyunlarında takılar vardı. Kadına benziyorlardı, fakat giyinişleri Hellenlerde küçümsemeden çok dehşet uyandırıyordu. Sanki yeraltından, Okyanus'un ötesinde, aşağısının yukarı; gecenin gündüz olduğu bilinmeyen bir diyardan geliyor gibiydiler. Yunanların bilmediği bir şey mi biliyorlardı? Hellenlerin sekiz kilo ağırlığındaki meşe ve bronzdan yapılmış omuzdan dize kadar gelen masif *aspidesleriyle* kıyaslanınca gülünç derecede dayanıksız görülen o hafif kalkanları acaba anlaşılmaz bir şekilde daha mı üstündü? Mızrakları Yunanların sağlam dişbudak ve kızıl ak ağacından yapılma iki metrelikleri gibi değildi. Daha hafif, daha ince, kargıya benzer silahlardı. Bunlarla nasıl vuracaklardı? Fırlatacaklar mıydı yoksa el altından mı saplayacaklardı? Yunanların kullandığından daha mı öldürücüydü?

Bunlar Medlerdi, müttefiklere ilk saldıracak taburun ileri koluydu. Fakat bunu o sırada Hellenler kesin olarak bilmiyorlardı. Yunanlar; Persleri, Medleri, Asurluları, Babillileri, Arapları, Frigleri, Karyalıları, Ermenileri, Cissiaları, Kapadokyalıları, Paflagonları, Baktrialarıve daha beş düzine Asyalıyı birbirinden ayıramıyorlardı. Yalnızca İyon Hellenleri, Lidyalıları, Etiyopyalı ve Mısırlıları silahları ve zırhlarından tanıyorlardı. İmparatorluk komutanlarının, doğ-

ru diplomasi gereği kuvvetlerinin içinden bir ulusa ilk kanı dökme onurunu vermeleri gerekiyordu. Yunanlıların tahminine göre bir düşmanı ilk kez denerken akıllı bir general alayın en seçkinini göndermezdi -Majesteleri için bu, kendi On Binleri, Ölümsüzler olarak bilinen Pers Saray Muhafızlarıydı- onları umulmayanla karşılaştıklarında kullanmak üzere geride bırakırdı.

Aslında bu, Leonidas ve müttefik komutanların da yararlandıkları bir stratejiydi. Onlar Ispartalıları bırakıp, uzun tartışmalar ve görüşmelerden sonra, bu şerefi Thespialı savaşçılara vermeyi kararlaştırdılar. İlk sırayı onlar aldılar. Beşinci günün sabahı, altmış dört kalkan genişliğinde bir sıra halinde "dans pisti" denen sahada dizildiler. Bir yanda dağdan bir duvar, öbür yanda körfeze inen kayalıklar ve arkada da yeniden kurulmuş olan Fokis Surları vardı.

Burası, yani katliam alanı bir üçgen oluşturuyordu. Derinlemesine en uzun yanı güneyde, dağ duvarının koruduğu taraftaydı. Thespialılar bu uçta toplanmışlardı. Karşı uçta denize inen uçurumun kenarında kalkanları üst üste yığılmıştı. Bu Thespialılardan oluşan kuvvet tahminen yedi yüz kişiydi.

Tam arkalarında Surlar'ın üzerinde Ispartalılar, Phlianlar ve Mycenaeanlar duruyordu, altı yüz kişiydiler. Onların arkasında öteki müttefik askerleri tam teşkilat yer almışlardı.

Düşmanın Trachis yolunda görülmesinden iki saat geçmişti , fakat hâlâ bir hareket yoktu. Sıcak bir sabahtı. Yol aşağıya doğru genişliyor, küçük bir şehrin agorası büyüklüğünden bir açıklık meydana getiriyordu. Nöbetçiler orada tam güneş doğduğu sırada Medyalıların toplandığını görmüşlerdi. Dört bin kadardılar. Bunlar yanlızca görülebilen düşmanlardı; dağın bir yamacı, geride kalan bölümü ve hazırlık noktalarını kapatıyordu. Düşmanın borazan sesleri ve subayların yamacın arkasına daha çok asker toplarken bağırmaları duyuluyordu. Bu görülemeyen yerde acaba kaç binler toplanıyordu?

Çeyrek saatler geçiyordu. Medyalılar hazırlanıyor, fakat ilerlemiyorlardı. Hellen nöbetçileri yukardan onlara küfür etmeye başladılar. Arkada, geçitlerde, sıcaklardan ve başka zorluklardan sıkılan Yunanlar sabırsızlanmaya başlamışlardı. Bu ağır zırhlar içinde

daha fazla terlemenin ne anlamı vardı? Thespialı yüzbaşı, Dithyrambos adamlarına, memleketine özgü kaba bir dille: "Çıkarın, ama takmaya da hazır olun," diye seslendi. Yardımcılar ve hizmetkarlar hemen koşturdular, herkes kendi efendisinin göğüs siperliğinden ve miğferinden kurtulmasına yardım etti. Korseler gevşetildi. Kalkanlar dizlere dayandı. Miğferlerin altına giyilen çuha takkeler çıkartıldı, terden sırılsıklam olmuşlardı, çamaşır gibi sıkınca suyu çıkıyordu. Mızraklar uçları yukarı gelecek şekilde dinlenme vaziyetinde toprağa saplandı. Demir tepeli bir ormana benziyorlardı. Askerlerin çömelmelerine izin verildi. Yardımcılar susuzluktan dudakları çatlayan askerlere tulumlarda su dağıtıyorlardı. Bu deri torbalarda kaynaklardan doldurulmuş sudan daha kuvvetli içecekler olduğuna bahse girebilirdiniz.

Gecikme uzadıkça kuşkular artmaya başladı. Bu da dört gün önceki gibi yanlış alarm mıydı? Persli hiç saldırmayacak mıydı?

"Kesin hayal kurmayı!" diye bir subayın bağırdığı işitildi.

Dienekes bile sabırsızlanıyordu. "Neden savaşta istediğin zaman uyuyamaz da uyanık kalmak zorunda olunca kalkamazsın?" Tam adamlarına yatıştırıcı bir şeyler söylemek üzereyken, ön sıralardan öyle bir bağırış işitildi ki, sözleri yarıda kaldı. Bütün gözler yukarı doğru kalktı. Grekler şimdi gecikmenin nedenini anlamışlardı.

Orada, yüz metre kadar yukarda sırtın arkasında, bir grup Persli hizmetkâr. "Ölümsüzlerin" gözetiminde bir platform ve bir taht kuruyorlardı.

Dienekes "O... çocukları!" diye sırıttı. "Bu Mor T...klının ta kendisi."

Yukarda, orduların üst tarafında otuz kırk yaşlarında bir adam net olarak seçilebiliyordu. Altın saçakları olan mor bir kaftan giymişti, platforma çıkıyor ve tahtta yerini alıyordu. Aşağı yukarı iki yüz kırk metre uzaklıktaydı, fakat bu uzaklıktan bile hükümdarın ne kadar yakışıklı ve soylu görünüşlü olduğu kolaylıkla görülebiliyordu. Tavrındaki aşırı kendine güveni bile fark etmek mümkündü. Gösteri seyretmeye gelmiş birine benziyordu. Sonu önceden belli olan hoş ve oyalayıcı, biraz da eğlenceli bir gösteri. Yerine oturdu. Hizmetkârları başına bir gölgelik kurdular. Yan tarafta üzerinde yi-

yecek içecek bulunan bir masa olduğunu seçebiliyorduk, sol tarafına her birinde bir katip bulunan yazı masaları konmuştu.

Dört bin Yunanlı, iğrenç hareketler yapıyor, hep bir ağızdan hakaretler yağdırıyorlardı.

Majesteleri bunlara karşı görkemle ayağa kalktı, zarif bir hareket yaptı, sanki tebaasının sevgi gösterilerine karşılık veriyordu. Gösterişli bir şekilde eğildi. Mesafe uzak olmasına karşın sanki gülümsediği görülüyordu. Kendi komutanlarını selâmladıktan sonra ihtişamla tahtına oturdu.

Benim yerim, duvarda, dağın sol yamacındaydı. Surların önündeki her Lakonyalının, Myccenaealının ve Phlialının gördüğü gibi ben de düşman komutanlarının piyade taburlarının önündeki arabada, borazan sesleri eşliğinde ilerlediklerini görüyordum. Tanrım! Ne kadar yakışıklı görünüyorlardı! Her biri öbüründen daha uzun boylu, daha da asil altı bölük komutanı. Sonradan öğrendiğimize göre onlar yalnızca Medyalı piyadelerin gözbebeği olmakla kalmıyor, on yıl önce Maraton'da Yunanlar tarafından öldürülenlerin oğulları ve kardeşlerince bu mevkilerinde büyük destek görüyorlardı. Ama insanın kanını asıl donduran tavırlarıydı. Küstahlık derecesinde kibirli halleri göze çarpıyordu. Düşmanın işini anında bitireceklerdi, düşündükleri tam olarak buydu. Öğle yemeğinde yiyecekleri aşağıdaki kampta pişmekteydi. Bizi, ter bile dökmeden temizleyecek, sonra da rahat rahat yemeklerini yemeğe ordugâha döneceklerdi.

Aleksandros'a baktım, alnı terden parlıyordu, yüzü kâğıt gibi bembeyaz olmuş, kesik kesik hırıltılı nefes alıyordu. Efendim, omuz başında bir adım ileride duruyordu. Dienekes'in dikkati Dar Geçitler'i dolduran ve gözle görülmeyecek kadar ileriye uzanan Medlere odaklanmıştı. Yüzündeki ifadeden düşüncesini okumak olanaksızdı. Onları stratejik açıdan ölçüyordu, silahlarını, subaylarının tavırlarını, giysilerini ve ne kadar aralıkla dizilmiş olduklarını inceliyordu. Onlarda bizim gibi ölümlü insanlardı, onlar da şu anda karşılarında gördükleri ordudan korkuyorlar mıydı? Leonidas, Thespaia'lı subaylara tekrar tekrar, adamlarının kalkanlarının, zırhlarının ve miğferlerinin mümkün olduğunca parlatılmasını belirt-

mişti. Şimdi bunlar ayna gibi parlıyordu. Bronz yüzlü *aspides*lerin kenarlarının ötesinde her miğfer ihtişamla alev gibi yanıyor, üzerinde yükselen at kılı hilal rüzgârda titriyor, korkutucu bir yükseklik ve büyüklük izlenimi vermekle kalmıyor, sözlerle anlatılmaz görülmesi gereken bir dehşet manzarası meydana getiriyordu.

Hellen askerlerinin bu dehşet görüntülerine ek olarak ve bana göre en korkunç olanı Yunanlıların miğferlerinin ifadesiz, boş yüz kısımlarıydı. Başparmak kalınlığındaki burunlukları, şişkin yanak kısımları ve göz deliklerinin ürkütücü boşluğuyla bütün yüzü kapatıyor, düşmana kendi gibi etten kemikten bir insanla değil, acımasız, kana doymayan, korkunç ve karşı konulmaz bir makineyle karşı karşıyaymış izlenimini veriyordu. İki saatten az bir zaman önce, Aleksandros'la, miğferini, keçe takkesinin üstüne geçirirken gülüşmüştük; o anda ne kadar tatlı ve çocuksu görünmüştü. Miğferi hafifçe başının üstüne inmiş ve kıza benzeyen yüzü ortaya çıkmıştı. Sonra basit bir hareketle sağ eliyle yanak kısmının kapağını kapamış ve korkunç maskeyi indirmişti; bir anda yüzündeki insanlık yok olmuş, yumuşak gözleri o korkunç bronz göz çukurlarının uçurumunda görünmez birer kara delik olmuşlardı; görünüşündeki bütün insanlık ifadesi kaybolmuş, yerini boş bir cinayet maskesi almıştı. "Maskeni yukarı kaldır," diye bağırdım, "Ödümü koparıyorsun." Şaka etmiyordum.

Dienekes şimdi bunu hesaplıyordu; Hellen maskesinin düşman üzerindeki etkisini. Efendim gözleriyle düşman saflarını tarıyordu; birçok askerin pantolonunun önünde idrar lekeleri görülebiliyordu. Orada burada mızrak uçları dikleşiyordu. Medler bu arada sıraya girmişlerdi. Her sıra yerini, her komutan mevkiini bulmuştu.

Sonu gelmeyen dakikalar geçiyordu. Can sıkıntısının yerini korku almıştı. Sinirler gitgide gerilmeye, kulaklar uğuldamaya başlamıştı. Eller uyuşmuş, bacaklarda his kalmamıştı. Herkesin bedeni sanki üç kat ağırlaşmış, taş gibi soğumuştu. İnsan kendi sesini, Tanrılara seslenirken duyuyor, bunun yalnızca kafasında mı olduğunu yoksa gerçekten yüksek sesle mi bağırdığını bilemiyordu.

Majestelerinin mevkii dağın epey yüksek bir yerinde olduğundan olanları, çarpışmayı neyin hızlandırdığını görememiş olabilir.

Olan şuydu: Birdenbire tepenin yamacından bir tavşan fırlamış ve doğrudan iki ordunun arasından koşmaya başlamıştı. Askerlerinin önünde duran Thespialı komutan Ksenocratides ve yanındaki diğer yüzbaşıları Dithyrambos ve Protokreon'un dokuz metre yakınından geçmişti. Komutanların üçü de miğferlerini başlarının arkasına kaldırmışlardı. Bu delice koşan hayvanı gören ve Yunan birliğinin sağ kanadında epey bir zamandır havlamakta olan alacalı, dişi köpek Styx fişek gibi ortaya fırladı. Eğer Hellenler bunu gökyüzünden gelen bir işaret olarak görüp heyecanla sonunun ne olacağını bekliyor olmasalardı, bu olay onlara son derece komik gelebilirdi.

Askerlerin söylemekte oldukları "Artemise İlahi" yarıda kesildi. Tavşan doğru Medyalıların ön sıralarına kaçtı, peşinden onu Styx deli gibi izliyordu. İki hayvan da bağıran birer gölge gibi görünüyorlardı, ayaklarının kaldırdığı toz bulutu havaya asılıp kalıyor, vücutları yarışmanın hızıyla uzuyordu. Tavşan doğruca Medyalıların ortasına koştu, oraya yaklaşınca paniğe kapıldı ve son hızla geri dönmek isterken bulunduğu yerde bir top haline geldi. Styx bir anda üzerine atladı, dişleriyle avını ikiye böldüğü sanılıyordu ki, herkesin şaşkın bakışları arasında tavşan kurtuldu. Hiçbir şey olmamıştı, göz açıp kapayıncaya kadar son hızla kaçmaya başladı.

Zikzak bir yarış başladı. On iki kalp atışından az bir zamanda tavşan ve köpek orduların arasındaki *oudenos chorion*, adı verilen tarafsız toprağı üç kere geçmişlerdi. Bir tavşan her zaman yukarı doğru kaçar; ön ayakları arka ayaklarından kısadır. O da kurtulmak için dağa doğru atıldı, fakat dağ çok dikti, ayakları altından kayıyordu; geriye düştü. Bir anda bedeni cansız ve kırık dökük olarak Styx'in dişleri arasındaydı.

Dört bin Yunanın boğazından bir sevinç notası yükseldi. Bunun bir zafer işareti, biraz önce yarıda kestikleri ilahiye bir yanıt olduğundan emindiler. Fakat şimdi Medlerin saflarından iki okçu ileri çıkmıştı. Styx avını göstermek ve sahibini aramak için döndüğü sırada yirmi yarda yakından atılan iki ok, aynı anda böğrüne ve boğazına saplanarak hayvanı yere yuvarladı.

Herkesin "Tazı" diye çağırdığı Skirite'den acı bir feryat yüksel-

di. Adamın düşmanın oklarıyla vurulan köpeği çırpınıyor, kıvranıyordu. Düşman komutanının kendi dilinde bir emir verdiğini duyduk. Bir anda bin Medya okçusunun oklarını kaldırdıklarını gördük. Duvardan biri "İşte geliyor," diye bağırdı. Her Yunanlı derhal kalkanını alarak savaş düzeni aldı. Aslında bir ses değil, bir sessizlik, rüzgârda yırtılan bir kumaşın çıkardığı sese benzer bir şey duyuldu. Bu, düşman okçularının yayı kavrayan ellerinden aynı anda fırlayan üç uçlu bronz başlı oklarından çıkan sesti.

Oklar daha havada yay çizerek gelirken Thespialı komutan Ksenocratides harekete geçti; başındaki çelengi fırlatıp, yalnızca göz deliklerini açıkta bırakan miğferini giyerek savaş vaziyetine geçti. "Fırtına ve Zafer Tanrısı Zeus!" diye bağırdı. Hellenlerin hepsi onun gibi yaptılar. Üzerlerine binlerce ok bir ölüm seli gibi yağıyordu. Sarpinx "Thespiae!" diye haykırdı.

Duvarın üstündeki yerimden, Thespialıların düşmanla buluşmaları bana ancak iki kalp atışı kadar sürdü gibi gelmişti. Ön saflar Medleri vurduğunda meydana gelen ses öyle pek de bronzun bronza çarptığında gök gürültüsünü andıran ve Hellenlerin kendi aralarındaki vuruşmalarından tanıdıkları sese benzemiyordu. Yunanların kalkanlarının metal kaplamaları Medlerin dallardan ördüğü duvara çarptığında çıkan ses, tıpkı bağcıların elleriyle kırdığı binlerce ateş çubuğundan çıkan çatırdıya benziyordu. Düşman sersemlemiş, şaşırmıştı. Thespialıların mızrakları kalkıyor ve saplanıyordu. Bir anda bu ölüm bölgesinde tozdan göz gözü görmez olmuştu.

Duvarların üstündeki Ispartalılar, bir körük gibi sıkışmış safların gözlerinin önünde açılıp yayıldığını, kımıldamadan seyrediyorlardı; ilk üç sıradaki Thespialılar düşmanı sıkıştırıyor, yürüyen bir duvar gibi onları eziyordu; geri kalan dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci, sekizinci ve daha sonraki sıralar, hücum sırasında aralarında açılan boşluğu dolduruyordu. Şimdi dalga halinde birbirinin üzerine geliyor, korkudan titreyen kollarıyla kalkanını kaldırıp önündeki arkadaşını sırtından itiyor, kendini bu kargaşanın içine atıyordu. Bu dehşet veren manzara insanın kanını donduruyordu; her Thespialı savaşçı Tanrılarına, çocuklarının ruhlarına, annesine, yardımına

gelebilecek her türlü varlığa sesleniyor ve inanılmaz bir cesaretle katliamın içine dalıyordu.

Biraz önce rütbelere ve sıralara göre dizilmiş, muntazam bir müfreze, bir kalp atışı süresi içinde öfkeli bir katliam kütlesine dönmüştü. Thespialı yedekler de kendilerini tutamamışlar; onlar da, ileri fırlamışlar, önlerindeki arkadaşlarını sıkıştırıp, toplu haldeki düşmanın üstüne gitmeğe başlamışlardı.

Bunların arkasında Thespialı subay yardımcıları kızgın tava içindeki karıncalar gibi zıplıyor, rütbesiz, silahsız, kimi korkudan geri kaçıyor, kimi ileri atılıyor, birbirlerine cesur olmayı ve efendilerine hizmette kusur etmemelerini bağırıyorlardı. Şimdi bu yardımcıların üzerine ikinci ve üçüncü parti ok yağmuru başladı. Düşman okçuları mızrakçıların gerisinde mevzilenmiş, arkadaşlarının tüylü kafalarının üzerinden ateşi yağdırıyorlardı. Bronz renkli okları karışık olarak, fakat denizdeki dalgaların sırası gibi belli bir hedefe gidiyordu. Medya okçuları kendi mızraklarının gerisinde kalıp, oklarını kendilerine saldıran Yunanlara isabet ettirebilmek için bir mesafe bırakıyorlar ve atışlarını onların başlarının üzerinden yapıyorlardı. Thespialı bir yardımcı kendini pervasızca bu fırtınanın ortasına attı. Bronz başlı bir ok ayağını deldi geçti. Acıyla bağırıp topallayarak kaçarken kendi aptallığına lanetler yağdırıyordu.

"Aslan Taşı'na ileri!"

Leonidas bağırarak duvarın üzerindeki yerinden atladı ve aşağıya, Ispartalıların, Mycenaealıların ve Phlianların bulunduğu açıklığa doğru ilerlemeye başladı. Burası özellikle meyilli olarak yapılmıştı. Thespialıların sıkıştırması sonucunda düşmanın bronz başlıları geri çekilmiş ve tam dört gündür talimlerde yüzlerce kez denedikleri gibi duvarın önündeki düzlükle mevzilenmişlerdi.

Dağın sol tarafında, savaşın tozu dumanı içinde seçilebilecek her biri iki adam boyunda üç taş işaret olarak belirlenmişti.

"Kertenkele Taşı" adı, bu hayvan o taş üzerinde güneşlendiği için takılmıştı. Burası, Fokis Surları'ndan daha önde Dar Geçitler'e yakın geçidin ağzından kırk beş metre ilerideydi. Burası düşmanın son ilerleyebileceği noktaydı. Adamlarımızla yapılan denemelere

göre sınır çizgisiyle Dar Geçitler arasına sıkı sıkıya bin düşman askeri sığabilirdi. Leonidas, bin askerin dansa davet edileceğini söyledi. Orada, Kertenkele Taşı'nda onları sıkıştırarak ilerlemelerini durduracaklardı.

Üç taşın ikincisi olan Taç Taşı, Kertenkele'den otuz metre gerideydi ve çatışmaya dalmadan hemen önce her kurtarma ekibinin hareket edeceği noktayı gösteriyordu.

En arkada olan Aslan Taşı, duvarın tam önündeydi ve bekleme çizgisini belirliyordu. Her kurtarma ekibi buradan yola çıkacak, çarpışanlarla kendi aralarında, savaşçıların manevra yapabilmeleri, gerekirse kaçmaları ve yaralıları kurtarmak için birbirlerine yardım edebilmeleri için yeterli mesafeyi bırakacaklardı.

Ispartalılar, Mycenaealar ve Phlianlar bu noktalar boyunca yerlerini aldılar. *Polemarch* Olympieus "Hizaya girin!" diye bağırdı. "Arayı kapatın!" Ok yağmuruna aldırmadan safların önünde dolaşıyor, komutanlarına emirler veriyor, onlar da bu emirleri kendi adamlarına geçiriyorlardı.

Olympieus'dan daha da önde olan Leonidas, ileride Dar Geçitler'deki nefesleri tıkayan tozlu, öfkeli mücadeleye bakıyordu. Gürültü fazlalaşmıştı. Kalkana çarpan kılıç ve mızrak şakırtıları, kubbe biçimindeki bronz kalkanlardan çıkan çan seslerine benzer sesler, adamların bağırışları, mızrakların darbelerle ikiye bölünürken çıkardığı keskin sesler; hepsi dağ ile Dar Geçitler arasında yankılanıyordu. Tıpkı kendi boş amfiteatr duvarlarıyla çevrili bir ölüm *theotronu* gibiydi. Leonidas miğferi kalkık ve başında hâlâ çelengiyle, dönerek *polemarch*'a işaret etti.

Olympieus'un sesi "Kalkanlar, rahat!" diye gürledi. Ispartalıların safında, *aspidesler* indirilip dik durumda, üst kenarları sahibinin bacağına yaslanmış ve kalkanın koluyla kordonu el altında olarak yere konmuştu. Bütün miğferler yukarı kaldırılmıştı, adamların yüzleri açıktı. Dienekes'in yanında, sekizlerin komutanı Bias, pire gibi zıplıyordu. "Başlıyor, başlıyor, başlıyor."

Dienekes öne çıkarak adamlarının kendisini görmesini sağladı. "Sakin olun, efendiler. Şu peynir tabaklarını dinlendirin." Üçüncü sırada Ariston kendinden geçmiş, sıkı sıkıya kalkanına yapışmıştı.

Dienekes uzandı ve kertenkele derisi değneğiyle oğlana vurdu. "Gösteriş mi yapıyorsun?" Oğlan birden kendine geldi, uykudan yeni uyanmış gibi gözlerini kırpıştırdı. Bir an, onun, Dienekes'in kim olduğunu ve ne istediğini anlamadığı görülüyordu. Sonra birden, suçlu bir ifadeyle kendini toparladı ve kalkanını rahat durumda, dizine dayadı.

Dienekes adamların önünde durdu. "Bütün gözler bende olsun! Buraya bakın kardeşlerim!" Sesi, bütün savaşanların tanıdığı ve korktuğu tonda, sert ve gırtlaktan geliyordu. "Bana bakın, çarpışanlara değil!"

Adamlar, kendilerinden bir taş atışı uzaklığındaki cinayet selinden gözlerini zorla ayırdılar. Dienekes arkası düşmana dönük, önlerinde duruyordu. "Orada neler olduğunu kör biri bile seslerden anlayabilir." Dar Geçitler'den gelen gürültüye karşın Dienekes'in sesi duyuluyordu. "Düşmanların kalkanları çok küçük ve çok hafif. Kendilerini koruyamıyorlar. Thespialılar onları doğruyor." Adamların gözleri durmadan savaşanlara gidiyordu. "Bana bakın! Lambalarınızı buraya çevirin, lanet olasıcalar! Düşman henüz kırılmadı. Krallarının gözünü üzerlerinde hissediyorlar. Buğday gibi saplarından dökülüyorlar, ama cesaretlerini yitirmediler. Bana bakın diyorum! Ölüm bölgesinde müttefiklerimizin miğferlerinin katliamın içinden yükseldiğini görüyorsunuz; sanki Thespialılar bir duvara tırmanıyorlar gibi görünüyor. Aslında tırmanıyorlar. Pers cesetlerinden oluşan bir duvara."

Bu doğruydu. İnsanlardan oluşan bir yükseklik açıkca görülebiliyordu; bu, kaynayan kalabalıkta bir dalga gibiydi. "Thespianlar ancak birkaç dakika daha dayanabilirler. Öldürmekten yorgun düştüler. Tavuk avlar gibi. Ağ ile balık tutmak gibi. Beni dinleyin! Sıramız geldiğinde, düşman çökmeye hazır olacak. Daha şimdiden çatırdadığını duyuyorum. Hatırlayın, bir raund boks yapmaya gidiyoruz. Bir içeri, bir dışarı. Kimse ölmeyecek. Kahramanlar yok. Gir, öldürebildiğin kadar öldür, sonra, borazanlar çalınca dışarı çık."

Ispartalıların arkasında en az bin iki yüz Tegeatlı ve Oposlu Lokrislilerin bulunduğu duvarın üzerinde, *sarpinxin* çığlığının yükseldiği duyuldu. Önde, Leonidas mızrağını kaldırdı ve miğferini ka-

pattı. Polynikesle şövalyeleri hemen çevresini sardılar. Thespiaların işi tamamlanmıştı. Dienekes, "Başlıklar aşağı! Peynir tabakları yukarı!" diye bağırdı.

Ispartalılar enine sekizer kişilik gruplar halinde ve Thespialıların geri çekilebilmesi için çifte aralıkla ilerliyorlardı. Thespialar tek sıra halinde gerileyeceklerdi, fakat öyle yorgundular ki, sıra falan kalmamıştı; Lakonyalılar üzerlerinden geçtiler. Ispartalı *promachoi*, öncüler savaş yerine üç kalkan boyu yaklaştıklarında müttefiklerin omuzları üzerinden düşmana zıpkın sallamaya başlıyorlardı. Thespialıların bir çoğu düşmüş ve üzerlerine basılmıştı; Ispartalı askerler geçtikten sonra arkadaşları ayağa kalkmalarına yardım etmişti.

Dienekes'in her söylediği doğru çıkmıştı. Medlerin kalkanları sadece çok hafif ve küçük değil, biçimleri de Helenlerin geniş, ağır, kubbe şeklindeki *aspideslerine* karşı yetersiz kalıyordu; düşmanın yassı kalkanları Yunanlıların kalkanlarının yuvarlak yüzeyinde kayıyor, kullananın boynu, bacakları, gırtlağı ve kasıkları korumasız kalıyordu. Ispartalılar, zıpkınlarını, düşmanların yüzüne boğazına tekrar tekrar saplıyorlardı. Medlerin donanımı, hafif savaşçıların kullandığı cinstendi. Onlar zıpkının erişemeyeceği mevkiden atılan, uzaktan öldürebilen silahlardı. Bu sıkışık savaş düzeni onlar için cehennem demekti.

Gene de dayandılar. Mertlikleri soluk kesiciydi, cesaretin de ötesinde, delilik derecesindeydi. Bu kendini feda etmekti; Medler bedenlerini tenin kendisi bir silahmış gibi teslim ediyorlardı. Birkaç dakika içinde Ispartalılar ve kuşkusuz Mycaneanlar ve Phlianlar yorgunluktan perişandılar. Öldürmekten yorgun düşmüşlerdi. Zıpkını indirmekten, kalkanı kaldırmaktan, damarlarında akan kanın uğultusundan ve göğüslerinin içinde kalplerinin çarpmasından yorgun düşmüşlerdi. Düşman cesetleri toprağa yayılmıyor, üstüste yığınlar halinde yükseliyordu.

Ispartalıların yardımcılarının kendileri silahlarıyla vuruşmaktan artık vazgeçmişler, düşman cesetlerini çekip ortadan kaldırarak adamlarına yer açmaya çalışıyorlardı. Ariston'un yardımcısı Demades'in on beş saniye içinde üç yaralı düşmanın boğazını kesip cesetlerini inleyen, kıvranan yığının üzerine attığını gördüm.

Ön saflardaki Medyalılarda disiplin diye bir şey kalmamıştı; subayların bağırarak verdiği emirler gürültüden duyulmuyordu, duyulsa bile adamlar karşılık veremeyecek kadar şaşkın haldeydiler. Yine de sıradakiler paniğe kapılmamışlardı. Çaresizlik içinde oklarını, zıpkınlarını, kalkanlarını almış, elleriyle Ispartalıların silahlarını çekiştiriyorlardı. İki elleriyle zıpkınlarını yakalıyor, Ispartalılardan koparmaya çalışıyorlardı. Düşmanların bir kısmı kendilerini Lakonyalıların kalkanlarının üzerine atıyor, üst kenarından yakalayarak *aspidesleri* aşağı çekiyor Ispartalıları parmaklarıyla tırnaklarıyla pençeliyor, tırmalıyorlardı.

Şimdi ön saflarda katliam adam adama olmaya başlamıştı; sıra, düzen diye bir şey kalmamıştı. Ispartalılar, kısa *xiphos* kılıçlarının şaşmaz ve öldürücü darbeleriyle karınları deşiyorlardı. Kalkanı elinden koparılmış olan Aleksandros'un *xiphosunu* bir Mede sapladığını, adamın da elleriyle Aleksandrosun apış arasına saldırdığını, vurduğunu gördüm.

Lokanyalıların orta safları, mızrakları ve kalkanları henüz sağlam olarak bu askerlerin içine daldılar. Fakat Medlerin takviye kuvvetlerinin sonu gelmiyordu; bin kişilik takviyenin Dar Geçitler'e sel gibi aktığı görülüyordu; arkalarından binlercesi ve daha arkadan yine binlercesi geliyordu. Kayıplarının korkunç derecede büyük olmasına karşın, rüzgâr düşmanın lehine esmeye başlamıştı. Binlerin yalnızca ağırlığı bile Ispartalı safların çözülmesine neden olmaya başlamıştı. Düşmanın Hellenleri hemen alt edememesi Dar Geçitlerden gereken hızla yeterli adam geçirememesiydi; bu ve bir de her tarafı dolduran Medlerin cesetleriydi.

Ispartalılar bu etten duvarın arkasında dövüşüyorlardı, sanki taştan bir kale duvarıymış gibi. Düşman üzerlerine çıktı. Biz gerideki onları görebiliyorduk; hedef teşkil ediyorlardı. İntihar'ın iki defa Aleksandros'un omzunun üzerinden cesetlerin tepesindeki bir Med gencine kargı fırlattığını gördüm. Cesetler her tarafta ayaklar altındaydı. Taş sandığı bir şeyin üzerine çıktığımda altımda kıpırdanıp kıvrandığını hissettim. Bu henüz yaşayan bir Meddi. Kırık bir *machaere* palasını bacağıma sapladı; korkuyla bağırdım ve kanlı insan parçalarının üzerine düştüm. Bu sefer düşman bana dişleriy-

le saldırdı. Kolumu yerinden koparacakmış gibi yakaladı; hâlâ elimde tuttuğum yay ile suratına vurdum. Birden biri sırtıma ayağıyla bastı. Bir savaş baltasının inerken çıkardığı korkunç sesle birlikte düşmanın kafatası karpuz gibi yarıldı. Bir ses "Orada ne arıyorsun?" diye bağırdı. Bu Polynikes'in yardımcısı Akanthustu, üstü başı kan içindeydi ve aklını kaçırmış biri gibi sırıtıyordu.

Düşman ceset duvarının üstünden sel gibi geliyordu. Ayağa kalktığımda Dienekes'i kaybetmiştim; hangi müfrezenin hangisi olduğunu, kendi yerimin neresi olduğunu bilemiyordum. Ne kadar zamandır savaştığımız hakkında bir fikrim yoktu. İki dakika mı yoksa yirmi mi? İki yedek mızrağım vardı, düşersem sivri uçlarının arkadaşlarıma zarar vermemesi için demir kısımlar deri kılıfla kapalıydı. Öbür yardımcıların çoğu da aynı durumdaydılar; hepsi de benim kadar şaşkındılar.

İlerilerde Medya atıcılarının oklarının Isparta bronzuna çarpıp titreşmesi duyulabiliyordu. Ispartalıların iki metrelikleri düşmanın daha kısa ve hafif mızraklarından daha farklı bir ses çıkarıyordu. Hava Lakonyalıların aleyhine dönmeye başlamıştı, bu cesaretlerinin olmamasından değildi, düşmanın çok fazla askeri öne sürmesinin bir sonucuydu. Dienekes'i bulup yedeklerimi ona teslim etmek için çırpınıyordum. Manzara tam bir kaostu. Sağda solda yıkılmalar görüyordum, öndekilerin Medya saldırısının ağırlığıyla çözülmesi arka saflardaki Ispartalıları çökertmişti. Efendimi unutup nerede olursa olsun hizmet etmeliydim.

Sıranın tenha olduğu bir noktaya koştum, artık tam bir çözülmenin başladığı görülüyordu. Bir Ispartalı katliamın tam ortasına sırtüstü düştü, Medlerden biri elindeki palayla savaşçının başını gövdesinden ayırdı. Baş, miğferiyle beraber tozun içinde yuvarlanıyor, beyaz ve gri kemikleri görünüyor, ilikleri dışarı akıyordu. Miğfer ve baş yuvarlanarak gitti, çıplak bir ayağın üstüne kapandı. Katil kılıcını havaya kaldırarak bir zafer çığlığı attı; yarım saniye sonra kızıllar giymiş bir savaşçı iki metrelik mızağını adamın karnına öyle bir sapladı ki, silahın öldürücü çelik ucu adamın arkasından fırladı. Başka bir Medlinin korkudan bayıldığını gördüm. Ispartalı silahını geri çıkartamadı, bunun üzerine hâlâ yaşayan düşma-

nının karnına ayağıyla basıp diş budak ağacından yapılma mızrağını ikiye böldü. Bu kahramanın kim olduğunu bilmiyordum, hiçbir zaman da öğrenemedim.

"Mızrak!" diye bağırdığını işittim, miğferindeki göz deliklerinden seçilen gözleri yedek bir silah arıyordu. Sırtımdaki iki metreliği koparır gibi çıkarttım ve meçhul savaşçının ellerine tutuşturdum. Geriye doğru döndü. Birini yakaladı ve hızla dönerek bir başka Medlinin gırtlağına sapladı. Kalkanının kordonu içerden kopmuştu; aspis yere düşmüştü. Kaldırma olanağı yoktu. İki Medli zıpkınlarıyla Ispartalıya doğru atıldılar, ancak hemen onu korumak için yer alan sıra arkadaşının kalkanıyla karşılaştılar. İki zıpkın da kalkanın bronz yüzüne çarparak parçalandı. Bu sırada hızla yere, birinci Ispartalının üstüne düştüler. Ksiphosunu çekerek birinci Medlinin karnına sapladı, sonra bir ölüm narası atarak kalktı ve bıçağını ikinci Medlinin gözlerinin üstüne indirdi. Düşman dehşet içinde yüzünü tuttu, parmaklarının arasından kan fışkırıyordu. Ispartalı iki eliyle yere düşen kalkanını kaldırdı ve kenarını soğan doğrar gibi adamın boğazına öyle bir indirdi ki, neredeyse kafası kopuyordu.

"Toplanın! Toplanın!" diye bir subayın bağırdığını duydum. Biri arkadan beni kenara itti. Bir anda başka bir müfrezeden Ispartalılar, düşmek üzere olan zayıflamış ön cepheyi takviye etmeye geldiler. Bu "karışık" savaştı. Bu yiğitliği görmek insanın kalbini durduruyordu. Felaketin eşiğinde gibi görünen bir durum, yedek kuvvetlerin disiplin ve düzeni sayesinde bir anda güçleniyordu. İleri saflardaki her asker, rütbesi ne olursa olsun şimdi bir subayın görevlerini yapıyordu. Bunlar kalkan kalkana, yakın savaş yapıyorlardı. Bronzdan bir duvar oluşturmuşlardı. Böylelikle geriye çekilmiş olanlara kuvvet kazanmak, yeniden düzene girmek ve tekrar ikinci, üçüncü, dördüncü sıralarda yer almak olanağı veriyordu.

Bir savaşçının kendisi ve arkadaşları yok olmak, ezilmek üzereyken yalnızca içinden gelen bir güçle değil, disiplin ve talimle elde ettiği panik yaratmamak, ümitsizliğe kapılmamak ve Dienekes'in bir savaşçının en büyük başarısı olduğunu söylediği 'Sıradan olamayan hallerde sıradan olanı yapmak' yeteneği sayesinde kur-

tulabilmesi kadar yüreğini cesaretle dolduracak bir şey olamaz. Bunları yalnızca kendi için değil; Achilles ve eskinin şampiyonları gibi bir bütünün parçası olarak yapmak; böyle kaos ve karışıklık anlarında hiç tanımadığı silah arkadaşlarını yanında bulmak, onların her yerde mızrak tarafında, kalkan tarafında, önde ve arkada olduklarını bilmek; gene arkadaşlarının bilinçsizce ve açgözlülükle değil, herbirinin kendi rolünü bilerek düzen ve sükunetle toplandığını görmek; onların kendilerinde buldukları gibi, kendisini de onlarda güç bulmaktı. İşte böyle zamanlarda savaşçı bir tanrı elinin kendisini yükselttiğini hisseder. Kendi varlığının nerede bittiğini, yanındaki arkadaşının nerede başladığını ayırt edemez. Böyle zamanlarda ordu öyle bir birlik kurar ki, yalnızca bir makine ya da savaş aleti seviyesinde değil, bunun çok üstünde, tek bir organizma, kanı ve kalbi tek bir hayvan gibi işler.

Düşmanların okları Isparta saflarına yağmur gibi yağıyordu. Kendimi bulduğum yerden, gerideki sıralardan savaşçıların ayaklarını görüyordum. Kanlı toprakta kaymamak için zorlukla ilerlerlerken yavaş yavaş düzene giriyorlardı. Bronz şakırtıları acıklı sesleriyle öfkeli bağırtıları delip geçiyordu. Bu ses yarı müzik yarı kalp atışına benziyordu. Savaşçıların kalkan tarafındaki ayağı ileri bir hamle yaptı, okları düşmana çevriliydi; mızrak tarafındaki ayağı, çamurun içinde, doksan derecelik bir açıda duruyordu. Hep beraber önlerindeki arkadaşlarının sırtına dayalı kalkanlarının iç yüzünü sol omuzlarının bütün gücüyle itmeye başladılar. Tek bir küreğe asılan kürekçiler gibi adamların birlikte yüklenmeleriyle ordunun gemisi düşman selinin içine doğru ilerledi.

Önde, Ispartalılar iki metrelik mızraklarını kalkanlarının üst kenarından aşırıp düşmanın yüzüne, boğazına ve omuzlarına fırlatıyorlardı. Kalkanın kalkana çarpmasıyla çıkan ses artık başlangıçtaki vuruşmalardaki şakırtıdan daha değişikti, daha derin, daha korkusuzca, bir ölüm değirmeninin mengenelerinin madeni mekanizmasından çıkan gıcırtılara benziyordu. Ispartalı ve Medlilerin bağırmaları da artık bir öfke ve dehşet korosu halinde yükseliyordu. Şimdi her savaşçının ciğerleri soluk almak için çalışıyordu; göğüsler ateşçi körüğü gibi inip kalkıyordu. Çarpışanların gırtlaklarından

çıkan ses, on bin taş ocağı işçisinin büyük bir kaya parçasını halata asılıp yerden sökmek için zorlandıklarında çıkardıkları seslere benziyordu.

Dienekes her zaman, savaşın bir iş olduğunu söyleyerek onun esrarengiz bir şey olmadığını anlatmaya çalışırdı. Medliler, bütün yürekliliklerine, sayılarının çokluğuna ve Asya'yı fethettikleri açık arazi savaşındaki tartışılmaz ustalıklarına karşın, Hellen usulü ağır piyade savaşında deneyimden yoksundular. Ispartalılar gibi durmadan bütün taktikleri tekrar tekrar prova etmemişlerdi. Katliamda yalnızca dağınık kalabalık gibiydiler, yangından kaçan koyunlar gibi Lakonyalıları itip dürtüyorlardı. Cesaretleri vardı, bu şerefli bir şeydi, fakat onları sıkıştıran bu disiplinli ve uyumlu hücum karşısında etkili olamıyorlardı.

Ön sıralardaki talihsizlerin saklanacak bir yerleri yoktu. Arkadan sıkıştıran kendi adamlarıyla önden Ispartalıların üzerlerine saplanan mızrakları arasında kalmışlardı. Adamların bir kısmı nefessizlikten öldü. Kalpleri bu kadarına dayanamamıştı. Alpheusla Maronu gördüm; boyunduruğa koşulu bir çift öküz gibiydiler; omuz omuza dövüşüyorlardı. Medya saflarına saldırıp onları duvarın yüzünden otuz metre dışarı süren birliğin aslarıydılar.

İkizlerin sağındaki şövalyeler, dövüşerek, bu gediğin içine girdiler. Düşman saflarını çevirdiler, sonra da kalkansız olan sağ kanada saldırdılar. Tanrı bu şövalyelere karşı durmaya çalışanlara yardım etsin: Polynikes ve Dorian, Terkleus ve Padrokles, Nikolaus ve iki Agisler, hepsi gençliklerinin baharında, krallarının yanında dövüşen ve şu anda avuçlarının içinde gibi görünen şan ve şerefi yakalamak için deli olan, eşsiz askerlerdi. Bana gelince, itiraf etmeliyim ki, dehşet içinde kalmıştım. Yanıma iki dolu ok torbası, yirmi dört demir başlı mızrak almıştım, ama tükürecek kadar bile zamanım olmadan elimde hiçbir şey kalmamıştı. Savaşçıların miğferlerinin arasından düşmanın tam yüzüne ve gırtlağına nişan alıyordum. Bu okçuluk değil, katliamdı. Henüz yaşayan yaralıların karınlarından mızrakları söküp çıkararak tekrar kullanıyordum. Gerdiğim yayla atmaya çalıştığım bir ok elimin üstünden kaydı, kan ve et parçalarından kayganlaşmıştı; zıpkınlardan, daha fırlatmadan

kan damlıyordu. Müthiş bir korkuya kapılmıştım, gözlerim kendiliğinden kapanıyordu; açılmaları için iki elimle yüzümü tırmalıyordum. Aklımı mı kaçırmıştım?

Dienekes'i bulmalıydım. Yerime gitmeli ve onu korumalıydım. Fakat aklımın henüz yerinde duran bir parçası burada kalmamı, burada yardım etmemi emrediyordu.

Çarpışmanın arkasında, ortalığı kaplayan o panik havası birden yok oldu ve asker kendini toparlayarak öldürücü bir savaşa koyuldu. Askerlerin anlaşılmaz bir biçimde, savaşın hangi yöne gittiğini nasıl öğrendiklerini kimse bilmez. Her nasılsa savaşçılar, Isparta sol kanadının dağın ön kısmında Medleri çökerttiğini hissetmişlerdi. Lakonyalılardan fırtına gibi yükselen ve çoğalan sevinç çığlıkları duyuldu. Düşman da biliyordu. Hatlarının çöktüğünü hissediyorlardı.

Sonunda efendimi bulmuştum. Sevinçle çapraz tepelikli subay miğferini gördüm. Öndeydi, bir grup Medya mızraklı askerini sıkıştırıyordu; onlar artık saldırmıyorlar dehşet içinde kalkanları fırlatarak kaçmaya çalışırken arkalarındaki sıraları karıştırıyorlardı. Ezerek, vurarak ilerleyen Ispartalıların hemen arkasındaki açıklıktan onun yanına doğru koştum. Bu bölge, bizi ok yağmuruna tutan Med askerleri ile cesetlerin yığınlar halinde üst üste bindiği alan arasına kalan tek boşluktu.

Yaralı Medliler kuytu yere doğru sürünerek gitmişlerdi; onların yanı sıra dehşete kapılmış ölü taklidi yapan oyuncular ve bitkin düşmüş olanlar da oradaydı. Düşman askerleri her yerdeydi; bazıları ölmüştü, bazıları ise ölmek üzereydi; ayaklar altında kalarak ezilmiş, sakatlanmış, katledilmişlerdi. Son derece gür bir sakalı olan bir Medli gördüm; elinde bağırsaklarını tutmuş korkulu gözlerle yere oturakalmıştı. Yanından geçerken, onun yandaşlarından biri, yukardan attığı okla adamı uyluğundan yere mıhladı. Acıyla bakan gözleri benimkilerle karşılaştı; neden bilmiyorum, ama onu aldatıcı güvenliğin olduğu kuytunun içlerine kadar beş altı adım çektim. Arkaya baktım. Tegeatalar ve Opountian Lokrialılar; bulundukları sıralarında çömelmişlerdi; Aslan Taşı'nın aşağısındaki sınırda; kalkanları aralıklarla dizilmiş ve düşman darbelerine karşı

korunmak için kalkmıştı. Önlerinde uzanan toprak bir kirpinin iğneleri gibi dizilen düşman oklarından iğne yastığı gibi dik dik olmuştu. Duvarın savunma çiti, atılan yüzlerce düşman okuyla ateş almıştı.

Şimdi Med mızrak atıcıları patlamaya benzer bir ses çıkardı. Aynen çocukların oynadığı tahta top oyunundaki gibi: birbiri üzerine yığılı sıradaki askerler geriye doğru sendeleyip tepetaklak oldular; ön saflardakiler kaçmaya hazırlanırken ve arkada kalanlar da bu yüzden paldır küldür birbirlerine dolaşırken, askerler düştü ve birbirleri üzerine tepetaklak yuvarlandı. Ispartalıların saldırıya geçtikleri alan kol ve bacaklardan, eklemleri olmayan gövdelerden, pantalonlu uyluklardan ve bellerden oluşan bir deniz olmuştu; bazıları düşen yoldaşlarının karşısında sürünürken, arkalarından yere mıhlananlar da kendi dillerinde bağırarak yardım istiyorlardı.

Katliam aklın kavrama kapasitesini aşmıştı. Olympieus'un çılgınca gerilediğini gördüm; toprağın değil, düşen düşman askerlerinin; ölenlerin olduğu kadar yaralıların oluşturduğu insan bedeninden bir halı üzerinde yürüyordu; bu sırada onun zırh taşıyıcısı Abatus, kertenkele derisinden sopasını batırarak Olmpieus'un yanından geldi ve sırıkla salını yürüten bir denizci gibi sivri uçlu mızrağını, geçerken, hâlâ ölmemiş olan düşman gövdelerine batırdı. Olympieus, Sur boyunca mevzilenen müttefiklere doğru ilerledi. Miğferini çıkardı, böylece komutanlar onun yüzünü görebileceklerdi, sonra da mızrağını ileri geri üç kez hareket ettirdi. "İleri! İleri!"

Kanı donduran bir çığlıkla ileri atıldılar.

Olympieus'un miğferini takmadan bir an durduğunu ve önünde uzanan düşmanın örttüğü toprağa baktığını gördüm. Kendisi de bu vahşetin büyüklüğü karşısında sarsılmıştı. Sonra yeniden miğferini taktı, yüzükanlı bronzun altında kayboldu; zırh taşıyıcısını da alarak savaşa geri döndü.

Bozguna uğrayan mızrak atıcılarının arkasında kardeşleri, Med okçuları duruyordu. Bunlar hâlâ sıralı olarak yirmi adım derinlikte duruyordu; her bir okçu dallardan örülü insan büyüklüğünde kalkanların ardında yerini almıştı; bunlar yere demir çivilerle mıhlan-

mıştı. Otuz metrelik tarafsız alan Ispartalıları, okçuların oluşturduğu bu duvardan ayırıyordu. Düşman şimdi kendi mızrak atıcılarına; Lakonyalı saldırısına karşı duran son kahramanlara doğru ateş etmeye başlamıştı.

Medliler kendi adamlarını arkadan vuruyorlardı.

Kendi kardeşlerinden on tanesini katletmek umurlarında değildi. yeter ki şanslı bir mızrak bir Ispartalıyı mıhlasın.

Bu tüyler ürpertici uzun gün boyunca gösterilen tüm kahramanlıklar içinde duvarın üzerinde savaşan müttefiklerin gösterdikleri kahramanlık hepsini geçmişti; buna tanık olan kimse yeryüzünde buna benzer bir başka görüntü daha bulamazdı. Ön saflardaki Ispartalılar geride kalan son mızrak atıcılarını da bozguna uğratırken; ortaya çıkan öncü subayları da Med okçularının çok yakından açtıkları ateşe maruz kaldı. Leonidas'ın kendi de hizaya girip saldırı emri verirken öne doğru çıkmaya kararlıydı. Lakonyalılar tam olarak doğru yerde toplanmasalar bile bu koşullar altında akıl almaz bir disiplin ve düzenle bu emre uydular. Medliler ikinci bordalarını gevşetmeye zaman bulamadan, altmış kadar kalkanla karşı karşıya geldiler; Lakonya *lambdaları* çamur ve kan pıhtıları içinde görünmez olmuştu; kanlar bronzların altından oluk oluk akıyor ve *aspideslerin* altındaki deri önlüklere damlıyordu; bunlar savaşçıların bacaklarını şimdi girişecekleri mücadeledeki yaylım ateşinden koruyacak öküz derisinden eteklerdi. Ağır, bronzdan baldır zırhları da baldırlarını koruyordu, her bir kalkan kenarı yalnızca miğferlere kadar uzanıyordu; göz çukurları açıkta kalıyordu, askerlerin dalgalanan at kılından tüylerini ve subayların sorguçlarını aşıyordu.

Bronz ve koyu kırmızı renkli kalabalık Med ateşinin içine daldı. Kamıştan yapılmış oklar; son hızla Isparta hattını yardı. Dehşete kapılan bir okçu daima okunu daha yükseğe atar; insan yukardan atılmış okların dolu gibi ses çıkararak başların üzerinden geçip Ispartalıların ön saflarına doğru fırladığını ve mızraklardan oluşan ormana daldığını duyabilirdi; düşerek zırhlı sıralarda harcanıyorlardı. Bronz başlıklı oklar; bronz yüzlü kalkanlara çarparak, örsün üzerinde çekicin çıkardığına benzer bir ses çıkarıyorlardı. Çıkarttık-

ları öfkeli patırtı; metal ve meşinin girmesi ya da indirilen darbeyle kesiliyordu; kalkana çarpan başlık tırnağın tahtayı yarmasına benziyordu.

Ben, Deukalion yemekhanesinin kıdemlisi Medon'un sırtına, omzunu ve omurgalarını yerleştirdim; onun yeri Dienekes'in taburundaki ilk birlikteydi. Borazancılar silahsız ve zırhsız olarak korunaklı tarafa doğru ilerlediler; sığınmak için arka plandaki savaşçıların ardında çömeldiler. Birbirine çok yakın duran birlikler düzensiz bir şekilde çığlıklar atarak değil; bunun yerine ölüm sessizliği içinde ve büyük bir ciddiyetle ve düzen içinde saldırıya geçtiler. Savaşan ön saflarının arasındaki otuz metrelik boşluk altmışa inmişti. Şimdi, Medlerin ateşi ikiye katlandı. İnsan, subayların haykırdığı emirleri duyabilir ve havanın, düşman birliklerinin fişeklerini bırakırken titreştiğini hissedebilirdi.

İnsanın kulağının yanından geçen tek bir ok bile dizlerinin bağını çözmeye yeterdi; bileyi taşından savaş başlıkları haince çığlık atıyor gibi gözüküyordu; koşar adım giden oklar ölüm getiren yüklerini taşıyorlardı; sessiz çığlıklarıyla haberleşen okların üzerindeki tüyler, düşmanın katil ruhlu niyetini bilir gibiydi. Yüz tane ok farklı bir ses çıkardı. Şimdi hava daha da kalınlaşmış, yoğunlaşmış ve akkor haline gelmişti; katı bir madde gibi titreşiyordu. Savaşçı, böyle bir durumda yaşayan çelikten bir koridora sıkışmış gibi hisseder; kendini azledilmiş bulan cinayet alanında geçerek daralır; gökyüzü görünmez hatta hatırlanmaz olur.

Şimdi bin kadar ok geldi. Ses bir duvara benzer. Aralarında hiçbir boşluk, soluk alacak hiçbir barınak yoktur. Bir dağ kadar katı, yarılamazdır; ölümle şarkı söyler. Ve bu oklar kendi düşüşünün ağırlığıyla yönlenen bir biçimde hedefi vurmak için uzun menzilli bir kavisle yukarı doğru fırlatılmak yerine yakından atıldığında; okçunun kontrolünde olan atış alanından ölüm fışkırır, böylece uçuş alanı yere paralel, düz olur ve öyle bir hızla ve yakın bir menzille iner ki, okçu bunun hedefi vurup vurmadığını kontrol etmeye bile gerek duymaz: Bu demir yağmurudur; cehennem ateşidir.

İşte tam bunun ortasına Ispartalılar girdi. O anda onları duvarın üzerinde izleyen müttefiklerinin söylediğine göre, Ispartalıların

ön saflarındaki mızraklar, birlik içinde dik ilerleme duruşundan saldırı duruşuna geçerek alçaldığında ve birbirine yapışmış şekilde ilerleyen düşmana saldırmak üzere genişleyerek iki katına çıktığında; bu sırada ileriye bakmakta olan Majesteleri, dehşet içinde ayağa fırlayarak askerlerine döndü.

Ispartalılar dallardan örülü duvarlara nasıl saldıracaklarını biliyorlardı. Otona alanında meşelerin altında buna karşı talim yapmışlardı; bizler zırh taşıyıcılar ve köleler ellerimizde kalkanlarımız; topuklarımızı yere gömmüş ve tüm gücümüzle birbirimize tutunmuş, onların saldırılarını bekler durumda sıralanmışken, sayısız kez bunu denemişlerdi. Ispartalılar mızrakların bu aralıksız dizilmiş dallar karşısında işe yaramadığını biliyorlardı; mızrağın gövdesi dalların arasına girer ve orada hapsolurdu ve çıkarılması da olanaksızdı. Aynı şekilde *xiphosu* aniden batırmak ve çiti yarmak da işe yaramazdı. Düşman hattına hızla darbe indirmek ve büyük bir güçle oraya yüklenmek gerekiyordu; öylesine hızla ve yoğun bir kuvvetle vurulmalıydı ki, ön safları içine göçsün ve tepetaklak yuvarlansın; deprem sırasında dolaptaki tabaklar gibi birbiri ardına düşsün.

Tam olarak olan da buydu. Med okçuları her bir savaşçının saldırının şiddetine karşı güçlendirilmesi için, yoldaşlarının yanında olduğu önden arkaya doğru uzanan bir karede değil, önleri güçlendirerek, her bir safın ötekinin omuz başında olduğu aralıklı bir şekilde dizilmişlerdi. Böylece ikinci sıradaki okçular birinciler tarafından bırakılan boşluklardan ateş edebiliyordu.

Dahası düşman safları; Isparta falanjlarının oluşturduğu yerde sıkışmıyordu. Saflar arasında okların yol açtığı bir boşluk, bir aralık vardı. Bunun sonucu tam da Lakonyalıların beklediği gibiydi; ilk darbe indiğinde düşmanın ön hattı hemen çöktü; insan boyundaki mızraklar içe doğru göçmüş; onları yere tututuran çiviler rüzgârda yerinden kurtulan çadır kazıkları gibi yerinden çıkmıştı. Ön saflardaki okçular sendeleyerek yuvarlandılar, duvara benzeyen kalkanları, darbe karşısında içine çöktü. Isparta birlikleri onların üzerine koştu ve sonra ikinci sonra da üçüncü saflara doğru ilerledi. Subayları tarafından harekete geçirilen orta saftaki düşman birliği umut-

suzca, daha derin kazıp buraya tutunmaya çalıştı. Ispartalı darbe birlikleriyle göğüs göğüse yakın duran düşman okları işe yaramadı. Bunları yana fırlattılar, bellerindeki kılıçlarla savaşmaya başladılar. Tüm ön hattı görebiliyordum; kalkanları yoktu, her biri ellerinde bir kılıçla savaşmaya çalışıyordu. Her bir Med'in kişisel kahramanlığı su götürmezdi; ancak ellerindeki hafif kılıçları, Isparta zırhlarından oluşan duvar karşısında bir oyuncak kadar zararsızdı; kamış ve rezene saplarıyla da kendilerini korumaya çalışıyorlardı.

O akşam, karışıklığı fırsat bilip kaçan Hellenli asker kaçaklarından öğrendik ki, düşmanın arkadaki safları; önden bakıldığında otuz kırk kadar geride kalanlar; öndeki adamların yığılmasıyla öylesine direnç göstermeden gerilemişlerdi ki, Trachinian yolundan denize doğru tepe taklak yuvarlanmışlardı. Pandemonium birkaç yüz yarda açıktaki bölümde Dar Geçitler'in ötesinde hükümdarlığını sürdürüyordu. Burası yolun dağ duvarına doğru uzadığı ve körfezin yirmi dört metre aşağıda genişlediği yerdi. Bu sarp kayalığın üzerinde; firarilerin anlattığına göre, talihsiz mızrak atıcılar ve okçular tepe taklak olmuşlardı; önlerindeki adamlara sıkı sıkıya tutunmuşlar ve bunları da kendi ölümlerine doğru çekmişlerdi. Bakış açısı doğrudan bu yerin üzerinde kaldığından, duyduğumuza göre Majesteleri buna tanık olmaya zorlanmıştı. Bu, Majestelerinin savaşçılarının kaderlerinden duyduğu ıstırapla ayaklarının ucunda yükseldiği ikinci andı.

Isparta ilerleyişinin hemen ardındaki alan, beklendiği gibi, ölü ve yaralı düşman askerlerinin çiğnenmiş bedenleriyle doluydu. Ama yeni bir şey daha vardı. Medliler öylesi bir hızla ve güçle koşmuşlardı ki, düşünülebilenden daha fazlası burnu bile kanamadan hayatta kalmıştı. Şimdi bunlar kalktı ve biraraya toplanmaya girişti, kendilerini bir anda taarruzun ortasında buldular; gelenler Ispartalıları rahatlatmak ve ek kuvvet sağlamak için düzen halinde ilerleyen müttefiklerin geride kalanlarıydı. Tegeateler ve Opountialı Lokrialılar bu henüz toplanmamış hasatın üzerine iştahla saldırırken, ikinci bir kıyım daha yaşanıyordu. Tegea; Lakonya topraklarının hemen yanında uzanır. Yüzyıllar boyunca Ispartalılar ve Tegeatlar sınır topraklar üzerinde savaşmışlardı; ancak geçen üç ku-

şaktır birbirlerinin sıkı birer müttefiki ve yandaşı oldular. Ispartalılar dışında tüm Peloponnesliler içinde Tegea savaşçıları en güçlü ve en yetenekli olanlarıdır. Oposlu Lokrialılara gelince, şu anda uğruna savaştıkları onların kendi ülkeleriydi. Kendi evleri ve tapınakları, tarlaları ve mabetleri. Sıcak Geçitler'e bir saatlik yürüyüş uzaklıktaydı. Bölge, onların da bildiği gibi, ne istilacıların ne de kendilerinin dağarcıklarında yoktu.

Yaralı bir şövalyeyi, Polynikes'in dostu Doreion'u alanın ardındaki güvenli yere taşıyordum ki, ayağım bileğime kadar gelen bir akıntının içine kaydı. İki kez dengemi yeniden sağlamaya çalıştım ve ikisinde de düştüm. Toprağa küfrediyordum. Daha önce hiç gözükmezken dağlardan fışkıran bu münasebetsiz pınar da neyin nesiydi? Aşağıya baktım. Her iki ayağım da bir kan gölünün içindeydi; mezbahadan çıkan oluklardakine benzer şekilde oyuklardan kan akıyordu.

Medler kontrolü yitirmişti. Tegeatlar ve Opountialı Lokrialılar, tükenmiş Ispartalı birliklere takviye kuvvet sağlamak üzere dalga dalga ilerliyor; sersemlemiş düşmana taarruzda bulunuyorlardı. Şimdi müttefiklerin sırasıydı. Ispartalılar arasından biri "Silahlarınızı onlara yöneltin, çoçuklar!" diye bağırdı; müttefik birliklerden oluşan topluluk geriden ve her iki yandan ilerledi ve falanjı kuşattı; Ispartalı savaşçılar yorgunluktan bacakları titreyerek en sonunda bir araya geldiler ve birbirlerinin üzerlerine ve toprağa yığıldılar.

En sonunda efendimi buldum. Bir dizinin üzerinde, yorgunluktan bitkin düşmüş bir şekilde duruyordu, parçalanmış ve bıçaksız kalan mızrağına her iki eliyle sımsıkı sarılmıştı; mızrağın önce sivri yeri yere vurmuştu ve burada sopanın üzerinde kırık bir kukla gibi asılı kalmıştı. Miğferinin ağırlığı başını yere doğru çekiyordu; ne onu kaldıracak ne de çıkaracak gücü kalmıştı. Aleksandros onun yanında yığılmıştı, üzerinde miğferi, sorgucu önde; yorgunlukla çamurun içine boylu boyunca uzanmıştı.

Göğsü bir tazınınki gibi inip kalkıyordu; miğferindeki bronz yanak kısımlarından salya, balgam ve kan akıyordu.

İşte Tegeatlar ve Lokrialılar dalga dalga yanımızdan geçerek geldiler.

Ve işte düşmanı önlerine katarak gittiler.

Sonsuz gibi gelen ilk ara boyunca; eli kulağında bekleyen bu yok oluşun neden olduğu korku dalga dalga yükseldi. Lakonyalılar oldukları yerde, toprağa önce dizlerini sonra dirseklerini koyarak ardından da tümüyle yayılarak yan ya da sırtüstü birbirleri üzerine; susuzluktan dilleri damakları kurumuş bir şekilde yığıldılar. Gözler sanki görmüyormuş gibi boş bakıyordu. Kimse konuşacak kadar toparlanamıyordu. Silahlar, kendi ağırlıklarıyla aşağıya eğilmişlerdi; bunları tutan yumruklar öylesine sıkıydı ki, insan bu donmuş kavrayışı çözmek için kaslarına söz geçiremiyordu. Kalkanlar toprağa tepetaklak düşmüş ve lekelenmişti; yorgunluktan tükenen adamlar bunların üzerine yüzü koyun yığıldılar ve soluk almak için yüzlerini yana çevirecek gücü bile bulamadılar.

Aleksandros bir avuç dolusu dişi ağzından tükürdü. Miğferini çıkaracak yeterli gücü topladığında; uzun saçları tomar halinde köküyle geldi; tuzlu terden dolaşmış ve kandan keçeleşmiş bir yığın. Gözlerini dikti, bakışları taşlarınki kadar boştu. Bir çocuk gibi çöktü, başını efendimin dizine gömdü, harcayacak daha fazla sıvısı kalmayan paramparça olmuş bir nesnenin kuru göz yaşlarıyla ağlıyordu.

Büyük yıkım ortaya çıktı, her iki omzu da coşkuyla hiçbir şeye aldırmadan yere yığılan adamların üzerinde korkusuzca yükseldi; geride kalan son Medlerle çatışan müttefiklere dikkatle baktı. Askerler düşmanı parçalara ayırırken öylesine tüyler ürpertici sesler çıkıyordu ki, sanki kıyım yüz değil de, on adım uzaktaymış gibi geliyordu.

Efendimin gözlerini görebiliyordum, miğferindeki başlıklı göz yarıklarından bakan siyah çukurlar. Dermansızca eliyle arkamdaki boş mızrak kılıfını işaret etti. Boğazından boğuk hırıltılı bir ses çıktı, "Mızraklarıma ne oldu?"

"Onları verdim."

Nefesi kuvvet bulmaya çalışırken birkaç saniye geçti. "Bizim adamlarımıza, umarım." Miğferini çıkarmasına yardım ettim. Keçe başlığı ter ve kandan öylesine şişmiş ve saçları öylesine dolaşmıştı ki, bunu yapmak sanki dakikalar aldı. Su taşıyıcılar gelmişti.

Savaşçılardan hiçbirinin avuç açacak güçleri bile kalmamıştı, bu yüzden sıvı; bez parçalarına ve gömleklerine döküldü; adamlar bunları dudaklarına bastırıp, sıvıyı emdiler. Dienekes yüzündeki dolaşık saçları temizledi. Sol gözü gitmişti. Arkada iğrenç bir doku ve kan çukuru bırakarak çıkmıştı.

Söylediği tek şey "Biliyorum," oldu.

Aristomenes ve Bias ve takımın diğerleri Kara Aslan ve Aslan Eşek şimdi ortaya çıktılar. Toprağın üzerinde sayısız yerden kesilen ve parçalanan kol ve bacaklardaki çamur ve kanı temizliyorlardı. Onlar ve dağılmış birimlerdeki öteki adamlar bir tapınak duvarındaki nakışlar gibi birbirleri üzerinde öbek öbek yığılmışlardı.

Şimdi efendimin yanına çökmüş; gözünün bulunduğu boşluğa ıslak bir bez parçasıyla bastırarak kompres uyguluyordum. Kumaş; sıvıyı bir sünger gibi çekti.

Önlerde ilerde; düşmanın çılgın bir düzensizlikle gerilediği yerde; o anın kahramanlarından Polynikes'i, ayağa kalkmış, tek başına, kaçan düşmana doğru kollarını kaldırmış olarak görebilirdiniz. Miğferini kafasından çıkardı. Yere kan ve ter damlarken bunu zaferle toprağa fırlattı.

"Bugün değil, sizi piç kuruları!" diye kaçmakta olan düşmana haykırdı. "Bugün değil!"

YİRMİ BEŞ

Her bir müttefik takviye kuvvetinin o ilk gün boyunca, Dar Geçitler, sarp kayalıklar ve Phokian Duvarı'yla çevrili bu alanda kaç kez yerlerini aldıklarını kesin olarak söyleyemesem de, efendimin bu süre boyunca dört kalkan eskittiğini belirtebilirim; iki tanesinin meşin alt gövdeleri art arda gelen atışlarla parçalandı, bir tanesinin bronz gövdesi içine çöktü ve dördüncüsünün de kayışı ve ön kol kılıfı yerinden çıkarak parçalandı. Ancak bunları telâfi etmek hiç de zor değildi. İnsanın yalnızca öne doğru eğilmesi yeterdi; yere, yanlarında ölmüş ya da can çekişen sahipleri yatan onlarca kalkan yayılmıştı.

Efendimin *enomotiasına* dahil olan on altı kişiden ilk gün ölenler arasında Lampites, Soöbiades, Telemon, Sthlenelaides, Ariston vardı; Nikondros, Mynon, Charillon ve Bias ise ağır yaralanmışlardı.

Ariston, dördüncü, yani son aşamada; Majestelerinin Ölümsüzlerine karşı savaşırken şehit düşmüştü. Henüz yirmi yaşında bir genç olan Ariston Polynikes'in "kırık burunlarından" birisiydi; kız kardeşi Agathe, Aleksandros'un karısı olduğundan, Ariston ve Aleksandros arasında bir akrabalık bağı vardı.

Ortalığı kolaçan eden telafi birliği gece yarısına doğru Ariston'un cesedini dağ duvarının yanında buldu. Zırh taşıyıcısı Demades efendisini korumak için hâlâ elinde tuttuğu kalkanıyla Ariston'un üzerinde boylu boyunca uzanmıştı. Her ikisinin de incik kemikleri savaş baltası *sagarisin* darbeleriyle parçalanmıştı. Demades'in hemen sol göğsünün altında, bir düşman mızrağı parçalanmıştı. Ariston tüm vücuduna yirmiden fazla yara almış olmasına karşın onun ölümüne yol açan başından aldığı tek bir darbeydi;

açıkça anlaşılıyordu ki, buna bir gürz ya da savaş balyozu neden olmuş miğferini ve kafatasını parçalayarak onu katletmişti.

Ölü listeleri, geleneklere uygun olarak, savaştaki baş rahipler adamı tarafından tutulur ve ötekilerine dağıtılırdı; bu kişi bu durumda Aleksandros'un babası *polemarch* Olympieustu. Ancak o da gecenin bastırmasından bir saat önce, Pers Ölümsüzleriyle olan son çatışmadan hemen önce, bir Pers oku tarafından katledilmişti. Olympieus, adamlarıyla birlikte duvarın siperliğine, savunma çitinin korunaklı tarafına sığınmış, günün son kuşatması için hazırlanıyordu. Ama daha da önemlisi not tutuyor olmasıydı. Savunma çitinin yanmamış kerestelerinin onu koruyacağını düşünerek miğferini ve göğüs zırhını çıkarmıştı. Ama bir ok, yolunu şaşırmış ya da kaderin yol gösterdiği bir ok, bir insan elinden daha geniş olmayan bir delik açmıştı. Olympieus'u boyun omurundan vurmuş, omuriliğine ölümcül bir darbe indirmişti. Bilinci yerine gelmeden, tek söz bile edemeden, birkaç dakika içinde oğlunun kollarında can verdi.

Bununla birlikte Aleksandros aynı akşam, hem babasını hem de kayınbiraderini kaybetmiş oluyordu.

Ispartalılar arasında ilk günün en ağır yaralıları şövalyelerdendi. Otuz kişiden on yedisi ya öldürülmüştü ya da öyle ağır şekilde yara almıştı ki, savaşacak durumları kalmamıştı. Leonidas altı kez yara almış olmasına karşın kendi kuvvetleriyle alandaki yerini almıştı. Şaşırtıcı biçimde en kanlı çatışmanın ortasında, tüm gün boyunca, en önde savaşan Polynikes yalnızca bir iki kesik ve sıyrıkla kurtulmuştu; bunların çoğu da kuşkusuz kendisinin ya da arkadaşlarının yanlışlıkla neden oldukları yaralardı. Yine de gerekli anlarda bedeninden talep ettiği aşırı çaba ve zorlamalar yüzünden her iki dizini ve sol omzunu incitmişti. Zırh taşıyıcısı Akanthus onu korumaya çalışırken; aynen Olympieus gibi, kötü şans eseri, o günkü katliamın sona ermesinden hemen önce öldürülmüştü.

İkinci saldırı öğlen başlamıştı. Bunlar Cissialı dağcı savaşçılardı. Müttefiklerden hiçbiri bu kahrolasıca yerin nerede olduğunu dahi bilmiyordu; ama burası her neredeyse tanrılara saygısızlığa varacak derecede cesaretli adamlar yetiştiriyordu. Cissia, müttefiklerin

de sonradan öğrendikleri gibi, Babil'den çok da uzakta olmayan, derin vadi ve dar geçitlerle kaplı acımasız ve düşman bir bölgeydi. Bu takviye düşman kuvvetleri Kallidromos'taki dağdan duvarı görünce cesaretleri kırılmak şöyle dursun, hiç telaşa kapılmadan bu engele tırmanmaya başladılar. Dağın cephesi boyunca rastgele yuvarlanan taşlar bizim müttefiklerin üzerine olduğu kadar kendi askeri birliklerinin üzerine de yağıyordu. Ben kendi adıma ara boyunca duvarın ardında bulunduğumdan, bu mücadeleyi doğrudan göremedim; bu sırada tüm gücümü efendimin ve takımdan geri kalanların yaralarını sarmaya ve onların ihtiyaçlarıyla olduğu kadar kendiminkilerle de ilgilenmeye harcıyordum. Ama duyabiliyordum. Sanki tüm dağ aşağıya yuvarlanıyor gibiydi. Dienekes'in ve Aleksandros'un bulunduğu yerden, duvarın otuz metre gerisindeki Isparta kampında hazır bekleyen takımları görebiliyorduk; dönüşümlü olarak Matinealılar ve Arkadyalılar duvarın üzerindeki burç duvarına akın ediyorlardı; buradan kendilerine saldıranların üzerlerine ciritler, mızraklar ve hatta parçaladıkları iri kaya parçalarını fırlatıyorlardı; saldıranlar ise zaferin çok yakın olduğuna inanarak, bunun coşkusuyla; kanı donduran bir ağıt, benim ancak "Elelelele," diye tekrarlayabileceğim bir ağıt yakmışlardı.

Cissia taarruzunu geri püskürtenlerin Thebaililer olduğunu o akşam öğrendik. Müttefiklerin gördüğüne göre bu Thebaililer deniz kıyısındaki sarp kayalık boyunca uzanan sağ kanadı tutmuşlar. Komutanları Leontiades ve onun yanı sıra savaşan özel olarak seçilmiş kahramanlar; gelen düşman birliğinin arasından, kayalıkların dokuz metre açığında güvenli bir yer, bir gedik oluşturmayı başarmışlar. Thebaililer açılan bu yarığa doluşmuşlar ve altı metre genişliğindeki düşman birliklerini kayalıklara doğru sürmüşlerdi. Yeniden zırhlarının ağırlığı dayanılmaz olmaya başlamış. Düşmanın sağı kendi komutanlarının gerilemesi yüzünden geriye doğru yayılmıştı. Med seferinde olduğu gibi arkadaşlarının pantalonlarını, kılıç takılan kemerlerini ve son olarak da bileklerini yakalayıp onları da aşağıya çekerek denize yuvarlanmışlar. Kıyımın boyutu ve hızı öylesine büyük, ölüm şekilleri öylesine tüyler ürperticiydi ki... Yaklaşık elli metre aşağıya yuvarlanıyor, bedenleri aşağıdaki kayalıkla-

ra çarpıp parçalanarak ölüyorlar ya da bundan kaçabilseler bile zırhları içinde denizde boğuluyorlardı. Çatışmanın gürültü patırtısından sekiz mil yukarda bulunan bizim bulunduğumuz yerden bile düşmekte olan askerlerin çığlıkları açıkca duyulabiliyordu.

Sacae, müttefiklere karşı taarruza geçmek için Kserkses tarafından seçilen bir sonraki halktı. Öğle civarında Dar Geçitler'in aşağısında toplandılar. Bu ulus ovada ve dağda yaşayan, doğu imparatorluk savaşçılarından oluşuyordu ve müttefiklerin karşı karşıya geldiği birlikler içerisinde en cesur olanıydı. Savaş baltaları ile savaştılar ve bir anda Yunanlılar arasında son derece dehşet verici bir katliama yol açtılar. Ancak sonunda kendi üstün cesaretleri kendi felaketlerinin nedeni oldu. Dağılmadılar, paniğe de kapılmadılar; yalnızca dalgalar halinde kendi kardeşlerinin şehit düşen bedenlerinin üstüne basarak ilerlediler; sanki Yunanların kalkanları ve demir mızrak uçlarında kendi kıyımlarını arar gibiydiler. Bu Sacaelere karşı Mycenaealılar, Korintliler ve Phlialılar savaş düzeni alarak dizildi; hazır olarak bekleyen takviye kuvvetler arasında Ispartalılar, Tegeatlar ve Thespialılar vardı. Bunlardan sonuncusu; Mycenaealılar ve Korintliler art arda gelen ölümlerle tükenmiş ve devam edemeyecek kadar bitkin düşmüşken, savaşın ortasına daldılar. Bu takviye kuvvetler de aynı şekilde yorgunluktan tükenmişlerdi ve Orchomenialılardan ve diğer Arkadyalılardan oluşan üçüncü bir kuvvete ihtiyaç duyuyorlardı; bu sonuncuların, en azından biraz şarap içmek ve bir parça ekmek kabuğu kemirmek için vakitleri olmuştu.

Sacae kırılana kadar güneş dağın tepesinden batmıştı. Şimdi gölgede kalan "dans pisti" sanki cehennemden gelen bir yük hayvanının çektiği sapanla sürülmüş bir tarla gibiydi. Alt üst edilmeyen, parçalanmayan bir karış toprak dahi kalmamıştı. Kayalarla sertleşmiş toprak, kan ve idrar ve de katledilenlerin iç organlarından çıkan kargışlanmış sıvılarla kirlenmişti, toprakta açılan yarıklar insanın dizine kadar geliyordu. Lakonya ordugâhına komşu olan limanın arkasında Persephone'ye adanmış bir pınar vardı; sabah olduğunda Medya taarruzunun geri püskürtülmesinden hemen sonra; Ispartalılar ve Thespialılar, yorgunlukla ve zafer çoşkusu

içinde buraya yığılmıştı. Bu kurtuluş anında, herkes bunun geçici olduğunu bilse de, muazzam bir sevinç dalgası tüm müttefik kampını doldurmuştu. *Panopliaları* içinde tüm adamlar birbirlerine bakıp; bronzun bronza çarparak çıkardığı sesten zevk alan küçük çocuklar gibi; eğlencesine kalkanlarını birbirlerine vuruyorlardı. Arkadyalı iki savaşçı gördüm; yüz yüze durmuşlar, yumruklarla birbirlerinin üzerlerindeki derilere vuruyorlardı; sevinç gözyaşları yüzlerinden yuvarlanıyordu. Phlialılardan bir savaşçı istihkâmın bir köşesini iki eliyle tutmuş ve üzerinde miğferi olan başını sanki deliymiş gibi taşa vuruyordu: *pat, pat, pat*! Ötekiler atların kumda yuvarlandığı gibi; yerde debeleniyorlardı; duydukları sevinçle öylesine enerji dolu olmuşlardı ki, bunu dışarıya vurmanın başka yolu yoktu.

Aynı anda, kampa ikinci bir duygu şekli daha egemen olmaya başladı. Bu, dindarlıktan kaynaklanıyordu. Erkekler tanrıların önünde huşu içinde gözyaşı dökerek birbirlerine sarılıyorlardı. Şükür duaları coşkulu yüreklerden çıkıp geliyordu ve kimse bunları söze dökmekten utanç duymuyordu. Kamp boyunca, insan tanrılara yakarmak için diz çökmüş savaşçıları görüyordu; bir düzine kadarı ellerini kavuşturmuş, üç dört kişilik gruplar birbirlerinin omuzlarına kollarını atmış, çiftler dizdize çömelmişlerdi ve her yerde toprağa çökmüş dua edenler görülüyordu.

Şimdi katliamdan yedi saat sonra, bu dinsel ayinler de son bulmuştu. Parçalanmış toprağın üzerinde erkekler boş gözlerle bakıyorlardı. Bu ölüm tarlasında; cesetler ve kalkanlardan, parçalanmış zırh ve silahlardan oluşan bir mahsul yatıyordu; bu öyle bir şeydi ki, insan aklı ne bunun boyutunu ne de bunu oluşturan duyguları kavrayabiliyordu. Sayıları tahmin edilemeyen yaralılar parçalanmış kol, bacak ve diğer organlar arasında inliyor ve bağrışıyorlardı; her şey öylesine birbirine girmişti ki, insan tek tek adamları ayırt edemiyor; hepsi bir arada on bin kolu bacağı olan bir canavarı andırıyordu; yarılmış topraktan çıkan ve şimdi yeniden ona hayat veren, çatlayan, sıvılaşarak geri dönmeye çalışan korkunç bir canavarı. Dağın yüzü boyunca, taş kıpkırmızı parlıyordu.

Müttefik savaşçıların yüzleri artık ölüm maskelerini giymişlerdi.

Boş gözler çökmüş yuvalarından bakıyordu; sanki ilahi güç, *daimon*, bir fener gibi sönüp yerini tanımlanamaz bir bıkkınlığa; tepkisiz bir bakışa; cehennemin boş ve sabit bakışına bırakmıştı. Aleksandros'a döndüm; elli yıl daha yaşlanmıştı sanki. Gözbebeklerinde yansıyan kendi yüzüme baktım: artık onu tanıyamıyordum.

Daha önce belirmeyen düşmana karşı bir öfke şimdi ortaya çıkmıştı. Bu nefretten çok, merhamet göstermeye karşı çıkmaktı. Gaddarlık dönemi başladı. Akıl almayan barbarca hareketler ortaya çıkıp, tartışmasız kabul görüyordu. Katliamın kokusu ve görüntüsü savaş alanına öylesine sinmişti ki, korku tüm duyuları ele geçirmiş, insanlar hissizleşerek aklını yitirecek dereceye gelmişti. Aklın yolunu şaşırmasıyla; bunların etkisi de artıyordu.

Herkes bir sonraki saldırının o günün son hareketi olacağını biliyordu; akşamın karanlığı perdelerini indirmiş; katliama yarına kadar ara verilmişti. Ve açık olan bir şey vardı ki, düşmanın ortaya atacağı bir sonraki kuvvet onun en iyileri olacaktı; Hellenler bitkinlik içinde uğraşırken; en iyi kuvvetler bu ana saklanmıştı ve yeni gelen dinç askeri birlikler tarafından bozguna uğratılma olasılıkları çok yüksekti. Kırk saatten fazla bir süredir uyumamış olan Leonidas yine de savunma hattını kolaçan etti; her bir müttefik birimini değerlendiriyor ve özel olarak onlara sesleniyordu. "Hatırlayın, kardeşlerim: Son muharebe her şeydir. Bu güne kadar kazandığımız her şey; eğer şimdi üstün gelmezsek, tam da en sonuna gelmişken kaybedebiliriz. Daha önce hiç olmadığı kadar iyi savaşın."

İlk üç taarruzun arasındaki boşluklarda bir sonraki karşılaşmaya hazırlanan her bir savaşçı; kalkanının ve miğferinin yüzeyini ovarak temizlemeye uğraşırdı; böylece bronzun dehşet uyandıran parıltılı yüzünü yeniden düşmana sunabilecekti. Cinâyet değirmeni gün boyunca çalıştıkça, kalkanların yüzeyi kan, pislik, çamur, dışkı, doku parçaları, deri, kıl ve her türlü pıhtıyla kaplandıkça bu çekip çevirme işi daha önem kazanmaya başlamıştı. Ancak adamlar çok yorgundu. Artık umurlarında değildi. Şimdi Dithyrambos, Thespaialı yüzbaşı; gereklilikten bir erdem ortaya koymaya çalıştı. Adamlarına kalkanlarını parlatmayı bırakıp, bunun yerine onları ve kan ve pıhtı içinde kalan vücüt zırhlarını boyamalarını emretti.

Bu Dithyrambos denilen adam; aslında bir mimardı ve hiçbir anlamda profesyonel bir asker değildi; ancak gün boyunca gösterdiği üstün cesaretle öne çıkmıştı ve bunun kaçınılmaz bir sonucu olarak yiğitlik payesi genel onaylamayla onun olacaktı. Gösterdiği kahramanlık onu saygınlık açısından ötekiler arasında Leonidas'tan sonra gelen ilk adam durumuna sokmuştu. Şimdi tüm adamlarını görebileceği bir yerde duran Dithyrambos kurumuş kandan neredeyse simsiyah olan, üzerinde organların, pıhtının ve halen akmakta olan sıvıların bulunduğu kendi kalkanını boyamaya başlamıştı. Sırada duran müttefikler, Thespialılar, Tegeatlar ve Mantinealılar onu izliyordu. Yalnızca Ispartalılar geri duruyordu; bu duyarlılık ya da görgüden ileri gelmiyordu; yalnızca onlara geleneksel savaş disiplin ve düzenine hiçbir değişiklik yapmaksızın sadık kalmayı emreden, kendi sefer kurallarına uymalarından kaynaklanıyordu.

Dithyrambos şimdi zırh taşıyıcılarına ve uşaklara oldukları yerde kalmalarını emretti; onların, alanı yerde yatan düşman bedenlerinden temizlemesini engellemek istiyordu. Bunun yerine; kendi adamlarını alana göndererek, bir sonraki gelecek düşman dalgasına burayı en korkunç, en dehşet verici haliyle sunmak için cesetleri olabilecek en iğrenç şekilde üstüste yığmalarını emretti. Dar Geçitler'den düşman borularının sesi duyuluyordu.

"Kardeşlerim ve müttefiklerimiz, benim cehennemden çıkıp gelen askerlerim!" diye savaşçılarına seslendi; birliklerin önünde miğferini çıkarmış olarak duruyordu, sesi öylesine güçlü çıkıyordu ki, duvarın üzerindekiler ve arkada hazır olarak bulunan ve alana ilerleyenler bile onu duyabildi. "Bu gelen düşman dalgası bu günün son taarruzu olacaktır. Bu son insanüstü çabayı sergilemek için hazırlanın beyler. Düşman bizim bitkin olduğumuza inanıyor ve kendi dinç, dinlenmiş birlikleri ile bizi yerin altına, cehenneme göndereceğini düşünüyor. Onların bilmediği şey ise, bizim zaten orada olduğumuz. Saatler önce o sınırı geçtik biz." Dar Geçitler'i ve onun dehşet uyandıran çevresini işaret etti. "Biz zaten cehennemdeyiz. Burası bizim evimiz!"

Birliklerden bir çığlık yükseldi, küfürlü çığlıklar ve cehennem-

den kopup gelen kahkahalar ortaya çıktı.

"Hatırlayın, beyler," Dithyrambos'un sesi daha da güçlü çıkıyordu, "Bu Asyalı heriflerin yeni gelecek olan birlikleri bizi henüz görmedi. Onların ne gördüğünü bir düşünsenize. Bildikleri tek şey en güçlü uluslarından üçünün burada bize erkeklikleriyle saldırdığını ve onlarsız geri döndüğünü gördüler.

"Ve bana güvenin; onlar dinç değil. O köpek kulübelerinde tüm gün boyunca oturup; müttefiklerinin taşındığını ve geriye sürüklendiğini ve bizler tarafından parçalara ayrılmalarını izlediler. İnanın bana, onların hayal güçleri boş durmadı. Her bir adam kendi kafasının boynundan kesildiğini; bağırsaklarının deşildiğini ve kendi s.kinin Yunan mızrağının ucunda sallandığını düşünmüştür! Tükenmiş olan bizler değiliz, onlar!"

Ispartalılar dışında herkesten, tüm müttefiklerden çığlıklar koptu; bu arada Thespialılar alanda kasaplıklarına devam ediyorlardı. Tüm bunları yüzünde keyifsiz bir ifadeyle izleyen Dienekes'e baktım.

"Tanrılar adına," dedi. "Burada her şey gittikçe daha da çirkin bir hal alıyor."

Polynikes ve Doreion'un yönettiği Ispartalı şövalyelerin Leonidas'ın yanında ön saflardaki yerlerini aldıklarını görebiliyordum. Bir gözcü koşarak geri hizmetten geldi. Bu Tazı, Ispartalı Skirite'ydi. Hızla Leonidas'a doğru koştu ve raporunu verdi. Haberler hızla yayıldı; bir sonraki dalgayı Kserkses'in kendi özel muhafızları, Ölümsüzler oluşturuyordu. Yunanlılar; bunların Majestelerinin özel olarak seçilmiş kahramanlarından, en soylu Perslerden oluştuğunu, doğuştan "yayı germek ve gerçeği söylemek" üzere eğitilen prenslerden meydana geldiğini biliyordu.

Daha da ötesi, sayıları on bin kadardı; Yunanlılar'da ise hâlâ savaşabilecek durumda olan üç binden az asker vardı. Ölümsüzler herkesin de bildiği gibi adlarını Perslerin geleneklerinden almıştı; buna göre ölen ya da emekli olan her bir kraliyet muhafızının yerine hemen yenisi alınarak; Kserkses'in en iyilerinin sayıları hep on binde tutuluyordu.

Bu kahramanlardan oluşan ordu şimdi Dar Geçitler'in boğazında belirdi. Giydikleri miğfer değil, *tiara* denilen üzerinde altın gibi

parlayan metalden bir taç olan yumuşak başlıklardı. Bu yarı miğferler kulakları, boynu, çeneyi kapatmıyor ve yüzü ve boynu tümüyle açıkta bırakıyordu. Savaşçılar küpe takıyorlardı; bazılarının yüzleri kadınlar gibi göz sürmesi ve rujla boyanmıştı. Yine de muazzam yaratıklardı; Hellenlerin çok iyi bildikleri gibi yalnızca cesaretleri ya da ailelerinden gelen asalet yüzünden değil, aynı zamanda da dış görünüş ve endamlarına göre seçilmişlerdi. Her biri birbirinden çekiciydi. İpekli, kızıl, kenarlı, eflatun, uzun kollu tunikleri vardı; bunlar kolsuz balık sırtı biçiminde ceketlerle korunuyordu ve baldır hizasında geyik postundan botlarının üzerine pantolon giyiyorlardı. Silahları; yay, bel bıçağı ve kısa Pers mızrağından oluşuyordu ve kalkanları aynen Medlerin ve Cissialılarınki gibi dallardan örülmüştü ve omuzdan kasığa kadar uzanıyordu. En şaşırtıcı olan da, her bir Ölümsüzün broş, bilezik, muska olarak taktıkları altın takıların miktarıydı. Komutanları Hydarnes öne doğru ilerledi, müttefiklerin şimdiye kadar gördükleri ilk düşman *tiarası* hükümdarın tacı gibi yükseltilmişti; gözleri rastıklı kirpiklerinin altında parlıyordu. Atları ürkerek, ölü mahzenine dönen alana girmeyi reddetti. Düşman Dar Geçitler'in ötesindeki düzlükte sıralı ilerliyordu. Düzenleri kusursuzdu. Mükemmeldiler.

Leonidas şimdi müttefiklere seslenmek üzere öne doğru ilerledi. Her bir Hellen savaşçısının tahmin ettiği şeyi onayladı. Şu anda beliren düşman bölüğü, gerçekten de Kserkses'in kendi Ölümsüzleriydi ve askerler çıplak gözle de rahatça anlaşılacağı gibi tam tamına on bin kişiydi.

Leonidas'ın sesi yükseldi "Tüm Asya'nın seçili kahramanlarıyla karşı karşıya gelme fikrinin bizi yıldıracağı düşünülebilir, beyler. Ama size yemin ediyorum, bu muharebe hepsinin içinde en az toz kaldıranı olacak."

Kral, güreş ve boksta kullanılan, Yunanca sözcük *akonitiyi* kullandı. Bir galip, rakibini çok hafif fırlattığında; kişi arenadaki tozu bile kaldırmadan düştüğünde; *akoniti* olarak yani "hiç toz kaldırmadan" galip geldiği söylenir."

"Dinleyin," diye Leonidas devam etti. "Size bunun nedenini anlatayım. Kserkses'in üzerimize sürdüğü birlikler, bu sefer ilk kez

olarak Pers kanı taşıyor. Komutanları kralın kendi akrabaları arasından seçilmiş; burada onun kardeşleri, kuzenleri, amcaları, sevgilileri, kendi subayları var ve bunların yaşamı onun için satın alınamayacak kadar çok değerli. Onu yukarıda, tahtında görüyor musunuz? Üzerimize şimdiye kadar gönderdiği uluslar yalnızca ulusal eyaletlerden oluşuyor; böylesi bir despota göre sadece mızrağın önüne atılacak hayatları önemsiz yemler." Leonidas Dar Geçit'i Hydarnes ve Ölümsüzlerin yürüdüğü yeri işaret ederek şöyle dedi: "Bunlar sevdikleri. Onların ölümüyle; kendi bağırsaklarına iki metrelik girmiş gibi hissedecektir.

"Şunu hatırlayın: Sıcak Geçitler'deki muharebe Kserkses'in savaşmak için buraya kadar geldiği asıl savaş değildir. O, gelecek olan daha önemli mücadeleyi bekler; Hellas'ın kalbinde bizim ordularımızın asıl gücüne karşı yaşanacak olan savaşı ve bu çarpışma için kendi ordusunun gözbebeklerini; şu anda gördüğünüz adamları saklamak ister. Bugün onların hayatları konusunda tutumlu olacaktır, size söz veriyorum.

"Sayılarına gelince; onlar on bin kişi, biz ise dört bin. Ancak bizim katlettiğimiz her bir adam; Krala sanki bir alayı gitmiş gibi acı verecektir. Bu savaşçılar ona göre bir cimrinin tüm hazineleri içinde özenle sakladığı ve gözünü üzerlerinden hiç ayırmadığı altınları gibidir.

"Bin kişiyi öldürün ve geri kalanlar dağılsın. Bin kişi ve efendileri geri kalanları geri çeksin. Bunu benim için yapabilir misiniz, beyler? Dördünüz, onlardan birini öldürebilir misiniz? Bana, o bin kişiyi verebilir misiniz?"

YİRMİ ALTI

Leonidas'ın isabetli tahminini en iyi Majestelerinin kendi değerlendirebilirdi. Yalnız, kayıtlara geçmesi için şu kadarını söyleyebilirim ki, Leonidas'ın da tahmin ettiği gibi Majestelerinin emirleri üzerine Ölümsüzler; yaralı ve ölmekte olanları Dar Geçitler'deki *orchestrada*, dans pistinde bırakarak karanlıkta geri çekildiler.

Müttefik duvarının ardındaki görüntü, karşılıklı dehşeti gösteriyordu. Sağanak, gecenin inmesinden kısa bir süre sonra başlamış ve tüm kampı su altında bırakarak; tüm zırh taşıyıcıları, refakatçiler ve yoldaşlar, tüm güçlerini yaralı ve sakatları kurtarmak için harcadığından ve yakacaklarına göz kulak olamadığından, geride kalan birkaç tane odunu da ıslatmıştı. Kallidromos duvarından yuvarlanan heyelan parçaları yukarı kampı çamur ve taş gölüne çevirmişti. Bu sırılsıklam alan boyunca yaralılar ve katledilenlerin çoğu hâlâ zırhları içinde üst üste yatıyorlardı, bitkin düşenlerin uykuları öylesine ağırdı ki, insan yaşayanı ölüden ayırt edemiyordu. Her şey sırılsıklam olmuş ve çamura batmıştı. Yaralılar için ayrılan sargı bezleri çoktan tükenmişti; Skiritai korucuları tarafından el konulan kaplıca sakinlerinin kullandıkları çadırların ketenleri ikinci kez, bu sefer de savaş yaralılarına bastırmak için tampon olarak kullanılıyordu. Kan ve ölüm kokusu öylesine hissedilebilir bir korku açığa çıkarıyordu ki, erzak arabasını çeken eşekler tüm gece boyunca anırdılar ve susturulamadılar.

Takviye müttefik kuvvetlerinde kanun kaçağı Topçu ve dişi köpek Styxa'den başka, ismi kayıtlı olmayan üçüncü bir üye gönüllü daha vardı. Bu Milletuslu bir tüccardı; ismi Elephantinol'du; müttefik konvoyu işlemez hale gelen arabasını, şans eseri Doris'e doğru giderken, geçitlere gelmeden bir gün önce bulmuştu. Yolda-

ki talihsizliğe karşın bu adam yeşil elmalarından oluşan öğle yemeğini topallayan eşeğiyle paylaşacak kadar şen şakraktı, yük arabasının önünde, elle boyanmış, alışverişte samimiyet ve isteğin önemli olduğunu vurgulayan bir reklam vardı. Tabela "En iyi hizmet yalnızca senin için, dostum," demek amacıyla yazılmıştı. Ancak lehimci birkaç sözcüğü yanlış, özellikle de "dostu" yani *philosu* yanlış kazıyarak "sünnet derisi" anlamına gelen *phimos* olarak yazmıştı. Yük arabasındaki levha sonuçta kabaca şu anlama geliyordu:

"En iyi hizmet yalnızca senin için, sünnet derim!"

Bu şiir sanatındaki gösteriş bu adama hemen bir ün kazandırmıştı. Birkaç zırh taşıyıcısı ona yardım etmek için ayrılmış; tüccar bu kibarlık karşısında fazlasıyla minnettar kalmıştı. "Peki, hani biri soracak olursa diye, bu muazzam ordunun devamı nerde?"

"Hellas için ölmeye gitti," diye yanıtladı biri.

"Ne kadar da hoş!" Geceyarısına doğru; geçitlere kadar olan tüm yolu konvoyla birlikte yürümüş olarak; lehimci kampta belirdi. Coşkuyla karşılandı. Adamın uzman olduğu dal; savaş silahlarına bıçak ağzı sağlamaktı ve bu işte, kendi ifadesine göre, rakipsizdi. Yıllardır, çiftçilerin tırpanlarını ve ev kadınlarının satırlarını bileyliyordu. En inatçı el küreğine bile bıçak ağzını tutturacağını biliyordu ve daha da ötesi, yolda gösterdikleri iyiliğin bir karşılığı olarak orduya hizmet etmeye söz vermişti.

Adam bir noktayı vurgulamak istediğinde konuşmasını keserek bir ifade kullanıyordu. "Şunu iyi anla!" diyordu, aslında kendi yoğun İyonya aksanıyla tam olarak dediği "Şını iyi anlaa!"ydı.

Bu ifade hızla ve sevinç uyandırarak tüm ordu tarafından uyarlandı.

"Yine peynir ve soğan, şını iyi anlaa!"

"Her gün çifte talim, şunu iyi anlaa!"

Dienekes'in takımındaki iki Aslandan biri, Eşek, o şafak vakti tüccarı uyandırmış ve onun uyku sersemi şaşkın bakışları altında ereksiyon halindeki muazzam aletini sallamış: "İşte *phimos* diye buna derler, şını iyi anlaa!" demiş.

Tüccar; ordu için bir tür maskot ya da muska haline gelmişti.

Her ateş başına buyur ediliyor; sohbeti yaşlılarca olduğu kadar, gençler tarafından da kabul görüyordu; çok iyi öykü anlatan, eğlenmeyi seven, güldüren yakın bir dost olarak görülüyordu.

Şimdi ilk günkü kıyımın sabahında; tüccar kendini resmi olmayan bir din görevlisi gibi; geçen günler boyunca oğullarından daha yakın bulduğu genç savaşçılara adamıştı. Tüm geceyi yaralılar arasında geçirerek; onlara şarap ve su taşıyarak, destek olacak bir el verdi. Alışılagelmiş neşesini ikiye katlamayı becererek, sakat ve yaralıları; küfürlü yolculuk hikayeleri ve başına gelen aksilikleri, ev kadınlarının cazibesini, yolda olan hırsızlıkları ve kavgaları anlatarak oyalıyordu. Kendisi de silahlanmıştı, yarın bir boşluğu dolduracaktı. Zırh taşıyıcılarının çoğu da efendilerinin zorlaması olmaksızın, aynı rolü almıştı.

Gece boyunca demirci ocakları gürledi. Nalbantların ve dökümhane işçilerinin çekiçleri durmadan çınlıyarak; mızrak ve kılıç uçlarını tamir ederken, yeni kalkan yüzeyleri için bronz döverken; marangoz ve ustalar da; ertesi gün için yeni mızrak gövdeleri ve kalkan taşıyıcıları hazırlamak için kürekçi rendelerinin çevresini dolduruyordu. Müttefikler; düşmandan arta kalan işi bitmiş ok ve parçalanmış mızrak gövdelerini kullanarak yaktıkları ateşin çevresinde yemeklerini pişiriyorlardı. Bir gün öncesine kadar ürünlerini kâr sağlamak için dolaşa dolaşa satan Alpenoi köylüleri; şimdi savunmada olanların fedakârlıklarını görerek kendi mallarını ve gıda erzaklarını onlara bağışlamışlardı ve hâlâ aceleyle gidip gelerek el arabalarıyla daha fazlasını getirmeye çalışıyorladı.

Takviye kuvvetler neredeydi? Yoksa kimse gelmeyecek miydi? Ordunun kaygısını hisseden Leonidas; bir savaş konseyi toplamaktan bilerek kaçındı, bunun yerine adamlar arasında tek başına dolaşarak komutanlarla şahsen görüşmeyi seçti. Şehre daha çok ulak göndererek daha çok yardım talebinde bulundu. Her zaman en gencini seçtiğinden dolayı savaşçılar arasında kaybolmuyordu. Her zaman en gencini seçmesinin nedeni çok hızlı oldukları için miydi yoksa yaşadıkları yılları en mükemmel olanları ayırmak için Kralın belirttiği arzusu muydu bilinmez.

Her bir askerin düşüncesi şimdi ailelerine; yüreklerinin sevdiği

ana yurtta kalanlara ve çocuklarına, anne ve babalarına birkaç satır karalıyorlardı; bu sözcükleri çoğu bir paçavraya ya da deriye, seramik ya da ağaç parçalarına çiziktiriyorlardı. Bu mektuplar; vasiyetleri; son veda sözlerini içeriyordu. Ayrılmak üzere hazırlanan bir ulağın kesesini gördüm; kağıt ruloları, balmumu tabletleri, kırık çanak çömlek parçalarından oluşan karmakarışık bir yığındı. Savaşçıların çoğu sevdiklerinin tanıyacağı muskalar; kalkanın gövdesinden sarkan bir nazarlık, yaka şeridine geçirilen bir iyi şans parası gönderiyorlardı. Bunların bazıları hitap sözcükleri de taşıyordu - "Çok sevgili Amaris"..... "Theagonesten Delia. Sevgiler." Bazıları üzerlerinde hiç isim taşımıyorlardı. Belki de her bir şehrin ulakları gidecek kişileri şahsen tanıyorlardı ve bunu onlara iletme görevini üstlenebilirdi. Eğer öyle değilse yığınların içindekiler kamuya açık bir alanda ya da agorada teşhir edilecekti. belki de şehrin koruyucusunun tapınağı önüne yığılacaktı. Orada endişeli aileler umut ve korkuyla karışık bir heyecanla toplanarak; değerli yükü incelemek için sıralarının gelmesini bekleyecek; öldüğünü öğrenmekten korktukları sevdiklerinden gelen herhangi bir mesajı, söze dökülmese de herhangi bir işareti çaresizce arayacaklardı.

Müttefik donanmadan, aşağıdaki donanma ile yukardaki ordu arasında kurye göreviyle atanmış Atinalı bir savaş gemisinden iki ulak geldi. Müttefikler o gün Pers donanmasına saldırmış, ancak bir sonuç alınamamıştı. Bizim gemilerimiz su geçitlerini tutmalıydı, yoksa Kserkses ordusunu savunmada olanların arkasına salıp onların işini bitirirdi; donanma geçidi tutmalıydı yoksa Persler Euripus'taki Dar Geçitler'e karadan saldırarak donanmayı tutsak edebilirdi. Şu ana kadar kimse harekete geçmemişti.

Polynikes geldi ve takımımızdan geride kalanların çevresinde toplandığı ateşin yanında birkaç dakika oturdu. Olimpiyadaki oyunlardan tanıdığı ünlü bir gymnastes bir atletizm eğiticisi olan Milon'un yerini saptamıştı. Bu adam Polynikes'in diz arkası kirişini sarmış ve ağrısını dindirmesi için ona bir pharmakon vermişti.

Dienekes şövalyeyi sorguladı. "Şöhretten yeterince nasibini aldın mı, Kallistos?" Polynikes buna keyifsiz bir bakışla karşılık verdi. Cezasını kendi kendine vererek uslanmış görünüyordu.

Efendim yanındaki kuru boşluğu göstererek "Otur!" dedi.

Polynikes minnettar olarak yerleşti. Alanın çevresinde, takım ölü adamlar gibi birbirlerinin ve hâlâ pıhtılarıyla dolu olan kalkanlarının üzerine yatmış uyukluyordu. Tam karşısında Polynikes olduğu halde, Aleksandros cansıkıcı boş bir ifadeyle ateşe bakıyordu. Çenesi kırılmıştı; yüzünün sağ tarafının tümü mosmor olmuştu; kemiğin kendisi deri bir kayışla bağlanmıştı.

"Sana bir bakalım." Polynikes boynunu ileriye uzattı. Eğiticinin araç gereçlerinin arasında, iyi boksörler, kırık kemiklerini ve dişlerini kımıldamaz hale sokmak için, maç aralarında kullandıkları balmumuna batırılmış *euphorbiali* bir tampon ve "boksörün öğle yemeği" denen bir amber vardı. Polynikes bunu ısınıp esnek hale gelene kadar ovuşturdu. Eğiticiye döndü. "Bunu sen yapsan daha iyi olur, Milon." Polynikes Aleksandros'un sağ elini, acıyı düşünerek kendi avucuna aldı. "Sıkıca tut. Parmaklarımı kırana kadar elimi sık."

Eğitici kendi ağzına bir parça şarap alarak bunu kurumuş kanı temizlemek için Aleksandros'un ağzına akıttı; sonra parmaklarıyla salya, sümük ve balgamdan oluşan kütleyi çıkardı. Ben Aleksandros'un başını tuttum; genç adamın yumruğu Polynikes'inkine kenetlendi. Eğitici, yapışkan amber mumunu Aleksandros'un çene kemiğinin arasına koyarak parçalanmış kemiği sıkıca sıkıştırırken, Dienekes bizi izledi. "Yavaşça say," diye hastaya talimat verdi. "Elliyi bulduğunda, bu çeneyi bir manivelayla bile kıramayacaksın."

Aleksandros şövalyenin elini bıraktı. Polynikes üzüntüyle ona baktı.

"Affet beni, Aleksandros."

"Ne için?"

"Burnunu kırdığım için."

Aleksandros güldü; kırılan çenesi yüzünü buruşturmasına neden oluyordu.

"Bu şimdi yüzündeki en iyi parça."

Aleksandros yeniden yüzünü buruşturdu. Polynikes "Baban için üzgünüm," dedi. "Ve de Ariston için."

Önce efendime sonra da Aleksandros'a baktı, bir sonraki ateşe doğru gitmek için kalktı.

"Sana söylemem gereken bir şey var. Leonidas Üç Yüzler için seni seçtiğinde: özel olarak ona gittim ve senin oraya katılmaman için onunla hiddetle tartıştım. Savasamayacağını düşünmüştüm."

Aleksandros'un sesi, sarılı çenesinden, derinlerden geldi. "Biliyorum."

Polynikes uzun bir süre ona baktı.

"Haklıydım." dedi.

İlerledi.

Öteki emirler silsilesi geldi: birliklere cesetleri tarafsız alandan çıkarmaları gerektiği söyleniyordu. İntihar'ın adı da görevliler listesindeydi. Darbe yiyen her iki omzu da şişmişti; Aleksandros onun yerini almak için ısrar etti.

"Şimdiye kadar Kral, babamın ve Ariston'un ölümünden haberder olmuştur." Takım komutanı olarak onun telafi görevine katılmasını yasaklayan Dienekes'e sesleniyordu. "Leonidas ailem uğruna beni kurtarmaya çalışıyor; bir ulak ya da haberle beni eve gönderecek. Bunu redderek ona saygısızlık etmek istemem."

Efendimin o anda yüzünde beliren bir kin ve nefret ifadesine daha önce hiç tanık olmamıştım. Ateşin ışığında yanındaki düzlüğü işaret etti.

"Şu küçük myrmidonları izliyordum."

Orada çamurun içinde, bir karınca kafilesi uğraşıyordu.

"Şu kahramanlara bak" Dienekes kendi cinslerinin düşen bedenleri üzerinde uğraşan bir haşere taburunu gösterdi, irice bir böceğin kurumuş ölüsü için savaşıyorlardı.

"Bak işte oradaki, bu Achilles olmalı. Ve oradaki de, o da Hektor olmalı. Bu kahramanların yanında bizim cesaretimiz hiçbir şey. Anlıyor musun? Onlar da bizim yaptığımız gibi komutanlarının bedenlerini almadan çekiyorlar."

Sesi; iğrenme doluydu ve alaycıydı. "Bizim bu haşerelere yaptığımız gibi tanrıların da yukardan bize baktığını düşünür müsün hiç? Onları kaybettiğimiz için duyduğumuz derin yası ölümsüzler de tutuyor mudur?"

Aleksandros yavaşça "Biraz uyu, Dienekes." dedi.

"Evet, ihtiyacım olan da bu. Dinlenmek iyi gelecektir."

Sağlam gözünü Aleksanros'a doğru kaldırdı. Duvardaki istihkam alanının ardında ilkini rahatlatmaya hazırlık olarak ikinci nöbetçi erler emirlerini alıyorlardı. "Senin baban benim ustamdı, Aleksandros. Senin doğduğun gece ayin kadehini ben taşıdım. Yaşamana izin verilecek kadar güçlü olup olmadığını görmek için yapılan "ona-on bir testi" için Olympieus'un senin bebek vücudunu daha büyüklere sunduğunu hatırlıyorum. Sulh yargıcı seni şarapla yıkadı ve sen vıyaklayarak çıktın; bebek sesin öylesine güçlüydü ki... küçücük yumruklarını sıkı sıkıya kapamış ve hareket ediyordu. 'Oğlanı Dienekes'e verin' diye baban Ponaleia'ya emretti. Olympieus "Benim oğlum senin öğrencin olacak," dedi bana. "Ben sana nasıl öğrettiysem, sen de ona öğreteceksin."

Dienekes'in sağ eli *xiphosunun* bıçağını karıncaların İlyada'sına son vererek toprağa sapladı.

"Şimdi hepiniz uyuyun!" diye takımında hâlâ ayakta olanlara seslendi; sonra da tüm karşı koymalara karşın; Leonidas'ın kumanda mevkiine; kral ve diğer komutanların hâlâ uyanık olarak görevlerinin başında durdukları ve hareket planını hazırladıkları yere doğru gitmek üzere kalktı.

Dienekes'in kalçasının o hareket ettikçe aşağı indiğini gördüm; kötü olan bacak değil, sesti. Adamların gözünden, yürüyüşünden belli olan ikinci yarayı gizlemeye çalışıyordu. Hemen kalkıp yardımına koştum.

YİRMİ YEDİ

Skyllian diye adlandırılan; Demeter ve Persephon'a adanmış pınar, Leonidas'ın komuta mevkiinin hemen ardındaki Kallidromos duvarının temelinden fışkırıyordu. Efendim kayalıklar arasında kurulu çıkış yerine doğru hamle yaptı ve ben onun kalkmasıyla hızlanarak ona yetiştim. Geri çekilmem için söylenen hiçbir küfür ya da emir beni yıldırmadı. Kolumu, boynundan sarkıttım ve ağırlığını kendi omzuma aldım. "Su getireceğim," dedim.

Endişeli savaşçılardan oluşan kümeler pınarın çevresinde toplanmıştı; kahin Megistias da oradaydı. Bir şeyler ters gidiyordu. Daha da yakınlaştım. Sıcak ve soğuk olarak değişen akıntılarıyla bilinen bu pınar, müttefikler geldiğinden beri tatlı soğuk su fışkırtıyortu; savaşçıların susuzluğunu bastırmak için gönderilen tanrıçaların bir kaynak lütfuydu. Şimdi aniden sıcak ve pis kokulu akmaya başlamıştı. Kaynayan kükürtlü su; bir cehennem ırmağı gibi ölüler diyarından fışkırıyordu. Adamlar bu mucize karşısında korkuya kapılmışlardı. Demeter ve Kore'ye adanan dualar okunuyordu. Şövalye Doreion'un tulumundan yarım miğferlik su rica ettim ve hiçbir şeyi belli etmemeye çalışarak efendimin yanına döndüm.

"Pınardan kükürtlü su akmaya başladı, değil mi?"

"Bu düşmanın felaketinin bir habercisi, efendim, bizim değil."

"Sen de, rahipler kadar bok dolusun."

Haklı olduğunu görebiliyordum.

Acı içinde toprağın üzerine oturarak "Müttefiklerin bu mevkide senin kuzenine gereksinimleri var," dedi, "Onların adına tanrıçayla konuşarak aracılık etmesi için."

Diomache'yi kast ediyordu.

"İşte," dedi, "Yanıma otur."

Efendimin ilk kez Diomache'den yüksek sesle bahsettiğini duyuyordum, hatta onun varlığından haberdar olduğunu görüyordum. Birlikte olduğum yıllar boyunca; onun hizmetine girmeden önceki yaşamımın ayrıntılarını anlatarak onu sıkma kabalığını göstermeme karşın; Aleksandros ve Leydi Arete yoluyla her şeyi bildiğini biliyordum.

Efendim devam etti. "Hep üzüldüğüm bir tanrıçadır o Persephone... yılın altı ayı, Hades'in gelini, ölüler diyarının sâhibesi olarak oraya hükmeder. Ancak onunkisi mutluluktan çok uzakta bir hükümranlıktır. Tahtında bir tutuklu gibi oturur; cehennemin efendisi tarafından güzelliği için tutsak alınır ve Zeus'un zorlamasıyla kraliçesini yalnızca yılın yarısında serbest bırakır; o da bize baharı ve toprağın yeniden doğuşunu getirerek geri döner. Onun heykellerine hiç yakından baktın mı, Kseo? Hasat mevsiminin getirdiği mutluluğun ortasında bile son derece vakur durur. Yoksa o da bizim gibi aldığı cezanın koşullarını mı -yeniden toprağın altına girmesi gerektiğini mi- anımsar? Bu Persephone'nin yazgısıdır. Ölümsüzler arasında yalnızca Kore zorunlu olarak ölüm ve yaşam arasında -madalyonun iki yüzü- gidip gelmeye mahkum edilmiştir. Hiç kuşkum yok ki ikiz kaynakları cennet ve cehennem olan bu pınar ona adanmıştır."

Şimdi efendimin yanında yere oturmuştum. Ciddiyetle bana baktı.

"Sen de çok geç olduğunu düşünmüyor musun?" dedi. "Yani senin ve benim birbirimizden sır saklamamız için artık çok geç olduğunu?"

Bunun için zamanın oldukça ilerlediğine katıldım.

"Ama yine de senin benden sakladığın bir şey var."

Atina'dan bahsetmemi istediğini anlayabiliyordum ve de bir ay önceki o akşamdan; sonunda -kendisinin de aracılığıyla- yeniden kuzenimle karşılaştığım akşamdan.

Dienekes "Neden kaçmadın?" diye sordu. "Bunu yapmanı istiyordum, biliyorsun."

"Denedim. Buna izin vermedi."

Efendimin beni konuşmaya zorlamayacağını biliyordum. Hiçbir

zaman varlığının sıkıntı tohumları ekeceği yere doğru gitmeye kalkışmazdı. Ancak içgüdüm sessizliği kırma zamanının geldiğini söylüyordu. Benim söyleyeceklerim, düşüncelerini o günün dehşetinden kurtarır: en iyisi de belki de onların daha güzel anılara dönmesini sağlayabilirdi.

"Size Atina'daki geceyi anlatayım mı, efendim?"

"Yalnızca eğer istiyorsan."

Elçilik binasındaydı diye ona hatırlattım. O, Polynikes ve Aristodemos; Isparta'dan yanlarında korumaları olmadan yalnızca kendi zırh taşıyıcılarıyla birlikte yürüyerek gelmişlerdi. Kafile yüz kırk millik uzaklığı dört günde katetmiş ve dört gün de Atinalıların şehrinde Alkibiades'in oğlu *proxenos* Kleinias'ın evinde kalmıştı. Orta elçilik heyetinin amacı Termopilai ve Artemisium'daki kara ve deniz kuvvetlerinin uyumu hakkındaki on birinci saat ayrıntılarını ordu ve donanmanın varış saatleri, bunlar arasındaki haberleşmenin şekli, kurye *encryptions* şifreleri, parolalar ve buna benzer şeyleri bir sonuca ulaştırıp, netleştirmekti. Dile getirilmeyen, ancak son derece açık olan şey ise; Ispartalı ve Atinalıların son bir kez daha birbirlerinin gözlerinin içine bakarak; her iki kuvvetin de kararlaştırılan saatte, yerlerinde olacağını teyit etmek istemeleriydi.

Üçüncü günün akşamı, elçilik onuruna, tanınmış bir Atinalı olan Ksanthippus'un evinde bir davet verildi. Tartışma ve söz söyleme sanatlarının genellikle çok tutkulu ve akıllıca geçtiği bu tip toplantıları dinlemeyi severdim. Ancak efendim beni derin bir hayal kırıklığına uğratarak, yalnızbaşıma masanın önüne çekti ve acilen götürmem gereken bir ulak olduğunu söyledi. "Üzgünüm," dedi "partiyi kaçıracaksın". Elime mühürlü bir mektup tutuşturdu ve liman kenti olan Phalenon'da belirli bir yere bunu şahsen ulaştırmam gerektiği talimatını verdi. Evin genç uşağı gece vakti caddelerde bana rehberlik etmek için bekliyordu. Alıcının adı dışında başka bir ayrıntı verilmemişti. Ulağın; donanmayla ilgili acil bir ileti olduğunu düşündüğümden yola silahlı olarak çıktım.

Atinalıların şehrini oluşturan mahalle ve bölgelerden oluşan labirenti katetmek tam bir nöbet saati kadar sürdü. Her yerde silahlı adamlar, denizciler ve deniz subayları devriye dolaşıyordu. Gemi

levazımatı götüren yük arabaları, silahlı korumalar altında, donanmanın erzağını taşıyarak tangur tungur ilerliyordu. Themistokles'in emrindeki taburlar, Skiathos ve Artemisium'a yükleme için hazırlanıyordu. Aynı zamanda yüzlerce aile değerli eşyalarını sandıklara yüklemiş şehri terk ediyorlardı. Liman boyunca sınırlara demirlenmiş savaş gemileri kadar çok sayıda olan tüccarlardan oluşan sıradan halk filoları, balıkçı tekneleri, gezinti sandalları, vatandaşları Troezen ve Salamis'e doğru kurtarmak için yığılmıştı. Ailelerden bazıları, İtalya kadar uzak noktalara kaçıyordu. Genç uşak ve ben Phalenon limanına yaklaştığımızda; o kadar çok fener, caddeleri aydınlatmıştı ki, geçit sanki öğle vakti gibi aydınlıktı.

Limana yaklaştıkça patikalar eğri büğrü olmaya başladı. Denizin alçalması nedeniyle yükselen koku insanın nefesini kesiyordu; oluklardan pislik akıyordu, buna balık iç organlarından yapılmış kötü kokulu bir yahni, pırasa ve sarımsak kokusu karışıyordu. Hayatımda bu kadar çok kediyi hiç bir arada görmemiştim. Denizcilerin takıldığı birahaneler ve kötü şöhretli evler, öylesine dar caddelerde sıralanmışlardı ki gün ışığının arındırıcı ışınlarının onların bulunduğu derin geçitlere girip; gecenin ahlâksız pazarlıklarının balçık ve çamurunu kurutamadığına emindim. Genç ve ben geçerken, fahişeler cesurca bize sesleniyorlar; kaba, ancak tatlı bir dille reklamlarını yapıyorlardı. Mektubu ulaştıracağımız adamın adı Terrentaius idi. Çocuğa adamın kim olduğu ya da ne görevde olduğu konusunda hiç fikri olup olmadığını sordum. Ona yalnızca evin adının verildiğini ve başka da bir şey bilmediğini söyledi.

En sonunda genç ve ben aradığımız yere ulaştık; ilk katındaki dükkân nedeniyle 'tava' diye adlandırılan üç katlı bir yapıydı. Terrentaius denen adamı sordum. Birahaneci, donanmayla birlikte ayrıldığını söyledi. Adamın gemisini sordum. Hangi kadırganın komutanıydı? Bu soruma alaycı bağırışlar karşılık verdi. "O kendi kayığının komutanıdır," dedi denizcilerden biri; bunun anlamı onun komuta ettiği tek şeyin çektiği kürek olduğuydu. Daha sonraki sorularım da ek bir bilgi almaya yaramadı.

Genç "O zaman, efendim," diye bana seslendi. "Mektubu karısına vermemiz gerekiyor."

Buna mantıksızlık olarak nitelendirerek karşı çıktım.

Çocuk "Hayır, efendim" diye kendinden emin bir ses tonuyla yanıtladı, "Bu emri efendinizin kendisinden aldım. Mektubu adamın karısına, Diomache isimli kadının ellerine vermemiz gerekiyor."

Bir anlık bir tereddütle bu olayda Leydi Arete'nin parmağı ya da kolu olduğunu anladım. Ta Lakonya'dan, bu evi ve bu kadını nasıl bulmuştu? Atina kadar büyük bir şehirde yüzlerce Diomache olabilirdi. Hiç kuşku yok ki, hanımefendi Arete niyetini gizli tutmuştu; çünkü bunun farkına varırsam bu zorunluluğu ortadan kaldıracak bir bahane bulacağımı biliyordu. Ve bu konuda da kuşkusuz haklıydı.

Her şekilde kuzenimin buradaki apartmanlarda olmadığı anlaşıldı; denizcilerden hiçbiri onun nerede olduğu hakkında bize bilgi vermiyordu. Marifetli bir genç olan rehberim patikaya girip; onun adını haykırdı. Birkaç dakika içinde çamaşırhane camlarından yarım düzine kadar arka sokak dilberlerinin başları belirdi. Liman kenti tapınağının adını ve yerini bize söylediler.

"Orada olacaktır, delikanlı. Kıyıyı izle."

Rehberim yeniden yol göstermeye girişti. Kötü kokulu deniz kenti caddelerinde; yerlilerin doldurduğu patikalarda yol aldık. Genç, bu mevkiideki tapınakların, tanrıların mabedi olmaktan çok; kapı dışarı edilmiş ve beş kuruşu olmayan kadınların kocaları tarafından "yerleştirildikleri" mabetler olduğunu söyledi. Bunun anlamı bu kişilerin sağlıksız, isteksiz ya da hatta deli olmalarıydı. Genç heyecanla yola devam etti. Bunların tümü onun için büyük bir serüvendi.

En sonunda tapınağın önünde durduk. Burası sıradan bir evden başka bir şey değildi; belki de eski zamanlarda bir tüccarın eviydi; suyun üzerinde iki cadde arasında kuruluydu. Bir zeytin ağaçlığı, duvarlarla kaplı bir bölgeyi kuşatıyor; iç kısmının caddeden görünmesini engelliyordu. Kapıyı çaldım; bir süre sonra bir rahibe; eğer elli yaşlarında cüppeli ve peçeli bir kadın böyle nitelendirilebilirse, yanıt verdi. Mabedin, Demeter ve Covert Kore'nin Peçeli Persephone'nin mabedi olduğunu söyledi. Kadınlar dışında kimse gire-

mezdi. Yüzünü gizleyen örtünün ardında rahibenin son derece korkmuş olduğu açıktı; sokaklar pezevenkler ve kapkaççılarla doluyken, onu kimse korktuğu için suçlayamazdı. İçeri girmemize izin vermedi. Yalvarmamız hiç yarar sağlamadı kadın ne kuzenimin orada olduğunu onayladı ne de ona bir mesaj iletmeye yanaştı. Yine benim o genç rehberim sorunun üzerine cesaretle gitti. Kavalını çıkardı ve Diomache'nin ismini bas bas bağırdı.

En sonunda çocukla benim arka avluya girmemize izin verildi. Evin içine girince caddeden göründüğünden daha geniş ve daha neşeli olduğunu gördük. İçerdeki geçitten geçmemize izin verilmedi, ancak dıştaki yol boyunca bize eşlik edildi. Bizim kadın gözetmenimiz; Diomache isimli bir hemşirenin; mabedin sürekli müritleri arasında olduğunu belirtti. Şu anda mutfaktaki işlere yardım ediyordu; ancak birkaç dakikalık bir görüşmeye; barınağın ana rahibesinin izniyle, göz yumulabilirdi.

Genç rehberime yemek önerildi; yaşlı kadın yemek için onu götürdü.

Kuzenim içeri girdiğinde tek başıma avluda dikiliyordum. Çocukları, tahminen biri beş öteki de bir iki yaş büyük olan iki kızı korkuyla eteklerine yapıştılar, eğilip elimi uzattığımda öne doğru gelmediler. Kuzenim "Onları bağışla," dedi. "Erkeklere alışık değiller." Yaşlı kadın beni en sonunda Diomache'yle yalnız bırakarak kızları içeri götürdü.

Hayalimde kaç kez bu anın provasını yapmıştım. Her zaman hayali senaryolar... Kuzenim genç ve güzel; onun kollarına koşuyorum ve o da benimkilere. Oysa o anda buna benzer hiçbir şey olmamıştı. Diomache lambanın ışığında belirdi. Siyahlar giymişti. Onun görüntüsünün yarattığı şaşkınlık beni olduğum yere mıhladı. Peçesi ve başlığı yoktu. Saçları kısa kesilmişti. Henüz yirmi dört yaşında olmalıydı, ama kırk yaşında görünüyordu. Hem de zorlu geçen bir kırk yıl yaşamış gibiydi.

"Bu gerçekten sen olabilir misin, kuzenim?" Bunu çocukluğumuzdan bu yana bana karşı takındığı alaycı ses tonuyla sormuştu. "Bir an önce olmak için sabırsızlandığın gibi bir erkek olmuşsun."

Sesindeki yumuşaklık kalbimi sıkıştıran ıstırabı daha da kötüleş-

tirmekten başka işe yaramadı. Aklımın derinliklerinde uzun zamandır tuttuğum resim; onun gençliğinin baharındaki kadınsı ve güçlü haliydi; tam olarak Üç Kavşaklı Yol'da ayrıldığımız sabahki hali. Gelip geçen yıllar içinde ne tür zorluklar kapısını çalmıştı? Fahişelerin hüküm sürdüğü caddelerin görüntüsü benim için çok yeniydi, kaba saba denizciler ve yoksul görünümlü çöp dolu bu dar sokakların varlığı... keder ve pişmanlıkla alt edilmiş halde yanındaki oturağa çöktüm.

"Seni asla bırakmamalıydım," dedim ve bunu tüm kalbimle söylemiştim. "Olan her şey benim hatam; seni korumak için yanında olamadım..."

Sonraki birkaç dakika içinde konuşulanlardan tek bir sözcük bile hatırlayamıyorum. Kuzenimin yanıma doğru ilerlediğinin hatırlıyorum. Bana sarılmadı, ancak şefkatle omzuma dokunduğunu hatırlıyorum.

"O sabahı hatırlar mısın. Kseo, hani Aksak Ayak ve senin küçük kar tavuğundan çıkan civcivlerinle pazara doğru yollandığımız sabahı?" Dudakları hüzünlü bir gülümseyişle kıvrıldı. "Tanrılar hayat yollarımızı kendilerine göre o gün belirlediler, öyle yollar ki, hiç birimizin değiştirme seçeneği yoktu."

Şarap isteyip istemediğimi sordu. Bir kâse getirildi. Taşıdığım mektubu hatırladım ve bunu kuzenime verdim. Zarfın üzerinde kocasının değil onun adı vardı, açtı ve okudu. İçinde yazılanlar Leydi Arete'nin elinden çıkmaydı. Diomache okumayı bitirince bunu bana göstermedi ve tek söz etmeden mektubu elbisesinin altına sıkıştırdı.

Şimdi binadaki fener ışığına alışan gözlerim kuzenimin yüzünde gezindi. Güzelliğinin hâlâ kaldığını fark ettim, ancak daha vakur ve ciddi bir hal almıştı. İlk önce beni şaşırtan ve geri tutan; gözlerindeki yaşanmış yılları şimdi bana merhamet ve bilgelik işareti gibi geliyordu. Sessizliği, Arete'ninki gibi engindi; duruşu son derece yalındı. Cesaretim kırılmıştı, nerdeyse huşu içindeydim. Hizmet ettiği tanrıça gibi; ölüler diyarının karanlık güçleri tarafından zamansız kaçırılmış ve şimdi merhametsiz tanrılarla işbirliği yapmış, gözlerinde aynı anda hem insan hem de insandışı olan hem insa-

noğluna ait, hem de ona ait olmayan dişi bilgeliği taşıyan bir bakire gibi görünüyordu. Ona olan aşkım yüreğimi doldurdu. Ancak yine de benden millerce uzakta; bir ölümsüz gibi ulaşılmaz ve dokunulması olanaksız gibi görünüyordu.

"Çevremizdeki şehri hissedebiliyor musun şimdi?" diye sordu. Duvarların dışında tehlike alanından uzaklaşanların gürültüsü ve onların yük arabalarının sesi duyulabiliyordu. "Astakos'taki o sabaha benziyor, değil mi? Belki de birkaç hafta içinde bu ilâhi şehir yakılıp yıkılacak, aynen o gün bizimkine olduğu gibi."

Nasıl olduğunu anlatması için ona yalvardım. Tüm gerçeğiyle.

Güldü.

"Değiştim, öyle değil mi? Senin her zaman sandığın gibi koca kurbanı değilim. Aslında ben de aptaldım; çok büyük umutlarım vardı. Ama bu kadınların dünyası değil, kuzenim. Hiçbir zaman olmadı ve hiçbir zaman da olmayacak."

İçgüdüsel olarak dudaklarımdan tutkuyla dolu şu sözcükler döküldü. Benimle gelmeliydi. Şimdi. Tepelere, bir kez kaçtık mı mutlu olacağımız yerlere. Onun kocası ben olmalıydım. O benim karım olmalıydı. Hiçbir şey ona yeniden zarar veremezdi.

"Benim tatlı kuzenim," diye şefkatli bir sabırla yanıtladı. "Benim bir kocam var." Mektubu göstererek, "Senin bir karın olduğu gibi."

Kaderi böylesine kabullenişi beni öfkelendirdi. Nasıl bir koca ki bu, karısını terk eden? Nasıl bir kadın ki, sevilmeden evlenmiş. Tanrılar bize özgür irademizi harekete geçirmemizi ve kullanmamızı söyler. Çok yazık; inatçı hayvanlar gibi gerekliliğin boyunduruğu altına girmemek!

"Efendimiz Apollo konuşuyor." Kuzenim gülümsedi ve sabırlı bir şefkatle yeniden bana dokundu.

Bana bir öykü anlatıp anlatamayacağını sordu. Dinler miydim? Bu mabeddeki hemşireler ve bizim sevgili dostumuz Bruksieus dışında kimseye anlatmadığı bir öyküydü. Yalnızca birkaç dakikamız kalmıştı. Sabırlı olmalı ve dinlemeliydim.

"Argive askerlerinin beni lekelediği günü hatırlıyor musun? Bu

tecavüz üzerine elimi cinayete bulaştırmıştım. Çocuğu düşürmüştüm. Bilmediğin şey ise, bir gece çok fazla kanamam oldu ve neredeyse ölüyordum. Sen uyurken Bruksieus beni kurtardı. Sana söylememesi için ona yemin ettirdim."

Leydi Arete'nin yüzünde gördüğüm aynı kutsal bakışla; gerçeği doğrudan algılayan; mantıkla gölgelenmemiş kadınsı bilgelikten doğan o ifadeyle baktı.

"Senin gibi kuzenim, hayattan nefret ettim. Ölmek istedim ve neredeyse de ölüyordum. O gece ateşli uykumda söndürülmeyen gaz lambasından sızan yağ gibi benden akıp giden kanı hissederken bir düş gördüm.

"Peçeli ve başlıklı bir tanrıça önümde durdu. Gözleri dışında hiçbir şey göremiyordum; yine de varlığı öylesine canlıydı ki, kesinlikle onun gerçek olduğunu hissettim. Gerçekten daha da gerçek; sanki hayatın kendisi bir düş ve bu, bu rüya, tam anlamıyla hayatın ta kendisiymiş gibiydi. Tanrıça tek söz etmedi yalnızca bilgelik ve şefkat dolu gözlerle bana baktı.

"Ruhum onun yüzünü görme arzusuyla yandı. Bu gereksinimle tükendim ve ona peçesini kaldırması ve tüm yüzünü görmeme izin vermesi için yalvardım; kullandığım sözcükler sözcük değil yalnızca yüreğimin ateşli yakarışlarıydı. Ortaya çıkacak olanın muazzam bir sonuca varacağını düşünmeden biliyordum. Korkuyordum ve aynı anda da bekleyişle tirtir titriyordum.

"Tanrıça peçesini çözdü ve onun inmesine izin verdi. Ortaya çıkanın, peçenin altındaki yüzün; tensel dünyada var olan gerçeklikten başka bir şey olmadığını söylesem anlar mısın, Kseo? Yalnızca tanrıların bildiği ve biz ölümlülerin yalnızca imge olarak bir an bakmaya izin verildiği o yüce, asil yaratık.

"Yüzü güzelliğin ötesinde güzeldi. Gerçeğin, güzellik olarak vücut bulmuş hali. Ve bu bir insandı. Öylesine insandı ki, yüreği aşk, saygı ve huşu içinde bırakıyordu. Sözcüklere gerek duymadan; yalnızca şu anda gördüğüm şeyin gerçek olduğunu, güneşin altındaki dünyanın gerçek olmadığını anladım. Ve daha da ötesi; bu güzellik her an burada, bizim çevremizde bulunuyordu. Yalnızca bizim gözlerimiz bunu göremeyecek kadar kördü.

"İnsanoğlu olarak bizim rolümüzün burada, peçenin bu gölgeli ve ıstıraplı yüzünde yer almak olduğunu anladım; bunun ötesinden doğan tüm özellikler, iki yanda da aynılar; sürekli, sonsuz ve ilahiler. Anlıyor musun, Kseo? Cesaret, özgecilik, şefkat ve sevgi."

Dikleşti ve gülümsedi.

"Kaçık olduğumu düşünüyorsun, değil mi? Aklımı dinle bozdum. Bir kadın gibi."

Öyle düşünmüyordum. Karlar içindeki o gece peçenin ardında kendi gördüğümü anlattım kısaca. Diomache ciddiyetle dinledi.

"Görüntünü unuttun mu, Kseo? Ben benimkini unuttum. Burda, bu şehirde bir cehennem hayatı yaşadım. Ta ki bir gün tanrıçanın eli beni bu duvarların arasına çekinceye kadar."

Avludaki heykeli işaret etti. Baktım. Peçeli Persephone'nin bronz heykeliydi.

"Bu" dedi kuzenim "sırrına hizmet ettiğim tanrıça işte. Hayattan ölüme geçen ve yine geri gelen. *Kore* beni korudu, aynen okçunun seni koruduğu gibi."

Ellerini benimkilerin üzerine koydu ve gözlerimi onunkilere çevirdi.

"Görüyorsun ya, Kseo, hiçbir şey zamansız gerçekleşmiyor. Beni koruyamadığını düşünüyordun. Ama yaptığın her şey beni korudu. Aynen şimdi beni koruduğun gibi."

Elbisesinin kıvrımlarına uzandı ve Leydi Arete'nin eliyle yazılmış mektubu çıkardı.

"Bunun ne olduğunu biliyor musun? Senin ölümünün onurlandırılacağına dair bir söz; senin ve benim Bruksieus'u ve bizi üçümüzün ailelerimizi onurlandırdığımız gibi."

Yaşlı kadın mutfaktan belirdi. Diomache'nin çocukları da onunla bekliyordu; genç rehberim de yemeğini bitirmiş ve ayrılmak için sabırsızlanıyordu. Diomache kalktı ve her iki elini de bana uzattı. Fenerin ışığı yüzüne vuruyordu; onun nazik ışığında yüzü, çok uzaklarda kalmış kısa süren yıllarda, seven gözlerime gözüktüğü kadar güzeldi. Ben de ayağa kalktım ve ona sarıldım. Kukuletasını, kısa kesilmiş saçlarına çekti ve peçesini yüzünün önüne indirdi.

Ayrılırken kuzenim "İkimizin de birbirimize acımasına izin vermeyelim," dedi. "Olmamız gereken yerdeyiz ve yapmamız gereken şeyi yapacağız."

YİRMİ SEKİZ

İntihar şafak vaktinden iki saat önce beni uyandırdı, "Fıçının orda sürünerek ilerleyene baksana."

Arkadya kampının ardında, Perslerin savunma hatlarından kaçan firarilerin gözetleme ateşinin yanında sorguya çekildiği tümseği işaret ediyordu. Gözlerimi kısarak baktım ancak gözlerim odaklanmayı başaramadı. "Yeniden bak," dedi. "Bu senin fesatçı arkadaşın Horoz. Seni arıyor."

Aleksandros ve ben birlikte gidip baktık. Bu Horoz'du. Bir grup başka firarilerle Pers hattından geçmişti; Skiritai çıplak olarak onu bir kazığa bağlamıştı. İdam edeceklerdi; boğazı kesilmeden önce benimle yalnız kalabileceği bir dakika istedi.

Kampın tüm birimleri yavaş yavaş canlanıyordu; ordunun yarısı çoktan görev yerlerine ulaşmış, öteki yarısı ise silahlanmaya başlamıştı. Yolun aşağısında Trachis'e doğru; ikinci gün için sıraya giren düşmanın borazan seslerini duyabilirdiniz. Horoz'u bir çift Medyalı muhbirin yanında bulduk; adamlar kendilerine kahvaltı verileceğinden bahsediyorlardı. Horoz'a verilmemişti. Skiritai onu öylesine şiddetle dövmüştü ki, boğazının kesileceği yerde bir kazığa dayanarak durabiliyordu.

"Bu sen misin, Kseo?" bir dövüşçü gibi yumruklanarak morarmış göz çukurlarından gözlerini kısarak baktı.

"Aleksandros'u getirdim."

Horoz'un boğazına bir parça şarap akıtmayı başardık.

Aleksandros'a ilk söylediği sözler "Baban için üzgünüm," oldu. Horoz da altı yıl boyunca Olympieus'a zırh taşıyıcısı olarak hizmet vermiş ve Oenophyta'da Theban atlıları onun üzerine saldırdığında yaşamını kurtarmıştı. "Leonidas da dahil olmak üzere şehirdeki en soylu adamdı."

Aleksandros "Sana nasıl yardım edebiliriz?" diye sordu.

Horoz öncelikle kimin hâlâ hayatta olduğunu bilmek istedi. Ona Dienekes'in ve Polynikes'in ve bazı diğerlerinin hayatta olduğunu söyledim ve onun tanıdıklarından ölmüş olanların da adlarını sıraladım. "Ve sen de hayattasın, Kseo!" Yüz hatları gerildi, sırıttı. "Eski dostun Apollo; olağandışı bir nedenle seni koruyor olmalı."

Horoz'un basit bir dileği vardı: kendi ulusuna, Messenya'ya ait eski bir metal parçanın karısının eline ulaşmasını sağlamamı istedi. Bu obolu hayatı boyunca gizlilikle saklamış olduğunu söyledi bize. Bunu bana emanet etti. Bunu bir sonraki ulakla göndereceğime söz verdim. Minnettarlıkla elime sarıldı, sonra acil bir durum varmış gibi sesini alçaltarak beni ve Aleksandros'u yakınına çekti.

"İyi dinleyin. Buraya çağırarak size asıl söylemek istediğim şey şu."

Horoz ağzındaki baklayı hemen çıkardı. Geçidi savunan Hellenlerin yalnızca bir günü daha kalmıştı, başka yoktu. Majesteleri; şimdi bile Sıcak Geçitler'i çevreleyen dağların arasında bir yol olduğunu bilen herhangi bir rehbere bir bölgenin tüm mal varlığını öneriyor. "Tanrı, hiçbir kayalığı, altın ve zafer arzusuyla harekete geçirilen adamların tırmanamayacağı kadar dik yapmamıştır. Persler sizin arka saflarınıza ulaşacak bir yol bulacaklardı, ve eğer bunu bulamazlarsa, donanmaları Atina'nın deniz hattını bir iki gün içinde yaracaktır. Isparta'dan hiçbir takviye kuvvet geleceği yok; *ephorlar* gelenlerin de dört bin yarda sarılacağını biliyor. Ve Leonidas ne kendisi geri çekilecek, ne de bunun için size izin verecek; ölü ya da diri..."

"Peki ya bu dayağı yalnızca bu haberleri vermek için mi yedin?"

"Dinleyin beni. Perslere gittiğimde; onlara Ispartalı bir köle olduğumu söyledim. Kralın kendi adamları beni sorguladılar. Tam oradaydım; Kserkses'in çadırının oradaki iki zırh taşıyıcısının bulunduğu yerde. Büyük Kral'ın nerede uyuduğunu ve kapı eşiğindeki adamlarını nasıl serbest bıraktığını biliyorum."

Aleksandros yüksek sesle güldü. "Yani ona çadırında mı saldıralım diyorsun?"

"Başı ezildiğinde yılan ölür. Dikkat edin. Kral'ın çadırı düzlüğün üzerinde uzanan tepelerin hemen altında; nehrin hemen sağında; böylece ordunun geri kalanı akarsuyu kirletmeden onun atları sudan yararlanabiliyor. Boğazda; dağlardan gelen suların yol açtığı şiddetli bir akıntı var. Persler buranın geçilemez olduğunu düşünüyorlar; savunmada bir bölükten daha az asker var. Yarım düzinelik bir grup oraya girebilir. karanlıkta ve belki çıkabilir de."

"Evet. Kanatlarımızı çırpar ve üzerinden uçuveririz."

Şimdi kamp tamamen uyanmıştı. Surların orada İspartalılar çoktan toplanmıştı, tabii eğer böylesi zayıf bir kuvvet için bu sözcük uygunsa. Horoz; akıncılardan oluşan bir gruba Pers kampının yolunu göstermesi karşılığında Lakonya'daki karısı ve çocuklarının özgürlüğünün ona teklif edildiğini söyledi bize. Sritailer işte bu yüzden onu pataklamışlardı; bunun cesur adamlarının işkence ya da daha kötüsü için düşmanın eline gönderildiği bir düzen olduğunu düşünüyorlardı. "Kendi subaylarına haberler getirdiğine dair sözlerime bile inanmadılar. Size yalvarıyorum, rütbeli birine bu anlattıklarımı söyleyin. Ben olmasam bile bu işe yarayabilir. Tüm tanrılar adına bunun için yemin ediyorum."

Bu yeni doğan Horoz karşısında güldüm. "Vatansever olduğun kadar merhametli de mi oldun?"

Skiritai sertçe bize seslendi. Horoz'un işini bitirip zırhlarını kuşanmak istiyorlardı. İki asker onu sarsarak ayağa kaldırdılar ve kazığa dimdik bağladılar; bu sırada kampın arkalarından bir patırtı koptu. Hepimiz döndük ve eğimin aşağısına doğru baktık.

Thebalı kırk adam gece firar etmişlerdi. Yarım düzine kadarı nöbetçi erler tarafından katledilmiş; ancak diğerleri kaçmayı başarmışlardı. Şu anda fark edilen üçü dışında tümü ölülerin arasında kendilerini gizlemeye çalışmışlardı.

Bu şanssız üçlü ise Thespialı nöbetçi erlerden oluşan bir tabur tarafından sürüklenerek; duvarın ardındaki alana, ordunun tam ortasına atılmışlardı. Havada kan kokusu vardı. Thespialı Dithyrambos yarığa doğru ilerledi ve görevi devraldı.

"Bunlara ne ceza vereceğiz?" diye onu çevreleyenlere sordu.

Tam bu anda Dienekes; Aleksandros'un yanı başında belirdi,

kargaşayla sürüklenmişti. Horoz'un hayatını bağışlaması için yalvaracağım anı yakalamıştım, ancak efendim buna yanıt vermedi, dikkati aşağıda oynanan sahnedeydi.

Bir düzine öldürücü ceza şekli, oraya üşüşen savaşçıların ağzından dökülüyordu. Katil ruhlu istekler silsilesi dehşet içindeki tutsakları yere mıhlamıştı. Dithyrambos kılıcıyla adamları geri çekti.

Aleksandros ümitsizlikle "Müttefikler hükmediyor," dedi. "Yine."

Dienekes duygusuzca baktı. "Ben buna ikinci kez seyirci kalmayacağım."

Önündeki kalabalığı yararak öne doğru ilerledi ve Thespaialı Dithyrambos'un yanına, öne doğru bir hamle yaptı.

"Bu köpeklerin merhamet görmeye hakları yok!" Dienekes, bağlanarak donakalmış tutsakların tepesinde duruyordu. "Onlara hayal edilebilen en acımasızca ceza verilmeli, böylece başka kimse böyle bir korkaklık göstermeye yeltenemez."

Ordudan bunu onaylayan çığlıklar yükseldi. Dienekes gürültüyü dindirmek için elini kaldırdı.

"Sizler beni tanıyorsunuz. Benim önereceğim cezayı kabul edecek misiniz?"

Binlerce ses bunu onayladı.

"Hiç itiraz etmeden? Hiç tartışmadan?"

Herkes Dienekes'in vereceği cezanın yanında olacağına söz verdi. Duvarın ardındaki tümsekten; Leonidas ve Şövalyeler; Polynikes, Alpheus ve Moron da dahil olmak üzere olanları izliyorlardı. Rüzgârın uğultusu dışında tüm sesler dinmişti. Dienekes çömelen tutsaklara yaklaştı ve gözlerini bağlayan paçavraları çıkardı.

Bıçağı, tutsakları serbest bıraktı.

Her bir köşeden öfkeli feryatlar yükseldi. Düşmanın yüzünde firar etmenin cezası ölümdü. Eğer bu hainler canları alınmadan yürüyüp giderlerse kaç kişi daha kaçardı? Tüm ordu firar ederdi.

Müttefiklerin içinde yalnızca Dithyrambos Dienekes'in yaptığının altında yatan niyeti kavramış görünüyordu. Ispartalıya yanaştı, kalkan kılıcı adamları susturdu, böylece Dienekes konuşabilecekti.

"Bu ödleklerin kendilerini koruma içgüdüleriyle geçen gece yaptıklarını kınıyorum," Dienekes üşüşen müttefiklere seslendi:

"Ama aynı zamanda, şu anda sizi esiri eden tutukludan da nefret ediyorum."

Dizleri üzerinde önünde duran tutsakları işaret etti. "Bugün korkak diye nitelendirdiğiniz bu adamlar; dün sizin yanınızda omuz omuza savaştılar. Belki de sizden daha üstün bir cesaretle."

"Bundan o kadar emin değilim!" diye bir çığlık yükseldi; bunu küçümseyen bağırtılar ve bu tutsakların üzerlerine akıtılan kanlarla ilgili çığlıklar izledi.

Dienekes gürültünün dinmesini bekledi. "Lakonya'da sizin şu anda bulunduğunuz ruh hali için bir isim vardır, kardeşlerim. Bu İntihar'ın böylesi uzun bir konuşmada bulunduğu ilk andı. Herkes onun burada duracağını düşündü. Ancak şaşırtıcı şekilde, Scythialı devam etti. "Sahiplik," diyoruz. Bunun anlamı, orduyu emirlere uymaktan alı koyan ve onu kuru kalabalığa dönüştüren korku ya da öfkeye teslim olmaktır.

Bir adım geriledi; kılıcı yerde duran tutsakları işaret etti.

"Evet, bu adamlar geçen gece kaçtı. Ama siz ne yaptınız? Size söyleyeyim. Her biriniz uyanık kaldınız. Ve her birinizin yüreklerindeki gizli yakarış neydi? Buradakilerle aynı." *Ksiphoun* sivri ucu ayağının dibindeki zavallıları gösterdi. "Bunlar gibi, siz de karılarınızı ve çocuklarınızı özlediniz. Bunlar gibi, siz de kendi derinizi kurtarmak için yanıp tutuştunuz. Bunlar gibi siz de kaçmak ve yaşamak için planlar yaptınız!"

İnkar çığlıkları yükselmeye uğraştı; ancak bir cızırtı çıktı ve Dienekes'in keskin bakışları ve bunların ortaya koyduğu gerçek karşısında sona erdi.

"Ben de bunları düşündüm. Her gece rüyamda kaçtığımı gördüm. Aynen burada bulunan her bir subayın ve her Lakonyalının ve hatta Leonidas'ın gördüğü gibi."

Kabul eden bir sessizlik kalabalığı sardı.

"Evet!" diye biri bağırdı. "Ancak biz bunu yapmadık!"

Onaylayan homurtular yükseldi.

Dienekes şefkatle, "Bu doğru," dedi, bakışı artık orduya yönelik değil; sert bir biçimde, tutsaklardan oluşan üçlüye dönüktü. "Biz bunu yapmadık."

Bir dakika daha kaçaklara baktı, ardından geri adım attı. Böylece ordu eli kolu bağlı ve bıçağın ucunda duran bu üçünü izleyebilecekti.

"Bırakalım da bu adamlar bunun farkına varmış olarak yaşamaya devam etsinler. Bırakalım da her gün şafakla bu davranışlarını düşünerek uyansınlar ve her gece bu utançla uyusunlar. Bu onların ölüm cezası olacak; geri kalan hepimizin yarın güneş batmadan üstleneceğimiz işlerden daha can yakıcı, yaşarken yok oluş."

Suçluların ardına geçti, ötesinde güvenliğin yattığı sınıra yaklaştı. "Bir kaçış yolu açın!"

Şimdi kaçaklar yalvarmaya başladılar. İlki yirmi yaşını ancak geçmiş bir genç; zavallı çiftlik evinin buradan yarım haftadan az bir yürüyüş uzaklıkta olduğunu söyledi; yeni gelini ve henüz doğmuş kızı, kuvvetsiz anne ve babası için endişeleniyordu. Onu görünmez kılan karanlıkta kaçmaya çalıştığını itiraf etti; ancak şimdi pişman olmuştu. Bağlı ellerini yalvararak kavuşturdu; bakışlarını Dienekes ve Thespaialıya çevirdi. "Lütfen, efendim, benim suçum anlıktı. Geçti gitti. Bugün savaşacağım ve hiçbir şey benim cesaretimi engellemeyecek."

Şimdi kırkını geçmiş olan öteki iki adam da lafa karıştı; kutsal yeminler ederek kendilerinin de onurla hizmet vereceklerini söylüyorlardı.

Dienekes onların tepesinde durdu. "Bir kaçış yolu açın!"

Adamlar ikiye ayrılarak üçünün güven içinde kampı terk edecekleri bir yol açtı.

"Başka kimse var mı?" Dithyrambos'un sesi orduya meydan okurcasına yükseldi. "Bir gezintiye çıkmak isteyen başkası var mı? Varsa şimdi arka kapıyı kullansın ya da buradan cehenneme uzanan yolda kalsın."

Muhakkak ki, yeryüzündeki hiçbir görüntü bu kadar kin ve nefret dolu ve rezilce değildir; sessizce duran yoldaşlarının açtığı utanç yolunu geçerken biçarelerin duruşları ve kamburlarını çıkararak yavaş yavaş yürüyüşleri o kadar acıklıydı ki...

Ordudakilerin yüzlerine baktım. Kan uğruna doğrulukta yanki-

lanan öfke uçmuştu. Bunun yerine uslanmış yüz ifadelerinde arınık ve acımasız bir utanç gömülüydü.

Kaçakların üzerinde dışarı vurulmak istenen ucuz ve iki yüzlü öfke Dienekes'in müdahelesiyle içe dönmüştü. Ve her bir adamın gizli yüreğinin derinliğinde yeniden ateşlenen bu öfke, şimdi, yanında ölümün son derece sıradan kalacağı kavurucu bir harekete dönüşmüştü.

Dienekes döndü ve tepeye doğru dimdik yürüyüp gitti. Bana ve Aleksandros'a yaklaşırken; Skiritaili bir subay yolunu kesti; ellerini kendi ellerinin arasında tutarak, "Bu çok zekiceydi, Dienekes. Tüm orduyu utandırdın. Şimdi kimse bu pislikten kımıldamaya cesaret edemeyecek."

Efendimin yüzü, hoşnutluk göstermekten çok uzak; bir hüzün maskesiyle gölgelendi. Dönüp canları alınmadan, üzgün üzgün ilerleyen üç kötü ahlaklıya baktı. "Bu zavallı piç kuruları dün tüm gün hizmet etmişlerdi. Onlar için tüm kalbimle üzülüyorum."

Suçlular şimdi utanç geçidinin sonundaydı. Orada; ikinci adam, utanç duymadan en çok yaltaklık edeni, döndü ve orduya bağırdı. "Aptallar! Hepiniz öleceksiniz! Cehenneme kadar yolunuz var!"

Tepenin ardında kayboldu; onu ödlekler gibi omuzlarının üstünden arkalarına bakarak küçük adımlarla ilerleyen arkadaşları izledi.

Leonidas hemen *polemarch* Derkylides'e bir emir verdi; o da bunu gözetleme subayına iletecekti; şu andan itibaren geri planda nöbetçi er bırakılmayacak; olabilecek firarları engellemek için önlemler alınmayacaktı.

Bir bağırtıyla adamlar dağıldı ve hazır bulunan görev yerlerine giti.

Dienekes şimdi Aleksandros ve benim Horozla birlikte beklediğimiz yere ulaşmıştı. Skiritai subayı Lachides adlı bir adamdı; Tazı diye bilinen askerin kardeşiydi.

"Bu adamı bana verin, olmaz mı, dostum?" Dienekes'in yorgun eli Horoz'u işaret etti. "O benim pezevenk yeğenim. Onun boğazını kendim keseceğim."

YİRMİ DOKUZ

Majesteleri; müttefiklerin ihanetine neden olan kumpasın ayrıntılarını daha iyi bilir; yani Majestelerinin komutanlarını Sıcak Geçitler'i çevreleyen bir dağ yolunun varlığından haberdar eden Trachinialı yerlilerinden olan hainin kim olduğunu ve bu suçluya Pers hazinesinden ödül olarak ne kadar verildiğini kendileri daha iyi anımsayacaktır.

Yunanlılar bu felaket getiren istihbaratın ipuçlarını öncelikle ikinci günkü çatışmadaki işaretlerden anladılar; daha sonra da gün boyunca firarilerin söylediklerini ve söylentilerle kesinleştirdiler ve en önemlisi de o gece Termopiliai'deki gecidin sahibi durumundaki müttefiklerin şahitliğiyle sağlamlaştırdılar.

Düşmanların içinden soylu bir adam; ilk nöbetin değiştiği sırada; çatışmalara kısa bir ara verilmesinden yaklaşık iki saat sonra; Yunan saflarına yanaşmıştı. Kendini Değerli Tyrrhastiadas; bu ulusun silah altına alınan kuvvetlerinde görev yapan bir binbaşı olarak tanıttı. Bu prens, uzun boylu, iyi görünümlü ve şimdiye kadar düşmandan firar edenler arasında en gösterişli giyim kuşamı olan bir zattı. Topluluğa hatasız bir Yunancayla seslendi. Karısının Halikarnasuslu Hellene olduğunu söyledi ve gururun zorlamasıyla müttefik hattını geçtiğini söyledi. Adını öğrendiğim, ancak ne burada ne de başka bir yerde söylemeyi reddettiğim vatan haininin Majestelerinin sunduğu ödüle talip olduğunu ve Pers kuvvetlerine gizli geçit boyunca rahberlik ederek hizmet vermeye gönüllü olduğunu söylediği o akşam, kendisinin de Kserkses'in çadırının önünde olduğunu Isparta kralına anlattı.

Soylu Tyrrhastiadas; Majestelerinin Pers taburlarına harekete geçme ve düzen alma emirleri verdiğini şahsen duyduğunu belirt-

ti. Kayıpları telafi edilen ve yeniden geleneksel on bine ulaşan Ölümsüzler; generalleri, Hydarnes'in komutasında gece inerken düzen almışlardı. O sırada onlar da vatan haini olan rehberlerinin önderliğinde yürümekteydiler. Şafak vaktine kadar taarruz durumuna geçmiş olacaklar.

Bu ihanetin Yunanlılar açısından felakete yol açan sonuçlarının farkında olan Majesteleri; onların bu soylu Tyrrhastiadas tarafından bildirilen zamanlı ve uğurlu uyarısı karşısında onların verdiği yanıta hayret edebilir.

Ona inanmadılar.

Bunun bir oyun olduğunu düşündüler.

Böylesi mantıksız, kendi kendini aldatan bir yanıt yalnızca o ana kadar müttefiklerin yüreklerini sıkıştıran yorgunluk ve umutsuzluğun ışığında değil, aynı zamanda da güçlü olma duygusu ve ölümün küçümsenmesiyle açıklanabilir; bunlar aynen bir madalyonun iki yüzü gibidir.

İlk günün çatışması sıradışı bir yiğitlik ve kahramanlık hareketini getirdi.

İkinci ise şaşkınlık ve mucizeyi doğurmaya başladı.

Bunlar arasında en zorlayıcı olanı ise basit yaşama isteğiydi. Geçen kırk sekiz saatlik katliamın ortasında herbir savaşçı kaç kez kendi yok oluşunun eşiğine gelmiştir? Ve hâlâ yaşamaktadır. Düşman askerleri kaç kez inanılmaz sayılarla ve durdurulamaz bir kuvvet ve hırsla müttefiklere saldırmıştır? Ve hâlâ ön saflar dimdik ayaktadır.

Bu ikinci gün içinde üç kez savunma hattı boyun eğme noktasına gelmişti. Majesteleri, gecenin inmesinden hemen önceki anı gördü; surlarda gedikler oluşmuş ve İmparatorluğun on binleri, zafer naraları atarak kayalara tırmanmışlardı. Ama bir şekilde Duvar direndi; geçit düşmedi.

İkinci çatışmanın olduğu tüm gün boyunca donanmalar; Geçitler'deki orduların önünde Skiathos'la çarpışmışlardı. Artemisium'un sarp kayaları altında donanma gemileri birbirlerini dövdü; kardeşleri karada çelik çeliğe savaşırken onlar da keresteye karşı bronz gemi başıyla savaştı. Geçit'i savunanlar, yanan gövdeleri;

ufukta görülen lekeleri izlediler; daha da yakından bakıldığında gemi enkazları; parçalanan kürekler ve yüzleri dönük akıntıya kapılan denizcilerin bedenleri görülebiliyordu. Yunanlılar ve Persler artık rakip değildiler; sanki her iki taraf da amacı ne zafer ne de kurtuluş olan uğursuz bir anlaşma yapmıştı; bunun amacı yalnızca her iki tarafın da denizleri ve toprağı kanlarıyla doldurmalarıydı sanki. Aşağıda olanları izlemeye mahkum edilen gökyüzü o gün sanki insanların yaşadığı bir dünya değil, uğursuz, melun bir kaya parçası gibi acımasız ve umarsızdı. Katliamın üstünde yükselen dağ duvar Kallidromos; her şeyin ötesinde sessiz taşının ifadesiz yüzündeki bir merhametsizliğe hayat vermek için duruyor gibiydi. Havadaki tüm yaratıklar kaçmıştı. Tek bir yeşil filiz bile görünmüyordu. Ne toprakta ne de kayalıkların arasındaki yarıklardan belirdi.

Yalnızca çamurun merhameti vardı. Yalnızca savaşçıların ayaklarının altındaki berbat kokulu çorba yardım elini uzatıyordu. Adamların ayakları ayak bileklerine kadar bu et suyuna batıyor, hareket halindeki bacakları, baldır derinliğinde yarıklar açıyordu; sonra kendileri de dizlerine kadar bu yarıklara düşüp oradan savaşıyorlardı. Parmaklar kanla kirlenmiş balçığa tutunmaya çalışıyor; ayak parmakları düşmemek için var gücüyle tutunuyordu, ölmekte olan adamlar sanki kenetlenmiş çeneleriyle kendi mezarlarını kazar gibi buraya dişlerini geçiriyordu. Kendi arazilerindeki mahsul getirecek olan zengin toprağı parmaklarının arasında ufalayan çiftçiler şimdi bu acımasız katı toprakta karınlarının üzerinde sürünerek; parçalanmış parmaklarıyla buna tutunuyor, kendilerini toprağın altında bir yer bulmak ve sırtlarını acımasız savaş silahlarına karşı korumak içim utanmadan debeleniyorlardı.

Helles'ın *palaistrai*'sinde, Yunanlılar boğuşmayı severler. Bir erkek çocuk yürüyebilecek yaşa geldiğinden itibaren, ya kıyıdaki kumların üzerinde ya da çamur ringlerinde balçığa bulanmış olarak arkadaşlarıyla boğuşur. Şimdi Hellenler, o kadar da hoş olmayan yerlerde güreşiyorlardı; burada akan su değil kandı; burada ödül ölümdü ve burada hakem, kalmak ya da geri çekilmek çağrılarının hepsini geri çevirirdi. İnsan; ikinci günün çatışmalarına tekrar tekrar tanık oluyordu; Hellen savaşçının hiçbir şey yemeden ve yal-

nızca bir avuç dolusu su içerek, iki saat durmadan savaştığı, yalnızca on dakika dinlenip yeniden iki saatlik bir diğer çarpışmaya döndüğü o çatışmalara... tekrar tekrar, insan, bir adamın dişlerini döken bir darbe aldığını ya da omzunun çıktığını ve hâlâ yenilmediğini görüyordu.

İkinci gün; Alpheus ve Maron'un altı düşman askerini bir çırpıda yere serdiğinin gördüm; öylesine hızlıydılar ki son ikisi, ilk ikisi yere düşmeden ölmüştü. Bu kardeşler o gün kaç kişiyi katletmişlerdi? Elli mi? Yüz mü? Onları yenmek için düşmanın bir Achilles'den daha fazlasına gereksinimi vardı; bunun nedeni yalnızca güçleri ve hünerleri değil, aynı zamanda da tek bir yürekle çarpışan iki kişi olmalarından kaynaklanıyordu.

Tüm gün Majestenin kahramanları sırayla ortaya çıktılar; öylesine dalga dalga saldırıyorlardı ki, ulusları ve yedek kuvvetleri birbirinden ayırmaya vakit kalmıyordu. Müttefiklerin ilk gün kullandıkları kuvvet rotastonu şu anda olanaksız hale gelmişti. Kendi birlikleri; hattı bırakıp gitmeye yanaşmıyordu. Zırh taşıyıcıları ve uşaklar düşenlerin silahlarını alarak; gediklere girerek onların yerini aldılar.

Artık hiçbir adam; neşelenmek ya da bir ötekini onurlu mücadelesi ya da yiğitliği için övmek adına nefesini harcamıyordu. Artık savaşçılar yüreklerini zafer sevinçleri ile doldurup kendini göklere çıkarmıyordu. Şimdi bir anlık nefes aldıran duraklamalarda; bu askerler, sözsüz ve duygusuz olarak sinirleri bozuk yığınlar şeklinde çöküyorlardı. Surların korunaklı kısmında toprağın her bir yarığında; yorgunluk ve umutsuzlukla tükenmiş savaşçılar görülebilirdi; sekiz ya da on -on iki ya da yirmilik gruplar halinde oldukları yere çökmüş; korku ve acı içinde kıpırdanan gövdelerdi bunlar. Kimse ne konuştu ne de kıpırdadı. Bunun yerine her biri, gözlerini, kişisel korkuların ifade edilemez krallığına dikmişti.

Yaşam; duvarları ölüm olan ve içinde ne bir kurtuluş ne de kaçış umudu olan bir tünele dönüşmüştü. Gökyüzü artık gökyüzü değildi; güneş ve yıldızlar da öyle. Geride kalan tek şey topraktı; parçalanmış katı toprak; sanki bir adamın her adımında onun bağır-

saklarını deşmeye, kemiklerini kırmaya; kanını ve canını almaya hazır gibiydi. Toprak adamın her köşesini kaplamıştı; ciğerlerinden bunu tükürüyor, burnundan bunu sümkürüyordu.

Tüm savaşçıların paylaştığı bir sır vardı, öylesine özeldi ki kimse bunu söze dökmeye cesaret edemiyordu; belki yalnızca hizmet ettikleri aynı amaçla; kardeşten yakın olan savaş arkadaşlarına anlatılıyordu. Bu, insanın kendi korkaklığına yol açtığı yüzlerce davranışın farkında olmasıydı. Kimsenin görmediği ufak şeyler. Düşen ve yardım için bağıran bir yoldaş. Onun yanından geçip gittim mi? Onunki yerine kendi derimi mi seçtim? Bu benim işlediğim bir suçtu, bu yüzden yüreğimdeki kurulda kendimi suçladığım ve orada kendimi suçlu ilan ettiğim bir suç...

Bir adamın tüm istediği yaşamaktır. Bu her şeyden önce gelir: solunan nefese sımsıkı sarılmak. Hayatta kalmak.

Aslında en temel içgüdü, insanın kendini koruma güdüsü; bu temelden doğan gereksinim zaman zaman yorgunluk ya da aşırı korkuyla şiddeti azalsa da, gökyüzünün altındaki tüm yaratıklar tarafından, insanlar kadar hayvanlar tarafından da paylaşılır. Yürek bir tür cesaretle dolar! Artık bu cesaret değil, umutsuzluk ve umutsuzluk da değil aşırı bir heyecandır. O ikinci günde adamlar kendilerinin ötesine geçtiler. Kanı donduran cesaret gökyüzünden yağmur gibi yağdı ve bunu oynayanlar; oyuncuların kendileri olduğunu ne hatırladı, ne de bundan emin oldu.

Bir çocuktan daha büyük olmayan Phlialı bir zırh taşıyıcısının; efendisinin zırhını giyip; kıyımın içine daldığını gördüm. Kendisi bir darbe bile savuramadan, Persli bir mızrak atıcı çocuğun incikkemiğini parçaladı. Arkadaşlarımdan biri; kan fışkırtan damarı kapatmak ve onu güvenliğe çekmek için fırladı. Genç; kılıcının düz kısmıyla arkadaki kurtarıcıya vurdu. Koltuk değneği gibi kullandığı mızrağı üzerinde topalladı; sonra da dizleri üzerinde; yol olduğu topraktan hâlâ düşmana darbeler indirerek savaşa katıldı.

Öteki zırh taşıyıcılar ve uşaklar demir kazıkları yakaladılar ve kendileri de yalınayak ve zırhsız olarak Dar Geçitler'in üstündeki dağın cephesine tırmandılar; bir yandan da kendilerini kurtarmak için kayaların arasındaki yarıklara kazıkları çakıyorlardı; buradan düşmanın

üzerine taş ve kayalar yağıyordu. Persli okçular bu gençleri iğne yastığına döndürdüler; bedenleri pitonlar üzerinde çarmıha gerilmiş, asılı kalmış ya da aşağıdaki kıyının ortasına yuvarlanmışlardı.

Tüccar Elephantinos kayalığa asılı kalmış ve hâlâ yaşamakta olan bu gençlerden birini kurtarmak için açık alana fırladı. Bir Pers oku yaşlı adamın boğazını kesti; öyle hızla yere düştü ki, sanki toprağın içinde ortadan kayboldu. Sert çatışma, cesedinin üzerinde devam etti. Neden? O, ne bir kral ne de bir subaydı; yalnızca genç adamların yaralarını saran ve "Şu hale baak!" diye onları güldüren bir yabancıydı.

Gece nerdeyse çökmüştü. Hellenler; aldıkları yaralar ve yorgunluktan sendelerken; Persler savaş alanına kendi dinç kahramanlarını salmaya devam etti. Düşmanın geri planında olanlar; kendi komutanlarının yenilgisiyle önlere getirildiler; bunlar şevkle kendi vatandaşlarının üzerine, Yunanlıların önüne sürüldüler.

Majesteleri hatırlar mı? O sırada denizin üstünde sert bir rüzgâr çıkmıştı; şiddetli bir akıntıya neden olarak yağmur indirmeye başlamıştı. Bu ana kadar müttefiklerin çoğunun silahları ya tükenmiş ya da kırılmıştı. Savaşçılar adam başına bir düzine mızrağa dayanmalarına karşın; hiç kimsenin kendi kalkanı yoktu; hepsi çok önce parçalanmıştı; kendilerini yerden aldıkları sekizinci ya da onuncuyla koruyorlardı. Ispartalının kısa *xiphos* kılıçları bile darbelerin çokluğu karşısında ikiye ayrılmıştı. Çelik bıçak uçları duruyordu; ancak saplarının işi bitmişti. Adamlar ellerindeki küçük demir parçasıyla savaşıyorlardı; başı ve sivri ucu olmayan parçalanmış yarım mızraklarla hamle yapıyorlardı.

Düşman, duvardan on iki adımlık mesafede ileriye doğru ilerlemişti. Yalnızca Ispartalılar ve Thespialılar bu burç duvarlarının önünde kaldı; öteki tüm müttefikler geriye püskürtülmüştü. Düşmanın sayısız askeri Dar Geçitler'den bu yana olan tüm yola yayılmış duvarın önündeki yüz yardalık üçgene doğru azimle akıyorlardı.

Ispartalılar geride kaldı. Kendimi Aleksandros'un yanında, duvarın tepesinde birbiri ardına adamları yukarı çekerken buldum. Bu sırada müttefikler de saldırmakta olan düşmanın üzerine cirit

ve parçalanmış mızraklar, taş ve kayalar ve hatta miğfer ve kalkan yağdırıyorlardı.

Müttefikler yarıldı ve yalpaladı. Duvarın ardında itişip kakışan düzensiz bir kalabalığa dönüştüler. Ispartalılar bile düzensiz bir şekilde geri çekildi; efendim, Polynikes, Alpheus ve Maron da aldıkları yaralardan ve yorgunluktan bitkin düştü.

Düşman duvarın yüzeyindeki taşları parçalamaya başladı. Şimdi akan insan seli, enkazın üzerinden geçti, müttefiklerin korunmasız kamplarının önündeki açık alanda duvarın arkasındaki basamaklardan kaydı. Yenilgi birkaç dakika ötedeydi ki bilinmeyen bir nedenle; avcunun içinde zaferi tutan düşman korkusuyla durdu ve öldürmek için ilerleyecek cesareti bulamadı.

Düşman, kaynağı ya da nedeni bilinmeyen bir dehşete kapılmış olarak geri çekildi.

Onların yüreklerini cesaretsiz kılan ve yiğitliklerini yitirmelerine neden olan hangi güçse; hiçbir mantıkla açıklanamazdı. Bunun nedeni imparatorluğun savaşçılarının kendi zaferlerinin bu kadar yakın olacağına olasılık vermemeleri olabilirdi. Belki de Duvarın önünde o kadar uzun süredir savaşıyorlardı ki, duyuları; sonunda yarığı ele geçirdikleri gerçeğini kavramamıştı.

O her neyse; düşman bocalamıştı. Dünyaya ait olmayan bir sessizlik kapladı savaş alanını.

Aniden, gökyüzünden gelen dünyaya ait olmayan bir gücün haykırışı, sanki elli bin adamın gırtlaklarından yükselen ses gibi göğe doğru gürledi. Ensemdeki tüyler ürperdi; Aleksandros'a döndüm; o da aynı şekilde alandaki öteki tüm adamlar gibi huşu ve dehşet içinde yerine mıhlanıp donakalmıştı.

Kallidromos duvarının üzerine güçlü bir yıldırım düştü. Gök gürledi, tepenin yüzeyinden büyük taşlar düştü; duman ve kükürt havayı kapladı. Dünyaya ait olmayan bu çığlığın ardından, Leonidas dışında herkes korku içinde bir yerlere kaçıştı; o ise ileriye uzattığı mızrağıyla öne doğru ilerledi.

"Kurtarıcı Zeus!" Kralın sesi gök gürültüsünün içinden duyuldu. "Hellas ve özgürlük!"

Paean çaldı ve düşmana doğru harekete geçildi. Yeniden yeşe-

ren cesaret müttefiklerin yüreklerini doldurdu; karşı taarruza geçtiler. Surların gerisinde düşman, gökyüzünün bu mucizesi karşısında paniğe kapılmıştı. Yeniden kendimi kaygan ve parçalanmış kayaların üzerinde; aşağıda panik içinde kaçışan Pers ve Baktrialı, Medli ve Illyrialı, Lidyalı ve Mısırlıların üzerine silah yağdırırken buldum.

Buna, devam eden kıyımın korkunçluğuna, Majestelerinin kendi gözleri de karar verebilir. Perslerin ön saflarındakiler korku içinde kaçarken; arkadaki adamların takviye kuvvetleri kendi güçlerini öne saldılar. Biri fırtınanın ortasından kıyıya çarpan, öteki de sarp kayalığın dibindeki kıyıya dönen iki dalganın birbirine ters düşerek çarpışması ve köpürerek birbirlerini yok etmesi gibi, İmparatorluk orduları da çarpıştı ve kuvvetler birbirine dönerek girdabın içinde tuzağa düşen binlercesinin çiğnenmesine neden oldu.

Leonidas müttefiklerine önceden ikinci bir engel, Perslerin bedenlerinden oluşan bir duvar örmelerini söylemişti. Şimdi bu iş bitmişti. Düşmanın içinde o kadar çok ölen vardı ki, müttefikleri arasındaki hiçbir savaşçı toprağa basamıyordu. İnsan bedenlerinin üzerinde yürüyordu.

Yukarıda Hellen savaşçılar; düşmanın mızrak ve kılıçlarla kendi adamlarını delicesine katlederek kaçıştığını görebiliyorlardı. Yüzlercesi denize yuvarlandı. Ispartalı ön saflardaki subayların Pers bedenlerinden oluşan duvara tırmandığını, yukarı çıkmak için ikinci dereceden olanların yardımına gereksinim duyduklarını gördüm.

Aniden ölülerden oluşan yığın çöküverdi. Bedenlerden oluşan bir çığ düşmeye başladı. Dar Geçitler'de müttefikler; cesetlerin neden olduğu heyelanı geçerek güvenli yere doğru gerilemeye çalıştılar; bu heyelan kendi kendini besleyip; yuvarlanarak Trachis'e doğru inerken kendi ağırlığından hız kazanarak Perslerin üzerine doğru ilerledi. Görüntü öylesine garipti ki, emirle düzen altına alınmamış olan Hellen savaşçıları içgüdüleriyle oldukları yerde durdular ve düşman sayısız cesetlerden oluşan heyelanın altında kalarak yok olurken, dehşet içinde bakarak taarruzu kestiler.

Şimdi müttefiklerin gece toplantısında bu mucize hatırlandı ve bu olay tanrıların araya girmesinin bir işareti olarak nitelendirildi.

Asil Tyrrhastiadas, Leonidas'ın yanında; bir araya toplanan Yunanlıların önünde duruyor ve onlara yüreğinin en yardımsever köşesinden seslenerek bir an önce geri çekilmelerini, vazgeçmelerini, buradan çıkmalarını söylüyordu. Soylu adam yeniden on bin kişi olan Ölümsüzlerle ilgili raporunu tekrarladı; onlar şimdi bile müttefikleri kuşatmak için dağ yolunda yol alıyorlardı. Hâlâ dayanabilecek güçte olan bin kişiden az Hellen kalmıştı. Bunlar, savunmasız olan arka taraflardan gelecek kendi sayılarının on katı olan kuvvet karşısında ne yapmayı umuyorlardı? Hepsinin toplamından bin kat fazla olan bu askerler onları kuşattığında ne yapacaklardı?

Ancak bu son mucizeyle öyle bir coşku ortaya çıkmıştı ki müttefikler ne dinliyor ne de buna kulak asıyorlardı. Topluluğa başkaları da katılmıştı, en kuşkucu olanlar bile, kendi kuşkularının farkında olan ve hatta tanrıları küçümseyenler bile, şimdi kutsal yeminler ederek, gökyüzünden gelen bu yıldırımın ve ona eşlik eden dünyaya ait olmayan çığlığın Zeus'un kendisinin savaş çığlığından başka bir şey olmadığını söylüyorlardı.

Daha da yüreklendirici olan haberler ise donanmadan geldi. Dün gece mevsimsiz çıkan fırtına; Euboea kıyısındaki iki yüz kadar düşman savaş gemisini kazaya uğratmıştı. Majestelerinin donanmasındaki gemilerin beşte biri, Atinalı korvet kaptanı Habronichaes'in sevinç içinde belirttiğine göre tamamen yok olmuştu; bugün enkazı kendi gözleriyle görmüştü. Yoksa bu da Tanrının bir işi olabilirmiydi?

Thebalı bir komutan olan Leontiades bunu doğrulayarak ve olayı daha da ateşleyerek öne çıktı. Ne tür bir insan gücünün gökyüzünün öfkesine karşı durabileceğini sordu. "Şunu aklınızda tutun, kardeşlerim ve müttefiklerimiz, Pers ordusunun onda dokuzu zorunlu olarak silah altına alınmış uluslardan oluşuyor; onlar kendi iradeleri olmadan bıçağın ucuna getirildiler, Kserkses onları bir arada tutmayı daha ne kadar ve nasıl başaracak? Bugün olduğu gibi onları sığırlar gibi kırbaçlayarak mı ileri sürecek? İnanın bana, baylar, Pers müttefikleri çatırdıyor; hoşnutsuzluk, salgın hastalık gibi kamplarında yayılıyor; firar ve isyan hüküm sürüyor. Eğer yarı-

na kadar dayanabilirsek kardeşlerim Kserkses'in içinde bulunduğu zor durum onu denize kaçmaya zorlayacak. Dün toprağı sarsan Poseidon çoktan Perslerin gururunun sarsılmasına yol açtı.

Thebalı komutanın tutkusuyla ateşlenen Yunanlılar Krmealı Tyrrhastiadas'a sert sözler sarfettiler. Müttefikler şu anda korkması gerekenin kendileri değil, Kserkses olduğunu ve onun haddinden fazla kibirinin her şeye kadir Tanrının öfkesini çekmesinden ürkmesi gerektiğini söylüyorlardı.

Efendimin yüreğinden geçenleri okumak için ona bakmam gerekmiyordu. Bu müttefiklerin tutkusu, katalepsis yani kötü bir ruhun denetimi altına girmekten başka bir şey değildi. Ümitsizlik ve korkudan doğan öfkelerini en uygun hedef olan Kyrmealı soylunun üzerine kusarken; konuşmacıların kendisinin de bildiği gibi bu delilikti. Prensin kendisi de bu tacizi sessizce dinledi; sert yüz hatları hüzünle gölgelenmişti.

Leonidas; her bir birliğe silahlarının tamiriyle ve yeniden kullanılır hale getirilmesiyle ilgilenmesini emrederek toplantıyı dağıttı. Atinalı kaptan Habroniches'e bu gece duyduğu ve gördüğü her şeyi donanma komutanları Eurybiades ve Themistokles'e anlatmasını emrederek onu da donanmaya geri yolladı.

Müttefikler ateşin başında yalnızca Ispartalıları ve asil Tyrrhastiadas'ı bırakarak dağıldılar.

Birkaç dakika sonra Prens "Kendine güvenin etkileyici bir kanıtı, efendim," diye söze başladı. "Böylesi dindar söylevler adamlarımızın cesaretlerinin kırılmadan devamlılığını sağlar. Bir saatliğine. Ta ki karanlık ve yorgunluk, o anki coşkuyu silene kadar; ta ki mutlaka yüreklerinin derinliklerinde kendileri ve aileleri adına duydukları korku yüzeye çıkana kadar."

Soylu adam ısrarla dağ geçidi ve On Binler hakkındaki raporunu yineledi. Eğer bugünkü olaylarda tanrıların parmağı varsa, bu onların Hellen savunma askerlerini korumak için gösterdikleri yardımseverlik değil, onları mantıklarından uzaklaştırmak için duyulan kötü ve bilinmez bir istekten kaynaklanıyordur. Kuşkusuz Leonidas'ın bilgeliğine sahip bir komutan bakışlarını Kallidromos tepesine çevirdiğinde bunu kavrayacaktır; o kayalıkta yıllardır ve yüzyıl-

lardır fırtınalarda sayısız yıldırımların çaktığını; parlayan yarıkların buradan, bu kutsal yarıktan çıktığını fark edecektir.

Tyrrhastiades yeniden Leonidas ve öteki subaylara söylediklerini dikkate almaları için baskı yaptı. Toplantıdaki *demos* ona inanmadıklarını söyleyebilir; onu bir casus olarak niteleyip hatta suçlu bulabilirken; onların vardığı bu sonuç kendilerini aldatır ve yarın için bir umuda sarılmalarına neden alabilir. Ancak onların kralı ve komutanı kendine bu lüksü veremez.

Pers müttefiği "Benim kumpas kuran bir casus olduğumu söyleyin," diye devam etti. "Kserkses tarafından gönderildiğime inanın. Benim niyetimin onun çıkarına olduğunu; sizleri gecidi terk etmeniz için hilekârlık ve kurnazlıkla etkilemeye çalıştığımı söyleyin. Tüm bunları söyleyin ve bunlara inanın. Ama her şeye karşın bu, gerçeği değiştiremez.

"Ölümsüzler geliyor.

"Sabah olana kadar on bin tane güçlü asker; müttefiklerin olduğu arka safta belirecek."

Bir adım atarak, asil adam, Ispartalı Kralın önüne ilerledi; tutkuyla erkek erkeğe bir konuşma edasıyla ona seslendi.

"Sıcak Geçitler'deki bu mücadele sonucu belirlemeyecek, efendim. Bu mücadele daha sonra, Yunanistan'da daha da derinleşerek yapılacak; belki de Atina'nın duvarları önünde, belki de Peleponneste; Isparta tepelerinin eteklerinde. Siz de bunu biliyorsunuz. Araziyi ve topoğrafyasını görebilen her komutan da bunu biliyor.

"Ulusunuzun size ihtiyacı var, efendim. Siz ordunun ruhusunuz. Lakonyalı bir kralın asla geri çekilmeyeceğini söyleyebilirsiniz. Ama yiğitlik akılla birlikte olmalıdır, yoksa bu pervasızlık olur.

"Sizin ve adamlarınızın Sıcak Geçitler'de zaten kazandıklarınızı bir düşünün. Bu altı günde kazandığınız ün sonsuza dek devam edecektir. Ölüm uğruna ölüme gitmeyin ya da boş bir kehaneti yerine getirmeye çalışmayın.

"Hayatta kalın, efendim ve bir başka gün dövüşün. Başka bir gün; arkanızda tüm ordunuzla. Başka bir gün; zafer, sonucu belirleyecek, kesin bir zafer sizin olacaktır!

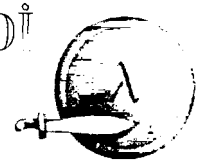
Pers müttefiği; konsey ateşinin ışığında toplanan Ispartalı subayları işaret etti. *Polemarch* Derkylides, Şövalyeler, Polynikes ve Doreion takım komutanları ve savaşçılar, Alpheus ve Maron ve Efendim. Size yalvarıyorum! Bu savaşçıları, Lakonya'nın en niteliklilerini, canlarını bir başka gün feda etmeleri için saklayın. Kendinizi o saat için ayırın.

"Yiğitliğinizi kanıtladınız efendim. Şimdi size yalvarıyorum; aklınızı kullanın.

"Şimdi geri çekilin.

"Hâlâ yapabilecek şansınız varken kendinizi ve adamlarınızı kurtarın.

KİTAP
YEDİ

LEONİDAS

OTUZ

Majestelerinin çadırına baskın yapacak olan birlik on bir kişiden oluşuyordu.

Leonidas daha büyük bir sayıyı tehlikeye atmayı reddetmişti; bunu bile çok buluyordu; grubun güvenilir olması için; birliğe Üç Yüzler içinde hâlâ savaşacak durumda olan yüz yedi kişinin içinden yalnızca beş Soylunun katılmasını onaylamıştı.

En yetenekli küçük birim komutanı olarak birliğe yol boyunca Dienekes başkanlık edecekti. Şövalyeler Polynikes ve Doreion hızları ve cesaretleri nedeniyle gruba katılmıştı. Aleksandros ise; Leonidas'ın onu ayırmak için yaptığı itirazlarına karşın; efendimin yanında *dyas* olarak savaşmak üzere yer aldı. Skiritai Tazı ve Lachides de gidecekti. Bunlar dağcıydılar, sarp kayalıklara nasıl tırmanılacağını bilirlerdi. Kanun kaçağı Topçu, Kallidromos'un sarp cephesine tırmanırken rehberlik yapacaktı ve Horoz da bölüğü düşman kampına götürecekti. İntihar ve ben; Dienekes ve Aleksandros'a eşlik etmek, mızrakları taşımak ve böylece birliğin muazzam gücünü göstermek için dahil edilmiştik. Son Ispartalı Telamonias; Yaban Zeytini rejiminin dövüşçüsüydü; Polynikes ve Doreiondan sonra Üç Yüzler'in en hızlısıydı ve akıncılar içinde aldığı yaralar nedeniyle bir engeli olmayan tek kişiydi.

Thespialı Dithyrambos, planın yapılmasının ardındaki güç olmuştu; Horoz'dan bahsetmeden bunu tümüyle kendine mal etmişti; Horoz, efendim tarafından öldürülmemiş, ancak yaralılarla ve silahların tamiri ve yeniden işler hale getirilmesiyle ilgilenmesi talimatı verilerek ikinci gün boyunca kampta göz altında tutulması emredilmişti. Dithyrambos bir baskın yapılması konusunda Leonidas'la çok konuşmuştu ve şimdi kendi de birliğe dahil edilmediği

için hayal kırıklığına uğramıştı. Baskının iyi gitmesini umuyordu.

Gecenin soğuğu kampın üzerine çökmüştü; aynen soylu Tyrrhastiadas'ın önceden söylediği gibi; korku şimdi müttefiklerin yüreklerini sarmıştı; dehşetten yalnızca tek bir söylenti; panikten yalnızca tek bir adım uzaklıktaydılar. Dithyrambos milis askerlerinin yüreklerinden geçenleri anladı. Onları bu gece ümitlerini yeniden yeşertecek bir olasılığa; onları sabaha kadar sadık kılacak bir beklentiye ihtiyaç duyuyorlardı. Baskın ister başarıya ulaşsın, ister kötü gitsin; bu sorun değildi. Yalnızca adamları gönderin. Ve eğer tanrılar bu davada bizim tarafımızı tutarsa... Dithyrambos sırıttı ve vedalaşmak için efendimin elini tuttu.

Dienekes; takımını biri Polynikes'in emrinde beş kişiden, diğeri de kendi komutasındaki altı kişiden oluşmak üzere ikiye ayırdı. Her bir takım, kayalığa bağımsız olarak tırmanacak, Kallidromos'u kendi başına geçerek Trachisteki tepelerin eteklerindeki buluşma noktasına gelecekti. Bu; bu pusu kurma ya da ele geçirme olayında en azından bir takımın başarıya ulaşma olasılığını arttırıyordu.

Adamlar silahlanıp harekete geçmeye hazır olduklarında, her iki takım da son emirler için Leonidas'ın önünde sıraya geçti. Kral müttefikler ve hatta Ispartalı subaylar bile bulunmadan onlarla yalnız konuştu. Soğuk bir rüzgâr çıkmıştı. Gökyüzü Euboa'nın üstünde gürledi. Dağın, yüzü korkutucu şekilde dikiliyordu; yalnızca yarısı gizlenen ay, rüzgârın yardığı sisin içinden bir an göründü.

Leonidas, takımdakilere kendi özel mahzeninden şarap ikram etti ve bunu kendi kadehinde verdi. Zırh taşıyıcılar da dahil olmak üzere her bir adama kendi adıyla değil, lakabıyla, hatta onu da kısaltarak hitap etti. Doreion'a, Şövalyenin çocukluktaki oyun adı olan "Küçük Tavşan" diye seslendi. Dekton'a ise Horoz değil, "Horo" diye hitap etti ve şefkatle elini omzuna koydu.

Kral "Kölelik azad belgelerini hazırladım," diye köleyi bilgilendirdi. "Lakonya'ya bu gece ulaşması için ulağın kesesinde olacaktır. Sana olduğu kadar ailene de bağımsızlıklarını verecekler ve küçük oğlunu da hür bırakacaklar."

Bu; Leydi Arete'nin *kryptei*'den önceki gece hayatını kurtardığı bebekti; çocuğun varlığı Lakonya kanunları altında, Dienekes'i

yaşayan bir oğulun babası yapmış ve Üç Yüzler arasına katılmasını sağlamıştı.

Bu bebeğin hayatta kalması Dienekes'in ve ona eşlik eden Aleksandros ve İntihar'ın ölümü anlamına geliyordu ve aynı şekilde benim de...

"Eğer istersen..." Leonidas'ın gözleri rüzgârla kabaran alevin ışığında Horoz'unkilerle karşılaştı, "... istersen bebeğe konan Idotychides adını değiştirebilirsin. Bu bir Ispartalı adı ve hepimiz senin, bizim ırkımıza büyük sevgi beslemediğini biliyoruz."

Bu Idotychides adı, eğer hatırlanacak olursa, yıllar önce bir savaşta ölen Horoz'un babasının, Arete'nin ağabeyinin adıydı. Leydi, olayın olduğu o gece yemekhanenin ardında bebeğe bu adı vermeye ısrar etmişti.

Leonidas Horoz'la konuşmaya devam etti "Oğluna bir Messenyalı adı vermekte özgürsün. Ama bunu bana şimdi belgeleri mühürleyip göndermeden söylemelisin."

Horoz'un Lakonya'da günlük işler ve ayrıntılar yüzünden defalarca kırbaçlandığını ya da dövüldüğünü görmüştüm. Ama bu ana kadar gözlerinin dolduğuna hiç tanık olmamıştım.

"Böylesi bir iyilik karşısında...," Leonidas'a hitap ediyordu, "Mahçup oldum, efendim." Horoz kralın önünde dikleşti, Idotychides adının oğluna vermekten gurur duyacağı soylu bir ad olduğunu söyledi.

Kral başını salladı ve bir baba gibi şefkatle elini Dekton'un omzuna koydu. "Bu gece geriye canlı dön, Horoz; sabah seni güven içinde buradan çıkarayım."

Dienekes'in takımı Alpenoi'ye yarım mil kadar bile tırmanamadan; şiddetli yağmur damlaları indirmeye başladı. Engin eğim, üzerinde kireçli ve fosillerin bulunduğu tortulların olduğu sarp bir tepeye dönüştü; sağanak hızlandıkça yüzey sıvıya döndü.

Topçu ilk bayıra sapan yola girdi, ancak daha sonra onun da karanlıkta yolunu kaybettiği anlaşıldı; asıl yoldan çıkmış ve kendimizi dik bir kayalığı kesen keçi yollarının ortasında bulmuştuk. Takım iz sürmeye devam etti; karanlıkta el yordamıyla yollarını bularak, sırayla bir adam öne geçip ötekileri onun ardından kalkanları

ve silahlarını taşıyarak ilerledi. Kimse miğfer giymiyordu; yalnızca keçe başlıklar. Bunlar sırılsıklam olmuş ve ağırlaşmışlardı; siperliksiz başlıklarından adamların gözlerine damlalar akıtıyordu. Tırmanış gittikçe dağcılığa dönüşüyordu; her bir adamın yanağı ıslak yüzeye dönmüştü, bu arada buzlu kütleler; çamurun neden olduğu toprak kaymasıyla taş ve kayalar gibi üzerine gelerek; yüzeye tutunan vücudunu gevşetiyor ve bunların tümü karanlıkta oluyordu.

Kendi adıma, yaralı bacağıma kramplar giriyor ve sanki tenime yanan bir eriyiği sokmaya çalışır gibi yanıyordu. Kendimi her yukarı çekişim; büyük adele çabalarıyla gerçekleşiyordu, duyduğum ağrı nerdeyse beni bayıltacaktı. Dienekes bundan da kötü bir durumda uğraşıyordu. Achilleion'da aldığı eski yarası sol kolunu omzundan yukarı kaldırmasına engel oluyordu; sağ bileğini oynatamıyordu. Hepsinin de ötesinde; kaybettiği gözünün bulunduğu çukur yeniden kanamaya başlamıştı; yağmur suyu kara kanla karışmış; sakalına ve oradan da göğüs zırhının derisine akıyordu. İntihar'a doğru gözlerini kısarak baktı; o da yara almış iki omzuyla, kolları iki yanında; çamurdan kayganlaşmış ıslak tepeye tırmanmaya çalışıyor; yılan gibi kayıyordu.

Dienekes "Tanrılar adına," diye homurdandı. "Bu giysiler berbat oldu."

Takım bir saat sonra ilk doruğa ulaştı. Şimdi sisin üstündeydik; yağmur durdu; bir anda gece açık, rüzgârlı ve soğuk oldu. Deniz üç yüz metre aşağıda kabarıyordu; sekiz mil aşağıdaki sisle örtülmüştü; sisin pamuksu zirveleri; dolunaya bir gece kalmış ayın altında bembeyaz parlıyordu.Topçu birden sessiz olmamızı işaret etti; takım kendini kamufle etti. Kanun kaçağı derin yarığı işaret etti.

Karşı dağ sırtında, otuzuncu milde, Majestelerinin çadır altındaki tahtı; ilk iki günkü savaşı izlediği tahtı duruyordu. Uşaklar; platform ve çadırı söküyorlardı.

"Toplanıyorlar. Ama nereye?"

"Belki yaşadıkları onlara yetmiştir. Yurtlarına dönüyorlardır."

Takım daha iyi görebilecekleri gölgeli bir kayalığa doğru kaydı. Adamların taşıdığı her şey sırılsıklamdı. Bir tampon sardım ve bu-

nu efendimin gözüne bastırdım. "Beynim de kanla beraber akıyor olmalı," dedi "Neden bu kahrolasıca yerde olduğuma başka bir açıklama getiremiyorum."

Adamların, ısınmaları ve çeşitli yaralarının sızılarını dindirmeleri için daha çok şarap içmelerini sağladı. İntihar, uzaktaki dağ sırtına ve efendilerinin tahtını kaldıran Pers uşaklarına gözlerini kısarak bakmaya devam etti. "Kserkses, yarının son olduğunu düşünüyor. Şuna bahse girerim ki, şafak vakti onu dar Geçitler'de (zaferinin tadına daha yakından varmak için) at sırtında göreceğiz."

Dar sırtının arası alçaktı da; Topçu önde olmak üzere tüm takım önlerindeki saatleri düşünerek hem yolu takip ediyorlar, hem de çalı çırpı örüyorlardı. Yol şimdi içeriye giriyordu, deniz artık görünmez olmuştu. İki dağ sırtı daha geçtik, sonra da vahşi bir akarsuyun Asopus'u besleyen akıntılardan birinin önünde kaldık. En azından bizim kanun kaçağı rehberimiz bunu tahmin etmişti. Dienekes kuzeyde bir tepeyi işaret ederek omzuma dokundu.

"Bu Oita. Herakles'in öldüğü yer."

"Bu gece bize yardım edeceğini düşünüyor musunuz?"

Takım, eller üstüste konarak tırmanılacak ağaçlıklı bir tepeye geldi. Aniden yukardaki fundalıktan bir hışırtı duyuldu.

Görünenler ileri atıldı, görünmez oldu. Bütün eller, silahlarını kavramak için aşağıya doğru kaydı.

"Adamlar mı?"

Ses yukarda hızla uzaklaştı.

"Geyik."

Bir kalp atışlık zamanda hayvanlar otuz metre ileri gitmişti. Sessizlik. Yalnızca üstümüzdeki ağaçlıkları yaran rüzgâr.

Bu rastlantı bilinmeyen bir nedenle takımı yüreklendirdi. Aleksandros fundalığa doğru ilerledi. Geyiğin barındığı toprak kuruydu; sürünün yanyana yattığı yerler yarılmıştı. "Çimene baksana. Hâlâ sıcak."

Topçu buraya işemeye hazırlandı. Aleksandros "Sakın!" diye onu yavaşça itti. "Yoksa geyik bu yuvayı bir daha asla kullanmaz."

"Bundan sana ne?"

"Tepeden aşağı işe," diye Dienekes emretti.

Her ne kadar garip gelse de; bu sıcacık çalılık yurt özlemini ateşledi. İnsan hâlâ o geyik kokusunu, derisinin kokusunu alabilirdi. Takımdakilerden kimse konuşmadı, ancak her biri bahse girerim ki, aynı şeyi düşünüyordu: ne kadar da hoş olurdu, tam şu anda, o geyik gibi buraya uzanmak ve gözleri kapatmak. Tüm korkunun insanın bacaklarından kayıp gitmesine izin vermek. Yalnızca bir anlığına dehşetten uzaklaşmak, korku duymamak.

"Hoş bir avlanma yeri," dedim. "Demin yanından geçtiklerimiz domuzdu. Bahse girerim burda ayı, hatta aslan bile vardır."

Dienekes'in gözleri parlayarak Aleksandros'unkilerle karşılaştı. "Burda kendimize bir av partisi düzenlesek. Önümüzdeki sonbahar. Ne dersin?"

Gencin parçalanmış yüzü bir gülümseyişle aydınlandı.

Dienekes "Sen de bize katılırsın, Horoz," diye teklif etti. "Bir hafta geçiririz ve günümüzü gün ederiz. Atlar ve yardımcılar yok (hayvanları korkutup bize süren kimse) yalnızca kişi başına iki köpek. Avdan yükümüzü kaldıracağız ve yurda Herakles gibi aslan derilerine bürünmüş olarak geleceğiz. Sevgili dostumuz Polynikes'i bile davet ederiz."

Horoz sanki çıldırmış gibi Dienekes'e baktı. Sonra yüzüne ekşi bir sırıtış çöreklendi.

"O zaman karar verildi," dedi efendim. "Gelecek sonbahara."

Takım doruktan aşağıya akıntıyı izledi. Akıntı çok ses çıkarıyordu ve düzene dikkat edilmiyordu. Bilinmeyen bir yerden sesler yükseldi.

Her bir adam olduğu yerde dondu.

Horoz önde çömeldi; takım konvoy halindeydi;yani savunulabilecek en kötü dizilişte. Kulak kabartan Aleksandros "Pers dilini mi konuşuyorlar?" diye sordu.

Aniden sesler kesildi.

Onlar da bizi duymuşlardı.

İntihar'ı görebiliyordum, benden iki adım aşağıda; sessizce omzunun ardına uzandı ve koluyla bir çift "örgü iğnesi" çıkardı. Dienekes, Aleksandros ve Horoz iki metreliklerini kavramışlardı. Topçu baltasını hazırladı.

"Hey, pezevenkler, siz misiniz?"

Bir elinde kılıç bir elinde kama, Tazı karanlığın içinde belirdi.

"Tanrılar adına, korkudan altımıza ediyorduk!"

Gelen Polynikes'in takımıydı; kuru bir ekmek kemirmek için durmuşlardı.

"Ne bu, bir piknik mi?" Dienekes onlara doğru kaydı. Hepimiz rahatlayarak arkadaşlarımızın sırtlarını sıvazladık. Polynikes kendi takımının geldiği alt yolun kestirme ve son derece kolay olduğunu söyledi. Çeyrek saattir açık arazideymişler.

"Gel buraya." Şövalye efendime yöneldi. "Şuna bir bak."

Tüm takım izledi. Akarsuyun karşı setinde tepeden üç metre yükseklikte iki adamın yanyana geçebileceği genişlikte bir yol vardı. Sarp vadinin derin gölgesi altında bile parça parça olmuş toprak seçilebiliyordu.

"Bu Ölümsüzlerin ilerlediği dağ yolu mu? Başka ne olabilir ki?"

Dienekes toprağa bakmak için çömeldi. Çok yeni geçilmiş; iki saatten uzun olamaz. Tepenin yukarısında dağ satı görülebiliyordu; On Binlerin buradan geçtiğini, onların ağırlığıyla kayan topraktan anlayabilirdin.

Dienekes Polynikes'in adamlarından birini, dövüşçü Telamonias'ı; takımın geldiği yoldan geri dönüp Leonidas'ı haberdar etmesi için seçti. Adam hayal kırıklığıyla inledi.

Dienekes çabucak "Hayır," dedi. "Sen yolu bilen en hızlısısın. Giden sen olmalısın."

Dövüşçü fırladı.

Polynikes'in takımından biri daha yoktu. "Doreion nerede?"

"Yolun aşağısında. çevreyi araştırıyor."

Bir dakika sonra; kız kardeşi Altheia'nın Polynikes'in karısı olan Şövalye; aşağıda sıçrayarak göründü. Hız kazanmak için çırılçıplak soyunmuştu.

Polynikes onu neşeyle karşıladı "Köpeğine ne oldu? Senin ufaklık bir meşe palamudu kadar büzülmüş."

Şövalye sırıttı ve pelerinini asılı olduğu ağacın üzerinden aldı. Yolun çeyrek mil aşağıda sonlandığını söyledi. Orada tüm bir orman harap edilmişti. Büyük olasılıkla bu Perslerin yolu öğrendikten sonraki akşam yapılmıştı. Hiç şüphe yok ki, Ölümsüzler buradan yakın zaman önce geçmişlerdi.

"Orada şimdi ne var?"

"Süvariler. Üç, belki de dört tabur.

Şövalye bunların Teselyalı olduğunu söyledi. Ülkeleri düşmana verilen Yunanlılar.

"Çiftçiler gibi horlarlar. Sis çöker. Her bir burun, pelerininin içine gömülür, nöbetçi erlerinki bile."

"Biz oradan geçebilir miyiz?"

Doreion kafasını salladı. "Çamlıklarla kaplı, yumuşak iğnelerden oluşan bir halı. İnsan buradan hızla koşup hiç ses çıkartmadan geçebilir."

Dienekes şu anda takımların bulunduğu açık araziyi işaret etti. "Burası bizim toplanma noktamız olacak. Daha sonra burada toplanacağız. Doreion sen ya da senin takımından biri senin geldiğin kestirme yolu bu noktadan bize tarif etsin."

Dienekes, Horoz'dan da yolda ona bir şey olması olasılığına karşın düşman kampının bulunduğu yeri kısaca her iki takıma da anlatmasını istedi. Su matarası sırayla el değiştirirken şans eseri Polynikes'in elinden Horoz'a geçti. Köle hareket öncesi bu yakınlık anını kullandı. "Bana doğruyu söyle. *Krypteia* gecesi oğlumu gerçekten öldürecek miydin?"

"Onu hâlâ öldürebilirim," diye yanıt verdi "Eğer bizi bu gece doğru yere götürmezsen."

"O halde," dedi köle "senin ölümünü daha büyük bir umutla bekleyebilirim."

Topçu'nun ayrılma vakti gelmişti. Takımı buraya kadar -daha ileriye değil- getirmek üzere anlaşmıştı. Herkesi şaşırtacak biçimde kanun kaçağı üzülmüş görünüyordu. "Baksanıza," diye duraksayarak konuştu. "Sizinle devam etmek istiyorum, siz iyi adamlarsınız, size imreniyorum. Ama bunun karşılığı ödenmeden de vicdanım rahat etmez."

Bu tüm takımı neşelendirdi.

Dienekes "Vicdanın amma da katıymış, haydut," dedi.

"Bunun karşılığını mı istiyorsun?" Polynikes mahrem yerlerimi avuçladı. "Senin için bunları ayırabilirim."

Tek gülmeyen topçu'ydu.

"Kahrolasıca," diye söylendi, diğerlerinden daha çok kendine sövüyordu. Küfürler arasında sıradaki yerini aldı. Kalıyordu.

Takım artık ikiye ayrılmayacaktı; buradan beşlik takımlar halinde ilerlenecekti; Topçu; Telomonias'ın yerini doldurmak için Polynikes'in dört kişilik takımına geçti, ancak hep birlikte her bir birim diğerini destekleyerek ilerleyecekti.

Birlikler. uyumakta olan Teselyalıların yanından bir olay çıkmadan sessizce geçtiler. Bu Yunanlı süvarilerin burada bulunuyor olması iyi şanstı. Geri dönüş yolu, eğer bir tane olacaksa, kaçınılmaz olarak düzensiz olacaktı; harap edilen ormandan açılan geniş açık araziden karanlıkta geçerken belirgin bir işaretin olması hiç de azımsanacak bir avantaj sayılmazdı. Teselyalıların atları karışıklık yaratarak ürküp kaçışabilirler ve birlik ateş altında kampa kaçmak durumunda kalabilirdi, Yunanca konuşan Teselyalıların arasında Yunanca birbirlerine bağırmaları takımı açığa çıkarmazdı.

Geçen bir yarım saat daha birliği koruluğun kenarına, Trachis kalesinin doğrudan üzerine götürdü. Asopus kanalı, şehir duvarları altında gürüldüyordu. Vadi boyunca soğuk, keskin bir rüzgâr eşliğinde kulakları sağır ederek akıyordu.

Düşman kampını şimdi görebiliyorduk.

Kuşkusuz gökyüzü altında hiçbir görüntü, ne kuşatma altındaki Troy ne de tanrılar ve Titanlar arasındaki savaş, büyüklük açısından şu anda gözümüzün önünde uzanan şeyle kıyaslanamazdı.

Gözün görebildiği kadarıyla; denize doğru üç millik bir düzlük onun karşısında görüş açısını aşan uzaklıkta Trachinia tepelerinin omuzlarının ardında beş millik bir ova; binlerce akre arazi ve hepsinin üzerinde de düşman ateşinden çıkan akkorlar uzanıyordu.

"Toparlanıp gidenler için çok fazla."

Dienekes, Horoz'u kendine çekti köle hatırlamış gibi yere serildi:

Kserkses'in atları; kampın geri kalanında akıntının tümünü tüketiyordu. Nehirler Perslere adanmış ve saygısızlık edilmeden korunmaları gerek. Tüm yukarı vadi, otlak gibi gözüküyordu. Büyük Kral'ın çadırı, Horoz'un söylediğine göre, düzlüğün tepesinde; nehire bir ok atımı uzaklıkta duruyordu.

Birlik; kale duvarlarının tam altına geldi ve akıntıya girdi. Lakonyadaki Eurotos, dağdan beslenir, yazın bile kar eriyikleri kemikleri tıkırdatacak kadar soğuk olur. Asopes daha da kötüydü. İnsanın eklemleri birkaç dakika içinde buz tutuyordu. Öylesine soğuktu ki, hayatımızdan endişe ettik; eğer burdan çıkıp koşmamız gerekse; kendi bacak ve ayaklarımızı hissedemezdik.

Akıntı daha merhametli davranarak birkaç yüz yarda aşağıda azalıyordu. Birlik; cüppelerini katlamış ve onları yüzen kalkanlarının üstüne koymuştu. Akıntıyı hafifletmek, atların ve askerlerin sudan yararlanmasını kolaylaştırmak için düşman tarafından set çekilmişti. Bunların tepesine nöbetçiler dizilmişti; ancak sis ve rüzgâr; koşulları öylesine yaşanmaz kılmıştı ki, saat öylesine ilerlemişti ve nöbetçi erler birilerinin içeriye sızmasının olanaksız olduğunu düşünerek öylesine kayıtsızdı ki, birliktekiler sıvışmayı başarmıştı; taşma olukları üzerinden karınları üstünde sürünerek geçip set boyunca gölgelere yanaşmışlardı.

Ay batmıştı. Horoz, Majestelerinin çadırını seçemedi. "Buradaydı, yemin ederim!" Rüzgârda hışırdayan seyis çadırlarının ve yanlarında atları omuz omuza rüzgâr altında canlarından bezmiş şekilde duran bir gözcü mangasının bulunduğu bir yoldan başka bir şey omayan bir alanı gösterdi. "Bunu kaldırmış olmalılar."

Dienekes bıçağını kaldırdı. Horoz'un boğazını bir vatan haini olarak kendi kesecekti. Horoz o anda düşünebildiği her tanrı üzerine yemin etti; yalan söylemiyordu. Hiç de inandırıcı olmayan bir sesle "Bazı şeyler karanlıkta farklı görünür," dedi.

Polynikes onu korudu. "Ona inanıyorum, Dienekes. Öylesine aptal ki; işler, ancak bu yolla berbat edilebilirdi."

İliklerine kadar tüm bedenleri duyarsızlaşmış olan takım sarp kayalıktan kaydı. Bir noktada Dienekes'in bacağı; sazlardan oluşan düğüme dolaştı; *xiphosunu* kendini kurtarmak için daldırmak zorunda kaldı. Homurdanarak geldi.

Ona neden güldüğünü sordum.

"Bundan daha kötü bir şey daha olması mümkün mü diye merak ediyorum," diye acı acı güldü. "Belki de dereden çıkan bir yılan kıçıma sürünüp beşiz doğurur..."

Aniden Horoz'un eli hafifçe efendimin omzuna dokundu. Yüz adım ilerde bir başka set ve taşıma oluğu vardı. Hoş bir kumsalın yanına Keten bezinden üç çadır kurulmuştu; fenerle aydınlatılan bir yürüyüş yolu tepeye doğru uzanıyor; içinde bir düzine kadar battaniyelere sarılmış olan muazzam savaş atlarının olduğu ağılın yanından geçiyordu; buradaki atların tek birinin bile değeri küçük bir şehrinkine eşit olmalıydı.

Bunun tam yukarısında rüzgârda inleyen demir cressetlerle aydınlatılan çamlardan oluşan bir koruluk uzanıyordu ve bunun ardında Mısırlı denizcilerden oluşan, tek bir gözcü mangasını geçince üzerinde kralın flaması olan bir çadır göze ilişiyordu; burası öylesine genişti ki, sanki bir tabur burada barınıyordu.

"İşte," diye Horoz işaret etti. "İşte bu Kserkses'in çadırı."

OTUZ BİR

Efendim kendini her zaman "korkunun öğrencisi" olarak nitelediğinden, çarpışmanın eşiğinde bir savaşçının düşüncelerinin değişmez ve kaçınılmaz bir yol izlediğini söyledi. Bu düşünceler her zaman bir kalp atışı kadar kısa bir sürede insanın aklından geçer ve gözler içe dönerek -genellikle de aynı sırayı takip ederek- şu görüntülere takılı kalır:

Önce yüreğinin derinliklerinde, kendisinin şu anda duyduğu korku ve dehşeti paylaşmayan sevdiklerinin yüzleri belirir: karısı ve annesi, çocukları, özellikle de onlar genç birer kızsa... Savaşçı, güneşin altında durup yüreklerinde kendisinin hatırasını taşıyan bu kişileri sevecenlik ve şefkatle karşılar. İçinde yaşattığı sevgiyi onlara miras bırakarak onlara veda eder.

Sonra içe dönen gözlerinin önünde, çoktan dereyi geçenlerin siluetleri, ölümün kıyısında durup bekleyenler belirir. Efendim için bu kişiler, kardeşi Iatrokles'le, babası ve annesiyle ve Arete'nin kardeşi Idotychides'le özdeşleşir. Savaşçının yüreği bunları da sessizce karşılar; onlardan yardım ister ve sonra onları da salıverir.

Son olarak da tanrılar hatırlanır, iyiliğini en çok gördüğünü hissettiği tanrılar... Tanrıların göz kulak olması için eğer yapabilirse ruhunu serbest bırakır.

Ancak bu üçlü zorunluluk yerine getirildiğinde savaşçı gerçeğe döner ve bir düşten uyanıyormuş gibi omuz başındakileri görür; onlar da bir dakika içinde kendisiyle birlikte bu ölüm kalım savaşına gireceklerdir. Dienekes'in her zaman söylediğine göre işte bu noktada Ispartalılar düşmanlarına karşı üstünlük sağlarlar. Hangi yabancı sancak altında insan yanı başındakileri, Leonidas'ı, Alpheus'u, Maron'u ya da burada, çamurun içinde olduğu gibi Dore-

on'u, Polynikes'i ve efendimi, Dienekes'i fark edebilir? Savaşçının kalbi kendisiyle aynı gemiyi paylaşacak olan bu insanları, tanrıların tüm insanoğluna bahşettiği tüm sevgileri aşan bir aşkla ancak bir annenin bebeğine karşı hissettiği duyguya benzer bir aşkla kucaklar.

Şimdi gözlerim nehir setinin üzerinde miğfersiz olarak çömelen Dienekes'e ilişti; üzerindeki kızıl cübbesi kapkara görünüyordu. Sağ eliyle hareket yeteneğini yitiren eklemlerini ovuşturarak, bunlara esneklik kazandırmaya çalışıyordu; aynı zamanda da kısa ifadelerle komuta ettiği adamlarını harekete geçirecek talimatlar veriyordu. Yanıbaşındaki Aleksandros setten bir avuç dolusu kum aldı ve bunu iki metrelik mızrağının sapına sürdü, tutabilmek için bir yüzey aşındırmaya çalışıyordu. Polynikes bir küfür savurarak kolunu kalkanının aşınmış bronz ve deriden kolluğuna takmaya çalışıyordu; bunun üzerinde bir denge noktası ve uygun bir tutuş yeri arıyordu. Tazı ve Lachides, Topçu, Horoz ve Doreion da aynı şekilde hazırlıklarını tamamladılar. İntihar'a baktım. Örgü iğnelerini hızla sıraya koyuyor, ameliyatta kullanacağı aleti seçen bir cerrah gibi bunları inceliyordu: Şu üçünü alalım, biri elle atmak için; en dengeli ve en doğru uçuşu yapacağı büyüklüğünden belli olan şu ikisi de serbest atış için... Saldırı sırasında eşim olacak olan Scythialıya yaklaşıp, yanına çömeldim. "Gemide görüşmek üzere," dedi ve saldıracağımız dağın yamacına doğru beni çekti.

Onun yüzü göreceğim son yüz mü olacaktı? Bu Scythialı, on dört yaşımdan beri benim ustam ve öğreticimdi. Barınak nedir, dinlenme arası nasıl olur, kıyafet nasıl olmalıdır, damarın kesilmesinden kaynaklanan yara nasıl tedavi edilir, kırık bir köprücük kemiği nasıl yerine oturtulur, bir at açık alanda nasıl zaptedilir, yaralı, bir savaşçı pelerini kullanılarak savaş alanından nasıl çekilir, hep o öğretmişti bana. Bu adam üstün yeteneği ve korkusuz mizacıyla dünyadaki herhangi bir orduda paralı asker olarak yer alabilirdi. Eğer isteseydi bu Pers imparatorluk ordusu bile olabilirdi. Yüzbaşı olarak atanır; şan, şöhret kazanır; kendisine kadınlar ve zenginlik sunulurdu. Ama o, Lakonya'nın zorlu okulunda kalıp hiç para almadan hizmet etmeyi seçmişti.

Tüccar Elephantinos'u düşündüm. Bu neşeli, coşkulu adam, tüm kamp içinde en çok İntihar'a yakındı; ikili çok çabuk dost olmuştu. İlk savaştan önceki akşam, efendimin takımı yerini aldığı sırada; akşam yemeği hazırlanırken Elephantinos önümüzde belirmişti. Tüm mallarını, yük arabasını ve eşeğini takas etmiş; pelerinini ve ayakkabılarını bile satmıştı. Şimdi ise elinde bir sepet armut ve şekerlemeyle dolaşıyor; bunları yemeğe oturdukları sırada savaşçılara dağıtıyordu. Bizim ateşin yanında durdu. Efendim genellikle akşamları kurban verirdi; fazla bir şey değil, yalnızca bir parça yulaf ekmeği kabuğu ve kutsal şarap; yüksek sesle dua etmez yalnızca içinden tanrılara birkaç sessiz söz sunardı. Hiçbir zaman duasının içeriğini açıklamazdı. ancak ben bunu dudaklarından okuyabilirdim ve garip mırıldanmaların kulak misafiri olurdum. Arete ve kızları için dua ediyordu.

Tüccar "Böylesi bir dindarlığı göstermesi gereken aslında bu genç erkekler..." dedi "Siz korkunç askerler değil."

Dienekes *emporosu* sıcak karşıladı. "Kıdemli demek istiyorsun, dostum!"

"Korkunç demek istedim, bunun farkına vaar!"

Oturması için davet edildi. O zaman Bias hâlâ hayattaydı; tüccara ileri görüşlü olması konusunda espri yaptı. Şimdi eşeği ve yük arabası olmadan bu eski tüfek buradan nasıl gidecekti?

Elephantinos yanıt vermedi.

Dienekes yavaşça "Dostumuz ayrılmıyor," dedi. Bakışları yerdeydi.

Aleksandros ve Ariston; Alphenoi köyünden birkaç gençten aldıkları bir yaban tavşanıyla geldiler. Yaşlı adam bu ödül üzerine arkadaşlarının onlarla dalga geçmesi üzerine gülümsedi. "Bu bir 'kış tavşanı', öylesine cılız ki, bundan iki adam için bir yahni bile çıkmaz." Tüccar, efendime baktı.

"Siz kıdemli askerleri sakallarında beyazlarla görünce... Siz burada Geçitler'de beklemelisiniz. Ama bu gençler." Aleksandros ve Ariston'u ve gençliklerinin sonuna gelmiş oldukları açıkca görülen birkaç zırh taşıyıcısını ve beni işaret etti. "Bu bebekler burada kalırken, ben burayı nasıl terk edebilirim?"

"Size imreniyorum, dostlarım." Tüccar boğazını tıkayan duygu seli geçince devam etti. "Tüm hayatım boyunca; sizin doğuştan sahip olduğunuz bir şeyi, ait olabileceğim soylu bir şehri aradım." Nalbant işçisi elleriyle, şu anda onun yanına gelen genç yaşlı savaşçıların karşısında canlanan ateşleri işaret etti. "Bu benim şehrim olacak. Onun sulh yargıcı ve doktoru; yetimlerin babası ve bu şehrin soytarısı olacağım."

Armutları uzattı ve ilerledi. İnsan onun bir sonraki ateşin başında toplananlara ardından da bir ötekine götürdüğü kahkaha dalgasını duyabiliyordu.

Müttefikler dört gecedir geçitlerde, görev yerlerindeydiler. Pers ordusunun karada ve denizdeki büyüklüğünü kavramaya çalışıyorlardı ve karşılacakları sayının başa çıkılmaz olacağını biliyorlardı. Ancak yine de o ana kadar Hellas'ın karşı karşıya bulunduğu felaketin gerçekliği ve savunmada kalanların yani kendilerinin sonlarının bu kadar yakın olduğu kafalarına dank etmemişti. Kaybolan güneşle derin bir ağırbaşlılık hüküm sürmeye başladı.

Uzun dakikalar boyunca kimse konuşmadı. Aleksandros tavşanın derisini yüzüyordu; ben yulaf çorbasını karıştırıyordum; Medon yer ateşini hazırladı, Kara Aslan soğanları doğruyordu. Bias; ateş yakmak için kesilen bir çam kütüğüne yaslanmış, yanında Aslan ve Eşek duruyordu. Herkesin şaşkın bakışları altında İntihar konuşmaya başladı.

Scythialı "Benim ülkemde Na'an denilen bir tanrıça vardır," diye sessizliği bozdu. "Annem bu mezhebe kendini adamış bir din görevlisiydi, elbette tüm hayatını bir yük arabasının arkasında geçirmiş, okuma yazma bilmeyen kasabalı bir kadına böyle yüce bir unvan vermek uygun olursa. Tüccar dostumuz ve onun iki tekerlekli yük arabası aklıma bu anıyı getirdi."

Bu şimdiye kadar benim ya da orada bulunan herhangi birinin, İntihar'dan duyduğu en uzun konuşmaydı. Herkes onun burada sözü bırakacağını düşünüyordu. Fakat intihar, herkesi şaşırtarak sözlerine devam etti.

Din görevlisi annesi, İntihar'ın dediğine göre, kendisine güneşin altındaki hiçbir şeyin gerçek olmadığını öğretmiş. Toprak ve

onun üzerindeki her şey bir zeminden başka bir şey değildir; doğruluğun madde olarak vücut bulmuş şekli ve daha da derin bir gerçeklik hemen toprağın altındadır ve ölümlülerin duyularıyla görülmez. Gerçek diye nitelendirdiğimiz her şey bunun altında yatan, kolayca görülmeyen, maddesel olmayan özden güç bulur; bu zarar verilemez ve perdenin ardında görülemez bir özdür.

"Annemin dinine göre yalnızca duyularla algılanamayan şeyler gerçektir. Ruh. Anne sevgisi. Cesaret. Bunlar Tanrıya yakındır, derdi annem, çünkü yalnızca bunlar ölümün her iki yüzünde de perdenin önünde ve arkasında da aynıdır."

İntihar "Lakonya'ya ilk geldiğimde ve falanjı gördüğümde," diye devam etti "bunun şimdiye kadar gördüğüm en saçma savaş biçimi olduğunu düşündüm. Benim ülkemde biz at sırtında savaşırız. Bana göre bu yüce ve büyük olan tek yoldur, ruhu dolduran bir görüntü... Falanj ise bana sanki bir şaka gibi gelmişti. Ancak bu adamlara, onların erdemlerine imrenmiştim; açıkcası şimdiye kadar gözlemlediğim ve incelediğim diğer tüm uluslarınkinden daha üstündü. Bu benim için çözülmesi gereken bir bulmacaydı."

Ateşin karşısında duran Dienekes'e baktım; acaba İntihar'ın dile getirdiği bu düşünceleri daha önceden, daha ben onun hizmetine girmediğim, tek başına Scythialı onun zırh taşıyıcısı olduğu yıllarda duymuş mu diye anlamaya çalışıyordum. Yüzünde dikkat kesilmiş bir ifade vardı. Açıkca görülüyordu ki İntihar'ın dudaklarından cömertçe dökülen bu sözcükler ötekileri için olduğu kadar onun için de bir roman gibiydi.

"Hatırlar mısın, Dienekes, Erythrae'de Thebalılarla savaşmıştık? Ne zaman dağılıp kaçmışlardı? Bu benim tanık olduğum ilk seferdi. Ve bununla derinden sarsılmıştım. Güneşin altında bir falanjın korkuyla dağılıp kaçışmasından daha alçaltıcı, daha basit bir görüntü var mıdır? Böylesi bir kepazeliği düşmanda bile görmek insanı ölümlü olduğuna utandırır. Tanrının yüce kurallarını ihlal eder." İntihar'ın hoşnutsuzlukla buruşan yüzü şimdi daha neşeli bir ifadeyle aydınlandı. "Ah, ama karşı taraf; sıkı sıkı duran bir sıra! Bundan daha yüce daha soylu ne olabilir?

"Bir gece düşümde falanjla yürüdüğümü gördüm. Düşmanla

karşılaşmak için bir düzlüğü geçiyordu. Korku kanımı dondurmuştu. Bizden olan savaşçılar her yanımdaydı, önümde, arkamda, her iki yanımda. Bu savaşçıların hepsi kendimdim. Yaşlı halim, genç halim. Daha da korktum, sanki parçalara bölünmüştüm. Hepsi ilahiyi söylemeye başladılar. Tüm "ben"ler, tüm "kendim"ler. Sesleri tatlı bir uyum içinde yükselirken; tüm korku yüreğimi terk etti; huzurla uyandım ve bunun doğrudan Tanrıdan gelen bir düş olduğunu anladım.

"Daha sonra falanjı mükemmel yapanın aralarındaki tutkal olduğunu anladım. Onları bağlayan görünmez bir tutkal. Siz Ispartalıların birbirinizin beynine yerleştirmeye çalıştığınız tüm talim ve disiplinin aslında hüner ya da zanaati arttırmak için değil, yalnızca bu tutkalı sağlamlaştırmak için olduğunu fark ettim."

Medon güldü. "Peki ya İntihar, senin tutkalın, artık çözülen ve sonunda Scythialı ketumluğunu ortadan kaldırarak ağzının açılmasına izin veren hangisi?"

İntihar sırıttı. Medon'un Scythialıya lakabını veren asıl kişi olduğu söylenirdi; kendisi ülkesinde bir cinayetten suçlu bulunarak Isparta'ya kaçmış ve burada kendini tekrar tekrar ölümün kucağına atmıştı.

"Lakonya'ya ilk geldiğimde ve bana "İntihar" dediklerinde bundan nefret ettim. Ama zamanla içindeki bilgeliği, her ne kadar bilinçli olmasa da, anladım. İnsanın kendini öldürmesinden daha soylu ne olabilir? Bunu tam sözcük anlamında kullanmıyorum. Kastettiğim insanın bir bıçakla bağırsaklarını deşmesi değil. Kendi içindeki bencil kişiliği kendini korumak adına yok etmesi. İşte bu benim anladığım kadarıyla siz Ispartalıların kendi içinizde kazandığınız zafer. Bu tutkal işte. Bu sizin öğrendiğiniz ve benim burada kalmarnı sağlayan ve bana da öğretilen şey.

"Bir savaşçı kendisi için değil, kardeşleri için savaştığında; en tutkulu amacı ne zafer ne de kendi canını kurtarmak olduğunda; kardeşlerini terk etmek değil, onları değersiz olarak görmek değil de yalnızca kendi varlığını onlar için, yoldaşları için harcamak olduğunda; yüreği gerçek anlamda ölümü küçümser ve bu sayede kendini aşar ve yücelir. İşte bu yüzden gerçek bir savaşçı; onunla

birlikte orada bulunan kardeşleri dışında kimseye savaştan bahsetmez. Bu gerçek, sözlere dökülemeyecek kadar kutsal ve adanmıştır. Ben de sizler dışında kimseye bundan bahsetmem."

Kara Aslan dikkatle dinliyordu. "Ne söylüyorsan hepsi doğru, İntihar; sana böyle seslendiğim için beni bağışla. Ancak görülmeyen her şey de soylu değildir. Temel içgüdülerde aynı şekilde görünmezdir. Korku ve açgözlülük ve aşırı tutku da... Bunlar hakkında ne diyorsun?"

İntihar "Evet," dedi. "Ama bunlar kötü hissettirmiyorlar mı? Bunlar insanın yüreğini sıkar. Soylu görünmez şeyler ise farklı hissettirir. Bunlar, en yüksek notaların en iyileri olduğu müziğe benzer.

"Lakonya'ya geldiğimde beni şaşırtan bir öteki şey de buydu. Müziğiniz. Bu eşsiz müzik yalnızca marşlarınız ya da düşmana saldırırken söylediğiniz savaş ilahilerinde değil; danslarınızda ve korolarınızda, festivallerinizde, bayramlarınızda var. Bu savaşçılar tiyatroyu ve müziği yasaklarken neden müziğe bu kadar değer vermişler? Erdemlerin müzik gibi olduğunu hissetmiş olduklarına inanıyorum. Daha üst, daha soylu bir oktavdan söylüyorlar."

Aleksandros'a döndü. "İşte bu yüzden Leonidas senin daha önce borazancılar arasında hiç yer almadığını bildiği halde seni Üç Yüzlere seçti, benim genç efendim. O da senin burada, Geçitler'de durup ilâhi bir sesle söyleyeceğin ilâhilerini bununla değil" -boğazını gösterdi- "bununla söyleyeceğini biliyordu." Ve kalbine dokundu.

İntihar aniden tuhaflaşarak geriledi. Ateşin etrafındaki herkes ciddiyetle ve saygıyla ona bakıyordu. Dienekes bir kahkaha atarak sessizliği bozdu.

"Sen bir filozofsun, İntihar."

Scythialı sırıttı. "Evet," diye kafasını salladı "Bunun farkına vardım!"

Dienekes'ten Leonidas'a doğru ilerleyen bir haberci belirdi. Efendim ona eşlik etmem için beni ayaklandırdı. İçinde bir şeyler değişmişti; bunu, müttefiklerin kamplarını kesen yolların kesiştiği yere doğru gitmek için toparlanırken hissedebiliyordum.

"O geceyi hatırlar mısın, Kseo, hani Ariston ve Aleksandros'la oturup korku ve onun karşıt duygusunun ne olabileceğinden bahsetmiştik.

Hatırladığımı söyledim.

"Sorumun yanıtını aldım. Yanıtı, tüccar ve Scythialı dostlarımız verdi."

Kampın ışıklarına baktı; müttefik uluslar birimler halinde toplanmıştı ve görebildiğimiz subaylar, bizim gibi her köşeden kralın ateşinin yanına gelerek onun ihtiyaçlarına yanıt verip talimatlarını alıyorlardı.

Dienekes "Korkunun karşıtı," dedi, "aşktır."

OTUZ İKİ

İki nöbetçi er, batıyı, Majestelerinin çadırının arkasını tutmuştu.

Dienekes saldırmak için bu tarafı seçmişti, çünkü burası en karanlık ve en az göze çarpan, rüzgâra en açık kanattı. Başladıktan sonra elli kalp atışını geçmeyen bu dalaşmadan arta kalan parça parça görüntüler içerisinde, en net olarak hatırladığım ilk nöbetçi, gümüş grifon kanatlarıyla süslenmiş altın renkli bir miğfer giyen Mısırlı bir deniz eriydi.

Bu deniz piyadeleri, Majestelerinin de bildiği gibi bir onur işareti olarak parlak renkli yünden kuşak takarlardı. Bu kuşakları göğüslerinin üzerinden kalçalarına doğru inecek şekilde çaprazlama bağlamak onların gelenekleriydi. O gece bu nöbetçi kendisininkini, kalkan toza karşı korunmak için burnunun ve ağzının üzerinden bağlamıştı; kulakları ve alnı da bunun içindeydi, yalnızca gözleri açıktaydı. Dallardan yapılmış kalkanını bunun ağırlığıyla boğuşarak boynundan takılı şekilde önünde taşıyordu. Soğukta tek başına dururken onun mutsuzluğunu anlamak için çok fazla hayal gücüne gerek yoktu.

İntihar kendini fark ettirmeden seyislerin sakin çadırlarının yanından ve atları rüzgârdan koruyan ketenbezinden yapılı rüzgâr kıranların hışırtıları arasında karnı üzerinde sürünerek geldi. Ben de onun arkasındaydım; üç kelimelik bir dua mırıldandığını duyabiliyordum -düşmanı kastederek- zalim tanrılarına "Onu yanınıza alın!" dedi.

Nöbetçi kızarmış gözlerini kırpıştırdı. Karanlığın içinden çıkıp doğrudan kendisine gelen Scythialının hızla hareket eden siluetini gördü; sol elinde kargı boyutunda bir çift mızrak tutuyordu, üçün-

cüsü de bronzla kaplı öldürücü ucuyla atış durumunda sağ kulağının hemen yanındaydı. Görüntü öylesine tuhaf ve beklenmedikti ki, deniz eri korkuyla fırlamadı bile. Mızrak olan eliyle gözlerini koruyan kuşağını umursamazca indirdi, sanki bu ani ve olağandışı saldırıya karşılık verme zorunluluğu olduğu için kendi kendine söyleniyordu.

İntihar'ın ilk mızrağı adamın boğazına öyle hızla girdi ki, ucu boynunu ve omurgasını aşarak mızrağın gövdesini kırmızıya boyadı. Adam bir kaya gibi düştü. Aynı anda İntihar adamın üzerindeydi; örgü iğnesini öyle vahşetle çekti ki, bununla birlikte adamın soluk borusunun yarısı da geldi.

İlkinin on adım sağında olan ikinci nöbetçi; gözlerine inanamayarak; tam dehşet içinde dönerken, Polynikes son hızla koşarak onun görüşünü engelledi; adamın kalkansız sağına, kendi kalkanıyla öyle bir darbe indirdi ki, adam sapanla fırlatılmış gibi ayakları yerden kesildi ve havalandı. Muhafızın nefesi kesildi; omurgası toprağa çarptı; Polynikes'in kertenkele bıçağı öyle şiddetle göğsüne saplandı ki; kemiklerinin kırıldığını rüzgâra karşı duyabilirdiniz.

Akıncılar, çadır duvarına doğru fırladılar. Aleksandros'un bıçağı, keten bezini boylu boyunca kesti. Dienekes, Doreion, Polynikes, Lachides ardından Aleksandros, Tazı, Horoz ve Topçu son hızla fırladılar. Bizi görmüşlerdi. Her bir yandaki nöbetçiler tehlikeyi haber verdiler. Ancak bunlar öyle hızla olmuştu ki garnizon nöbetçileri gözlerinin gördükleri şeyi ilk başta değerlendiremediler. Açıkca görev yerlerinde kalmaları emri almışlardı ve bunu yarım yamalak yaptılar; en azından en yakınımızdaki iki kişi İntihar ve bana (hâlâ çadırın dışında olan bize) mahçup ve sersemce bir kararsızlıkla saldırdılar. Yayımda gerili bir okum vardı; üç tane de sol elimde tutuyordum, yaydakini atmak için hazırlandım. İntihar rüzgârda kulağıma haykırdı "Dur!" "Onlara sırıt."

Delirdiğini düşündüm. Ama tam olarak da yaptığı buydu. Sanki dostmuş gibi davranarak onların dilinde nöbetçilere seslendi; Scythialı hemen oracıkta bir oyun sahneledi; bunun nöbetçilerin içtima sırasında herhalde dikkatlerinden kaçırdıkları bir çeşit talim olduğunu söyledi. Bu onları iki kalp atışı kadar bir süre durdurdu.

Ardından çadırın önünden bir düzine kadar daha deniz eri çıktı. Döndük ve çadıra daldık.

İçerisi zifiri karanlıktı ve çığlık atan kadınlarla doluydu. Takımımızın geri kalanı görünen hiçbir yerde yoktu. Odanın karşısında bir ışık parladığını gördük. Bu Tazıydı. Çıplak bir kadın onu bir bacağından yakalamış, dişlerini baldırına geçirmişti. Bir sonraki odadaki ışık Skiriteni'nin bıçağını aydınlattı; bunu satır gibi kullanarak kadının omzunu parçaladı. Tazı odayı işaret etti. "Yakın orayı!"

Bir çeşit haremdeydik. Çadırda toplam yirmi oda olmalıydı. Hangisinin krala ait olduğunu kim bilebilirdi? Bir lambaya uzandım ve alevini kadınların kıyafetlerinin olduğu dolaba sıçrattım, bir anda tüm oda feryat etmeye başladı.

Bağrışan fahişelerin arasında deniz erleri peşimize düştüler. Tazı'nın ardından onun gittiği yöne doğru, koridor boyunca koştuk. Çadırın arka tarafına kadar tüm yolu gelmiştik. Bir sonraki oda harem ağasının olmalıydı: Dienekes ve Aleksandros'u gördüm; kalkanlarıyla bir çift kafası kazılı titana doğru ilerlediler ve saldırmak için bir an bile durmadan üzerlerinden yuvarlandılar. Horoz, *ksiphosunun* bir hareketiyle birinin karnını deşti; Topçu bir diğerini baltasıyla keserek yere devirdi. Polynikes, Doreion ve Lachides ilerden yatak odasına benzer bir yerden mızraklarından kan damlayarak belirdiler. Doreion "Kahrolası din adamları!" diye hayal kırıklığı içinde bağırdı. Biri öne doğru sendeledi ve düştü.

Takım, Majestelerinin odasını bulduğunda Doreion ve Polynikes baştaydı. Yer çok geniş, bir ambar kadar büyüktü ve o kadar çok abanoz ve sedirden yapılı çadır direğiyle süslenmişti ki, ormanı andırıyordu. Gaz lambaları içeriyi sanki öğlenmiş gibi aydınlatıyordu. Pers bakanları uyanıktı ve toplantı yapıyorlardı. Belki yarın için erken kalkmışlardı, belki de hiç uyumamışlardı. Dienekes, Aleksandros, Tazı ve Lachides; Polynikes ve Doreion'a yetişip kalkanları havada saldırmak üzere sıraya geçerken ben de bu odaya girmek üzere köşeyi döndüm. Majestelerinin generallerini ve bakanlarını otuz adım ilerde yerde görebiliyorduk; burası toprak değil, tahtadan bir platformdu; bir tapınak gibi geniş ve yüksekteydi ve öyle kalın halılarla örtülmüştü ki, ayak seslerini boğuyordu.

Hangi Persin Majesteleri olduğunu anlamak olanaksızdı, hepsi öylesine şık giyinmişlerdi ve hepsi birbirleriyle yarış edecek kadar uzun boylu ve yakışıklıydı ki... Yazıcı, muhafız ve uşakları saymazsak sayıları bir düzineyi buluyordu ve adamların her biri silahlıydı. Açıkca anlaşılıyordu ki, saldırıyı yalnızca birkaç dakika önce öğrenmişlerdi; kılıç, yay ve baltalarını tutmuşlardı ve ifadelerinden öyle görülüyordu ki, bu olayın gerçek olduğuna inanamıyorlardı. Tek söz etmeden Ispartalılar hücum ettiler.

Aniden kuşlar belirdi. Majestelerini eğlendirmek için Perslerin ülkesinden getirildiği anlaşılan düzinelerce egzotik kuş şimdi Ispartalıların ayakları dibinde gürültüyle uçuşuyorlardı. Bir dizi kafes ya düşmüş ya da bir ayak darbesiyle açılmıştı; kim bilir kim yapmıştı, belki de karışıklık içinde Ispartalılardan biri, belki de Majestelerinin atik düşünen bir uşağı... Bir anda tam da saldırının ortasında, yüz ya da daha fazla feryat eden yaratık çadırın içine doluşmuştu; her renkte uçan yaratık, vahşi çığlıkları ve kanat çırpışlarıyla feryat ederek ve kaçışarak alanı doldurdu.

Bu kuşlar Majestelerini korudu. Onlar ve çadırın kubbesini tutan, bir tapınağın yüzlerce sütununa benzer çadır direkleri. Bunlar ve beklenmedik olan bu olay bir araya gelip, saldıranların yolunu bulmalarını zorlaştırarak; Majestelerinin deniz erlerinin ve Ölümsüzlerden oluşan geride kalan kraliyet muhafızlarının Majesteleri için güvenli bir yer bulacak kadar zaman verdi.

Çadırdaki Persler; geçitte ve Dar Geçitler'de savaşan yoldaşları gibi savaştılar. Alışıldık silahları misil türünde, cirit, mızrak ve oklardan oluşuyordu ve bunları fırlatmak için belli bir uzaklığa gidecek yer arıyorlardı. Öte yandan Ispartalılar ise düşmanla göğüs göğüse savaşmak için eğitilmişlerdi. İnsan alan açamadan, Lakonyalıların birbirlerine kenetlenmiş kalkanları, ok gövdeleri ve mızrak başlıklarıyla iğne yastığına döndü. İnsanın yüreği normalden hızlı çarpıyordu ve bronz yüzleri düşman bedenlerine çarpıyordu. Bir an için sanki onlar Persleri tümüyle ezmişler gibi göründü. Polynikesin iki metreliğini bir asilzadenin yüzüne sapladığını gördüm; sonra mızrağının ucunu serbest bıraktırıp bunu bir başkasının göğsüne sapladı. Dienekes solunda Aleksandros'la üç kişiyi öyle hızla

katletti ki, insan gözüyle bunu algılayamazdı bile. Sağda ise Topçu baltasıyla yeri kaplayan, bağırıp duran din adamlarına ve katiplere delirmiş gibi darbeler indiriyordu.

Majestelerinin uşakları sersemce bir yiğitlikle kendilerini feda ettiler. İkisi tam da önümde henüz sakalları bile çıkmamış iki genç, bir çobanın kışlık giysisi kadar kalın halıdan bir parça koparıp bunu bir kalkan olarak kullandılar ve kendilerini Horoz ve Doreion'ın önüne attılar. Eğer insanın gülmeye vakti olsaydı; Horoz'un umutsuzca *ksiphosunu* halıya saplarkenki öfkesi kahkahalara neden olurdu. Önce ilk uşağın boğazını çıplak elleriyle yırttı ve ikincisinin kafasına hâlâ yanmakta olan bir lambayı sapladı.

Kendi adıma sol elimde tuttuğum dört okun tümünü öyle hızla tüketmiştim ki, silahsız kalmıştım ve el yordamıyla ok kılıfıma ulaşmaya çalışıyordum. Hedefleri bulan silah gövdelerinin gidişini izleyecek kadar bile zaman yoktu. Sağ elimle omzumdaki ok kılıfından bir avuç dolusu daha oku tam kavramıştım ki, bakışlarımı kaldırdım ve üzerime doğru savrularak gelen savaş baltasının parlak çelik ucunu gördüm. İçgüdüyle sanki bacaklarım altımdan kaydı; ağırlığımla yere düşene kadar sanki yüzyıl geçti. Baltanın kafası öylesine yakındı ki savrulurken çıkardığı homurtusunu duyabiliyor ve tepesindeki mor devekuşu tüyünü ve çeliğine kazınan iki başlı grifonu görebiliyordum. Öldürücü kenarı gözlerim arasındaki boşluktan kaşın yarısı kadar uzaklıktaydı; az önce varlığımdan bile haberi olmayan sedir kerestesinden yapılı çadır direği baltanın öldürücü darbesinin yolunu kesti. Baltanın başı tahtaya saplandı. Bıçağı fırlatan adamın yüzüne bir an baktım ve sonra odanın tüm duvarı yarıldı.

Mısırlı deniz erleri; yirmi kişinin daha izlediği yirmi kişi içeri daldı. Çadırın her yanı şimdi rüzgâra açıktı. Komutan Tommie'nin Polynikesle göğüs göğüse çarpıştığını gördüm. Çılgın kuşlar her yere yayılmıştı. Tazı gitti. İki elli bir balta bağırsaklarını deşti. Bir ok gövdesi Doreion'un boğazını kesti; ağzından kanlar akarak yere yığıldı. Dienekes vuruldu; İntihar'a doğru yığıldı. Önde yalnızca Aleksandros, Polynikes, Lachides, Topçu ve Horoz kaldı. Kanun kaçağının sendelediğini gördüm. Polynikes ve Horoz; koşan deniz erlerinin arasında kalmıştı.

Aleksandros yalnızdı. Majesteleri ya da o olduğunu düşünerek saldırdığı bir soyluyla boğuşuyordu ve şimdi de iki metrelik mızrağı sağ kulağının üzerinde saldırıya hazır olarak; mızrağı düşman savunmacılarının olduğu yere fırlatmaya hazırlanıyordu. Sağ ayağının; tüm gücüne konsantre olarak yere sıkıca bastığını gördüm. Tam omzunu geri atıp, kolunu fırlatma durumuna getirmişti ki Perslerden bir soylu daha sonra general Mardonius olduğunu öğrendiğim, kılıcını öyle bir kuvvet ve kararlılıkla fırlattı ki, kılıç Aleksandros'un elini bileğinden kopardı.

Acil durumlarda zaman sanki daha da yavaşlar; gözlerin önünde olan görüntünün her anını algılamamıza olanak tanır; Aleksandros'un elinin, hâlâ mızrağı tutan parmaklarının bir an havada asılı kaldığını gördüm; ardından da hâlâ mızrak gövdesini kavramış olarak baş aşağı düştü. Sağ kolu ve omzu tüm gücüyle ileri atılmaya devam etti; şimdi bileğinden kan fışkırıyordu. Bir an için Aleksandros ne olduğunu kavrayamadı. Gözlerinde şaşkınlık ve kuşku belirdi; mızrağının neden ileriye atılmadığını anlayamıyordu. Savaş baltasının bir darbesi kalkanı üzerinde gümbürdeyerek; onu dizleri üzerine düşürdü. Onu korumak için yayımı kullanamayacak kadar kasılmıştım; iki metrelik düşen gövdesini almak için eğildim; arkadaşımın boğazını kesmek için sallanan kılıcı hedefini bulmadan bunu Pers soylusuna saplayabileceğimi umuyordum.

Ben harekete geçmeden; Dienekes; Aleksandros'u koruyan geniş bronz kalkanıyla oradaydı. "Kaçın!" diye diğerlerine bağırdı. Bir kasabalının bir koyunu akıntıdan çekmesi gibi Aleksandros'u bacaklarından çekti.

Dışarıda rüzgârın ortasındaydık.

Dienekes'in iki arşın ötede emir verdiğini gördüm, ancak tek bir sözcüğünü bile anlamadım. Aleksandros'u tutuyordu ve tepeyi işaret ediyordu. Nehirden kaçamazdık, buna vakit yoktu. İntihar "Kolla onları!" diye kulağıma bağırdı. Kızıl cübbeli siluetlerin yanımdan geçtiğini hissettim ve kimin kim olduğunu anlayamadım. İki kişi taşınıyordu. Doreion yaralı olarak Mısırlı denizcilerin çadırından sendeleyerek çıktı. İntihar çıkan ilk üç askere örgü iğnelerini öyle hızla sapladı ki, her biri sanki büyü yapılmış da karınların-

da birer mızrak filizlenmiş gibi göründüler. Ben de ateş ediyordum. Bir deniz erinin Doreion'un kafasını kopardığını gördüm. Ardından Topçu çadırdan çıktı; baltasını adamın arkasından sapladı; ardından o da ok ve kılıç darbeleriyle düştü. Silahsızdım. İntihar da öyle. Çıplak elleriyle düşmana saldırmak için hamle yaptı; kuşağından tuttum ve bağırarak onu geri çektim. "Doreion, Tazı ve Topçu öldü; yaşayanların bize daha çok ihtiyacı var."

OTUZ ÜÇ

Çadırın hemen doğusundaki alan; Majestelerinin özel seçilmiş atlarıyla ve onların seyislerinin hizmet çadırlarıyla kaplıydı. Bu açık hava padoğuna doğru takım kaçtı. Alanı karelere bölen keten rüzgâr kesiciler kurulmuştu. Sanki bir şehrin kenar mahallelerinde asılı çamaşırlara doğru kaçılıyordu. İntihar ve ben deli gibi koşarak dehşete kapılmış bedenlerimiz içinde hızla çarpan yüreklerimizle rüzgârda hissizleşmiş atlar arasındaki yoldaşlarımıza yetiştik. Takımın arkasında Horoz'la karşılaştık; bize yavaşlamamızı, durmamızı işaret ediyordu. Yürüdük.

Takım açığa çıktı. Yüzlerce zırhlı adam bize doğru geliyordu. Ama bunlar şans eseri ya da Tanrının bir lütfu olarak krallarına yapılan saldırıya karşı toplanmamışlardı; aksine, bundan tamamen habersizdiler. Kalk borusunun çağrısıyla kalkmışlar, hâlâ halsiz ve rüzgârla çevrelenen karanlığın altında söylenerek sabahki olası savaş için silahlanıyorlardı. Çadırdan gelen deniz erlerinin uyarı çığlıkları rüzgârın dişleri arasında lime lime uluyordu; takip ettikleri ayak izleri karanlıkta yolunu kaybetmişti.

Pers kampından kaçış; savaşta yaşanan pek çok anda olduğu gibi, altüst olmuş, garip, hatta onun da ötesinde bir gerçeklik duygusuyla birlikteydi. Takım ne süratle koşarak ne de uçarak kaçtı; aksine topallayarak ve aksayarak ilerledi. Akıncılar; kendilerini düşmandan gizleme zahmetine bile katlanmadan aksine bunun tam zıttı şekilde davranarak; açık alanda yavaş adımlarla, yorgun argın ilerlediler. Takımın kendisi de saldırının olduğuna dair uyarının yayılmasında yardım ediyordu; miğfersiz ve kanlar içinde; üzerinde Lakonya diliyle *lambda* kazılı kalkanlar taşıyarak ve omuzlarında ağır yaralı Aleksandros ve çoktan ölmüş olan Lachides'i ta-

şıyorlardı. İlerleyen topluluk yenilmiş bir nöbetçi mangası olarak görünüyordu. Boetia Yunancasıyla ya da ona yakın bir aksanla konuşmaya çalışan Dienekes ve kendi Scythialı şivesiyle konuşan İntihar, silahlı adamlarının yanından geçtiğimiz subaylara seslenerek; "İsyan" kelimesini sarfetti ve bıkkınlıkla arkasını, Majestelerinin çadırını işaret etti.

Kimse bununla ilgilenmedi. Ordunun büyük bir kısmı açıkca görüldüğü gibi kendi iradeleri dışında hizmet etmeleri için bir araya getirilmiş uluslardan oluşuyordu. Şimdi rüzgârın üfürdüğü bu şafak vaktinde tek istedikleri sırtlarını sıcak tutmak, karınlarını doyurmak ve günün çatışmasından hâlâ kafaları omuzlarının üzerinde ayrılmaktı.

Kahvaltı için ateş yakmaya uğraşan Trachinialı süvari mangası onun için olduğunu bilmeden Aleksandros için akıncı birliğine yardımda bulundular. Onların; Thebalılar için, Perslerden ayrılan bir ulusun ayrılıkçı birliği için olduğunu düşündüler, onlar iç güvenliği sağlamak için gece dönmüşlerdi. Süvari erleri bize fener, su ve bandaj temin ettiler; bu sırada elleri herhangi savaş alanı cerrahından daha deneyimli, hünerli olduğu kesin olan İntihar kanayan damarı, "köpek ısırığı" denen bakır telle sardı. Aleksandros şoktaydı.

Dienekes'e birinin omzunda ağlayan bir çocuğun dokunaklı üzgün sesiyle sordu "Ölüyor muyum?"

Dienekes yavaşça yanıtladı, "Ancak ben buna izin verdiğimde öleceksin."

Ana damarın bağlanmasına karşın yüzlerce parçalanmış kılcal damar, kanın hâlâ Aleksandros'un bileğinden dalga dalga akmasına neden oluyordu. Ateşte ısıttığı *xiphos*'un düz ucuyla İntihar yarayı dağladı ve kol pazusunun hemen altındaki noktaya turnike uyguladı. Karanlıkta ve karışıklıkta kimsenin, hatta Aleksandros'un kendisinin bile farkında olmadığı şey göğüs kafesinin altındaki mızrak yarası ve akciğerlere doğru ilerleyen iç kanamaydı.

Dienekes de parçalanmış bileğinin olduğu zaten kötü durumda ki bacağından yaralanmıştı ve o da kan kaybediyordu. Artık Aleksandros'u taşıyacak gücü kalmamıştı, Polynikes onu devraldı; hâlâ

bilinci yerinde olan savaşçıyı sağ omzuna aldı ve Aleksandros'un kalkanını gevşeterek onu arkasını korumak için taktı.

İntihar kalenin önündeki eğimin yarı yolunda yere yığıldı. Çadırın arakasındayken kasığından yaralanmıştı ve kendisi bile bunun farkında değildi. Onu aldım; Horoz Lachides'in bedenini taşıyordu. Dienekes'in bacağının da kontrolü gitmişti; kendisinin de taşınmaya ihtiyacı vardı. Yıldızların ışığında gözlerindeki umutsuzluğu görebiliyordum.

Hepimiz; Doreion'un, Tazı'nın hatta kanun kaçağının bedenini düşmanın arasında bırakmaktan onursuzluk duyuyorduk. Utanç, birliği kırbaçlıyor; her bir bitkin bacağı kaldırıyor, eğime tırmandırıyordu.

Şimdi kaleyi geçmiştik ve Teselyalı süvarilerin toplandığı harap edilmiş ormanın eteğindeydik. Şimdi hepsi uyanmış ve günün çatışmasına katılmak için silahlanmışlardı. Birkaç dakika sonra geyiği gördüğümüz yerdeydik.

Dorlu bir ses bize seslendi. Bu dövüşçü Telamoniastı; Deinekes'in Leonidas'a dağ gecidini ve On Binleri haber vermesi için gönderdiği birlikten bir savaşçıydı. Yardımla dönmüştü. Üç Ispartalı zırh taşıyıcısı ve yarım düzine kadar Thespaialı. Takımımız bitkinlikle yığıldı. Telamonias "Geçitten iplere tutunarak geçtik," diye Dienekes'e bilgi verdi. "Tırmanış o kadar da kötü değil."

"Peki ya Pers Ölümsüzleri, On Binler?"

"Ayrıldığımızda hiçbir işaret yoktu. Ama Leonidas müttefikleri geri çekiyordu. Ispartalılar dışında herkes salıveriliyor."

Polynikes yavaşça Aleksandros'u koruluktaki keçeleşmiş çimenlerin üzerine yatırdı. Hâlâ geyiğin kokusu duyuluyordu. Dienekes'in Aleksandros'un soluğunu hissetmeye çalışmasının ardından gencin göğsünü dinlemek üzere kulağını dayadığını gördüm. "Kapayın çenenizi!" diye birliğe bağırdı. "Kahrolası çenelerinizi kapayın!"

Dienekes, kulağını Aleksandros'un göğüs kemiğine daha sıkı dayadı. Kendi göğsünde kalbi delice çarparken umutsuzca yürek atışını duymaya çalıştığı bu öğrencisininkiyle kendininkini ayırt edebilecek miydi? Uzun dakikalar geçti. En sonunda Dienekes dik-

leşti; sanki sırtı bütün yıllar boyunca her bir yaralının ve ölünün ağırlığını taşıyormuş gibi.

Boynunun altına şefkatle elini koyarak genç adamın başını kaldırdı. Daha önce hiç duymadığım bir ıstırap çığlığı efendimin göğsünü yardı. Sırtı büküldü; omuzları çöktü. Aleksandros'un kansız vücudunu kolları arasına aldı ve sımsıkı tuttu; genç adamın kolları oyuncak bir bebek gibi cansız sallanıyordu. Polynikes, efendimin yanına diz çöktü, omuzları üstüne bir pelerin örttü ve o hıçkırırken onu tuttu.

Hiçbir zaman ne savaşta ne de başka herhangi bir yerde, ne ben ne de çamların altında bulunan adamlardan biri Dienekes'in yürekten bağlı olduğu komuta gücünün dizginlerini bıraktığını görmüştük. Şimdi onun tüm iradesini kullanarak bir Ispartalının ve bir subayın acımasızlığına geri dönmeye çalıştığını görebilirdin. Bir iç çekişten daha derin olarak nitelenebilecek şekilde *daimon*'un gırtlağından kaçan bir ölüm ıslığıyla nefesini vererek; Aleksandros'un cansız bedenini bıraktı ve altında toprağın uzandığı kızıl cübbesini üzerine yavaşça yerleştirdi. Sağ elinde; doğduğu günden beri onun hizmetinde bulunan ve öğrencisi olan gencin cübbesini tutuyordu.

"Av partimizi unuttun, Aleksandros."

Eos, solgun şafak, şimdi ışığını çalılıkların olmadığı çorak semalara taşıdı. Avlanmak için açılan yollar ve geyiklerin açtığı geçitler ayırt edilebiliyordu. İnsanın gözü önünde Taygetos'taki Therai'deki tepelere benzeyen vahşi akıntıyla yarılan tepelerdeki çam korulukları ve gölgelikler geçiyordu. Buraların geyikler, vahşi domuzlar hatta aslanlarla dolu olduğu insanın aklından geçiyordu.

"Önümüzdeki sonbahar burada gerçekten de büyük bir av partisi yapacaktık."

OTUZ DÖRT

Bir önceki sayfalar; Atina'nın yakılmasından hemen önce Majestelerine sunulan son sayfalardı.

İmparatorluk ordusu o sırada, günbatımından iki saat önce, Termopilai'deki zaferden altı hafta sonra Atina'nın batı duvarları arasında düzen almıştı. Kundakçılık yapacak yüz yirmi bin adamdan oluşan bir tugay, silahlanmış olarak tüm tapınakları ve ibadet yerlerini, mahkemeleri ve kamu binalarını, gymnasiayı, evleri, fabrikaları, okulları ve depoları yakarak başkente ilerlediler.

Bu sırada, Sıcak Geçitler'deki savaşta aldığı yaraları şimdiye kadar iyileşen Kseones, yenilginin acısını çekiyordu. Açıkca anlaşılıyordu ki, Atina'nın yakılarak yok edilmesine tanıklık etmek adamı derinden yaralamıştı. Hararetle ve sürekli olarak, bize Phaleron'daki deniz limanının başına neler geldiğini sorup duruyordu; bize de anlattığı gibi burada Peçeli Persephone'nin tapınağı; kuzeni Diomache'nin sığındığı mabet bulunuyordu. Kimse bu bölgenin sonundan haberdar değildi. Kraliyet Cerrahının belirttiği üzere tutsağın durumu kötüye gitmeye başlamıştı. Göğüs kafesi içindeki yara alan bazı organların açılmasına karar verildi; iç kanama ciddi boyutlara ulaşmıştı.

Bu sırada Majesteleri orada değildi; donanmayla birlikte görev yerindeydi; şafak vaktinde orada olması beklenen Hellen donanmasıyla karşılaşma için hazırlık yapılıyordu. Yarınki çatışma; Majestelerinin amiralleri tarafından belirtildiği gibi düşmanın denizdeki tüm direncini kıracak ve henüz ele geçirilmemiş olan Yunan, Isparta ve Peloponnes'i Majestelerinin deniz ve kara kuvvetlerinin son taarruzu karşısında çaresiz bırakacaktı.

Majestelerinin tarihçisi olarak ben o dakikalarda bir emir almıştım; katiplerin mevkiinde duracak ve deniz muharebesini Majestelerinin tarafından izleyerek ve tüm bunlar olurken övgüyü hakeden İmparatorluk Subayları'nın tüm hareketlerini not edecektim. Zaten bu göreve atanmadan da ben Yunanın tarafında tüm akşam boyunca durabilirdim. Gece, geçen her dakika kıyamet habercisine dönüşen bir hal alıyordu. Yunan şehrinin dumanı ova üzerinde yoğun ve kükürtlü bir tabaka olarak kalkıyordu; Akropolis'ten ve ticaret noktalarından ve yaşanan mahallelerden yükselen alevler gökyüzünü sanki öğlen vaktiymiş gibi aydınlatıyordu. Buna ek olarak körfezi şiddetli bir yer sarsıntısı kapladı, yapılar hatta şehir surları bile devriliyordu. Öyle bir ortam doğmuştu ki, sanki tüm gökyüzü ve yeryüzü ve hatta insanlar; savaşın dişlileri arasında dönüyordu.

Kseones denen adamın; bu sırada bilinci yerindeydi ve kendisi de sakindi. Komutan Orontes'ten alınan bilgiler tıp çadırına ulaşmıştı; aralarında büyük olasılıkla tutsak Kseones'in kuzeninin de bulunduğu Persephone'deki din görevlisi kadınlar körfezin karşısındaki Troezen'e kaçmışlardı. Bu haber adamı sakinleştirmiş görünüyordu. Geceyi sağ geçiremeyeceğine inanmıştı ve şimdi tek düşündüğü öyküsünü kısa kesip bitirmekti. Kendisi anlatırken; gerçek savaştan kalan son saatlerin de kaydedilmesini istediğini söyledi. Hemen başladı; Sıcak Geçitler'deki savaşın hatırasına döndü.

Birlik Hellen kampının üzerinde uzanan son tepeden inmeye başladığında; güneş de ufku yarmaya başlamıştı. Aleksandros ve Lachides'in bedenleri iple aşağı sarkıtıldı; ayrıca kasıklarından aldığı yara alt eklemlerini kullanmasını engelleyen İntihar da onların yanında sarkıtıldı. Dienekes'in de bir ipe ihtiyacı vardı. Aşağıya, arkamıza baktık. Omzumun üstünde, aşağıda Arkadyalıların ve Orchomenyalıların ve Mycenaealıların toplandığını görebiliyordum. Bir an için Ispartalıların da hareket halinde olduğunu gördüm. Leonidas; savunma yapmanın yararsızlığını görerek herkese geri çekilme emri vermiş olabilir miydi? Sonra bakışlarım, içgüdü-

sel olarak yanımda duran adamın yüzüne çevrilerek, Polynikes'in gözleriyle karşılaştı. Yüz hatlarımdan kurtuluş isteğimi öylesine net okumuştu ki... yalnızca sırıttı.

Phokian Surları'nın dibinde; Ispartalılardan geriye kalan hâlâ savaşabilecek durumda olan yüz kadar Soylu; talimlerini bitirmiş ve silahlanmışlardı. Saçlarını yapıyorlardı; ölmeye hazırlanıyorlardı.

Aleksandros ve Lachides'i Batı Geçidi'nin yanındaki Isparta mevkiine gömdük. Her ikisinin de göğüs siperlikleri kullanılmak için yana ayrıldı. Horoz ve ben kalkanlarını çoktan kamptaki savaş silahları arasına yığmıştık. Aleksandros'un araç gereç takımının içinde denizci sikkesi yoktu; ne bende ne de efendimde yedek bir tane vardı. Bir şekilde, hepsini, Leydi Arete'nin Lakonya'daki son günün akşamı saklamam için verdiği keseyi kaybetmiştim.

Polynikes "İşte," diyerek verdi.

Elinde; hâlâ yağa batırılmış ketene sarılı; karısının onun için parlattığı sikke; Elis halkının onuruna, Olimpiya'daki ikinci zaferin anısına bastırdıkları gümüş bir drahmiyi tutuyordu. Bir yüzünde sağ omzunda kanatlı Nike duran Fırtına Efendisi Zeus'un bir resmi vardı. Öteki yüzünde ise hilal şeklinde yabani zeytin dalı; bunun ortasında da Isparta ve Lakonya onuruna Herakles'in mühürü duruyordu.

Polynikes sikkeyi yerine kendi yerleştirdi. Bunu yapmak için, Aleksandros'un kırılan kemiğini, büyük bir bağlılıkla hareketsiz kılan amber ve euphorbiadan oluşan "dövüşçünün macununu" Aleksandros'un çenesinden ayırdı. Dienekes, şehit için dua okudu; o ve Polynikes; bedeni kızıl cübbesine sararak sığ kuyuya kaydırdılar. Üzerini toprakla örtmek çok zaman almadı. Her iki Ispartalı da ayaktaydı.

Polynikes "İçimizde en iyisiydi," dedi.

Batı tepesindeki gözcüler telaşla koşuşturdular. On Binler belirmişti; gece boyunca kuşatmalarını tamamlamışlardı ve şimdi Hellenlerin arka mevkiinden altı mil ötede tüm kuvvetleriyle duruyorlardı. Zirvedeki Phokialı savunmacıları çoktan püskürtmüşlerdi. Geçit'lerdeki Yunanlıların; Pers Ölümsüzleri inişlerini tamamlayıp saldırı düzeni alana kadar tahmini üç saatleri vardı.

Öteki haberciler Trachis bölgesinden geliyorlardı. Akıncı birliğin dün gece gördüğü gibi Majestelerinin gözetleme tahtı sökülüp kaldırılmıştı. Kraliyet savaş arabası üzerindeki Kserkses de arkasında dinç askerlerle; Hellenlere yapılan saldırıyı devam ettirmek için şahsen geliyordu.

Defin töreninin yapıldığı alan duvarın yanındaki Ispartalıların toplantı noktalarından oldukça uzaktaydı. Efendim ve Polynikes dönerken müttefiklerden oluşan yedek kuvvetler ağır adımlarla geri çekiliyorlardı. Leonidas sözüne sadık kalarak, Ispartalılar dışında herkesi serbest bırakmıştı.

Müttefikler geçerken onları izledik. Düzensiz bir şekilde önce Mantinealılar geldi; sanki dizlerinde ve uyluklarında hiç güç kalmamış gibi iki büklüm yürüyorlardı. Hiç biri konuşmuyordu. Adamlar öylesine kir içindeydiler ki, sanki hepsi çamurdan yapılmış görünüyordu. Kum tanecikleri her bir gözeneği, derideki her bir oyuğu, gözlerin kenarlarındaki kırışıklıkları ve ağızlarının köşelerinde toplanan tükürükleri bile kaplamıştı. Dişleri simsiyahtı; her dört adımda bir tükürüyorlardı ve tükürükler simsiyah, kara toprağa düşüyordu. Bazıları miğferlerini; sanki kafaları üzerine kaplar konacak şişkinliklermiş gibi geriye atmışlar; kafalarına yapıştırmışlardı. Çoğu; miğferlerini ve adeta birer çıkın gibi katlanmış cübbelerini, omuzlarında asılı duran kalkanlarının kayışlarının yanında taşıyordu. Şafak vakti hava hâlâ soğuk olmasına karşın, adamlar kan ter içinde yürüyorlardı. Askeri hiç bu kadar bitkin görmemiştim.

Sonra Korintliler geldi; peşi sıra öteki Arkadyalılar ve Mycenoelılardan geriye kalanlarla karışmış olarak Tegeatlar ve Opountialı Lokrialılar, Phlialılar ve Orchomenialılar. Bunlardan geriye kalan seksen yaralı içinde on biri hâlâ yürüyebiliyordu; öteki iki düzinesi ise hayvanlar tarafından çekilen sırıklara bağlanan sedyelerle taşınıyorlardı. Adamlar adamların, atlar atların üzerine yığılmıştı. Artık kim olduklarını ve nerede olduklarını bilmeyen beyin sarsıntısı geçirmiş ya da kafatasından yara almış olanları; korkunun getirdiği hissizlik ve geçen altı günlük çabayla donakalmış olan ötekilerden ayırt edilemiyordu. Neredeyse her biri çoğu bacaklarda ve

başta olmak üzere çeşitli yaralar almışlardı; bir kısmı kör olmuştu; bunlar kardeşlerinin yanında, bir dostunun koluna girerek ayaklarını sürüyorlardı ya da yük hayvanlarının peşi sıra onların iplerine tutunarak ilerliyorlardı.

Şehitlerin yanından hayatta kalanlar geçiyordu; duydukları ne utanç ne de suçluluk duygusuydu, yalnızca sessiz hayranlıkla dolu bir saygıydı ve Leonidas'ın Antirhion'daki savaş sonrası toplantıda bahsettiği gibi şükrediyorlardı. Bu savaşçılar eğer hâlâ nefes alıyorlarsa bu kendilerinin çabalarıyla değildi ve bunu da biliyorlardı; kendileri şehit olan arkadaşlarından ne daha cesur ne de daha yetenekliydi; yalnızca biraz daha şanslılardı. Bu bir şair biçemiyle yüzlerinde beliren anlamsız ve kutsal yorgunlukta kendini gösteriyordu.

Dienekes, geçen Phlialı bir komutana "Umarım ki bizler sizin olduğunuz kadar kötü görünmüyoruzdur," diye homurdandı.

"Siz çok daha kötü gözüküyorsunuz, kardeşlerim."

Biri yıkanma çadırlarını ve su çukurunu ateşe vermişti. Hava yatışmıştı ve ıslak odunlar acı bir kasvetle yanmaya başladılar. Bu alevlerden çıkan duman ve koku; zaten kötü olan bu uğursuz manzaraya mutsuzluk içinde eşlik etti. Savaşçılardan oluşan konvoy dumanın arasından çıktı ve yeniden bunun içine girdi. Adamlar; araç gereç takımlarındaki paçavraları; kan lekeleri olan cübbe ve tuniklerinin, yıpranmış çıkınlarını ve levazımatlarını fırlattılar; yanabilecek her şey ister istemez alevlere atıldı. Sanki geriye çekilen müttefikler; düşmanın kullanımına en ufak bir kırıntı bile bırakmamaya çalışıyorlardı. Yüklerini hafiflettiler ve yola koyuldular.

Geçerlerken adamlar Ispartalılara ellerini uzattılar; avuçlar avuçlara, parmaklar parmaklara dokundu. Korintli bir savaşçı Polynikes'e kalkanını verdi. Bir öteki Dienekes'e kılıcını. "Onlara cehennemi gösterin!"

Pınarı geçince, Horoz'la karşılaştık. O da geri çekiliyordu. Dienekes dikleşti ve elini sıkmak için durdu. Horoz'un yüzünde hiçbir utanma belirtisi yoktu. Açıkça anlaşılıyordu ki, görevini ve hatta daha da fazlasını yerine getirdiğini hissediyordu ve Leonidas'ın ona hediye ettiği özgürlüğü gözlerinde parıldıyordu; tüm yaşamı

boyunca mahrum bırakıldığı aslında doğduğunda sahip olduğu bu hakkını şimdi geç de olsa adil ve onurlu bir şekilde kendi elleriyle kazanmıştı. Dienekes'in elini tuttu ve Lakonya'ya vardığında Agathe ve Paraleia ile konuşacağına söz verdi. Aleksandros ve Olmpieus'un nasıl bir yiğitlikle savaştıklarını ve nasıl bir onurla şehit düştüklerini onlara anlatacaktı. Horoz; Leydi Arete'ye de haber verecekti. "Eğer mümkünse," diye sordu "gitmeden önce Aleksandros'un mezarını ziyaret etmek istiyorum."

Dienekes ona teşekkür etti ve mezarın olduğu yeri söyledi. Şaşırtıcı şekilde Polynikes de Horoz'un elini tuttu. "Tanrılar bir baş belâsını sever," dedi.

Horoz; Leonidas'ın savaşta hizmet eden tüm köleleri onurla salıverdiğini söyledi. Şimdi Tegealı savaşçıların arasından geçen bir düzinelik bir grubu görebiliyorduk. Horoz "Leonidas zırh taşıyıcılarını da serbest bıraktı," dedi "ve orduya hizmet eden tüm öteki yabancıları da." Efendime seslenerek, "Bunun anlamı, İntihar ve Kseo da artık gidebilir," dedi.

Horoz'un arkasında müttefiklerden oluşan yedek kuvvetler ilerlemeye devam ettiler.

Horoz "Onu hâlâ tutacak mısın, Dienekes?" diye sordu.

Beni kastediyordu.

Efendim benden yana bakmadı, ancak Horoz'a karşılık olarak konuştu. "Hiçbir zaman Kseo'yu hizmet etmesi için zorlamadım. Şimdi de yapacak değilim."

Dikleşti ve bana döndü. Güneş tümüyle doğmuştu; doğuda, duvarın yanında borazanlar çalınıyordu. "Birimiz," dedi "bu delikten sağ çıkmalı." Bana Horoz'la birlikte buradan ayrılmamı emretti.

Reddettim.

Horoz omuzlarımdan yakaladı. "Bir karın ve çocukların var!" Heyecanla Dienekes'i ve Polynikes'i göstererek sözlerine devam etti: "Onların sahip olduğu bu şehir senin değil. Sen ona hiçbir şey borçlu değilsin."

Ona bu kararın yıllar önce verilmiş olduğunu söyledim.

Dienekes Horoz'a dönüp beni göstererek "Görüyorsun ya," dedi "Hiçbir zaman sağduyusu olmamıştı zaten."

Surların gerisinde Dithyrambos'u gördük. Onun Thespialıları, Leonidas'ın emrine itaat etmemişlerdi. En sonuncusuna dek hepsi geri çekilmeyi reddediyorlar ve burada kalıp, Ispartalılarla birlikte ölmekte ısrar ediyorlardı. İki yüz kadardılar. Zırh taşıyıcıları arasında tek bir adam bile geri adım atmıyordu. Serbest bırakılan zırh taşıyıcılar ve kölelerin dördü de buradaydı. Kâhin Megistias da aynı şekilde geri çekilmeyi alçaltıcı buluyordu. Üç yüz kadar Ispartalı soylunun -ikisi hariç- tamamı ya oradaydı, ya da ölmüştü. Bunlardan biri Atina ve Rodos'ta elçi olarak görev yapmış Aristodemes, öteki de şampiyon bir güreşçi olan Eurytus'tu. Her ikisinin de gözleri iltihaplı bir göz hastalığı yüzünden görmez olmuştu. Alpenoi'ye götürülmüşlerdi. Surlar'daki sağ kalanların yazılı olduğu listeler ve yoklama cetvellerindeki sayı beş yüzün altındaydı.

İntihar'a gelince; Aleksandros'u defnetmek için oradan ayrılmadan önce, efendim ona burada, Surlar'da bir sedye üzerinde kalmasını emretmişti. Dienekes açıkça zırh taşıyıcısının salıverilmesini istiyordu. İntihar'ın konvoyla birlikte güvenli bir yere götürülmesi emrini vermişti. Şimdi Seythia'lı orada, ayakta duruyor ve efendisi dönerken sırıtıyordu; göğüs zırhını giymiş siperliğini takmıştı. Kalçası paçavralar ve bir yük hayvanından alınan deri kayışlarla sıkıca bağlanmıştı. "Sıçamam, ama," dedi, "Cehennem ateşleri adına, hâlâ savaşabilirim".

İlerleyen saatler, komutanların takviye kuvvetleri genişlik ve derinlik olarak yeterli şekilde ön saflara yerleştirilmesi, birbirinden farklı birimlerin tek bir birimde birleştirilmesi ve subayların çeşitli görevlere atanmasıyla geçti. Ispartalılar arasındaki zırh taşıyıcılar ve kölelerden geriye kalanlar, hizmet ettikleri Ispartalılar arasında eriyip kayboldu. Artık yardımcılar olarak değil, bronzlar ve falanj içinde yerlerini alacaklardı. Zırh eksiği yoktu, ancak silahlar yetersizdi. Çoğu geride kalan kırk sekiz saat içinde ya kırılmış ya da ezilmişti. Birisi duvarın hemen yanında, öteki kısmen güçlendirilmiş olan -ki burası kuşatılmış kuvvetlerin toplanıp son direnişlerini yapacakları en uygun yerdi- tepenin ortasında, arka saflara iki yüz metre uzaklığa iki cephanelik kurulmuştu. Bu depolar hiç de büyük değildi. Yalnızca bıçaklar, yere saplanmış kılıçlar, iki metrelikler ve kertenkele bıçaklar vardı.

Leonidas adamları toplantıya çağırdı. Bu çağrıyı yapmak için bağırmaya hiç gerek yoktu. Alanda o kadar az kişi kalmıştı ki, kamp aniden geniş ve oldukça da ferah göründü. Duvarın önündeki dans pistine gelince... Parça parça olan toprak, düşmanın ikinci günün sonunda terk ettiği yaralılar ve çürümeye bıraktığı sayıları binlere varan cesetlerle dolmuştu. O geceyi sağ geçiren yaralılar şimdi kalan son bir kuvvetle inliyorlardı; yardım ve su istiyorlardı, çoğu da yalnızca daha fazla acı çekmeden ölmek için yalvarıyorlardı. Müttefikler için bu kutsal çiftçinin cehennem tarlasında yeniden savaşma olasılığı insanın düşünmeye bile tahammül edemeyeceği bir şeydi.

Bu Leonidas'ın kararıydı. "Komutanlar arasında şuna karar verildi," diyen kral, savaşçıları haberdar ediyordu. Geriye yalnızca iki gün kaldığı için, duvarın arkasından ani saldırılar yapılmayacaktı, onun yerine taşlar savunanların sırtına yüklenecek ve Geçit'in en geniş yerinde bir birlik olarak saldırılacaktı. Düşmanla burada karşılaşılacaktı. İmparatorluğun yüz binlerine karşı kralın isteği her adamının hayatını olabildiğince candan feda etmesiydi.

Savaş düzeni belirlenir belirlenmez, düşmanın varlığını haberdar eden borazan, Dar Geçitler'in ötesinde yankılandı. Barış görüşmeleri yapmak üzere, Persli dört süvari, en parlak zırhları içinde, kıyım alanından geçtiler ve doğrudan duvarın dibine gelip dizginlerini çekerek durdular. Leonidas iki bacağından da yara almıştı ve topallamakta bile zorlanıyordu. Acıyla karışık bir çabayla kale burcuna çıktı. Diğer kuvvetler de onunla birlikte tırmandılar. Tüm birlikler, geriye ne kaldıysa, duvarın tepesinde aşağıdaki atlı adamlara bakıyorlardı.

Elçi, Ptammitechus yani Mısırlı deniz subayı Tommie'ydi. Bu kez genç oğlu değil bir Pers subayı tercümanlığını yapıyordu. Bu ikisinin ve iki ulağın atları, cesetlerin arasından geçmemekte direniyorlardı. Tommie konuşmasına daha başlamamıştı ki, Leonidas'ın sesi duyuldu.

"Yanıtım hayır," diyerek duvarın üzerinden seslendi.

"Teklifi daha duymadınız bile."

Leonidas sırıtarak haykırdı. "Teklifi boşver. Ve tabii onunla birlikte kendini de!"

Mısırlı güldü. Gülümsemesi her zamanki gibi ışıl ışıldı. Ürkmüş atının dizginlerini gerdi. "Kserkses sizin canınızı istemiyor efendim, istediği yalnızca silahlarınız."

Leonidas güldü. "Ona, buraya gelip silahları kendisinin almasını söyle."

Kral ani bir dönüşle konuşmayı sona erdirdi. Yaralı bacaklarına karşın, duvardan inmek için yardım istemedi. Askerleri bir araya topladı. Taşların tepesindeki Ispartalı ve Thespialılar ise Persli elçilerin atlarının dizginlerini çekip geri çekilmelerini izledi.

Surların arkasında, Leonidas topluluğun önündeki yerini aldı. Sol kolunun arka tarafındaki kası kopmuştu. Bugün, omzuna bir deriyle bağlanacak olan kalkanıyla savaşacaktı. Yine de Ispartalı kralın neşeli olduğu söylenebilirdi. Gözleri parlıyordu, sesi güç ve irade taşıyordu.

"Neden burada kalıyoruz?" Bu soruyu sormayan adam, gerçek anlamda çatlak olmalı. Bunu zafer için mi yapıyoruz ? Eğer neden tek başına bu olsaydı, inanın bana kardeşlerim, atımı düşmana karşı döndürüp şu tepeden aşağı tırıs sürecek ilk adam ben olurdum."

Kralın bu sözleri kahkahalarla karşılık buldu. Sağlam kolunu sessizlik için kaldırarak gürültünün sona ermesini bekledi.

"Eğer bu geçitlerden bu gün geri çekilirsek, kardeşlerim, şu ana kadar kazandığımız tüm zaferler ne olursa olsun, bu savaş bir yenilgi olarak kabul edilecektir. Tüm Yunan dünyasını düşmanın onu en çok inandırmak istediği şeye inandıran bir yenilgi: Perslere ve onun milyonlarına karşı süregelen savunmanın anlamsızlığına. Eğer bu gün burada kendi canımızı düşünürsek, şehirler de birer birer arkamızdan teslim olacaklardır; ta ki Hellas'ın tümü düşene kadar."

Adamlar ciddiyetle dinlediler; Kralın değerlendirmesinin tümüyle gerçeği yansıttığını biliyorlardı.

"Ama biz, burada üstesinden gelinmesi olanaksız yüzlerce olasılığa karşı dimdik durup, onurla ölerek yenilgiyi zafere dönüştüreceğiz. Hayatlarımızı feda ederek müttefiklerimizin ve geride bıraktığımız kardeşlerimizin kalplerine cesaret tohumları ekeceğiz.

Tam anlamıyla zafer kazanacak olanlar onlardır, bizler değil. Zafer bizler için asla yıldızlarda değildir. Bugün bizim rolümüz, karılarımızı ve çocuklarımızı kucakladığımızda ve savaşa gittiğimizde hepimizin bilincinde olduğu şeydir: direnmek ve ölmek. Bizim üzerine yemin etiğimiz ve gerçekleştireceğimiz şey budur."

Kralın karnı açlıktan yüksekçe bir sesle guruldadı. Ön saflardan gelen kahkaha, yüzlerdeki ciddi ifadeyi kırdı ve dalga dalga arkalara doğru ilerledi. Leonidas ekmeğini hazırlamakta olan zırh taşıyıcısına yemeği hemen vermesi için sırıtarak işaret etti.

"Bizim müttefik kardeşlerimiz şimdi yurda doğru yoldalar."

Kral yolun aşağısını, Yunanistan'ın güneyine, daha güvenli bölgeye doğru uzanan yolu gösterdi. "Onlar geri çekilirken bunu gizlemeli ve onları korumalıyız; aksi takdirde düşman atlıları bu kapılardan bile engelle karşılaşmaksızın girecek ve yoldaşlarımız daha on mil bile gidemeden yetişip onları alt edeceklerdir. Oysa birkaç saat daha dayanabilirsek, kardeşlerimiz güvende olacaklardır."

Topluluktan, konuşmak isteyen kimsenin olup olmadığını sordu. Alpheus bir adım öne çıktı. "Ben de açım, o yüzden kısa keseceğim." Bu beklenmedik konuşmacı rolünü üstlenmekten utanıp sıkıldığı belli oluyordu. Kerdeşi Manon'un o anda orada olmadığını fark ettim. Bir adamın, bu kahramanın önceki gün aldığı yaralar sonu dün gece öldüğü haberini fısıldadığını duydum.

Alpheus çabucak konuştu. Bir konuşmacı becerisine sahip değildi, ancak yüreğinin samimiyetiyle donanmıştı. "Tanrılar bir tek şey için ölümlüleri kendilerinden bile yüce tutarlar. Tanrıların feda edecek bir hayatları yoktur. İnsanoğlu ise tanrıların veremediğini, sahip olduğu her şey olan yaşamını verebilir. Ben kendiminkini sizler için, artık sahip olmadığım kardeşimin yerine koyduğum siz dostlarım için seve seve ortaya koyuyorum."

Aniden döndü ve askerlerin arasında gözden kayboldu. Adamlar Dithyrombos'a seslendiler. Thespaialı her zamanki kaba tavrıyla öne çıktı. Dar Geçitler'in ötesini, Perslerin öncü birliklerinin kale duvarını gözetlemeye başladıkları yeri işaret etti. "Yalnızca oraya gidin ve eğlenin," dedi.

Topluluk koca bir kahkaha patlattı. Thespialılardan birkaç kişi daha konuştu. Sözleri Ispartalılardan daha kısa ve kabaydı. Sözlerini bitirdiklerinde Polynikes öne çıktı.

"Lykurgus'un kanunlarının şemsiyesi altında yetişmiş bir adam için ülkesi uğruna hayatını feda etmek hiç zor bir şey değildir. Hepsinin hayatta çocukları olan ve çocukluklarından beri bunun hep çağırıldıkları son olduğunu bilen ben ve tüm Ispartalılar için bu, tanrıların huzurunda yapılan bir son verme işleminden başka bir şey değildir."

Ağırbaşlılıkla Thespialılara, azat edilen zırh taşıyıcılara ve kölelere döndü.

"Ama sizler için kardeşlerim ve dostlarım.... Sonsuza kadar sönecek ve her şeyi bugün görecek olan sizler için..." Koşucunun sesi çatladı ve kesildi. Soluğu daraldı ve asla akmasına izin vermeyeceği gözyaşları yerine burnunu sümkürdü. Uzun dakikalar boyunca konuşmasına devam etti. Kalkanına davrandı. Havaya kaldırarak gösterdi.

"Bu *aspis* benim babamındı ve ondan önce de onun babasının. Tanrının huzurunda, bunu benim elimden başkası almadan ölmeye yemin etmiştim."

Thespialıların olduğu sıraya ilerledi; onların arasında bir adamın, silik bir savaşçının önünde durdu. Adamın ellerine kalkanı koydu.

Adam bunu kabul etti, ilerledi ve kendininkini de Polynikes'e sundu. Bir başkası bunu takip etti ve sonra öteki yirmi otuz kalkan el değiştirinceye kadar, ötekileri zırhlarını ve miğferlerini diğer azat edilmiş zırh taşıyıcıları ve kölelerle değiştirdi. Thespialıların siyah cübbeleri ve Lakonyalıların kızıl pelerinleri uluslar arasındaki tüm farklılık gidene kadar el değiştirdi.

Adamlar, Dienekes'i çağırdı. Ondan nükteli bir söz, akıllıca bir espri; ondan beklendiği gibi kısa ve özlü bir şeyler istiyorlardı. Direndi. Konuşmak istemediği çok açıktı.

"Kardeşlerim, ben bir kral ya da bir general değilim. Bir takım komutanı olmanın ötesinde hiçbir sınıfa komuta etmedim. O yüzden şimdi size söyleyeceklerim kendi adamlarıma söyleyeceklerim-

den farklı değildir: her bir yürekte konuşulmadan duran korkuyu ölüm korkusu değil, daha da kötüsü, yenik düşmenin getirdiği korkuyu, yapılanların anlamsızlığının kanıtlanacak olmasının getirdiği korkuyu bilerek konuşuyorum."

Bu sözler doğru bir noktaya işaret etmişti: bu, kendinden geçerek, sessizlikle onu dinleyen adamların yüzünde acıkca görülüyordu.

"İşte ne yapacağınız, dostlarım. Ülkeyi unutun. Kralı unutun. Eşlerinizi ve çocuklarınızı ve özgürlüğü unutun. Ne kadar soylu olursa olsun, burada bugün uğruna savaştığınız her kavramı unutun. Yalnızca bunun için, omuzbaşınızda duran adam için harekete geçin. O her şeydir ve her şey onun içindedir. Benim tüm bildiğim bu. Size tüm söyleyebileceğim de bu."

Bitirdi ve geri çıktı. Topluluğun arka sıralarında bir kargaşa duyuldu. Birlikler kıpırdadı: Ispartalı Eurytus belirdi. Bu, geçici körlük geçiren ve aynı iltihap yüzünden elçi Aristodemosla Alphenoi köyüne götürülen adamdı. Şimdi Eurytus dönmüştü; görmüyordu, ancak silahlı ve zırhlı olarak yanındaki zırh taşıyıcısıyla gelmişti. Tek söz etmeden birlikler arasındaki yerini aldı.

Cesaretleri zaten en üst noktada olan adamlar bunun daha da ateşlendiğini, ikiye katlandığını hissettiler.

Leonidas şimdi bir adım öne çıktı ve yeniden *skeptronu*, yani komutayı üstlendi. Thespialı komutanlara, kendisi yurttaşlarıyla yalnız olarak görüşürken, onların da kendi yurttaşlarıyla özel olarak konuşmasını teklif etti.

İki şehrin adamları kendi aralarında bölündüler. Yalnızca iki yüzün biraz üstünde Ispartalı, Soylular ve Lakonyalı azatlı köleler kaldı. Sıra ya da düzen olmadan; krallarının çevresinde toplandılar. Herkes; Leonidas'ın özgürlük, kanun ya da Hellas'ı zorbaların boyunduruğundan korumak gibi büyük şeylerden söz etmeyeceğini biliyordu.

Bunun yerine kısa ve sade birkaç sözle; Eurotas, Parron ve Taygetos vadisinden ve dünyanın Isparta dediği *polisi (şehri)* ve malvarlığını kapsayan beş köyün oluşturduğu topluluktan bahsetti. Leonidas "Bundan bin yıl kadar sonra," dedi.. "Belki de iki bin, üç

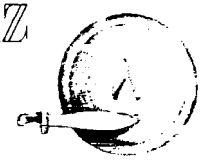
bin yıl sonra; bugün yüz kuşak öncesi bile henüz doğmamış adamlar kişisel nedenlerden dolayı ülkemize gelecekler.

"Bu akademisyenler ya da denizaşırı ülkelerden gelen keşişler, geçmişe olan meraklarından ya da geçmişi öğrenme isteklerinden gelecekler. Bizim üzerinde durduğumuz düzlüğe bakacaklar, taşlar ve ulusumuzun kalıntıları arasında incelemeler yapacaklar. Bizden ne öğrenecekler? Kürekleri ne parlak sarayları ne de tapınakları yer yüzüne çıkaracak; ölümsüz mimari eserler de bulamayacaklar. Ispartalılardan geriye ne kalacak? Mermer ya da bronz heykeller değil, onlara bizim burada yapacaklarımız kalacak."

Dar Geçitler'in ötesinde düşman borazanları yankılandı. Şimdi açıkca Perslerin öncü kuvvetleri ve savaş arabaları ve Krallarının zırhlı konvoyları görülebiliyordu.

"Şimdi güzel bir kahvaltı yapın," dedi Leonidas, "Akşam yemeğini cehennemde yiyeceğiz!"

KİTAP SEKİZ

TERMOPİLAİ

OTUZ BEŞ

Majesteleri; geçitteki savunmanın son sabahı, Ispartalıların, Thespialıların ve onların azat edilmiş zırh taşıyıcıları ve uşaklarının gösterdiği muazzam yiğitliğe kendi gözleriyle tanık olmuştur. Savaşın olaylarını benim yeniden anlatmama hiç gereksinimi yoktur. Ben yalnızca Majestelerinin dikkatinden kaçmış olabilecek ve yine kendisinin istediği gibi, orada kendilerinin düşman olarak adlandırdığı Hellenlerin kişiliklerine ışık tutacak anları ve olayları aktaracağım.

Hepsinin içinde başlıcası ve tartışmasız en üstünü, tek bir adam olabilirdi, Isparta kralı, Leonidas. Majestelerinin de bildiği gibi Pers ordularının asıl kuvvetleri; geçen iki gün boyunca olduğu gibi Trachis'ten gelen yolda ilerleyen güneş tam doğana kadar taarruzlarına başlamadılar. Taarruz saati aslında sabah vaktinden çok, gün ortasına daha yakındı ve On Bin Ölümsüz hâlâ ortaya çıkmadan gelmişti. Lonidas ölümü küçük görerek bu ara boyunca uyumuştu. Kestirdi demek daha uygun bir tanımlama olurdu, kralın toprak üstündeki silueti özenli olmaktan o kadar uzaktı ki, altına cübbesini sermiş, bacaklarını bileklerinden kavuşturmuştu, silahlarını göğsünde tutuyordu; gözleri bir güneş şapkasının siperliğiyle gölgelenmişti ve kalkanının çukur kısmından başına yastık yapmıştı. Uykulu bir yaz vadisinde keçilerini güden bir çocuk olmalıydı.

Kral olmanın doğası neleri içerir? Kendisinde bulunan özellikler nelerdir; bu göreve atanan insana ne gibi özellikler aşılar? Bunlar, eğer Majestelerinin yüreğindeki düşünceleri tahmin etme küstahlığını gösterecek olursak, onun da kendi aklını ve düşüncelerini en çok meşgul eden sorulardır.

Majesteleri o anı hatırlar mı acaba; Dar Geçitler'in ötesindeki tepede yarım düzine mızrakla vurularak Leonidas şehit düştükten sonra; bir savaş baltasının darbesiyle içine göçen miğferi altında gözleri görmez olmuşken, omzuna çarparak parçalanan kalkanıyla birlikte sol kolu işlemezken en sonunda düşman darbesi altında düştüğü o anı? Ispartalı askeri birliklerin kendilerini dişleri arasına atıp krallarının bedenini geri çekmek için övünen düşmanı geri püskürttükleri; katliam kalabalığı arasındaki o duygu yoğunluğunu da hatırlar mı? Ne ilk andan, ne ikinci ne de üçüncü andan bahsediyorum; yüz kişiden az kalan Ispartalı Soyluların, şövalyelerin ve azatlı kölelerin; kendilerinin binlerce katı olan düşmanla dövüştükleri dördüncü anı söylüyorum.

Majestelerine kralın ne olduğunu anlatacağım. Bir kral adamları savaş alanında kan dökerken ve hayatlarını feda ederken çadırında kalmaz. Bir kral, adamları açken yemek yemez; ya da onlar duvarın tepesinde nöbet tutarken uyumaz. Bir kral; adamlarının bağlılığını ne korku yoluyla elde eder, ne de altınlar saçarak satın alır; o, adamlarının sevgisini kendi sırtından akan terle ve onların uğruna çektiği acılarla kazanır. Bir kral herkesten önce kalkar ve herkesten sonra yatar. Bir kral yönettiği kişilerden hizmet beklemez, bunu onlara kendi verir. Bir kral adamlarına hizmet eder; adamları ona değil.

Savaşın başlamasından önceki son dakikalarda; Pers, Med ve Sakalardan; Baktrialardan, Illyrialılardan, Mısırlılardan ve Makedonlardan oluşan sıralardaki askerlerin her birinin yüzü tek tek görülebilecek kadar savunmacılara yakınken; Leonidas Ispartalı ve Thespialılarla ön saflara ilerledi, herbir takım komutanıyla şahsen konuşuyordu. Dienekes'in yanında durduğunda onun sözlerini duyacak kadar yakındım.

Kral, bir yoldaşın ses tonuyla acelesiz, dostça bir tonda "Onlardan nefret ediyor musun, Dienekes?" diye sordu; *oudenos chorionda*, tarafsız alanda görünen Pers komutanları ve subayları gösteriyordu.

Dienekes tereddütsüz nefret etmediğini söyledi. "İncelikli ve soylu yüzler görüyorum. Düşünüyorum da, pek çoğu, dostların

masasında bir gülümseyiş ve takdirle karşılanıyordur."

Leonidas açıkca efendimin cevabını onayladı. Ancak gözleri hüzünle buğulanmıştı.

Karşıda çok yakında duran düşman askerlerini göstererek "Ben de onlar için üzülüyorum," diye itiraf etti. "Aralarında en soylu olanları şimdi burada, bizimle birlikte çarpışmak için neler vermezdi?"

İşte bu bir kraldır, Majesteleri. Bir kral kudretini adamlarını köleleştirerek değil, onları hür kılarak gösterdiği davranışlarıyla gösterir. Majesteleri, Horoz'un ve Leydi Arete'nin yaptığı gibi benim gibi konumu hizmet vermenin ve köleliğin ötesine geçmeyen birinin neden kendi kanından olmayan kişiler ve onların ülkesi için ölebileceğini sorabilir. Yanıt şudur, onlar benim kanımdandır ve onların ülkesi benim de yurdumdur. Ben yaşamımı isteyerek ve memnuniyetle ortaya koydum ve bunu Leonidas, Dienekes ve Aleksandros ve Polynikes, Horoz ve İntihar, Arete ve Diomache, Bruksieus ve kendi annem ve babam, karım ve çocuklarım için yüz kez daha olsa yine yapardım. Ben ve orada olan her adam; hiçbir zaman orada hayatı alan ve geri veren katı kanunlara itaat ettiğindeki kadar özgür olmamıştır.

Asıl savaş dakikaları benim için hiçbir şey ifade etmez; çünkü çarpışma zaten en derin anlamını taşıyarak daha başlamadan bitmiştir. Majestelerinin ordusunun harekete geçmesini beklerken, saatler, saatler ve saatler boyunca Leonidas'ın yaptığını yaparak ben de duvara yaslanarak uyumuştum.

Uykumda kendimi yine çocukluğumun geçtiği şehirdeki tepelerde buldum. Artık bir çocuk değil, yetişkin yıllarımdaki kendimdim. Kuzenim de oradaydı, hâlâ genç bir kız olduğu yıllarda ve köpeklerimiz Şanslı ve Mutlu da aynen Astakos'taki yağmalamayı izleyen yıllarda olduğu günlerde oldukları gibilerdi. Diomache bir yaban tavşanıyla yarışmaya başladı ve olağanüstü bir hızla, gökyüzüne kadar uzar gibi görünen bir tepeye bacakları çıplak tırmanıyordu. Bruksieus tepede bekliyordu; annem ve babam da öyle: Yine de onları göremeyeceğimi biliyordum. Ben de yarış etmeye başladım, tüm yetişkin gücümle Diomache'ye yetişmeye

çalışıyordum. Yapamıyordum. Ne kadar hızla tırmanırsam tırmanayım, hep ulaşılmaz kalıyordu, hep bir adım önde, alayla asla onu yakalayabilecek kadar hızlı koşamayacağımı söylüyordu.

Ürpertiyle uyandım. Orada bir ok atımından daha yakın bir mesafede toplanan Persler bekliyordu.

Leonidas ayağa kalktı, öne geçti. Dienekes her zaman yerini takımının önünde alırdı; önceki günden daha geniş yayılmış ve daha sığ duruyordu. Benim yerim ikinci sıradan üçüncüydü; hayatımda ilk kez elimde yayım yoktu, bunun yerine sağ elimde en son Doreion'un kullandığı iki metrelik mızrağın sapını kavramıştım. Sol kolumun çevresinde dirseğime sıkıca sarılı duran, ketene sarılı bronz.. ve Aleksandros'un olan bronz yüzlü *aspis* vardı. Giydiğim miğfer Lachides'in idi ve onun altındaki başlık da Ariston'un zırh taşıyıcısı Demades'indi.

Dienekes "Gözler bende!" diye bağırdı ve adamlar gözlerini düşmandan ayırdılar; düşman o kadar yaklaşmıştı ki, kirpiklerin altındaki irislerini ve dişleri arasındaki boşlukları görebiliyorduk. Öylesine çoklardı ki... Ciğerlerim hava için inledi, kalbimin şakaklarımda attığını hissedebiliyor ve nabzımı gözlerimdeki damarlardan okuyabiliyordum. Eklemlerim taşlaşmıştı; ne ellerimi ne de ayaklarımı hissedebiliyordum. Tüm gücümle dua ettim, yalnızca bayılmamak için, biraz cesaret için... İntihar solumda duruyordu. Dienekes önümdeydi.

En sonunda savaş başladı; suların yükselmesine benziyordu ve insan bunun içinde tanrıların öfkeyle yükselen kaprisleri altında yok olacağı ânın gelmesi için onların keyfini bekleyen bir dalga gibiydi. Zaman çöktü. Her şey donuklaştı ve birbirine karışıp kayboldu. Ispartalıları öne fırlatan, düşmanı denize sürükleyen bir dalgayı ve karşı konulmaz fırtınada küpeşteleri dövülerek sürüklenen gemiler gibi falanjı geri atan bir diğerini hatırlıyorum. Onlar geriye sürüklenirken; kan ve idrarla yapış yapış olmuş toprağa tüm gücümle sapladığım ayaklarımla buz üstünde oynayan bir çocuk gibi düşmandan gelen itiş kakış karşısında durmaya çalıştığımı hatırlıyorum.

Alpheus'un tek başına bir Pers savaş arabasına saldırarak, bir

generali, yardımcısını ve her iki muhafızı da katlettiğini gördüm. bir Pers oku boğazına saplanıp düşünce, Dienekes onu çekti. Hâlâ savaşarak ayağa kalktı. Polynikes ve Derkylides'in Leonidas'ın cesetini çektiğini gördüm; her biri kralın parçalanmış zırhı içindeki omuzlarının üzerindeki silahsız elleriyle geri çekilirken kalkanlarıyla düşmana karşı direniyorlardı. Ispartalılar yeniden toparlandılar ve ileri atıldılar; geri püskürtüldüler ve dağıldılar, sonra yeniden toparlandılar. Kırılan mızrağın sivri uçlu bir sapıyla tam bağırsaklarımı deşecekken Mısırlı bir adamı öldürdüm; hemen ardından bir balta darbesiyle düşerek Ispartalı bir cesedin üzerine yığıldım: yarı açılan miğferi altında Alpheus'un parçalanmış yüzünü tanıdım

İntihar beni çatışmadan çekti. En sonunda kuşatmalarını tamamlamak üzere savaş düzeninde ilerleyen On Bin Ölümsüz göründü. Ispartalı ve Thespialılardan geriye kalanlar düzlükten geriye doğru Dar Geçitler'e duvarın son tümseğine doğru ilerlediler.

Müttefikler şimdi çok azdı ve silahları da öylesine tükenmişti ve kırılmıştı ki Persler bir bozgunda yapacakları gibi atlı olarak saldıracak kadar yürekliydiler. İntihar düştü. Sağ ayağı kesilmişti. "Beni sırtına al!" diye buyurdu. Daha fazla söze gerek kalmadan ne demek istediğini anladım. Okların ve hatta mızrakların hâlâ canlı bedenine saplandığını, onu taşırken beni kalkan gibi koruduğunu duyabiliyordum.

Dienekes'in hâlâ hayatta olduğunu gördüm; parçalanmış bir *xiphosu* fırlatıyordu ve bir öteki için toprakta yer açıyordu. Polynikes yanımdan topallayan Telamonias'ı taşıyarak sendeleye sendeleye geçti. Koşucunun yüzünün yarısı parçalanmıştı; yanağında açılan kemikten kan fışkırıyordu. Leonidas duvarın arkasındaki korunağa yerleştirilmesini emrettiği cephaneliği kast ederek "Depo!" diye bağırıyordu. Karnımdaki dokunun yırtıldığını ve bağırsakların dışarıya çıktığını hissettim. İntihar cansız halde sırtımda asılıydı. Dar Geçitler'e doğru geriye döndüm. Binlerce Pers ve Medyalı okçu, geriye çekilen Ispartalı ve Thespialılara oklarını fırlatıyorlardı. Cephaneliğe ulaşanlar rüzgârda lime lime olan bayraklara benziyorlardı.

Savunmacılar; son silahların yığıldığı tepeye doğru sendeleyerek ilerlediler. Altmıştan fazla kalan yoktu; şaşırtıcı şekilde yara almamış olan Derkylides; hayatta kalanları önde topladı. Bir kayış buldum ve bağırsaklarımı içime soktum. Bir an için havanın inanılmaz güzelliği karşısında dona kaldım. Kanalı belirsizleştiren sis yoktu, insan tepedeki taşları tek tek seçebiliyordu...

Dienekes'in bir balta darbesinin altında yalpaladığını gördüm, ama onu kurtaracak gücüm yoktu. Medler, Persler, Baktrialar ve Sakalar yalnızca duvardan akın etmiyor, aynı zamanda bunu çılgınca parçalıyorlardı. Ötede atları görebiliyordum. Düşman subayları adamlarını ileriye sürmek için artık kırbaca gerek duymuyorlardı. Duvarın parçalanan taşlarının üzerinden Majestelerinin süvari birliğinden atlı adamlar; arkalarında generallerinin savaş arabalarıyla fırladılar.

Ölümsüzler şimdi tepenin çevresini sarmışlardı; şimdi parçalanmış ve hırpalanmış kalkanları altında korunmaya çalışarak iki büklüm olmuş Ispartalı ve Thespialılara hedefi belirsiz oklar yağdırıyorlardı. Derkylides onlara doğru atıldı. Düdüğünü gördüm ve onun yanında savaşan Dienekes'in de ne kalkanları ne de silahları vardı. Zırhları içinde cesurca saldıran Homer'in kahramanları gibi değil, en son ve en kirli işleri bitirmeye çalışan komutanlar gibi ilerliyorlardı.

Misil ateşinin içinde yenilmez görünen düşman durdu, her nasıl olduysa Ispartalılar onlara yetiştiler. Kalkanları olmadan; yalnızca kılıçları ve çıplak elleri ve dişleriyle savaşıyorlardı. Polynikes bir subayın ardından gitti. Koşucunun hâlâ güçlü bacakları vardı. Tepenin eteğinde uzanan alanı öyle hızlı geçti ki, Pers mızrakları onu sırtından vurduğu halde elleri düşmanın boğazını buldu.

Şimdi düşman ateşiyle kollarından yara almış ve her iki yanında yararsızca sallanan Dithyrambos tarafından bir araya getirilmiş olan birkaç düzine asker; son hareket için birleştiler. Savaş arabaları ve Pers atlıları paldır küldür Ispartalılara üşüştüler. Yanan bir savaş arabası bacaklarımın üzerinden geçti. Savunmacıların önünde tam anlamıyla tepeyi kuşatan Ölümsüzler; okçuların sırasında toplandılar. Okları son kalan silahsız ve bitkin savaşçıları vurdu. Ar-

ka saflardan; daha çok okçu, yoldaşlarının başlarının üzerinden, Hellenler arasında son hayatta kalanların üzerine ok yağdırdılar. Sırtlar ve karınlar, oklarla doluydu; parçalara ayrılan adamlar bronz ve kızıl paçavra yığınları içinde yere yığıldı.

Savaş arabası üzerindeki Majesteleri o kadar yakındaydı ki kulaklar Majestelerinin emirlerini duyabiliyordu. Kendi dilinde adamlarına ateşi kesmelerini mi, hayatta kalan son savunmacıları yakalamalarını mı söylüyordu? Yoksa Ptammitechus adlı komutanlarının emrindeki Mısırlı subaylara monarkların emrini yerine getirmeyi redderek Ispartalı ve Thespaialılara son ölüm lütfunu hediye eden bu subaylara söyledikleri bu muydu? Bu karmaşa içinde görmek ya da duymak olanaksızdı. Pers okçularının öfkesi; sayısız oklarını inatçı düşmanı yok etmek için kullanırken ikiye katlanmıştı.

Hani zamansız bir dolu fırtınası dağlardan iner de çiftçinin yeni yeni filizlenen mahsulünün üzerine dondurucu tanelerini yağdırır ya... Perslerin okları da aynen böyle Ispartalı ve Thespialıların üzerine yağıyordu. Çatısına vuran sağanağın sesini duyan; buz tanelerinin yağmasını ve taşlar üzerinde yarattığı hasarı izleyen çiftçi, büyük bir zararın kapısında olduğunu bilir. Arpanın bahar sürgünü ne olacaktı? Şurada burada sanki bir mucize gibi birkaç tanesi yaşar ve başını dik tutarsa... Ama çiftçi bunun asla bir umuttan öteye geçemeyeceğini bilir. O, Tanrının kanunlarına itaat ederek yüzünü çevirirken, fırtına altında, gökyüzünün aşılmaz saldırısı karşısında daha fazla dayanamayan son gövdede kırılır ve düşer...

OTUZ ALTI

Leonidas ve Termopilai'deki geçidi savunanların sonu, Yunanlı Kseones'in aktardıklarına ve Majestelerinin tarihçisi Artabozos'un oğlu Gobartes'in bir kopya olarak derlediği ve Arahsamnu'nun dördüncü günü, Majestelerinin tahta çıkışının beşinci yılı tamamlandığında böyleydi.

Bu tarih, Tanrı Ahura Mazda'nın acımasız alaycılığıyla Pers İmparatorluğu deniz kuvvetlerinin; Salamis sırtlarında Atina'nın dışında Hellen donanmasının elinde aldığı büyük yenilginin tarihiyle aynıydı; Doğunun pek çok kahraman evladını ölüme gönderen bu felaket; tüm seferi bir felaketle sonuçlandırmıştı.

Daha önceleri Atinalılara gönderilen Apollon Kâhini şöyle demişti:

"... size yalnız tahta duvar yardım edecektir."

Bunlar aynı zamanda kaderi de tâyin eden sözcüklerdi, tahtalardan yapılı kale şimdi Majestelerinin askeri birlikleri tarafından hızla geçilen Atina Akropolis surları değildi; Hellas gemicileri ve deniz subaylarıyla donatılmış gemi gövdelerinden bir duvar olarak Majestelerinin istilâ etme tutkusuna öldürücü darbeyi indiriyordu.

Felâketin büyüklüğü, tutsak Kseones ve öyküsüne karşı duyulan ilginin dağılmasına neden olmuştu. Yenilginin yarattığı kaos içinde adama özen gösterilmemeye başlanmıştı, Kraliyet Cerrahlarına mensup her bir doktor ve hastabakıcı Salamis karşısındaki kıyıya gitmek için acele ediyorlardı, orada İmparatorluk donanmasının yüzlerce askeri savaş gemilerinin

enkazı arasında yaralı yatıyordu.

Sonunda karanlık katliama bir ara verildiğinde müthiş bir korku İmparatorluk kampını tutsak etti. Bu, Majestelerinin öfkesiydi. O kadar çok kraliyet memuru kılıçtan geçirildi ki, notlarımdan hatırladığıma göre, Tarihçinin adamları onların adlarını kayıtlara geçirme görevini reddetti.

Majestelerinin çadırında hüküm süren dehşet yalnızca günbatımında şehri iyiden iyiye sarsan büyük depremle değil, aynı zamanda da Atinalıların yerle bir edilmiş, hâlâ yanmakta olan şehirlerinin ortasında duran ordugâhın kıyamet habercisi görüntüsüyle de arttı. İkinci nöbete doğru gün ortasında, general Mardonius, Majestelerinin odasını mühürleyerek görevlilerin oraya girişlerini resmen engelledi. Majestelerinin tarihçisi, günlük kayıtları alabilmek için kısacık talimatlarla yetiniyordu. İşlerim biter bitmez, Yunanlı Kseones ve onun notlarını içeren emirlere daha sonra eklenen bir şey var mı, diye sordum.

General Mardonius duraksamadan "Onu öldür!" diye cevapladı, "ve yalanlardan oluşan o derlemenin her bir sayfasını yak; bunun kayıtlara geçirilmesi en başından beri hataydı ve şimdi Majestelerinin öfkesini kabartmaktan başka işe yaramayacaktır."

Öteki işler beni birkaç saat daha oyaladı. Bunlar sonunda tamamlanınca; Orontes'i, Ölümsüzlerin komutanını aramaya gittim; Mardonius'un emirlerini yerine getirmek onun sorumluluğundaydı. Tükenmiş durumdaydı. Ölmekte olan askerlerini suyun içinden çıkarmaya çalışmaktan, donanmanın yiğit deniz subaylarına yardım etmeye çabalamaktan çok günün yenilgisinin yol açtığı ıstırapla ve de elinden bir şey gelmeyen bir askerin kendi içinde duyduğu hayal kırıklığıyla bitkin düşmüştü. Yine de Orontes hemen kendini toparladı ve dikkatini şu anda önünde beliren soruna verdi.

Generalin emrini ona ilettiğimde "Eğer yarın başını hâlâ omuzlarının üzerinde görmek istiyorsan, Mardonius'u hiç görmemiş ve dediklerini duymamış gibi davranacaksın" dedi.

Emrin Majestelerinin emri altında verildiğini söyleyerek itiraz ettim. Emir gözardı edilemezdi.

"Edilemez, değil mi? Peki ya yarın ya da bir ay sonra Majesteleri seni gönderip Yunanlıyı ve onun notlarını görmek istediğinde, kendi verdiği emri yerine getirilmiş olan bu generalin öyküsü ne olacak dersin?

Komutan "Sana ne olacağını söyleyeyim," diye devam etti. "Şimdi bile Majestelerinin yargıçları, vekilleri ve bakanları; Kraliyet Adamını, Mardonius'un önceden de söylediği gibi Asya'ya doğru yola çıkmak üzere geri çekilmesinin gerekliliği konusunda baskı yapıyorlar. Bana göre Majesteleri bu sefer bu sözcüklere kulak asacak."

Orontes'in düşüncesine göre Majesteleri ordunun büyük kısmının General Mardonius'un komutası altında Hellas'ta kalmasını ve Onun adına Yunan'ın istila edilmesinin tamamlanmasını emredecektir. Bu görev yerine getirildiğinde Majesteleri zaferini ilan edecektir; bugünkü felâket zaferin parlak ışığı altında unutulup gidecektir.

Orontes "Daha sonra istilacıların ele geçirilmesinin hazzıyla," diye devam etti, "Majesteleri, zafer yemeğinin üstüne tatlı olarak Yunanlı Kseones'in notlarını isteyecektir. Sen ya da ben onun önünde elimiz boş olarak durduğumuzda, hangimiz parmağımızı Mardonius'a çevirecek ve kim bizim masum olduğumuza dair söylediklerimize inanacak?"

O halde ne yapacağız diye sordum.

Orontes'in yüreği yaralanmıştı. Hatıralar gözünde canlandı. Generalleri Hydarnes'in emri altındaki Ölümsüzlerin saha komutanı olarak, On Binlerin Ispartalıları ve Thespialıları Termopilai'de kuşattığı gece en önde savaşmış ve Majestelerini düşman istilâsından kurtarmak için Ispartalılarla dişe diş savaşarak son sabah taarruzunda olağanüstü bir yiğitlikle hizmet vermişti. Savunmada kalan son adamlara, hatta belki de tutsak Kseones'in öykülerinde adı geçen adamların vücutlarına saplanan öldürücü okları arasında Orontes'in kendi okları da vardı.

Bunun bilincinde olmak kaçınılmaz olarak komutanın yüzünden de anlaşılacağı gibi, bir asker, hatta bu noktada bir dost olarak nitelendirdiği bu adama zarar vermek istememesini arttırıyodu.

Tüm bunlara karşın, Orontes kendini işine verdi. Yunanlıyı bir an önce Cerrah çadırından çıkarıp, Ölümsüzlerin çadırına getirmelerini emrederek Ölümsüzlerden iki memur yolladı. Öteki acil işlerle ilgilendiği birkaç saat sonra o ve ben tutsağın bulunduğu yere doğru harekete geçtik. Birlikte yürüdük. Kseones, süzülmüş ve zayıf düşmüş olmasına karşın bilinci açık olarak sedyesinde oturuyordu.

Açıkca anlaşılıyordu ki, amacımızı hissetmişti. Keyfi yerinde görünüyordu. "Buyrun, baylar." Orontes ya da ben bize verilen görevden bahsetmeden o konuştu. "Görevinizde size nasıl yardım edebilirim?" Durumunun bıçağa ihtiyacı olmadığını, söyledi, "Tek bir tüy darbesi bile, işi bitirmek için yeterli olacak inancındayım."

Orontes; Yunanlı Kseones'e vatandaşlarının donanmasının bugün kazandığı zaferin büyüklüğünü tam anlamıyla kavrayıp kavramadığını sordu. Adam bunun farkında olduğunu söyledi. Ancak yine de savaşın bitmekten çok uzak olduğunu düşündüğünü ifade etti. Durum hâlâ fazlasıyla kuşku götürürdü.

Orontes ölüm cezasını uygulamaktaki isteksizliğini belirtti. İmparatorluk kampındaki mevcut kargaşanın ışığında, adamı görülmeden kaçırmanın hiç de zor olmayacağını söyledi. Acaba Kseones'in hâlâ Atina'da olan ve onu gönderebilecekleri dostları ya da silah arkadaşları var mıydı? Tutsak gülümsedi. "Ordunuz her birini ortadan kaldırarak imrenilecek bir iş başardı," dedi. "Ayrıca daha önemli bir paket taşımaları için Majestelerinin tüm adamlarına ihtiyacı olacaktır."

Yine de Orontes ölüm anını ertelemek için her türlü bahaneye başvuruyordu. Komutan, "Bizden hiçbir iyilik istemediğinize göre, efendim," diye tutsağa seslendi "ben sizden bir şey isteyebilir miyim?"

Adam, gücünün elverdiği ölçüde her şeyi memnuniyetle yapacağını söyledi.

Orontes acı bir ifadeyle "Bizi aldattınız, dostum," dedi "Efendim Ispartalı Dienekes'in anlatmaya söz verdiğini söylediğiniz öyküden bizi mahrum bıraktınız. Hani son av zamanı ateş başında sizin aranızda bahsettiğiniz Aleksandros ve Ariston korkudan konuştuğu zaman. Hatırlıyor musun? Efendin gençlerin konuşmasını bir vaatle kesmişti; Sıcak Geçitler'e vardıklarında onlara Leonidas ve Leydi Paraleia'nın cesareti hakkında ve Ispartalı kralın Üç Yüzler'i neye göre seçtiğini anlatan bir öykü anlatacaktı. Yoksa Dienekes aslında bundan bahsetmedi mi?"

Hayır diye tutsak Kseones onları temin etti, efendisi bunun bir fırsatını bulmuş ve gerçekten de öyküsünü aktarmıştı. Ama, diye tutsak sordu, Majestelerinin öyküsünü anlatma emri olmadan da komutan onun devam etmesini ister miydi?

Orontes "Sizin düşman diye nitelendirdiğiniz bizler de," diye cevap verdi "kalplerinde en az sizin kadar sevgi taşıyan etten kemikten insanlarız. Benim ve tarihçinin buraya, savaşı tatmış bir tutsağa değil de, bir adama hatta bir dosta göz kulak olmak için geldiğimizi söylemem seni şaşırtır mı?"

Orontes derin bir ilgiyle Yunanlının öyküsünün devamını duymayı bekleyen kendisine bir iyilik olarak; adamın bir yoldaş gibi ve gücünün elverdiği ölçüde son kısmı anlatıp anlatamayacağını sordu.

"Ispartalı kral kadınların cesareti hakkında ne dedi ve Efendin Dienekes nasıl oldu da bu genç arkadaşları ve öğrencileriyle bunu bağdaştırdı?"

Kseones çabalayarak ve benim ve subayların yardımıyla sedyesinde doğruldu. Gücünü toplayarak, derin bir soluk aldı ve sözlerine başladı.

Sizlere bu öyküyü efendimin Sıcak Geçitler'de, Aleksandros'a ve Ariston'a anlattığı gibi aktaracağım dostlarım, yani kendi ağzından değil; olayın olmasından birkaç saat sonra Dienekes ve Leydi Arete'ye kendi sözleriyle anlatan Aleksandros'un annesi

Leydi Paraleia'nın ağzından aktaracağım.

Leydi Paraleia'nın öyküsünün aktarıldığı zaman Lakonya'dan Sıcak Geçitler'e yürüyüşe çıkılmadan üç dört gün önceki akşamdı. Leydi Paraleia; bu amaçla yanında Üç Yüzler'e seçilen savaşçıların anneleri ve eşleriyle birlikte Dienekes ve Arete'nin evine doğru yola çıkmıştı. Kadınlardan hiç biri Leydi'nin ne söylemek istediğini bilmiyordu. Efendim o sırada hanımefendilerin özel konuşmaları için izinlerini isteyecekti ki, Paraleia onun da kalmasını istedi. Bunu onun da duyması gerektiğini söyledi. Hanımefendiler Paraleia'nın çevresinde oturdular. Başladı:

"Şu anda sizlere anlatacaklarımı, Dienekes oğluma tekrarlamamalısın. Sıcak Geçitler'e ulaşana kadar değil, en uygun zamana kadar değil. Ve hatta eğer tanrılar öyle buyurursa, senin ya da onun öldüğü ana kadar değil. Bunun zamanının ne zaman geleceğini sen bileceksin. Şimdi yaklaş, Dienekes ve siz de hanımefendiler.

"Bu öğleden önce, kraldan bir çağrı aldım. Hemen gidip evinin avlusunda yerimi aldım. Erken gitmiştim. Leonidas, sefer işlerini düzenlemekten henüz dönmemişti. Ancak kraliçesi, Gorgo, çınar ağacının gölgesindeki bir bankın üzerinde, kasıtlı olduğu çok belli olacak şekilde bekliyordu. Beni buyur etti ve oturmamı söyledi. Uşaklar ve yardımcılar dışında yalnızdık.

"Merak ediyorsundur, Paraleia," diye başlâdı "yani kocamın neden seni çağırdığını. Sana anlatacağım. O senin yüreğinin derinliklerine ulaşmak istiyor; senin duygularının oğlunun seçilmesinin adaletsizlik olduğunu söylediğinin, bunu seni iki kat üzüntüye boğacağını düşünüyor ve bu yüzden seninle konuşmak istiyor. Kendisi; Üç Yüzler için Olympieus'u ve Aleksandros'u seçerek ardında soyunu devam etttirecek yalnızca bebeğin Olympieus'u bırakarak seni oğlundan ve kocandan ayırarak seni iki kez yaraladığının farkında. Geldiğinde bundan bahsedecektir. Ama öncelikle ben kendi yüreğimden geçen sırları kadın kadına seninle paylaşmalıyım."

"Kraliçemiz çok gençti uzun boylu ve güzeldi; ama o gölgelenmiş ışıkta fazlasıyla ciddi duruyordu."

Gorgo 'Ben bir kralın kızıydım ve şimdi bir başkasının karısıyım,' dedi. 'Kadınlar benim konumumu kıskanırlar, ama çok azı bu konumun katı yükümlülüklerinin farkındadır. Bir kraliçe ötekileri gibi bir kadın olamaz. O, öteki eşlerin ve annelerin olduğu gibi kocasını ve çocuklarını sahiplenemez, onları ulusunun hizmetine sunar. O, vatandaşlarının kalplerine hizmet eder, kendinin ya da ailesininkine değil. Şimdi sen de Paraleia, bu katı kardeşliğe çağrıldın. Acıyla benim yanımda yerini almalısın. Bu, tanrılar tarafından emredilen, kadınların davası ve zaferi: Acıya dayanmalı, ıstıraba katlanmalı, üzüntünün boyunduruğu altında metanet göstermeli ve de diğerlerine cesaret vermelisin.'"

"Kraliçenin bu sözlerini duyunca itiraf etmeliyim ki Dienekes ve siz hanımefendiler, ellerim titremeye başladı; öyle ki onlara hakim olamayacağımdan korktum ;yalnızca üzüntüyle değil, aynı zamanda da öfkeyle; iki kat fazla hüzün kattığı için onun kalpsizliği karşısında donakalmıştım. Neden ben, diye kalbim öfkeyle haykırdı. Tam bu öfkeye ses verecekken, açılan kapının sesi dış avluda yankılandı ve bir dakika içinde Leonidas'ın kendi kapıda belirdi. Yürüyüş alanından henüz gelmişti. Eşinin ve benim özel bir konuşma yaptığımızı fark ederek; hemen konuştuğumuz konuyu sezdi.

Geç kaldığı için özür dileyerek oturdu; derhal geldiğim için bana teşekkür etti ve hasta babamı ve ailedeki öteki kişileri sordu. Ordu ve şehirle ilgili binlerce sorunla uğraştığı halde, kendi ölümünün yakın olduğunu ve geride karısını ve çocuklarını bırakacağını düşünmeyi reddederek yerini aldı, aklındaki tüm konuları temizledi ve dikkatini tümüyle bana verdi.

'Benden nefret ediyor musunuz, Leydi?' Bunlar onun ilk sözleriydi. 'Sizin yerinizde ben olsam, nefret ederdim.' Ellerim, artan bir öfkeyle titremesini sürdürdü. Yanında yer açtı. 'Gel, kızım.Yanıma otur.'

"Söyleneni yaptım. Leydi de sessizce kendi yerine doğru gitti. Kralın yaptığı idmandan terlemiş teninin kokusunu alıyordum; henüz bir kızken babamın beni yanına çağırdığında duyduğum tenin sıcaklığını hissediyordum. Yine kalbimdeki yoğun öfke ve ıs-

tırap beni kontrolden çıkarmakla tehdit etti. Tüm gücümle buna karşı savaştım.

"Leonidas 'Şehir,' diye başladı, 'neden bu adamları Üç Yüzler'e seçtiğim konusunda fikirler yürütüyor. Bunun nedeni, onların silah kullanmaktaki üstün yetenekleri mi? Bu nasıl olabilir ki; Polynikes, Dienekes, Alpheus ve Maron gibi kahramanların yanısıra Ariston ve oğlun Aleksandros gibi hiç savaşa katılmamış gençleri de seçmiştim. Şehir, belki de, diye düşündü, ben bunu paraya çevirmenin ustaca bir yolunu bulmuştum. Belki rüşvet yiyor ve karşılığında da iyilik yapıyordum. Üç Yüzler'i neye göre seçtiğimi asla şehir bilmeyecek, söylemeyeceğim. Üç Yüzler'in kendilerine de bunu anlatmayacağım. Ama şimdi sana bunun nedenini söyleyeceğim.

'Onları kendi yiğitlikleri için değil, Leydi, eşlerinin cesaretleri için seçtim.'

"Kralın bu sözleri karşısında göğsümden bir keder çığlığı koptu; o daha fazlasını söylemeden şimdi ne söyleyeceğini anlamıştım. Elini beni rahatlatmaya çalışarak, omzuma koyduğunu hissettim."

" 'Şimdi Yunan en dehşet verici anını yaşıyor. Eğer kendini kurtarırsa, bu geçitlerde olmayacaktır (orada bizi ve müttefikleri bekleyen yalnızca ölümdür); ama daha sonra, gelecek savaşlarda, karada ve denizde bunu başaracaktır. O zaman Yunan, eğer tanrılar izin verirse kendini koruyacaktır. Bunu anlıyor musun Leydi? O halde dinle.

" 'Savaş bittiğinde Üç Yüzler ölüme gittiğinde; o zaman tüm Yunan onların buna nasıl dayandığını görmek için Ispartalılara bakacak.

'Peki ama leydi, Ispartalılar kime bakacaklar? Sana ve şehit düşenlerin eşlerine ve annelerine, kız kardeşlerine ve kızlarına.

" 'Eğer onlar sizin kalplerinizin ıstırapla parçalanmış ve kırılmış olduğunu görürlerse; onlarınki de kırılacaktır. Ve Yunan'inki de onlarla birlikte kırılacaktır. Ama eğer dimdik, gözlerinde yaş olmadan dayanırsanız, yalnızca kaybınıza katlanarak değil bunun kibirini küçümseyerek karşılarsanız ve bunu gururla kucaklarsanız; Isparta

dayanacaktır. Ve tüm Hellas da onun arkasında dayanacaktır.

'Sizi, Leydi ve Üç Yüzler'de savaşçıları bulunan hemşireleri bu berbat dava uğruna dayanması için neden seçtiğime gelince, çünkü bunu sizler, ancak sizler başarabilirsiniz.'

"Dudaklarımdan krala sitemde bulunan şu sözler döküldü: Ve kadınların erdeminin ödülü bu mu, Leonidas? İki kez ıstırap vermek ve onu iki kat acıya mahkum etmek?"

Bu dakikada, Kraliçe Gorgo, destek olmak için bana uzandı. Leonidas onu tuttu. Yerine kendi kolunu omzuma attı, öfkemin patlaması hakkında konuştu.

"Eşim tüm hayatı boyunca yaşadığı yükün bilinciyle sana elini uzattı, Paraleia. Şu gerçektir ki, Leonidas'ın karısı değil, aynı zamanda da tüm Lakonya'nın eşi olmak zorundadır. Bu şimdi senin de oynaman gereken rol, Leydi. Artık yalnızca Olympieus'un karısı ya da Aleksandros'un annesi değilsin; tüm ulusumuzun karısı ve annesi olarak hizmet vermek zorundasın. Sen ve senin kardeşlerin şimdi tüm Yunan'ın ve özgürlüğün ta kendisinin anaları. Bu zor bir görev, Paraleia, bu görevi kendi sevgili karıma, çocuklarımın annesine verdiğim gibi şimdi de sana veriyorum. Söyle bana, leydi. Hatalı mıyım?'"

Kralın bu sözleri üzerine tüm soğukkanlılık yüreğimden uçup gitti. Yenildim, ağlıyordum. Leonidas şefkatle beni kendine çekti; yüzümü bir kızın babasına yapacağı gibi onun dizlerine gömdüm ve kendime engel olamadan hıçkırmaya başladım, kral beni sıkıca tuttu; kucaklayışı ne katı ne de kötüydü; nazik ve avutucuydu.

"Tepenin üstündeki vahşi ateş en sonunda kendini tükettiğinde ve artık daha fazla yanmadığında benim ıstırabımda kendini yakıp kül edecek. Yalnızca beni saran güçlü kollarından değil, daha derin, daha ilâhi bir kaynaktan gelen bir hediye gibi huzur buldum. Bacaklarıma güç, yüreğime cesaret geldi. Kralın önünde ayağa kaltım ve gözlerimi kuruladım. Ona söylediğim bu sözler kendi isteğimle değil; kaynağını ve gücünü adlandıramadığım görünmez bir tanrının isteğiyle dudaklarımdan döküldü.

'Bu dökülenler, efendim, güneşin göreceği son gözyaşlarımdır.'

OTUZ YEDİ

Bunlar tutsak Kseones'in söylediği son sözcüklerdi. Adamın sesi zayıfladı; yaşamsal işlevleri yavaşladı. Dakikalarca, olduğu gibi ve kaskatı orada kaldı. Tanrısı en sonunda onu yukarı çağırmış ve toprağın altındaki yere göndermişti.

Majestelerinin kuvvetlerinin zırhlı askerleri şehirden çekiliyorlardı. Orontes Kseones'in bedeninin, sedyesiz gömülmesini emretti. Kaos başladı. Komutan görevine gitmeliydi; geçen her dakika onun ayrılmasının aciliyetini arttırıyordu.

Majesteleri o sabah hüküm süren anarşi durumunu ortadan kaldıracaktı. Sayısız sokak genci ve serseri, Atina devletinin ayak takımı; zaten sokaklarda çapulcular gibi dolaşıyordu; şimdi bunlar Majestelerinin kamp sınırlarına girerek gururlanıyorlardı. Bu aşağılık adamlar ellerinin altındaki her şeyi yağmalıyorlardı. Bizim birliğimiz şimdi döküntülerden oluşan Atinalıların Kutsal Yol dedikleri caddeye girdiğinde, bu suçlulardan oluşan bir grup da şans eseri Majestelerinin askeri polisinin düşük rütbeli subaylarının arasında kalmıştı.

Şaşırtıcı bir biçimde Orontes bu subaylara seslendi. Onlara bu serserileri kendisine bırakıp gitmelerini emretti. Adamlar üç kişiydi ve düşünülebilecek en aşağılık durumdaydı. Orontes'in ve Ölümsüzlerin subayları karşısında dikleştiler; oracıkta öldürülmeyi bekliyorlardı. Komutan söylenenleri çevirmemi emretti.

Orontes bu namussuzlara Atinalı olup olmadıklarını sordu. Onlar da buranın vatandaşı olmadıklarını, ama şehrin adamları olduklarını söylediler. Orontes, Kseones'in üzerindeki kıyafeti gösterdi.

"Bu kıyafet kimin? Biliyor musunuz?"

Serserilerin lideri, daha yirmisini geçmemiş bir genç; bunun Lakonyalıların kızıl pelerini, Isparta savaşçılarının giydiği pelerin

olduğunu söyledi. Açıkcası bu haydutlardan hiçbiri bir Hellenin bedeninin, Pers düşmanlarının elinde ne işi olacağına bir açıklama getiremiyorlardı.

Orontes, adamları daha da sorguladı. Phaleron denen bölgedeki limandaki Persephone diye bilinen tapınağı biliyorlar mıydı?

Adamlar buna da olumlu yanıt verdiler.

Beni ve öteki subayları daha da şaşkınlığa düşürecek biçimde komutan, kesesinden zırhlı bir piyadenin aylık maaşına denk gelen üç altın dorik çıkardı ve bunu adamlara uzattı.

"Bu adamın bedenini o tapınağa götürün ve din görevlisi kadınlar gelene kadar onunla kalın. Kadınlar buna ne yapacaklarını bilir."

Bu sırada Ölümsüzlerin subaylarından biri itiraz etti "Şu haydutlara bakın, efendim. Onlar birer domuz! Ellerine altın verdiniz onlar ise adamı gördükleri ilk çukura atacaktır."

Tartışacak zaman yoktu. Orontes, ben ve subayların tümü hızla görev yerlerimize gitmeliydik. Komutan önünde duran üç serserinin yüzlerini inceleyerek bir an daha durdu.

"Ülkenizi seviyor musunuz?" diye sordu.

Adamların meydan okuyan ifadeleri bunun en açık kanıtıydı.

Orontes sedyenin üzerindeki bedeni işaret etti.

"Bu adam kendi yaşamı pahasına ülkesini korudu. Onu onurla taşıyın."

Sonunda Ispartalı Kseones'in bedenini bırakmıştık ve bir dakika içinde kendimizi kaçınılmaz bir geri çekilme dalgası içinde bulduk.

OTUZ SEKİZ

Bu öyküyü sonlandıracak ve buna eklenmesi gereken son iki not daha var. Komutan Orontes'in de tahmin ettiği gibi, Majesteleri ordunun en usta askerlerini Mardonius'un komutası altında Yunanistan'da bırakarak, ki bunların içinde Orontes'in kendisi ve On bin Ölümsüz'ü de içeren 300 000 asker vardı, Asyaya doğru yola çıktı.

Ben bile bir tarihçi olarak onun askerleri arasına alındım.

En sonunda Majestelerinin kara kuvvetleri baharda Atina'nın kuzeybatısına bir günlük uzaklıkta olan Yunan şehri Plataea'ya komşu düzlükte Hellenlerle karşı karşıya geldiler.

Majestelerinin bayrağı altında askere alınmış olan 300 000 Pers, Medya, Baktria, Hint ve Saka karşısında 100.000 özgür Yunan. Ordunun gücü bir düzine kadar Yunan şehirlerinden özellikle de Atinalılardan gelen sayıları 8000'i bulan ek kuvvetlerle tamamlanıyordu.

Bu felaketli yenilgiyi; Majesteleri yakından şahit olduğu için anlatmaya gerek yok; ayrıca Asya'ya yapılan uzun çekiliş sırasında salgın hastalıklara yenik düşen İmparatorluk kuvvetleri hakkında ayrıntılı aktarımlara da gerek yok. Yalnızca Kseones'in dediği her şeyin sonunda gerçek olduğunu söylemek yeterli olacaktır. Savaşçılarımız Lakonya'nın aralıklı kalkanları karşısında lambdas düzeninde durdular, bu sefer Sıcak Geçitler'deki gibi elli altmış genişliğinde değil, on bin genişlikte ve sekiz derinlikteydiler; Kseones'in onlara anlattığı gibi bronz ve kızıldan oluşan yenilmez bir dalga halindeydiler. Pers adamlarının cesaretinin; ülkelerinin bağımsızlığını korumak için çarpışan Lakonyalı savaşçıların üstün yiğitlikleri ve disip-

liniyle hiçbir karşılaştırmayı kabul etmediği bir kez daha kanıtlandı. Benim inancıma göre gökyüzü altındaki hiçbir kuvvet, ne kadar fazla olursa olsun, o gün onların gösterdiği hücumla yarışamazdı.

Katliamdan sonraki karışıklık içinde, Pers surları arasında tarihçinin görev yeri, silahlı kölelerden oluşan iki tabur tarafından istilâ edildi. Baş komutanları Ispartalı Pausonias'ın emrindeki bu adamlar hiç kimseyi esir etmeden kılıçlarını dayadıkları her Asyalı adamı katletmeye başladılar. Bu acil durum karşısında öne fırlayarak, Yunanca haykırmaya başladım ve istilâcılardan adamlarımıza merhamet göstermelerini istedim.

Ancak Yunanlıların Doğunun insanlarına karşı duydukları korku; bu yenilgi içinde olsalar bile o kadar büyüktü ki, kimse ara vermeden devam etti. Kendi bedenimde elleri; kendi boğazımda bıçağı hissettim. Belki Tanrı Ahura Mazda sayesinde ya da yalnızca o an duyduğum korku yüzünden kendimi Kseones denen adamın bahsettiği Ispartalıların adlarını haykırırken buldum. Leonidas. Dienekes. Aleksandros. Polynikes. Horoz. Bir anda köle savaşçıları kılıçlarını çektiler.

Tüm katliam durdu.

Ispartalı subaylar belirdi ve kendi zırhlı kölelerine emirler verdiler. Ellerim bağlı sürüklendim ve Ispartalılardan birinin, muhteşem görünüşlü bir savaşçının önüne toprağa atıldım; teni hâlâ mücadelenin getirdiği kan ve dokularla yapış yapıştı. Köleler adama benim haykırdığım adları söylediler. Savaşçı, ciddiyetle bana bakarak, benim yere diz çökmüş siluetimin yanında durdu.

"Benim kim olduğumu biliyor musun?" diye sordu.

Bilmediğimi söyledim.

"Ben Dekton, Idotychides'in oğlu. Senin "Horoz" diye haykırdığında bahsettiğin benim."

Şunu söylemeliyim ki, Kseones'in bu adamı anlatırken kullandığı fiziksel tanımlamalar hiçbir açıdan karşımdaki adama uymuyordu. Karşımda duran adam, gençliğinin baharında, cesaretinin doruğunda, bir seksen boyunda bir heykeli andıran mükemmel bir yaratıktı. Cazibeli ve soylu görünüyordu.

Şimdi adamın gücü karşısında, merhamet dileyerek diz çöküyordum. Ona yoldaşı Kseones'in Termopilai'deki savaştan sonra Kraliyet Cerrahlarının başarılı müdaheleleri sonucunda yaşadığını ve benim kaleme aldığım pek çok şey anlattığını ve benim merhamet dileyerek haykırdığım Ispartalıların adlarını bu sayede öğrendiğimi söyledim.

Şimdiye kadar bir düzine kadar Ispartalı savaşçı benim yere diz çökmüş bedenimi çevreleyerek toplanmıştı. Bu belgelerin ortaya çıkmadığını ve benim bir yalancı olduğumu söylüyorlardı.

"Sizin kendi kralınızı yağlamak için uydurduğunuz nasıl bir kahramanlık öyküsü bu, yazıcı?" diye biri sordu. "Yalandan halılar örüyorsunuz."

Ötekiler Kseones denen adamı, Dienekes'in zırh taşıyıcısını çok iyi tanıdıklarını söylediler. Ben kendi kıçımı kurtarmak için onun adını ve onun soylu efendisinin adını lekelemeye cüret ediyordum.

Tüm bunlar olurken, Horoz denen adam Dekton sessiz kaldı. Ötekilerin öfkesi en sonunda dindiğinde, Ispartalılara yakışan bir üslupla bana kısa ve net tek bir soru sordu. Kseones denen adam en son nerde görülmüştü?

"Bedeninin Pers komutanı Orontes tarafından onurla Atina tapınağı'na; Hellene Peçeli Persephone denen yere taşınması sağlandı."

Bunun üzerine Ispartalı Dekton şefkatle elini kaldırdı. "Bu yabancı doğruyu söylüyor." Yoldaşı Kseones'in küllerinin bugünkü savaştan aylar önce aynı tapınağa, sonra da Ispartaya getirildiğini onayladı.

Bunu duyunca dizlerimin bağı çözüldü. Toprağa yığıldım; kendi durumumdan duyduğum endişe ve ordumuzun tümüyle bilincinde olmak beni altetti; şimdi ben de Kseones denen adamın tutsak alınarak Asyalı savaşçıların önünde durduğu konumdaydım. Şimdi ben de aynen onun gibi Ispartalıların elinde tutsaktım.

General Mardonius ve komutan Orontes Platea'daki savaşta ölmüşlerdi.

Şimdi Ispartalılar bana inanıyordu, hayatım bağışlanmıştı.

Bir sonraki ay boyunca Hellen müttefiklerinin nezaretinde Plataea'da tutulmuş, sonra da Müttefik Kongresi görevlilerine tutsak bir çevirmen olarak atanmıştım.

Bu belge, sonunda, benim yaşamımı kurtardı.

Majesteleri Aristodemos adını hatırlayacaklardır; Kseones'in öyküsünde önce elçi olarak sonra da Sıcak Geçitler' de, Üç Yüzler arasında sözünü ettiği Ispartalı subay. Soylular arasında yalnızca bu adam, son sabahtan hemen önce saha körlüğü yüzünden kurtarılarak, sağ kalmıştı.

Aristodemos'un Isparta'ya hayatta olarak dönmesi üzerine, halk onu korkak, "titrek" olarak öylesine çok aşağılamıştı ki; şimdi Plataea'da kendini yeniden yüceltmenin bir yolunu bularak; kötü ününü kazımak üzere tüm alanı geçerek; ilahi bir kahramanlık kanıtlamaya çalışıyordu.

Ancak Ispartalılar, Aristodemos'a yiğitlik payesi vermeyi redderek bunu öteki üç savaşçıya, Posidenius, Philokya ve Amompharetus'a layık görmüşlerdi. Komutanlar ise Aristodemos'un kahramanvari coşkusunu ve deliliğini ön saflarda kana susamış olarak yoldaşlarının gözü önünde Termopilai'de hayatta kalarak işlediği günahını temizlemek için ölümü aradığını görüyorlardı.

Daha üstün gördükleri Posidonius, Philokyon ve Amomphoretus'un gösterdikleri yiğitlik ise hâlâ yaşamayı dileyerek ustalıkla savaşan adamların yiğitliğiydi.

Bana gelince: İki yaz boyunca ya çevirmen ya da ilk elden tanık olmama izin verilen sıradışı olaylarda yazmanlık yaparak, Atina'da gözaltında tutuldum.

Harap olmuş şehir yeniden kuruldu. Şaşkınlık veren bir hızla surlar ve liman yeniden yapılandırıldı; meclis ve ticari binalar, mahkemeler ve sulh mahkemeleri, evler ve dükkânlar, fabrikalar yeniden inşaa edildi. Şimdi Hellas'ı ikinci bir yangın tüketiyordu ve bu da gurur ve kendine güvendi. Öyle

görünüyordu ki, gökyüzünün eli; korkaklık ve zayıflığı zihinlerden kazımak için uzanmış ve her bir adamı kutsamıştı. Bir gecede Yunanlar, kader sahnesinde yerlerini almışlardı. Tarihteki en güçlü ordu ve donanmayı yenmişlerdi. Şimdi onları yıldıracak ne gibi bir hareket olabilirdi? Girişmeye cesaret edemeyecek ne tür bir iş olabilirdi?

Atina donanması Majestelerinin savaş gemilerini Asya'ya sürerek, Ege'yi temizlemişlerdi. Ticaret patlamıştı. Dünyanın tüm serveti ve ticareti Atina'ya akıyordu.

Ancak bu ekonomik canlanma her ne kadar büyük olursa olsun, zaferin tek tek bireyler üzerinde halk üzerinde yaptığı etkinin yanında önemsiz kalıyordu. Bununla birlikte her bir adamın kendine ve tanrılarına olan inancı artmıştı.

Falanjda yer alan ya da denizde ateş altında kürek çeken her bir vatandaş şimdi kendini şehir sorunlarına karışmada tam yetkili görüyordu.

Bu tuhaf Hellen yönetim biçimi olan democratia halkın yönetimi, kanla sulanan bu topraklara köklerini sağlam yerleştirmişti. Şimdi zaferle birlikte bu kökler çiçek açmaya başlamıştı. Mecliste ve mahkemelerde, pazar yerinde ve sulh mahkemelerinde halk kendini güven ve cesaretle öne çıkarıyordu.

Yunanlılara göre zafer tanrıların gücünün ve büyüklüğünün bir kanıtıydı. Bu kutsal özellikleri; her ne kadar bizim modern anlayışımıza göre pek çok kusuru ve zayıflığı olan insana bahşetmek kibirli, tutku dolu ve aptalca da olsa Yunanlara göre sözkonusu özellikler insan ruhunda ve özünde vücut buluyor ve kişilik kazanıyordu. Yunanların heykeltraşlık sanatı ve atletizm yarışları, insan formunu; edebiyat ve müzikleri insan tutkusunu, söz söyleme sanatları ve felsefeleri de insan aklını yüceltiyordu.

Zaferle birlikte sanat dallarında gelişme yaşandı. Duvarlarında resim olmayan, önünde tanrılarına ve kol gücüne şükretmek üzere bir heykel ya da anıt bulunmayan tek bir ev bile kalmadı. Tiyatro ve koro yapılandı. Aeschylus ve Phrynichus trajedilerinin; soyluların ve halkın, vatandaşların ya da yaban-

cıların yerlerini aldıkları theatronlarda oynandı ve sonsuza kadar kalacak olan eserler ortaya çıktı.

Tutsak olarak geçirdiğim ikinci yıl; İmparatorluğun öteki subaylarıyla birlikte; Majestelerinin ödediği fidye karşılığında ülkeme, Asya'ya döndüm.

Majestelerinin hizmetine girerek, İmparatorluk sorunlarını kaydetme işime döndüm. Şans ya da belki Tanrı Ahura Mazda'nın eli; Sidon şehrinin limanında bir sonraki yazın sonlarında beni buldu; oraya kadırgası Mısır açıklarında fırtına nedeniyle batan ve Majestelerinin donanmasındaki Phoenicion savaş gemilerinin tutsak ettiği Aegina'da bir gemi kaptanının sorgulanmasına yardım için atanmıştım. Geçen yaz Lakonya'daki bir limandan Epidaurus Limera'dan Termopilai'ye giderken bir deniz geçidine doğru uzanan bir girişe rastgelmiştim.

Benim zorlamamla, Majestelerinin subayları sorgulamayı bu noktada yoğunlaştırdılar. Aeginetalı kaptan kendi kadırgasının Ispartalı subayları ve elçileri Üç Yüzler anısına dikilen anıta götürenlerin arasında olduğunu söyledi.

Kaptan; kendisinin bu subaylar ve hanımefendilerle konuşmasına izin verilmediğini söyledi. Adamı iyice sorguladım, ancak hiçbir şekilde gemide Leydi Arete ve Paraleia'nın ya da Kseones'in bahsettiği savaşçılardan herhangi birinin karısı olduğuna dair bir kanıt ya da ipucu bulamadım.

Kaptan, gemisinin Spercheios ağzında; Majestelerinin ordusunun Sıcak Geçitler'de taarruzu gerçekleştirdiği doğu tarafında demirlendiğini söyledi. Anma töreni buradan yürüyerek gidilen belli bir mesafe uzaklıkta olmuştu.

Yunan savaşçılarının cesetleri yerliler tarafından aylar önce Trachinia düzlüğünün üst kısımlarına taşınmıştı; burası Majestelerinin çadırının olduğu yerdi. Savaşçıların bedenleri Trachis vatandaşları tarafından özenle korunmuş ve onurla Lakonyalılara teslim edilmişti.

Bu tip olaylarda kesin olarak konuşmak zor olsa bile beden-

lerin Majestelerinin çadırına düzenlenen gece baskınında yer alan Ispartalı Şövalye Doreion'a, Skirite "Tazı" ya da Topçu olarak bilinen hayduta ait olduğunu bilmek hiç de zor değildi.

Aegineta gemisinde, Atina'dan dönen bir Lakonya savaşçısının bedenine ait küller de taşınıyordu. Kaptan bunun kime ait olduğunu bilmiyordu. Ancak yine de yüreğim, bunun bizim anlatıcımızın külleri olabileceğini düşünerek hızla çarptı. Kaptanı daha fazla bilgi alabilmek için sıkıştırdım.

Bu subayın söylediğine göre bedenler ve kül dolu kavanoz, Lakonya bölgesindeki hemen denizin üzerindeki defin tepesine gömülmüştü. Kaptanı sorgulamam sonunda bu yerin topoğrafyasından anlayabildiğim kadarıyla buranın son savaşçıların şehit düştükleri yer olduğunu anlamıştım.

Gösteride atletik oyunlara yer verilmemişti, yalnızca Kurtarıcı Zeus, Apollo, Eros ve Esin Perileri'ne şükür duası edildi. Gemicinin söylediğine göre hepsi bir saatten az sürmüştü.

Anlaşılacağı gibi kaptan cenaze törenlerinde daha çok dalgalarla uğraşarak, geminin güvenliğini sağlamakla meşgul olmuştu. Ancak bir olay onu etkilemişti. Isparta grubundaki bir kadın kendini ötekilerden uzakta tutmuş ve öteki kız kardeşleri ayrılmak için hazırlanır ve bir araya toplanırken o tek başına oyalanmayı seçmişti. Aslında bu hanımefendi o kadar geç kalmıştı ki, kaptan, adamlarından birini onu çağırmak üzere göndermek zorunda kalmıştı.

Bu kadının adını sordum. Kaptan, doğal olarak kadına adını ne sormuştu ne de kadın söylemişti. Soru sormaya devam ettim; onun kimliğini anlamama yardım edecek bir kişilik ya da kıyafet özelliği arıyordum.

"Peki ya yüzü?" diye üsteledim. "Genç miydi, yaşlı mı? Kaç yaşındaydı, nasıl bir görünüşü vardı?"

Adam "Buna yanıt veremem," dedi.

"Neden?" diye sordum.

"Yüzü gizliydi," dedi "Gözleri hariç tüm yüzünü bir peçe örtüyordu."

Anıtları, taşları ve üzerinde yazılanları sordum. Kaptan, ne

hatırlıyorsa, ki oldukça yetersizdi, söyledi. Ispartalıların mezar üstündeki taşta kendisi de o gün anma töreninde hazır bulunan şair Simonides tarafından yazılmış mısralar varmış.

"Taşın üzerindeki yazıtı hatırlıyor musun?" diye sordum. "Yoksa satırlar hatırda kalmayacak kadar uzun muydu?"

Kaptan "Pek değil," diye yanıtladı. "Satırlar, Isparta usulüne yakışırdı. Kısa. Boş söz yok."

Öylesine özlü yazılmıştı ki, kendisi gibi zayıf bir belleği olan biri bile bunları akılda tutmaya zorlanmazdı.

O xein angellein Lakedaimoniois tede
keimetha tois keinon rhemasi peithomenoi

Yoldan geçen yabancı, git Ispartalılara söyle ki;
burada onlara hep sadık kalan bizler yatmaktayız.

TEŞEKKÜR

Yok olmuş dünyaları ve kültürleri hayal ederek ortaya konulan bir çalışmanın orijinal yazınsal kaynaklara çok şey borçlu olduğu tartışılmazdır. Bu noktada; Homer, Herodotus, Plutarch, Pausanias, Diodurus, Plato, Thucydides, Ksenophon'a ve daha bir çoklarına teşekkür borçluyum. Kendileri, onlar olmadan hiçbir şeye ulaşamayacağım gerçek kaynaklardı.

Neredeyse kaçınılmaz olarak, yayınlanmış yapıtlarını, deyim yerindeyse arsızca yağmaladığım, zamanımızın olağanüstü akademisyenlerine ve tarihçilerine. Umarım kendileri; onların yaptıklarına oranla oldukça özensiz olan bu çalışmanın yazarını; bu değerli klasik uzmanlarının adlarını, minnettarlık duyarak belirttiğim için beni affederler -Paul Cartledge, G. L. Cawkwell, Victor Davis Hansen, Donald Kagan, John Keegan, H. D. F. Kitto, J. F. Lazenby, E.V. Pritchett, W.K. Pritchett ve özellikle de Mary Renault.

Ayrıca; kişisel yardım ve önerileri olmazsa olmaz iki meslektaşıma da teşekkür etmek istiyorum.

Öncelikle; silahlar, taktikler ve uygulamalar konusundaki üstün bilgisini samimiyetle benimle paylaştığı için, antik savaşlar hakkındaki paha biçilmez bilgisi ve bu konudaki katkıları için Uluslararası Hoplology Topluluğu Genel Müdürü Hunter B. Armstrong'a. Silahlar hakkındaki bilgisiyle takdire layık olan Sayın Armstrong'un şavaşçı bakış açısı, Yunan ağır piyade savaş sanatını yeniden hayal ederek ortaya koymam konusunda önemli ölçüde yardım etmiştir.

Son olarak en içten teşekkürlerim, bu konudaki cömert ve ansiklopedik yardımları için; yalnızca tarihi ve dilsel gerçekçilik adına

bir rehber ve öğretmen olarak değil, bu kitaptaki epigrafya, pasaj ve terimlerde bir çevirmen olarak çalışmakla kalmayarak aynı zamanda da diğer deneyimleri ve katkılarıyla da bize yol gösteren New Jersey Richard Stockton Üniversitesi Yunan Dili ve Edebiyatı Yard. Doç. Dr. Ippokratis Kontzios'adır. Bu kitapta sana borçlu olmadığım tek bir sayfa bile yok. Katkıların, tükenmeyen cesaretin ve Olimpiyat danışmanlığın için teşekkürler.

TERİMCE

ACHARNAE: Atina şehrinin yedi yüz mil kuzeyinde bir bölgenin adı

AGEMA: Isparta ve Yunan ordularında kralı savunan üst tabakadan askeri birlik

AGOGE: "Yetiştirme": Isparta eğitim alayı

AGON: Çekişme , rekabet

AGORA: Atina ve öteki Yunan şehirlerinde bulunan siyasi ve sosyal merkeze verilen ad; pazar yeri, kamu binaları, tapınaklar, vs. de burada bulunur.

AİGOSPOTAMOİ: Hellespontos'ta (Keçi Boğazları) bir yer; burada M.Ö. 405 yılında Lysander emrindeki Isparta donanması, Atina donanma filosunu mağlup ederek Peleponnes savaşını zaferle noktalamıştır.

AKATİON: Ana yelkenden farklı olarak, trireme'de (üç sıra kürekli kadırgada) bulunan daha ufak "filika yelkeni"

ALPHITA: Arpa ekmeği

ANASTROPHE: (Askeri birlikler hakkında) ters yönde yürümek,; yürüyüş düzenini bozmaksızın yön değiştirmek

ANDREIA: Yiğitlik; erkekçe erdem

APAGOGE: Formalitelere aldırmadan gerçekleşen tutuklama

APATURIA: Atina'da Kardeşlik Festivali

APELLE: Isparta Meclisi

APOSTOLEİS: Atina Donanma Filosunda yüksek rütbeli subaylar

ARKADYA: Peleponnes'te bir bölge; nitelikli savaşçılar, özellikle de paralı askerler çıkarmakla ünlüdür.

ARKADAN İNDİRME: Donanma manevrası, periplous diye de bilinir; bu harekette savaş gemisi bir rakibini kıç tarafından vurur ve daha sonra da çark yaparak döner, yine kıça doğru saldırır.

ARCHİTECTONES: Mimarlar

ARKHON: Atina'daki dokuz üst düzey sulh yargıcından biri: her sene bir yıllığına seçilir.

AREOPAGUS: Atina'da üst düzey heyet, eski arkhonlardan oluşur, Akropolis'in batısında yer alan "Ares Tepesi" de toplanırlar.

AR TE: Mükemmellik; erdem

ARGİVELİLER: Argos halkı

ARİSTOİ: Asalet, "en iyisi"

ARTEMİS: Isparta'da Yenilmez Artemis'in bulunduğu Orthia Tapınağı

ASİLLER: Isparta'nın tam bir vatandaşı

ASPİS: Ağır piyade kalkanı; çoğulu aspides.

ATTİKA : Baş şehri Atina olan bölge

AYLAR: Atina yılı yaz ortası başlar: Hecatombaion, Metageitnion, Boedromion, Pyanopsion, Maimacterion, Poseidion, Gamelion, Anthesterion, Elaphebolion, Munychion, Thargelion, Sciriphorion

BARBARLAR: Yunanlıların, Yunan olmayanlar için, özellikle de konuşmaları Yunanlıların kulaklarına "barbar" geldiği için Persler için kullandıkları isim.

BASİLEUS: Atina'nın "Kral Arkhon'u; öncelikli görevleri dinsel törenleri, vs. yerine getirmektir.

BEŞ YÜZLER HEYETİ: Atina'da Meclis için görev listesi hazırlayan tartışma amaçlı bir organ.

BİR VE İKİ: Trireme'de diğer ikisi kürek çekerken bir dinlenme sırasıdır.

BOKSÖR TAŞI: Olimpiyat boksörleri, ağır bir taşa bağlanan bir ipe bağlı olarak dövüşürler böylece rakiplerinin darbelerinden sakınmamaları sağlanır. Antik oyunlarda sabitleştirici sıvıya batırılan halat kullanılmazdı

BRASİDİOİ: Ispartalı general Brasidas'ın emrinde savaşarak bağımsızlıklarını kazanan helot askeri birlikleri

CHOMA: Bir donanma filosunun savaşa gitmek üzere yola çıktığı Piraeus'taki törensel mendirek.

CİMON: Atinalı general, Miltiades'in oğlu; on beşinci yüzyılın ortalarındaki başarılarıyla Perslerin Ege'den sürmüş ve denizde Atina'nın üstünlüğünü kurmuştur.

CUIRASS: Göğüs zırhı

DAIMON: Doğal ruh; Latince'de deha denir. Sokrates'in daimon'u onu bir şey yapmaması gerektiğinde uyarırdı, ama asla yapması gerekeni söylemezdi.

DARIC: Kral Darius'tan kalan Pers altın madeni parası

DEMİRUÇLU: Ok

DECELEA: Ispartalıların ikinci savaş boyunca güçlendirdikleri bir bölge, ayrıca savaş evresine de Decelean denir.

DEME: Atina'nın bir semti ya da bölgesi.

DEMOS: Bir demokrasideki seçmenler, "halk"

DEMOSTHENES: Atinalı general (dördüncü yüzyıl söylevcisi değil) Pylos/Sphacteria'da Ispartalılar üzerinde zafer kazandı, Sicilya'ya yapılan yardım seferinin lideri.

DIKE: Yurttaşlık davası

DIKE PHONOU: Cinayetten itham etme

DRAHMİ: Madeni para, zırhlı piyade erinin aldığı bir "a uç dolusu" günlük ücret

EIRENOS: Ispartalı agoge'nin yirmi yaşındaki genç subayı, erkek çocuklardan sorumludur.

EISANGELIA: Ağır suçlar için -vatan hainliği gibi- Heyet ya da Meclis önünde yer alan Atina yasası resmi uygulaması.

EKKLESIA: Halk Meclisi

ELEUSIS'İN SIRLARI: Atina'da dokuz gün boyunca süren, Demeter ve Kore'nin onuruna yapılan festival. Her yıl Boedromion (Eylül) ayı boyunca acemiler (neophytes) ve ustalar (initiates) Eleusis'e doğru on dört mil süren hac yolculuğu yapar. Savaş süresinde, Attikanın Isparta tarafından işgali buraya onur kırıcı bir yol olan deniz yoluyla gidişi zorunlu kıldı, ta ki Alcibiades duruma el koyup eski düzeni getirinceye kadar

ENDEIXIS: Kanunda bulunan bir itham ya da suçlama şekli

ENDEIXIS KAKOURGIAS: Atina'da "yanlış yapma" için uygulanan suçlama, bu suçlama adi hırsızlık suçundan cinayete kadar her şeyi içerir.

EPHEBE: Atina'da askeri eğitimdeki on sekizden yirmi yaşına kadar olan gençler.

EPHOR: Isparta'nın üst düzey sulh yargıcı. Beş kişilik bir heyet her yıl dönemlik seçilir, gerçek yönetici güçtür, krallardan bile üstün olabilirler.

EPIBATAI: Denizciler, gemilerin güvertelerinde çarpışan zırhlı piyade erleri.

EPIMELETAI TON NEORION: Atina'da Rıhtımdaki Deniz Aşırı Gidenler ve Denizcilik Kuruluşu

EPINIKION: Zafer kasidesi

EPIPOLAE: Sirakuz'e bakan "Tepeler"

EPISTATES: Atina'da Konsey yönetici komitesinin başkanı, çoğunluk tarafından bir günlüğüne seçilir

EPITEICHISMOS: Düşman topraklarında bir kale inşa etmek için kullanılan askeri taktik, buradan kırsal bölgeler yağmalanır ve düşman asker kaçakları ve köleleri buraya sığınır

EŞMERKEZLİ: Donanama taktiği, kyklos ya da "daire" de denir; bu harekette bir donanma filosu diğerini kürek çekerek kuşatarak ona savaşacak çok güçsüz bir nokta bırakır

EUROTAS: Isparta'nın bir akarsuyu

GRAPHE: Kamu davası ve ya suçu

GYLIPPUS: Ispartalı general, Sirakuz'da Atinalılar üzerinde zafer kazanmıştı

HELLAS: Yunan

HELLEN: Yunanlı

HELOT: Ispartalı köle

HERMAI: Tanrıların habercisi ve yolculukların koruyucusu olan Hermes'in taş heykelleri; özel mülklerin ve kamu binalarının önünde durur. Hermler genellikle ereksiyon durumundaki erkeklik organı figürünü içerir. Şans getirdiğine inanılır.

HETAIRAI: Sosyete fahişelerine denir

HOMOIOI: Tam vatandaşlık hakkına sahip olan Ispartalıların içindeki subay sınıfı, Asiller ya da Eşitler

HOPLİTE: Zırhlı piyade eri, "kalkan" anlamına gelen hoplon kelimesinden gelir, panoplia ya sahip olan kişidir

HYBRIS: Kibir, gurur. Ayrıca "tecavüz". Atina'da cezası ölümdür: birini onarılamaz şekilde aşağılamak niyetiyle kasti ve kötü amaçlı taciz.

İKİLİ: Tanrıçalar Demeter ve Kore

KAFİRLİK: Atina'da cezası ölüm olan bir suç. Sokrates bu ithamla yargılanarak, suçlu bulunmuştur.

KANTHAROS: Kadeh diye bilinen Piraeus'un ana rıhtımı

KATALOG: Atina'da vatandaşların listesi, bu listeden askerlik hizmeti için erkekler seçilir.

KEELSON: Bir teknenin karina kirişi kerestesi

KEDİ KAFA: Trireme'de (üç sıra kürekli kadırgada) denge kayıkçığını destekleyen sağlam bir direk.

KHOUS: Bir sıvı ölçü birimi; yaklaşık 3 1/5 litreye denk düşer

KIRPİ: Batık kazık, deniz savunma çitinin bir bölümü, saldıran geminin iskeletini hırpalamak için kullanılır

KLEROS: Isparta'da Asillerden birinin çiftlik arazisi. Eski kural koyucu Lycurgus, devleti her biri bir savaşçıyı ve ailesini geçindirmek üzere dokuz bin eşit parçaya böldü.

KSENOS: Yabancı ya da "konuk dost", farklı eyaletlerdeki aileler arasında kurulan ayrıcalıklı bir bağ.

KSIPHOS: Isparta tarzı kısa kılıç

KSYELE: Ispartalı gençler tarafından taşınan orağa benzer bir silah

KOPPO: Q harfinin eski (arkaik) kullanımı

KUŞATMA YARMA HAREKETİ: Donanma manevrası, diekplous, bu harekette savaş gemileri; yanyana dizilerek düşmanın boşluğunu kollar ve yan taraftan saldırır.

KUTSAL İKİLİ: Atina'da tanrıça Demeter ve onun kızı Persephone, öteki adıyla Kore'ye verilen isim . Isparta'da ise Dioseuri ve ya "İkizler", Castor ve Polyduces denir.

KYRIOS: Devlet muhafızı. Atina'da, evinde bulunan siyasi haklar olmayan kadınların, çocukların ve kölelerin çıkarlarını koruyan erkek vatandaş

LACEDAEMON: Yunan'da bir bölge, baş şehri Ispartadır: Lakonya da denir.

LAMBDA: Yunanca L harfi. Lakonyalı piyade erleri kalkanları üzerine yazarlar

LENAEA: Atina'da yılda bir kutlanan bir festival

LEONIDAS: Isparta Kralı ve Üç Yüzler'in komutanı, Termopilai geçidini Perslilere karşı savunurken hayatlarını feda eden alay (MÖ 480)

LOCHOS: Ispartalı bir askeri birlik, çoğulu lochoi

LYCURGUS: Ispartalı eski kural koyucu

MECLİS: Atina'nın tüm yetişkin erkek vatandaşlarına açık olan bağımsız yönetici organ. Ayrıca ekklesia da denir.

MEDES: Genellikle Persler için kullanılan eş anlamlı bir sözcük, aslında Medya Krallığının diğer bir savaşçı ırkıdır, Cyrus, Büyük Persli tarafından ele geçirilmiş ve imparatorluğa dahil edilmiştir.

MILTIADES: Atinalı general, MÖ 490 yılında Marathon'da Perslilere karşı zafer kazanmıştır,

MINA: 100 drahmin

MOTHAX: Isparta'da "üvey evlat" sınıfı, genellikle soyluların gayrimeşru çocukları; bunların tam vatandaşların yaptığı para yardımıyla agoge'de eğitilmelerine izin verilir. Çoğulu Mothakes

NAUTAI: Denizciler, kürekçiler

NAVARCH: Ispartalı bir amiral

NEMESIS: Genellikle insanoğlunun aşırı gurur, kibir gibi günahlarına karşılık uygun görülen ilahi, şiddetli cezanın canlı simgesini oluşturan tanrıça

NEODAMODEIS: "Yeni vatandaşlar", Ispartalı kölelerin yaptıkları eskeri hizmete karşılık bir ödül olarak özgürlükleri bağışlandı.

NEORION: Bir liman ya da deniz kuvvetleri üssünün idari kuruluşu

NIKE: Zafer tanrıçası

OBOL: Drahminin altıda biri, bir "spit"

OIKOS: Ev halkı

OBUGOI: Aristokratlar, "az sayıdakiler"

OPSON: Akşam yemeğinde yenen "katık", genelde içine ekmek batırılır

OTHISMOS: Antik savaş sisteminde, iki birbirine yakın birlik çarpışınca ortaya

çıkan düzensiz kalabalık

OTUZLAR:: MÖ 404 yılında Isparta'ya karşı alınan yenilgiyi sonrasında, Critias yönetiminde Atina'daki kukla hükümet. Tiran aşırı baskıcı hareketleriyle bilinir.

ÖLÜ ADAM ÇUKURU: Atinadaki barathon; buraya suçlular atılırdı. Bilginler, suçlunun canlı olarak hızla fırlatılması ve düşüşün etkisiyle ölmesi gerektiği ve çöplük gibi bırakılıp başka yollarla başka bir yerde öldürülmesi konusunda ikiye ayrılırlar.

PAEAN: Dorlu piyadeler tarafından -Ispartalılar, Sirakuzlar. Argiveliler tarafından- savaşa giderken söylenen ilahi. Atinalılar (Ionyalı olduklarından) bunu söylemezler.

PALAMEDES: Truva Savaşı'ndaki Yunan savaşçı, Odysseus tarafından haksız yere suçlanmıştır; haksız yere mahkum edilen kişinin sembolüdür.

PANATHENAEA: Atina'da Athena onuruna yapılan büyük festival.

PANOPLIA: Bir ağır piyade erinin tüm zırhı: miğferi, kalkanı, göğüslüğü, incik koruyucusu. Panopliayı taşıyacak kişi oldukça yapılı olmalıdır.

PARAKATOBOLE: Miras davalarının çözümünde Atina'da yatırılan miktar, üzerinde tartışılan malın onda biri kadarında bir değer verilir

PELOPONNES: Güney Yunanın asıl toprakları; kelime olarak "Pelops'un adası" (tarihi bir kahraman) anlamına gelir

PERIKLES: Atinalı devlet adamı ve beşinci yüzyıl ortası generali, "Olimpiyalıdır" Atina demokrasisinin, imparatorluğunun ve artistik yapılanmasının Altın Çağına liderlik etmiştir. Alcibiades'in akrabası ve koruyucusudur.

PERIOIKOI: Ispa ta'nın dışındaki bağlaşık şehirlerdeki "komşular" veya "dışında ikamet edenler", özerk statüsü vardır, ancak Ispartalılar "onları nereye gönderirse" oraya gitmeleri gerekir

PHARMAKON: Ağrı kesici, çoğulu pharmaka

PHAARNABAZUS: Pers satrapı ya da Phrygia ve Hellespontos valisi. Dascylium'da başkent

PHOINIKIS: Lakonyalıların kızıl cüppesi

PHRATRIAI: Atina'da akrabalık birliği

PHTHIA: Teselya'da Achilles'in evinin olduğu bölge

PILOS: Keçeden yapılmış başlık, genellikle bronz kalkan altına giyilir.

PNYX: Akropolis'in güneybatısındaki tepe burada Atinalı Meclis müzakerelerini açık havada yürütmek için toplanır

POLEMARCH: "Savaş lideri"

POLIS: Şehir - devlet; çoğulu. Poleis

PORNE: Fahişe; çoğulşu Pornai

PROSTATES: Üç sıra kürekli kadırganın (trireme) pruva subayı; "önde duran kişi"

PRYANEIS: AtinaÈda kabilelerini beş yüz kişilik Heyette temsil eden elli kadar "başkan". Her bir grup, yılın onunda, bir prytany, Konsey'in ve Meclis'in yönetici komitesi olarak hizmet eder.

PSEUDOS: Yalan

PYTHIOI: Isparta'nın Apollolu din adamları; kendileri de savaşçıdır; savaşta dinle ilgili görevlerde bulunurlar.

SAMOS: Ege'nin bir adası ve Atina'nın sadık müttefiği, doğudaki savaş boyunca deniz aşırı savunma noktası olmuştur.

SCIRITAE: Sciritis bölgesinin Ispartalı koruculari

SICELS: Sicilya'daki Yunanlı olmayan yerleşikler

SKYTALAI: Haberleşme çubukları. Şifreli bir haber gönderme yolu olarak, Ispartalılar komutanlarıyla yurdun dışına belirli bir çapı olan kavelayı andıran bir skytale gönderirler, bir eşi de Isparta'da kalır. Mesaj yurtta kalan çubuğun üzerine yazılır ve gönderilerek, uygun eşini bulur.

SOLON: Atinalı bilge kişi ve altıncı yüzyıl devlet adamı; demokrasiye temel teşkil eden kanunları yaptı.

STADION YARIŞI:Yaklaşık iki yüz yardalık bir stadyumun etrafını içeren bir hız koşusu.

STRATEGOS: Atinalı bir general ya da savaş komutanı ya da yıllık olarak seçilen kabaca demokrasinin yönetici birimi olan On Generaller Heyeti'nin bir üyesi

SYKOPHANTAI: Atina'nın hukuk mahkemelerinde davalı ya da davacılardan para sızdıran muhbirler ve zorbalar.

TALENT: 6000 drahmi değerinde gümüş ağırlık. Bir savaş gemisini hareket halinde tutmak için bir aylığına bir talent gerekir

TARTARUS: Zeus'un Titanları hapsettiği Hades'in aşağısında bulunan güneş görmeyen derin kuyu. Olimpos'tan atılan bir örs, dünyaya ulaşmadan önce dokuz gün boyunca düşecek, sonrada toprağın altında Tartarus'a ulaşana kadar da bir dokuz gün daha düşmeye devam edecektir.

TAXIARCH: Atina'daki on kabileden her biri eyalete bir piyade alayı, bir taxis sağlar. Bunun komutanı bir taxi arkhondur

TECHNITAI: Zanaatkarlar

TEMENOS: İki toprağı ve mabedi çevreleyen kutsal bölge

TETRAS: Dörtten oluşan bir grup

TERMOPILAI: Orta Yunan'da geçit. Burada MÖ 480 yılında Üç Yüz Ispartalı ve müttefikleri, Kral Kserkses emrindeki Perslilerin taarruzu altı gün boyunca tutmuştur

THALAMITAI: En aşağı tabakadan trireme kürekçisi, tutmalık

THEMISTOCLES: Atinalı devlet adamı ve generali, Salamis'teki deniz savaşında Persler karşısında, MÖ 480'de zafer kazanmıştı. Uzun Surlar'ın ilk yapısı olan Güçlendirilmiş Piraeus, Atina'ya deniz gücü ve imparatorluk olma yolunu açmıştır.

THRANITAI: Üst tabakadan trireme kürekçiler, denge kayıkçığı boyunca kürek çekerler.

THRASYTES: Gözü peklik

TISSAPHERNES: Lidya ve Karyanın Persli satrapı. Başkenti Sardistir.

TOXOTES: denizci okçu; çoğulu: toxotai

TRIERARCH: Trireme kaptanı. Varlıklı Atinalılar komutaya seçilir ve bir savaş gemisinin yıllık mali yükünü karşılar .

TRIERARCHY: Atinada, trierarch olarak hizmet etmeyi zorunlu kılan yasal yaptırım.

TRIERES: Bir trireme; çoğulu triereis

UZUN SURLAR: Atinayı, Piraeus'taki limanı bağlayan istihkam (savunma aracı olarak kurulmuş kuleler, surlar, silah mevzileri, vs.)

ÜÇ SIRA KÜREKLİ KADİRGA: Savaşın asıl gemisi, üç kürek sırası tarafında iki yüz mürettebat tarafında götürülür.

YUVARLAK ODA: Atina'da Konsey'in yönetici komitesi, prytaneis burada toplanır.

YUNUS: Gemideki kalın direk ya da serenlerin üzerine takılan bir ağırlık; bu düşman savaş gemisinin güvertesine düşerek orada delik açar.

ZYGITAI: Orta sıradaki trireme kürekçisi; thalamitai ve thranitai arasındadır.